Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

LANDBRUGET I RINGKØBING AMT 1902-1977



Landbruget i Ringkøbing amt
1902–1977

DE SAMVIRKENDE LANDØKONOMISKE FORENINGER I RINGKØBING AMT

1902-1977

STREJFTOG GENNEM 75 ÅR

v. fhv. forstander K. MØLLER



1977

Landbruget i Ringkøbing amt 1902–1977
er sat med Garamond og trykt i 3000 eksemplarer
på Thai-cote fra De forenede Papirfabrikker
i Gullanders Bogtrykkeri A/S, Skjern

Tegningerne er udført af Erling Juhl

© De samvirkende Landboforeninger i Ringkøbing amt

FORORD

For at kunne vurdere fremtiden er det væsentligt at kende noget til fortiden.

Der foreligger et skrift for de første 25 år af landboforeningernes samarbejde i Ringkøbing Amt redigeret af konsulent Binderup, Herning.

Der er gået 75 år siden den 3. juledag, da en kreds af amtets landmænd grundlagde et snævert samarbejde mellem foreningerne. Vi skylder eftertiden at markere denne begivenhed.

Formålet var at danne et fællesorgan, der skulle løfte de opgaver, som oversteg de enkelte foreningers kræfter.

Sådan er det fremdeles. Fremtiden vil måske kræve endnu mere samlet optræden. Landbrugernes antal bliver færre, og presset fra anden side bliver øget.

Med det nu foreliggende jubilæumsskrift er det lykkedes at få nedfældet et stykke landbrugshistorie for Ringkøbing Amt og langt derudover.

Bestyrelsen vil gerne takke fhv. forstander K. Møller for en særdeles fremragende indsats.

Med rødder tilbage i det danske bondesamfund og sit evigunge sind har K. Møller formået at kunne delagtiggøre en stor kreds om, hvad der gennem tiderne har rørt sig i og omkring Ringkøbing Amts landmænd. På visse punkter vil skriftet kunne være et inspirerende indslag i den stående debat om landbrugets problemer.

Samvirksomheden vil gerne udtrykke taknemlighed overfor de institutioner, som har meddelt at ville støtte udgivelsen af jubilæumsskriftet økonomisk.

Uopfordret har Sparekassen SDS Midtjylland meldt sig som giver.

Kreditforeningen Danmark og Jyllands Kreditforening takker vi for støtte. Vi er klar over, at flere måske kunne ønske at være med en anden gang.

Det er vort håb, at mange vil købe og læse skriftet. Samvirksomhedens sekretær, konsulent A. Høgh, har samlet trådene og sammen med kunstneren Erling Juhl og bogtrykker Gullander fået skriftet til at fremtræde så smukt.

Sodborg i december 1977.

Harry Nicolaisen.

Indledning

Sidst på vinteren 1977 bad formanden for De samvirkende landøkonomiske Foreninger i Ringkøbing Amt, gdr. Harry Nicolaisen, mig om at skrive en beretning om de 75 år, der er gået siden Samvirksomhedens stiftelse. Tid til at gøre det havde jeg, men jeg vidste, det ville være vanskeligt at ordne stoffet for så langt et tidsrum sådan, at det både spejler tiden og ved læsningen kan hænge sammen!

Til min rådighed fik jeg 5 meget velførte protokoller + en meget lille ditto fra 1896 til 1902 om »julemøder«, som bestyrelserne for amtets landboforeninger samledes til – indledningen til den jubilerende Samvirksomheds tilblivelse.

Materialet er behandlet sådan, at de udvalg, der har siddet i længere tid, er skilt ud i afsnittet »udvalg«.

Hovedafsnittet nævner udvalgenes tilblivelse og enkelte ting i deres arbejde af særlig betydning, men dækker ellers delegeretmøderne, formandsmøderne, bestyrelsesmøderne med de drøftelser, der har fundet sted, og med formandsberetninger ved årsmødet som hovedkilde. Det drejer sig om avl, vejr og vind, men væsentligst om den skiftende økonomi, krige, kriser, lovgivning, arbejdskraft m. m. – alt det, der gennem årene optager sindene – og her gerne skulle være et spejl af tiden.

Deltagerne i møderne sidder med viden om tidens baggrund. Derudfra fremsættes meningerne. Denne baggrund står oftest ikke i protokollerne. Jeg har forsøgt at give den eller supplere, for at også yngre læsere lettere forstår, hvad der siges og vedtages. De 7 tabeller i tabelværket er medtaget af samme grund.

Samvirksomheden begynder med 9 landboforeninger og har 17 landboforeninger i 1977 – alle dem der findes i amtet. Det er en »paraplyorganisation«. Det meste praktiske arbejde med forsøg og lignende ligger i lokalforeningerne; men alt væsentligt omtales ved årsmøderne. Spørgsmål af vital interesse behandles og afføder jævnlig

udtalelser og resolutioner, der i kraft af sammenslutningen får større vægt. Kun en lille del af alt det, der behandles, er medtaget. Der måtte skæres og vælges, og mit valg har næppe altid været rigtig. Der er vel sagtens også enkelte fejl, når så stort et materiale behandles. Jeg har bedt J. Smedegård Mortensen, Skjern, og Jens Hauskov, Ulfborg, om at læse kladden. De husker hele perioden, fandt også enkelte ting, der blev rettet. Jeg takker dem!

Formanden for Samvirksomheden, Harry Nicolaisen, har givet mig helt frie hænder ved udarbejdelsen. Det takker jeg for!

Mange enkeltpersoner, institutioner og kontorer har været tilrede med oplysninger og hjælp, således sekretariaterne for Foreningen af jyske Landboforeninger og De samvirkende danske Landboforeninger, Hedeselskabet, Driftsbureauet, Danmarks Skovforening m. fl. Den største tak skal gå til Samvirksomhedens sekretær, Anders Høgh og hans kontor i Skjern. Høgh har skrevet afsnittet om fællesledelsen og samlet stoffet om Skjernådalens afvanding m. m. Han har hju!pet med en del af tabellerne 1 til 7, og – da han en årrække har siddet, hvor trådene løber sammen – har han været mig en meget stor hjælp i mange spørgsmål. Jeg har bedt ham bruge »kritiske briller« og har fået mange gode råd. Fru Inger Sørensen har maskinskrevet mit manuskript og derved udvist en meget stor omhu og konduite. Begge de nævnte har også læst korrektur og på alle måder været mig til stor hjælp. – Tak!

Hammerum i oktober 1977.

K. Møller.

De samvirkende landøkonomiske Foreninger i Ringkøbing amt gennem 75 år



Da Samvirksomheden blev dannet

Den 27. december 1902 holdtes et møde i Ringkøbing. Protokollen fra mødet indleder sådan:

»Efter Indbydelse af Formanden for Ulfborg-Hind Herreds Landboforening afholdt Ringkøbing Amts Landboforeninger, i Overensstemmelse med derom tagen Beslutning ved Aarsmødet i Ringkøbing den 27. December 1901, atter den 27. December 1902 Møde i Ringkøbing, hvor 9 af Amtets Landboforeninger var repræsenteret ved Medlemmer, valgte af de enkelte Landboforeningers Generalforsamlinger. Landboforeningernes Konsulenter var indbudt og deltog i Mødet«.

Mødet lededes af formanden for Ulfborg-Hind Herreds Landboforening Mads Lambæk, Lem, med lærer Peder Madsen, Forsum, som sekretær. Samme Peder Madsen har mestret, i en lang, formfuldendt sætning ovenfor, at give en fin protokolbesked og så, i en kort sætning, at »koble« konsulenterne på.

Til nævnte møde var der 10 punkter på dagsordenen. Punkt 1 var »Meddelelser«, og dem var der en del af. Punkt 2 var »Fremlæggelse

og Behandling af Forslag til Love for Fællesorganisationen af Landboforeninger i Ringkøbing Amt«.

Intet under, at flere dagsordenspunkter måtte udgå på grund af tidnød!

Men den dag blev altså »De samvirkende Landøkonomiske Foreninger i Ringkøbing Amt« født. 9 landboforeninger var repræsenteret, og det var:

Bølling-Nr. Herreds Landboforening
Hammerum Herreds Landboforening
Hjerm Ginding Herreds Landboforening
Sdr. Felding og Omegns Landboforening
Skodborg Vandfuld Herreds Landboforening
Sunds og Omegns Landboforening
Ulfborg Hind Herreds Landboforening
Ulfborg og Omegns Landboforening
Vorgod-Brejning Landboforening

Julemøderne 1896 – 1902

Det fremgår af det foran citerede protokolat, at der havde været en sammenkomst for landboforeningerne i Ringkøbing amt samme dag året forud – og der havde været flere, hvorfra der foreligger en protokol. Denne protokol begynder sådan:

»Efter Indbydelse af Formanden for Bølling-Nr. Herreds Landboforening, H. Okholm, Bøllinglide, holdt Bestyrelserne for Landboforeningerne i Ringkøbing Amt, i henhold til den tagne Beslutning fra et lignende Møde, afholdt i Ringkøbing i Julen 1895, Møde i Skjern 3. Juledag 1896 med følgende Dagsorden:

1. Hjælp til forarmede Bønder.
2. Uddeling af Præmier for ypperlig Dyrkning af Huslodder.
3. Fælles Kaaring af unge Hingste.
4. Hvorledes kan Folkeskolen støtte Landbruget?
5. Dommervalg til Statsskuerne, og hvem kan bestemme, hvor disse skal holdes«.

Man bemærker, at der også har været et møde i 1895!

Det er næsten tragisk, at første punkt i den gamle protokol handler om en landbrugskrise – drastisk udtrykt som »Hjælp til forarmede Bønder«.

Dansk landbrug er meget fortrolig med kriser. Det billige korn fra USA og Rusland gjorde det dengang umuligt for danske landmænd fortsat væsentligst at leve af kornsalg. – Danmark blev et husdyrbrugsland! – Det var godt, men kunne en overgang skabe »forarmede bønder« – og de »går desværre igen« op gennem tiderne.

Som det dengang var skik, var det et af bestyrelsesmedlemmerne, en markant bonde, undertiden en lærer (de drev jord), man satte til at indlede et emne.

Punkt 1 blev behandlet af August Fenger, Bilring, Spjald. Han havde lavet sig et støtteskema med en række spørgsmål og hjulpet en del bønder med en frivillig akkord eller en omordning af pengeforholdene til mere fast gæld. Også dette spøgelse er lyslevende den dag i dag. Fenger blev bedt om at sende sit skema til amtets landboforeninger. Der nedsattes et udvalg, og helt til 1902 blev der aflagt beretning ved julemøderne herom.

Bag punkt 4 skjuler sig en lærers ønske om at få nogle læsestykker i læsebogen skiftet ud med landbrugsstof, der – undervisningsmæssigt – kan gøre samme nytte og samtidig gavne landbruget ved at sprede oplysning. Historien går igen: I landsbladet nr. 33 – 1977 findes en udmærket artikel, »Kontakt mellem skole og landbrug«, med et billede fra »Midtjydsk Landboungdom«.

Punkt 2 viser interessen for de mindre brug, en interesse, der fortsatte fremover. Dyrskuer – punkt 3 og 5 – selvskrevne til alle tider.

En retfærdig præmiering optog sindene, og dommerne blev rådet til at overvære nabolandboforeningernes dyrskuer for at få mere ensartethed i præmieringen. Det var tanken om »fællesdommere«, der lå »i svøb«.

I 1896 forhandlede man om oprettelse af svineavlscentre, og i 1903 oprettedes det første i amtet på Kongensgård i Nr. Nissum.

I 1897 foreslog propr. Tolderlund, Holtbjerg, Herning, at få gennemført en lov om udryddelse af oksebremsen, der plager dyrene og ødelægger meget af huden til læder. Ak ja – loven lod vente længe på sig! Først i 1941, efter en række forudgående love, blev der tvungen eftersyn – et skoleeksempel på, at en lov kan være til glæde og gavn for både dyr og mennesker.

Ved disse julemøder for landboforeningernes bestyrelser taltes der gentagne gange om overdreven drikkeri i telte på markeder og dyrskuer – tillige om, at man »bøjede armen for meget« i mange såkaldte »landbohjem«. Tidens åndelige strømninger, og Larsen Ledet var nok skyld i, at man henstillede til politiet at se bedre efter.

Flere gange forhandlede man om det ønskelige i at få en landbrugsskole i amtet. – Men ingen tilbød »at vove Pelsen« eller rejse penge i fællesskab.

I år 1900 fremsættes den gode idé at få en landbrugskandidat til at købe en gård og drive den frem til et mønsterbrug; – senere skulle den så laves om til landbrugsskole. Tanken fik tilslutning! Så manglede man kun manden!

Man ønskede også en forsøgsstation – nogle hævdede, det var vigtigere end en landbrugsskole.

Læser man den gamle protokol, sidder man med et levende indtryk af, at det var vågne bønder, der mødtes – dygtige til at fremsætte synspunkter og til at argumentere for dem!

Ved delegeretmødet den 16. januar 1928 i Ringkøbing blev De samvirkende Foreninger 25 års jubilæum markeret (1902-27). Der var mange gæster, bl. a. statsminister Th. Madsen-Mygdal, der talte ved et offentligt møde om eftermiddagen. Der forelå en beretning for de 25 år, affattet af konsulent A. Binderup, Herning, i et let læseligt sprog og med mange oplysninger.

Det er et ønske fra Samvirksomheden, at dette skrift skal rumme alle 75 år!

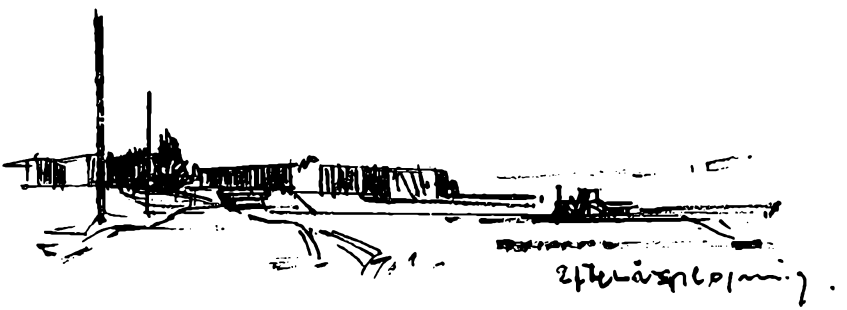

Samvirksomhedens første store indsats til gavn for Ringkøbing Amt

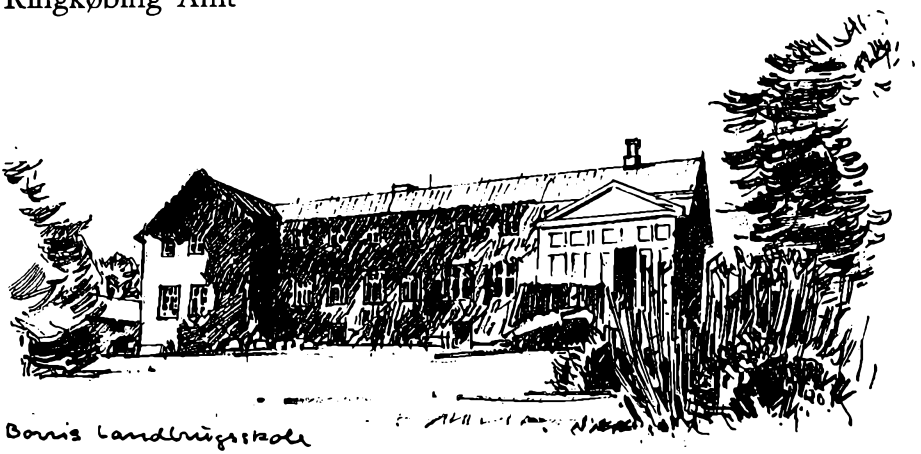

To store opgaver optog sindene stærkt i den første del af denne periode, nemlig oprettelsen af Studsgård Forsøgsstation og Borris Landbrugsskole. Begge opgaver har givet ekstra delegeretmøder og meget bestyrelsesarbejde – især Borris!

Studsgård Forsøgsstation

Nogle landboforeninger i Hammerum Herred sendte i 1901 et andragende til Landbrugsministeriet om at anlægge en forsøgsstation ved Herning, beregnet for de lette jorder og mosearealer.

Ved Samvirksomhedens første delegeretmøde – formentlig i 1903 – underrettes Samvirksomheden om nævnte ansøgning, og man bakkede den op. – Men der skete intet.

Ved delegeretmødet i 1904 besluttedes det eenstemmigt at sende et fornyet andragende, og der blev sendt en deputation til København!

Rigsdagssamlingen 1904-05 vedtog oprettelsen, og så blev Studsgård Forsøgsstation for sandjord startet, med filial for muldjord ved Borris og for lav- og højmose ved Herning.

En kommission, valgt af delegeretmødet, fandt frem til de nævnte steder.

Folketingsmand P. Th. Nielsen fik en varm tak for støtte!

I 1906 gik Studsgård Forsøgsstation i gang med N. J. Nielsen fra Askov forsøgsstation som forstander.

Desværre har Studsgård Forsøgsstation flere gange været udsat for »sparekniven«. Fra 1928 til 1940 gik den for lavt gear. Trods det lave gear var der en del forsøg og et veldrevet landbrug, der stod respekt om. I 1940 blev Frode Hansen leder og fra 1942 forstander med stationen i fuld drift – han kom også fra Askov forsøgsstation. Da Frode Hansen fratrådte i 1959, anmodede Samvirksomheden om at få Studsgård omdannet til plantepatologisk station for Jylland, hvilket godkendtes. Forstander O. Wagn blev leder af stationen.

Samvirksomheden fik i 1927 tilbudt at overtage stationen mod at betale renter, skatter og forsikringer – ca. 1800 kr. Statens Planteavlsudvalg ville så lægge nogle forsøg der, som de ville give en godtgørelse for. Der forhandledes med husmændene. Men – de, der var delegerede, havde besked med »hjemme fra«. »Det måtte ikke give Samvirksomheden udgifter«. Samvirksomhedens medlemmer er jo de lokale foreningers medlemmer, og disse kan kun afstå en beskeden del af medlemmernes kontingent til Samvirksomheden.

For at følge stationens tilværelse op til dato, da følgende: Den 8.5. 73 oplyste formanden, at Studsgård igen er i fare for at blive nedlagt. Landbo- og husmandsforeningerne i Ringkøbing amt har rettet henvendelse til Statens Planteavlsudvalg. I 1976 er forstander O. Wagn overflyttet til den plantepatologiske station i Lyngby, hvor han er afdelingsleder for oplysning. Studsgård er nu en afdeling under Lyngby, men varetager – med A. From Nielsen som leder – vejledningsarbejdet i Jylland for plantepatologi og har 5 ha med forsøg i denne forbindelse – resten af jorden er lejet ud. Stationen varetager stadig viruskontrollen med fremavlskartofler.

De gamle forsøg med læplantning er lagt under Hornum forsøgsstation, og man kører derfra til Studsgård for at tilse og pleje disse – for at spare, siges der!

Studsgård Forsøgsstation har gjort megen nytte med sine sandjordsforsøg, for kartoffelavlen og dens sygdomsbekæmpelse og kontrol, for læplantning m.m. Stationens plantning, omgivelser og have, har ligget som en perle, og særdeles mange besøgende har fået både oplysning og glæde af deres besøg på stationen.

De skiftende ledere har været med i de landøkonomiske forenin-

gers arbejde; N. C. Jensen i Samvirksomhedens bestyrelse. I perioder har forstanderen aflagt beretning ved delegeretmøderne.

Stationens ledere:	N. J. Nielsen	fra 1906-28
	N. C. Jensen	fra 1928-40
	Frode Hansen	fra 1940-59
	Ole Wagn	fra 1959-76
	A. From Nielsen	fra 1976

Borris Landbrugsskole

Forsøgsstation og landbrugsskole var virkelig to dejlige »appelsiner«. Ikke mærkeligt, at mange »hatte« blev holdt frem for at fange een af dem – eller dem begge!

Gennem lov af 23.5.1902 hængte Rigsdagen et »kødben« ud i det vestvendte vindue. Der blev stillet 60.000 kr. til rådighed som lån – på favorable vilkår – til en landbrugsskole i Jylland, specielt beregnet for husmandsbruget og landbrugets bierhverv.

Det var da ikke mærkeligt, at Samvirksomheden fattede interesse både for skolen og for »kødbenet«, men der skal tit eet eller andet til for at få en sag i skred.

På et bestyrelsesmøde den 20.4.1904 drøftedes et forlydende om, at folk fra »Indre Mission« arbejdede for en landbrugsskole i Hammerum – og forsøgte at få hold i »kødbenet«.

I protokollen fra mødet står der: »Der forelå til forhandling, om Samvirksomheden skulle søge at modarbejde, at det lån af statskassen, der ifølge lov er bevilget til en husmandsskole eller landbrugsskole for mindre landbrugere i Jylland, og hvortil der, efter de forarbejder der er gjort, er forsøgt at få omtalte lån ydet til en landbrugsskole, tilfalder en kreds af mænd tilhørende »Indre Mission«, der på forhånd har besluttet, at skolen skal ligge i Hammerum – og om muligt i forbindelse med en forsøgsstation – uden at vedkommende kreds har plejet samråd med Samvirksomheden«.

Videre læses, at bestyrelsen besluttede at modarbejde, at staten yder sin støtte til en udpræget partiskole, hvis hele ledelse, ifølge det oplyste, må antages at ville hindre, at folk af andre retninger vil kunne forsone sig med at søge faglig uddannelse der! Endvidere blev det vedtaget efter nærmere undersøgelser af det foreliggende spørgsmål og efter samråd med formanden for Hammerum Herreds Landbofor-

ening, distriktsbestyrer J. Vestergård, at indkalde til en ekstraordinær generalforsamling (delegeretmøde).

Omtalte samråd med Vestergård fandt sted den 19.5.1904. At han gerne så en landbrugsskole og forsøgsstation placeret i nærheden af hinanden fremgår af en brevkopi, jeg er i besiddelse af, og som lyder:

»Til Gjellerup Sogneraad!

Som det vil være Sogneraadet bekendt, arbejdes der for Tiden paa Oprettelse af en Landbrugsskole i Ringkøbing Amt, eventuelt i Tilknytning til en Planteforsøgsstation. For at kunde gennemføre denne Sag, maa der imidlertid tilvejebringes ialt 25.000 Kr., af hvilke de 15.000 Kr. alt er tegnet i Aktier à 20 Kr. uden Hensyn til Skolens Beliggenhed i Amtet. De resterende 10.000 kr. skal skaffes af den Egn, som får Skolen, og tegnes forud. Landboforeningerne her i Herredet har da besluttet at søge disse 10.000 Kr. tilvejebragt som Gaver med det Forbehold, at Skolen skal ligge inden for 1 Mil fra Herning, og vi har paa disse Betingelser modtaget Tilsagn om et Tilskud paa 4.000 Kr. fra Herning Sparekasse. Desuden har Herning Kommune lovet at give et Tilskud af 8.000 Kr., såfremt Skolen bliver i Herning Kommune, og 2.000 Kr., dersom Skolen bliver lagt udenfor Kommunen, men indenfor 1/2 Mil fra Herning. Der er imidlertid Udsigt til, at Herning Sogneraad forandrer den halve Mil til en hel Mil, således at vi derefter har Tilsagn om ialt 6.000 Kr. paa Betingelse af, at den paatænkte Skole bliver lagt indenfor 1 Mil fra Herning. Vi mangler altsaa 4.000 kr., og da det må siges at være en god Forretning – ogsaa rent økonomisk – for en Kommune at faa en saadan Institution indenfor sit Omraade, ligesom det jo ogsaa – paa mange andre Måder – vil have stor Betydning, så tillader jeg mig herved at andrage Kommunen om Tilskud, der kun gives paa den Betingelse, at Skolen bliver lagt i Kommunen. Som det fremgaar af ovenstaaende, korte Redegørelse, saa mangler vi 4.000 Kr., og jeg nærer ingen Tvivl om, at mange Kommuner med Glæde vil give et saadant Tilskud for at faa Skolen, dels fordi det, som alt anført, i økonomisk Henseende maa siges at være en god Forretning, og dels fordi Kommunen derved støtter en god Sag, som vi næppe kan magte at gennemføre, dersom vi ikke kunde paaregne Forstaaelse og Velvilje fra Kommunens Side.

Naar jeg derfor har tilladt mig at fremkomme med dette Andragende, saa er det i fuld Fortrøstning til, at det ærede Sogneraad i god Forstaaelse af Sagens store Betydning vil tage det under velvillig

Overvejelse og hjælpe os til at fremme Sagen ved at tilstaa os det ønskede Tilskud«.

For Hammerum Herreds Landboforening
Ærbødigst
Jens P. Vestergaard
Fmd.

Om J. Vestergård har vidst noget om de tanker, der var ved at tage form i Hammerum, ved jeg ikke, og derfor heller ikke, om »misteltenen« blev taget i ed, da han blev tilkaldt til omtalte møde den 19.5.1904.

Resultatet af mødet blev et ekstraordinært delegeretmøde den 30.5. 1904 med følgende dagsorden:

1. Bør Samvirksomheden arbejde for oprettelse af en Landbrugsskole i Vestjylland?
2. Beretning om bestyrelsens virksomhed for en planteforsøgsstation i Vestjylland.

Det sidste punkt tog de delegerede til efterretning, og det er her allerede omtalt.

Til punkt 1 blev der eenstemmigt tilslutning, og følgende henvendelse blev sendt til Kulturministeriet:

»Ved eet i Dag af De samvirkende Landboforeninger i Ringkøbing Amt i Ringkøbing afholdt ekstraordinært Delegeretmøde forelaa til Behandling Spørgsmaalet om, hvorvidt Samvirksomheden skulde søge oprettet en Landbrugsskole i Vestjylland, og i så fald om man dertil skulde søge den, ifølge Lov af 23.5.1902, givne Bevilling paa 60.000 Kr. som laan til en Landbrugsskole, særligt beregnet paa Husmandsbruget og Landbrugets Bierhverv for Jylland.

Mødet vedtog eenstemmigt at søge Skolen tilvejebragt paa dette Grundlag og nedsatte et Udvalg til at foretage de fornødne Forberedelser, bl. a. Tilvejebringelse af de fornødne Pengemidler, Valg af Skolens Forstander og Stedet for dens Beliggenhed, hvilke Valg og øvrige Forslag Udvalget maatte enes om, dog maa de forelægges næste Delegeretmøde, der afholdes i første Uge af Januar 1905, til endelig Afgørelse.

Mødet har endvidere paalagt Undertegnede Bestyrelse at gøre Deres Excellence bekendt med Mødets Beslutning og allerærbødigst at an-

drage om, at den førnævnte Bevilling, efter at næste Delegeretmøde – hvad vi ikke tvivler om vil ske – har tilvejebragt Betingelser for Oprettelsen af den omhandlede Skole, maa blive tilstaaet denne.

Bestyrelsen tillader sig allerærbødigst at tilføje, at da Vestjylland paa mange Maader, saavel i klimatisk Henseende som med Hensyn til Jordbundsforhold, er forskellig fra Landets andre Egne, er Vilkaarene for Oprettelsen af en Landbrugsskole absolut vanskelig her, hvor ønskelig den end er, og hvor gavnlig den end maa anses at være. Den har – trods gentagne Forsøg – ikke kundet rejses; men nu, da Sagen atter er taget op, er det vort Haab, at Ministeren velvilligt vil række Haand til Landboforeningernes Forsøg paa at skaffe Vestjylland sin Landbrugsskole, den første og eneste, især da det tør ventes, at denne, rejst paa De samvirkende Landboforeningers Initiativ, har de bedste Betingelser for Tilslutning fra Befolkningens Side«.

Mads Lambæk *P. Noes* *H. Okholm*

Der blev nedsat et skoleudvalg, og nu var Samvirksomheden spændt for et stort arbejde, der gav anledning til mange bestyrelsesmøder og flere delegeretmøder.

Det økonomiske grundlag for skolen var lånet på de omtalte 60.000 kr., samt aktietegning i amtet på 30.000 kr., hvoraf dog ca. 1/3 ikke blev indbetalt.

Senere låntes 22.000 kr. i kreditforeningen.

Samvirksomheden vedtog, at den kommune, hvori skolen skulle ligge, burde yde 10.000 kr.

For dengang at få en skole »statsanerkendt« stilledes der et mindstekrav til de første 2 års elevtal. Så længe en skole ikke var statsanerkendt, kunne eleverne – dengang – ikke søge understøttelse, og skolen kunne ikke få statstilskud til driften.

En betingelse for at opnå anerkendelse var, foruden det nævnte, at en forstander for skolen var antaget og godkendt af ministeriet. Godkendelsen lå væsentligst i hænderne på en »tilsynsførende med høj- og landbrugsskoler«, dengang Ludvig Feilberg, lærer ved Landbohøjskolen og filosof, forfatter af psykologiske og filosofisk litteratur. Han var – som alle senere – skolerne en god mand. Han frarådede – sikkert meget fornuftigt – at kalde skolen »Husmandsskole«, da dette let på forhånd kunne frasortere for mange elever, og skolen kom til at hedde

»Borris Landbrugsskole« med undertitlen »Den jydske Husmandsskole«.

Samvirksomheden nedsatte en kommission til at finde steder, hvor skolen kunne ligge. Det blev Borris, hvor skolen, liggende med vidt udsyn i en herlig plantning, er en fryd for togpassagerer og vejfarende – en pryd for egnen!

Den første forstander blev forstander Søren Holm, Forsinge, og skolen begyndte i november 1907 med 13 elever.

Samvirksomheden ejede ikke skolen – det gjorde forstanderen, som det dengang var almindeligt, men Samvirksomheden havde ved en kontrakt sikret sig indflydelse både på skolens opførelse, dens drift og et eventuelt salg.

Skolen havde i starten unge lærere, der senere blev meget kendt, bl. a. J. C. Overgård, senere Ladelund. Skolen måtte igennem adskillige år med for få elever og en vaklende økonomi.

Samvirksomheden foranledigede i 1908, at de enkelte landboforeninger indbetalte et lille støttebeløb, ialt ca. 4.000 kr. Skoleudvalget hjalp til med at opnå en ordning med kreditorer og banede derved vejen for et forstanderskifte.

Dette skete i 1909, da Jens Nielsen, Klank, afløste Søren Holm og købte skole og landbrug for 107.000 kr. Hans svigersøn, Hans Rosager og hustru, fulgte med. Rosager var landbrugskandidat og kom til – fagligt – at betyde meget for skolen. I protokollerne læser man hyppigt hans navn som deltager i drøftelser ved delegeretmøder.

Jens Nielsen var – fra Klank – kendt med korte kurser, og disse blev en årrække af stor betydning for skolen, for dens økonomi og for at gøre den kendt.

Da »haveinteresserne« kom frem i Samvirksomheden, var Jens Nielsen manden, der førte tilsyn med et stort antal haver, og han gav gode råd. Han var måske ikke en absolut fængende taler, men med sine alsidige interesser og store viden kom han til at sætte spor, hvor han færdedes.

I elevforeningens første årsskrift fra 1912 skrev formanden, J. A. Jansen: »Jeg er glad ved, at Borris Landbrugsskole er een af dem, der vil have noget af højskolens understrøm for øje i skolens faglige arbejde. Derved gør skolen fyldest som egnens ungdomsskole«.

Efter 1912 siger protokollerne ikke meget om Borris Landbrugsskole; men det, den siger, er opmuntrende.

I 1926 faldt skolens undertitel, »Vestjyllands Husmandsskole«, bort, og de korte kurser standsede. På skolen har der også i en årrække været husholdningsskole.

I 1917 blev skolen overdraget til Kirstine og Hans Rosager, og skolen fortsatte sin udbygning. Elevtallet blev stort – helt op til 90 elever et enkelt år under krigen – men oftest 60-70 elever.

I 1936 var Rosagers kørt træt, købte gård og overdrog skolen til Anna og Helge Drewsen. Drewsens havde ledelsen indtil 1964 og kunne efterlade en yderligere udbygget skole og en smuk avlsgård – ombygget efter brand, den brand, der kostede dem så dyrt, en lille søn. –

Utallige er de gæster, Borris har haft, og hvor blev der lyttet, når Drewsen fremviste vidunderlige afgrøder i den dejlige »nordmark«.

Inden Drewsen fratrådte, havde han fået skolen omdannet til en selvejende institution.

Borris Landbrugsskole er siden 1964 ført videre af Knud Henneberg og frue og nu som grundskole.

Jo, det var godt, Samvirksomheden fik startet Borris Landbrugsskole; amtets landbrug og mange flere har høstet gode frugter af det arbejde og de bekymringer, skolens start voldte.

Lidt om »røverne« fra Hammerum

Under forberedelsen af dette skrift fortalte jeg formanden og Høgh, at jeg vidste lidt mere om »de slemme« missionsfolk i 1904, og jeg blev anmodet om at fortælle om det.

Forstander P. C. Davidsen, Haslev Højskole, ønskede at gøre Haslev til Indre Missions skoleby, hvad der også lykkedes ham med en lang række store og smukke skoler.

I 1904 blev Haslev Landbrugsskole til. Davidsen fik grev Holstein, Holsteinsborg, til at forære 30.000 kr. til dette formål. Derved krydsede Davidsen – smedesønnen fra Houe ved Lemvig – de jydske planer, der arbejdede i Hammerum.

En årrække, fra 1948 til 1962, forpagtede jeg Peder Larsens gård, Hammerumholm, som hans far havde stykket sammen af mindre brug. Vi fik mangen snak på vore markture. Hans far var her på egnen kendt som en dygtig mand, der på sin gård havde en af egnens ældste tricotagefabrikker. – En særpræget og holden mand, der endnu går mange historier om.

Niels Larsen, som han hed, var sjælen i foretagendet om den planlagte landbrugsskole i Hammerum. Lindbjerggård – en dejlig gammel gård – skulle have været skolegård. Da de gæve jyder hørte om begivenhederne i Haslev, sendte de bud efter P. Sandbæk, der tog udvidet kursus på Landbohøjskolen. Ham var der aftale med om at blive den kommende skoles forstander. Hvad nu, spurgte jyderne. Sandbæk mente ikke, to skoler af den type og i Indre Missions ånd kunne fyldes, og så havde greven jo givet 30.000 kr. til Haslevskolen. Da mælede Niels Larsen langsomt og sindigt: »Kan en sjællandsk greve gøre det, så kan en jydsk husmand vel også« – han yndede at kalde sig husmand trods de 60-70 td. land.

Om Hammerum-folkene havde været ude efter »kødbenet« – de 60.000 kr. – ved jeg ikke.

Resultatet blev, at man – på Sandbæks råd – gav op. P. Sandbæk var seminarist og havde været lærer på Haslev Højskole og på Nørre Nissum. Han havde også været en vinter hos Jørgen Pedersen, Dalum Landbrugsskole, og har fortalt mig, at Jørgen Pedersen opfordrede ham til at blive på Dalum i stedet for at rejse ind til fortsættelseskursus på Landbohøjskolen – og motiverede opfordringen med, at »du kan måske – ved siden af det faglige – give eleverne noget, vi andre har vanskeligere ved!«

Nogle år senere startede Sandbæk Tommerup Højskole med en landbrugsafdeling, der var »en lille landbrugsskole«, og Tommerup blev en stor skole.

Dette skrift spænder over en tidsperiode, hvor der gik stærke åndsstrømme gennem Vestjylland. Så er det vel ikke urimeligt, at der også i dette skrift kommer glimt fra den spænding, der tit var mellem grundtvigianerne og Indre Mission.

Fra begge lejre udgik mænd og kvinder, der – i en lang periode – kom til at præge Vestjylland i det praktiske, både i hverdagen og i det offentlige liv. Levede efter verslinien: »Hvad du evner, kast af i de nærmeste krav!«

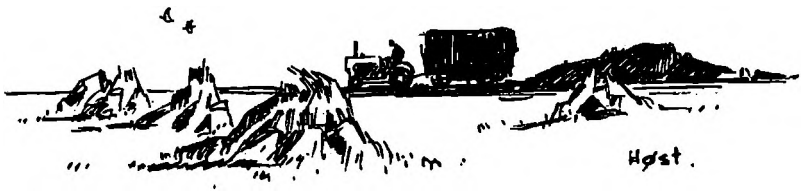

Gennemgående problemer i de 75 år

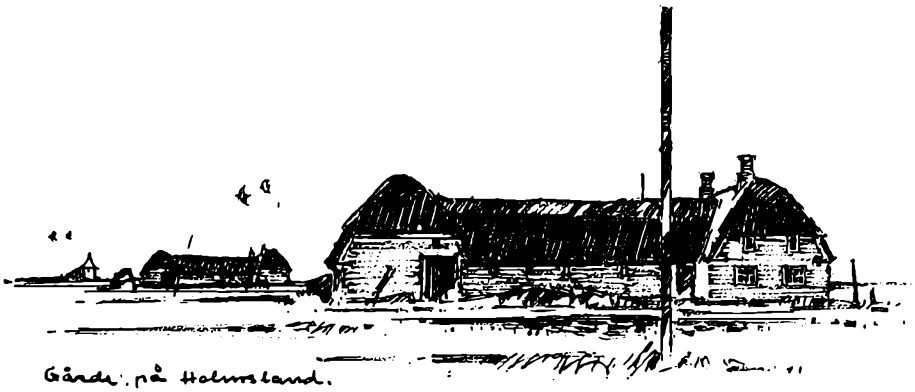

Hvert år omtales årets klimatiske betingelser, såning, høst, sundhedstilstand i staldene, priser og omkostninger, der tilsammen bestemmer landmandens indtægt.

Beretningerne er rolige, når der er magsvejr og ikke mange store problemer. De bliver alvorligere under kriser og krige – mange kriser og 2 verdenskrige.

Hvis man satte en lønmodtager af i dag til at læse de tykke protokoller, kunne det tænkes, han ville finde, at ordet utilfredshed ville dække bedst efter devisen »de bønder klager da også altid«. Men hvis »lønmodtageren«, f. eks. en mand med god løn, som løn er i dag, vil sætte sig i bønders sted, hvad ville han så sige til, at der kom år af og til, hvor lønnen blev reduceret med 25 til 50 % eller blev 0, som det er hændt for Ringkøbing amts bønder gennem de 75 år?

Der var adskillige år med sandstorm, og der var meget alvorlige tørkeår, der altid rammer den dårlige jord hårdest. Der var alvorlige mund- og klovsygeepidemier med ondartede følgesygdomme, ligesom tuberkulosen og smitsom kastning – inden disse blev nedkæmpet – påførte landmanden store tab.

Der er altid noget at være både ængstelig og glad for i mark og stald. Økonomiske kriser med rod i udlandet har flere gange hærget det danske landbrug, der – før Danmarks indtræden i Fællesmarkedet – skulle sælge og konkurrere med hele verden.

I nyere tid stjæler et løbsk prisniveau og en høj rente – det sidste

er en følge af det første – den indtægtsforøgelse, landmanden trænger til for – også fremover – at kunne investere og udnytte de chancer, der måtte komme.

Til alt dette kommer så, at hvor der før på en gård var et par mandlige medhjælpere og en ung pige, er familien nu alene. Ca. 275.000 har forladt landbruget siden 1935-40.

Mekanisering og rationalisering gjorde det muligt – gennem en lang årrække – at øge produktionen og i de senere år at opretholde den – trods alt!

Denne afvandring af ungdom beklages på delegeretmøderne, men blev ikke omtalt og beklaget synderligt i pressen; og det var en fantastisk fordel for den voksende industri.

Alle formænd gennem årene har været utilfreds med ejendomsskatten og har karakteriseret den som en særskat, landbruget skal betale af sit erhverv, for så bagefter – på lige fod – at tage del i andre skatter.

Mest pågående i det stykke var Grue-Sørensen i sin formandstid. Ved et protestmøde i Holstebro i 1956 siger han: »Landbrugets ejendomsskatter er steget med 60 mill. kr. fra 1950 til 1956. Kapitaliseres dette med 4 % årligt, er der – på 6 år – indskudt en forhåndsprioritet på 1,5 milliarder kr. Til sammenligning tjener, at bestående prioriteter i pengeinstitutter m. v. var på 5,6 milliarder kr.«.

Ved lønforhandlinger er en stigning i produktivitet altid et argument for højere løn. Ikke i landbruget, siger Grue-Sørensen og bruger 1956 som eksempel; man ser i tabel 3 at forrentningsprocenten faldt fra 5,6 til 4,8, medens mængdeproduktionen er steget med 12,4 %.

Lad mig snuppe en pessimistisk udtalelse til sidst i denne serie, som formanden Vagn Voigt fremsatte på delegeretmødet i 1972. Han siger: »Fra 1966 til 1970 daler antallet af landbrug i Ringkøbing amt med 1800 til 13.729 stk. à 24 ha. En udført prognose siger, at tallet i 1980 vil være 9200 landbrug à 35 ha. (men sikkert af meget forskellig størrelse). I 1970 havde gennemsnitsbruget i de undersøgte kommuner her i amtet 483 arbejdsdage pr. år, hvoraf familien klarede 429 dage med 312 dage til manden, 80 dage til hustruen og 37 dage til børn. 8,6 % af arbejdet udførtes af fremmede. På mindre brug under 15 ha havde 43 % af ejerne arbejde udenfor bedriften, og for gruppen 15-30 ha var tallet 15 %«.

Sådan ser de glade tressere ud gennem landmandsbriller. Den livs-

form, vi holder af, er ved at forsvinde. Og, se så på tabel 1 og 2 om arbejdsfortjeneste og tillige senere på, hvordan den overenskomstmæssige timeløn bevæger sig.

»Lønmodtageren« kan ikke undgå at bemærke, at alle formændene er på samme linie. Grue-Sørensen er kun brugt her, fordi han var flittig til at sætte tal ind. Læseren vil endvidere bemærke, at der »skydes« langt mere på omkostninger end på de priser, der bestemmer, hvor mange penge der kommer hjem. Omkostningerne er i meget stor udstrækning skabt i Danmark – priserne, af konkurrence- og forsyningsforhold, ude i verden!

Indtil 1950-60 var priserne udelukkende bestemt af verdensmarkedets prisleje, og dette kan et lille land ikke pille ret meget ved.

Jeg tror, at en ærlig »lønmodtager« vil forstå meget af det omtalte og erkende, at hans egen reaktion nok ville være den samme.

Samfundets reaktion har ofte været: »Lad dem snakke og klage sig, for der sker jo ikke noget«. Landbruget anvender jo ikke den »hellige strejkeret«. Kun et par gange har landbruget vist tænder og to gange lavet et kort leveringsstop – men vi kan jo faktisk ikke, idet køerne skal malkes, og alle dyr skal plejes og fodres. Gør en bonde ikke det, kommer han i fængsel for dyrplageri! En maskine, et skib o. lign. kan ligge stille en tid og så gå i gang igen. Landbruget har kun argumenterne at møde med, og det er kedeligt, at de ikke høres og tages til efterretning i en hel anden grad, end sket er!

Landbruget, og iøvrigt alle frie erhverv, vil få indtægter, der går op og ned, i modsætnig til en løn, der sjældent kan gå ned i Danmark.

Men når vi – i 1977 – er kørt i grøften med landets økonomi, er den egentlige grund, at balancen mellem lønninger og salgspriser er i ulave. Dertil bidrager, at der er for få, der er direkte anbragt i produktionen, og det er nu, og vil altid være, det eneste, vi har at leve af!

Alt dette har landbruget vidst og sagt i mange år – også ved delegeretmøderne i Samvirksomheden. – Men mændene gennem årene var alligevel ikke »klynkepotter«. De sagde deres mening og påtalte, hvad der var galt!

Udtalelser i alvorlige situationer!

Den 7. januar 1915 bød formanden, Touborg Jensen, velkommen og omtalte i korte træk de alvorlige forhold, som krigen førte med sig, også for vort lands vedkommende, og udtalte videre, at landbruget

som helhed dog ikke havde grund til klage hidindtil, idet vore landbrugsprodukter, smør, flæsk, æg, kød, heste o. s. v. bragte gode og stigende priser hjem. Der havde været, og var fremdeles, vanskeligheder med at holde vor udførsel af landbrugsprodukter og indførsel af råstoffer til landbruget i gang, men han håbede, at det fremdeles måtte gå godt, og at vi måtte blive forskånede for at blive direkte berørt af de store begivenheder ude i Europa. Formanden manede til sparsommelighed og til opsparing af kapital til imødegåelse af eventuelt indtrædende dårlige tider efter krigens ophør.

Samme dag udtaler forstander J. M. Voigt, Løvstrupgård, angående maksimalpriser på rug: »Spørgsmålet om befolkningens forsyning med brød er sikkert et af de allervigtigste, administrationen har haft til behandling under disse alvorlige forhold. Spørgsmålet må ordnes af administrationen. Vi kan vist være enige om, at den fattige bybefolkning med rette forlanger, at prisen på brød ikke bliver alt for stor, og herimod har landbefolkningen intet at indvende«.

Ved delegeretmødet i Skjern den 11.1. 1918 udtaler formanden, Mads Lambæk, Lem: »Det er fjerde år, vi holder møde under krigssituationen. Af de fire år er det sidste det, hvor vi stærkest har mærket krigens følger. Det mærkes bl. a. i den store arbejdsløshed; men landmanden behøver iøvrigt kun at gå en tur i sin stald for at konstatere det. Standsningerne af tilførslerne og det, at vi ikke har måttet råde over vor egen avl, har sat sig dybe spor i landbruget«.

Ved delegeretmødet i Skjern den 24.2. 1919 udtaler formanden, folketingsmand Mads Lambæk, Lem, efter velkomsten: »Mødet adskiller sig fra de sidste 4 under krigen. – Der er jo ikke ro endnu, men det begynder dog at lysne ude omkring. – Vore økonomiske forhold har været trykkende, og det vil være at håbe, at det også vil lysne på dette område – et lyspunkt er der allerede deri, at vi ikke behøver at sende korn til vore frænder nordpå, og vi kan endvidere notere det lyspunkt, at vi nu får tilstrækkelig kvælstofgødning, noget fosforsyre samt rigelige tilførsler af andre varer, som vi – helt eller delvis – har måttet savne under krigen.

Det største lyspunkt for os er dog det, at der nu er håb om genforening med vore sønderjydske brødre. Alt dette gør, at mødet her i dag kan få et næsten festligt præg over sig«.

Formanden oplyste desuden, at grunden til mødets afholdelse igen i Skjern var de uheldige jernbaneforbindelser, og at det først holdtes

i februar skyldtes hensynet til »den spanske syge«, der kostede mange menneskeliv.

Ved delegeretmødet i Holstebro den 12.1. 1920 sagde formanden, forstander J. M. Voigt, Løvstrupgård, bl. a.: »Nu er freden endelig trådt i kraft, og vort håb om genforening med Sønderjylland vil snart gå i opfyldelse. Vi vil ønske, der følger velsignelse med dette skridt«.

Ved samme møde mindedes de mange søfolk, der mistede livet ved at sejle for Danmark under krigen.

Da landbrugskrisen trykkede landbruget voldsomst – se tabel 1 – sagde Niels Pedersen, Opsund: »Lad os få samarbejde med byerne. Kamporganisationer er ikke rigtige. Lad os indbyde til oplysende møder i byerne – endnu en tid kan vi arbejde uden løn; men vi vil ikke blive ved med det«.

Ved delegeretmødet den 27.1. 1941 sagde formanden, D. Villemose, Hjerm: »Det er forbeholdt fremtiden at berette om året 1940 og dets betydning. Jeg vil derfor kun antyde enkelte træk i den forbindelse. Det har hidtil været sådan, at dansk landbrug stedse havde den bedste fremgang, når det levede under frie forhold. Vel havde vi ikke frie forhold før den 9. april 1940, men siden da er friheden væsentligt indskrænket, bl. a. ved en række love og forordninger. Kornloven er den, der har grebet stærkest ind i landbrugets forhold og virket generende«.

Tilbøjeligheden til at kritisere har dog ikke været fremtrædende i landbokredse, idet det overalt anerkendes, at det nødvendige brødkorn og korn til gryn m. m. udskrives.

I 1945 var der på grund af de vanskelige forhold i sidste krigsvinter intet delegeretmøde.

I 1946 mindedes formanden de landsmænd, der satte livet til under besættelsen, med et »Æret være deres minde«.

Lad dette være nok til at karakterisere stærke, vestjydske bønder. Dem var – og er – der mange af. Folk, der kan se ud over deres egen næsetip og – som det læses foran – kan tænke på andre end sig selv. De var villige til at ofre på helhedens alter.

At så disse mænd både skal og har lyst til at arbejde til gavn for deres erhverv, er en selvfølge, men gang efter gang betones det: »Vi kræver kun ligestilling med andre – ikke mere«. Og alle formænd formaner til at søge enighed indadtil i landbrugets organisationer – men samtidig til åbenhed udadtil!

Perioden 1902 til 1920



Perioden 1902 til 1914 var en rolig tid med fred i vor nære verden og med fri bevægelighed over de fleste grænser, uden pas, en tid med stadig og jævn fremgang – også for landbruget – en optimismens tid!

Der kan da ikke komme krige mere med de våben, der findes!

Og skulle den komme (kejser Wilhelm II raslede jævnligt med sablen), så må den da blive kort – med de våben!

Vi, der har oplevet den tid, har svært ved at blive troet, når vi hævder, at tryghed og tilfredshed rådede – men sådan var det!

Vist var der fattige og nødlidende, som omsorgen var for ringe for; men i landsbysamfundet var der folk, der i al stilhed hjalp både her og der – typer som dem, der er skildret foran!

Den tekniske udvikling tog fart! Slåmaskinen, med aflæggerapparat til høstning af korn, afløste leen i Vestjylland.

»Aflæggeren« var der ved århundredskiftet. Den første selvbinder så jeg i 1901. Eksplosionsmotoren kom og sejrede. Inden 1914 så vi de første traktorer med jernhjul.

Der byggedes meget og billigt, men tit for ringe, og skønhedsmæs-

sigt var nybygningerne de vidunderligt afstemte gamle vestjydske gårde (der ikke var arkitekttegnede), totalt underlegne! Men se iøvrigt om den tekniske udvikling i afsnittet om udvalg.

Det første udvalg, der nedsattes, var planteavlsudvalget. Dette skete i 1904, og i 1915 blev konsulent A. Binderup, Herning, dets konsulent og tillige sekretær for Samvirksomheden – en mand med mange gode egenskaber og en mesterlig referent af Samvirksomhedens delegeret- og bestyrelsesmøder.

Datidens landmænd stod usikre overfor mange ting. De snakkede om »pusmog« og guano og famlede sig frem; men et ypperligt forsøgsvæsen var allerede i gang med at finde ud af tingene. Der var allerede i 1902 ansat adskillige konsulenter i de lokale landboforeninger. Det, i verden enestående tillidsforhold mellem konsulent og bonde, var i sin vorden, ligesom andelstanken voksede sig stærk.

Med den baggrund virkede så Samvirksomheden. De fleste faglige spørgsmål med forsøg og lignende løstes i de lokale foreninger; men alle resultater af betydning kom frem på delegeretmøderne.

Der har – gennem årene – været et godt forhold til husmændene. Mange var utilfredse med, at husmændene ikke var med i Samvirksomheden. I adskillige år var »Uddeling af præmier for ypperlig dyrkede huslodder« på dagsordenen – altså en gammel interesse for mindre brug.

I 1910 vedtog delegeretmødet at optage de enkelte husmandsforeninger som medlemmer. En del meldte sig, og den kendte husmandsleder Jens Holdgård, Ikast, var medlem og var – ved lejlighed – taler og tit diskussionsdeltager.

Samvirksomheden ændrede sit navn i 1910 til »De samvirkende Landbo- og Husmandsforeninger i Ringkøbing Amt«. Da husmandsforeningerne i 1913 fik deres egen amtsammenslutning »Ringkøbing Amts samvirkende Husmandsforeninger«, tyndede det ud i de lokale husmandsforeningers tilslutning her. Ved Samvirksomhedens 25 års jubilæum i 1927 oplystes, at alle landboforeninger, 5 husmandsforeninger og amtets hesteavlsforeninger nu var medlemmer.

For at undgå »falsk varebetegnelse« gik man i 1926 tilbage til det oprindelige navn: »De samvirkende landøkonomiske Foreninger i Ringkøbing Amt«.

Der har – gennem alle årene – været et godt samarbejde mellem de to organisationer, og en række opgaver er løst i fællesskab – kåring af

husdyr, svineforsøgsstationen, demonstrationsbrug, flere fælles konsulenter, ungdomsarbejdet m. m.

Nogle spredte udpluk samt krigen 1914-18

I 1904 foreslog formanden, H. Okholm, Bøllinglide, på et bestyrelsesmøde at bevilge 25 kr. til oprettelse af en koloni for fattige børn. Det blev vedtaget énstemmigt, men bestyrelsen kom på andre tanker med den motivering, at en sådan støtte lå uden for foreningens formål; og det var da faktisk rigtigt.

I 1910 til 11 var der megen drøftelse om plantnings- og havesagen. Lokale plantningsforeninger var i gang, og Samvirksomhedens forhandlinger var medvirkende til, at disse foreninger kom frem overalt i amtet. De virkede også for haver, som Jens Nielsen, Borris, var stærkt medvirkende til.

I 1909 indleder skovrider Dalgas ved delegeretmødet. Der forhandles om en speciel konsulent for havebrug, hvilket dog først kom, da »Det jydske Haveselskab« klarede sagen i 1946.

Plantager, læ og haver blev det milde indslag, selv i barske jydske egne. Samvirksomhedens betydning her var dog nærmest kun af tilskyndende art.

I 1908 blev det foreslået at søge skiftedagen den 1/11 skubbet til den 1/12 eller 1/1 – Mads Lambæk svarede: »Det vil være meget uheldigt for den højskolesøgende ungdom«. Så blev der aldrig talt mere om det!

Et forslag om at få sessionen rykket frem, så pladsforholdene til november bedre kunne ordnes, blev vedtaget og skete.

I 1916 diskuterede man »gårdslagtning« til gavn for profitmagerne og til skade for landbruget i almindelighed og for nye ejere i særdeleshed. I 1917 bad man Foreningen af jydske Landboforeninger om at angribe sagen.

Der var en overgang oprettet kontorer for regulær ejendomssalg med anvisninger og rådgivning ved handel.

Ved delegeretmødet i Borris den 6. januar 1914 fremsætter plantør Møller nogle bemærkninger uden for dagsordenen om toggangen, specielt ved Viborg-Herningbanen: »Det er f. eks. næsten umuligt at komme herud til Borris – vi måtte rejse hjemmefra i går og kommer

ikke hjem igen før i morgen«. Han henstillede, at bestyrelsen retter en anmodning til ministeriet om at få dette forhold rettet.

J. M. Voigt troede, det kunne være på tide at tage togplanen op til overvejelse for hele amtet og mente, at bestyrelsen skulle frembære kravene inden efteråret, når nyordningen med Herning-Vejlebanens gennemførelse kommer.

Formanden tog sagen til efterretning.

Krigen 1914 til 18 påvirkede selvfølgelig landbruget stærkt. Under en krig vil der altid være tendenser til prisstigninger. Det lykkedes i et stykke tid at opretholde vor traditionelle eksport til England; men efterhånden hørte importen af foderstoffer op. Besætningerne formindskedes (der var smørrationering, men ikke rationering af margarine), smørydelsen pr. ko faldt fra 109 kg i 1914 til 77 kg i 1918. Også svinebestanden faldt enormt – se tabel 6.

Kunstgødningstilførslerne faldt voldsomt – avlen blev lille, og dertil kom 1917 som et alvorligt tørkeår.

Danmark var – stort set – henvist til egen forsyning.

Rigsdagen vedtog hvert år en kornlov med afleveringspligt af korn til befolkningens ernæring. Der var forbud mod opfodring af brødkorn, og der skulle også afleveres foderkorn til mel og gryn for befolkningen – også noget til hjælp for de nordiske lande.

Det var umuligt at gøre sådanne love retfærdige. Der sad et kornnævn i hver kommune for at dirigere loven på stedet.

Selvfølgelig var der kritik på delegeretmøderne – ikke af afleveringspligten, men af, at den var uretfærdig over for vort amt, hvor der på lette jorder dengang dyrkedes meget rug, som skulle afleveres til maksimalpris, hvorfor en ejendom godt kunne komme til at levere et større kvantum end pålignet. Gang på gang forlangtes det, at det, en ejendom leverede for meget af brødkorn, skulle erstattes med majs eller godt foderkorn. Det lykkedes at få rettet noget ved forholdet, men vestjyder følte sig faktisk snydt – og det var naturligvis en uvant fornemmelse.

Fra delegeretmødet blev der sendt flere resolutioner til Landbrugsministeriet om den sag, og der var også en deputation i København. Det hjalp også sådan, at for meget afleveret brødkorn gav ret til foderkorn.

I afsnittet om udvalg kan der ses meget om, hvad Samvirksomheden foretog sig.

Under krigen steg landbrugets priser; men vedligeholdelse af bygninger og redskaber svigtede noget, hvad den gør, både når krige spærrer os inde, og når kriser tvinger til yderste sparsommelighed.

Landmændene havde haft flere penge end ellers, og så er det svært at lade være med at lade privatforbruget vokse lidt. På delegeretmødet formanes der til sparsommelighed. Krigen får ende, og da skal meget indhentes, der vil kræve kontanter, blev der sagt.

Delegeretmøderne i 1919 og 20 føltes som en fest, som formændene sagde, også fordi Sønderjylland nu kunne komme »hjem«.

Priserne på vore produkter holdt til 1920, men så kom der et voldsomt nedslag. Kunstgødning m.m. begyndte at komme frem, men det var dyrt, og omkostningerne steg.

Meget afgørende for det, der skete i tyverne, var, at Danmarks spekulationshandel mod krigens slutning tog meget stærkt til. Store lagre af visse ting blev næsten værdiløse ved krigens slutning eller kort efter. Spekulation i den tyske mark tog fart. I 1924 blev marken helt værdiløs og gik ud af kurs.

Den danske krone stod meget stærkt ved krigens slutning, men foretog slemme »volter« i tyverne.

Undskyld, at jeg af og til dvæler ved hele vort lands situation og verden omkring os, men Ringkøbing amt er jo en del af både et land og af den store verden. Samvirksomheden behandler på delegeretmøderne glæder og sorger, som dette faktum volder os.

Regnskabsføring i landbruget

Inden vi slipper denne første periode, et par ord om regnskabsføring i landbruget. Der har altid været enkelte jordbrugere, der førte regnskab. Før 1914 begyndte man enkelte steder i landet at danne regnskabskredse med en konsulent, der lavede en årsopgørelse til vejledning for klienten i hans dispositioner. Der dukkede enkelte beretninger op fra sådanne kredse, hvoraf man kunne se, ikke blot den enkeltes resultat, men også hvordan han drev sit landbrug – driftstypen. Det enkelte brug havde et nummer.

Regnskabskredsenes antal voksede under første verdenskrig.

I den 13. beretning for kontrolforeningerne under F. a. j. L. er der gjort et første forsøg på at samle regnskabsresultater for Jylland, og der er følgende kredse og antal regnskaber i Jylland:

Foreningens navn:	1915-16	1916-17	1917-18	1918-19
Kolding herreds landbof.	16	24	24	30
Kolding og omegns landbof.	10	11		11
Samsø landboforening	11	11	10	8
Ribe amts vestre landbof.	9		19	28
Vejle amts landboforening	6	8	9	
Tyrsting Vrads herreders	7			
Århus amts landøkonomiske selsk.		20	26	45
Hads herreds landboforening		4	12	11
Kalø Vig landboforening			22	24
Morsø landboforening			15	14
Randers amtshusholdningsselskab			11	
Ialt	59	78	148	171

Fra 1930 blev der lavet en selvstændig jydsk beretning, der senere, under konsulent A. Søbys ledelse, blev en meget oplysende og skattet beretning. Fra 1970 er alle landsdele samlet i een beretning.

I 1917 opstod »Det landøkonomiske Driftsbureau«. Bag dette stod et udvalg med 1 medlem valgt af hver af følgende foreninger: De samv. danske Landboforeninger, De samv. danske Husmandsforeninger, De samv. danske Andelsforeninger, Det kgl. danske landhusholdningsselskab, Danmarks statistik og senere også Landbohøjskolen. Forstander Overgård, Ladelund, blev den første formand og professor O. H. Larsen, Landbohøjskolen, bureauets leder.

Bureauet er en statsinstitution på den måde, at staten betaler, medens det er udvalget og ledelsen, der former arbejdet.

Visse ting har været knyttet til bureauet hele tiden eller i perioder, f. eks. konjunkturbestemt rente til statshusmænd og regulering af landbrugets ejendomsskatter.

Bureauets første beretning udkom i 1917-18, og bureauets arbejde dækker alle årene siden.

Der kom hurtigt en lille pjece, »Plan og Regler«, der blev retningsgivende for regnskabsføring i landbruget. Igennem årene er der publiceret en lang række meddelelser og skrifter af økonomisk art.

Materialet til driftsbureauets beretninger stammer fra regnskabskredsene i hele landet, og de regnskaber, der fra hver kreds stilles til rådighed, skal tilsammen svare til kredsens gennemsnit.

Delegeretmøderne i Samvirksomheden har hvert år en økonomisk tone. For at tydeliggøre landbrugets »klima« findes der i heftets tabelværk nogle tal, der vil være nyttige at have ved hånden under læsningen af denne beretning; men vær venlig og læs forklaringen til tabellerne først.

Perioden 1920 til 1940



Det er et tidsrum, der har særprægede perioder
Udstrakt finansiering af enkelte store handelskompagnier og børsspekulationer førte til, at Danmarks største bank – »Den danske Landmandsbank« – krakkede i 1922. Den rekonstrueredes i 1923. Store Nordiske og Nationalbanken tegnede ny aktiekapital for 70 mill. kr. Staten måtte desuden – i 1928 – indbetale 136 mill. kr. til dækning af tab, samt købe aktier.

Landmandsbanken blev en statsbank, og staten havde aktiemajoriteten indtil 1946, hvor banken havde genvundet sundheden og kunne »gå alene«. Dette meddeles som et symptom på de »tyvere«, Danmark gik ind i. Vor import blev større end eksporten, og den danske krone – den meget stærke valuta i 1918, da krigen standsede – blev syg. Kronen svang sig op og ned på verdens børser og var endda et dyk helt nede på kurs 48.

Da sattes der en vældig agitation ind mod den såkaldte uærlige krone, for igen at få en ærlig krone til kurs 100. Så stærkt blev pres-

set, at den siddende regering, med Th. Madsen-Mygdal som statsminister, følte sig nødsaget til at realisere tanken. Det skulle ske over en længere årrække; men da det var vedtaget, gled kronen i pari på godt 2 år med et voldsomt ryk straks. Kronen blev spekulationsobjekt udefra. Madsen-Mygdals tanke var, at vort omkostningsniveau skulle falde i takt med kronestigningen.

Under krigen var lønnen »blevet bag efter« i byerne, men strejker og lønkamp havde hævet den, og en løn, der er gået op, er svær at få ned igen!

Resultatet for dansk landbrug og for erhvervslivet blev, at indtægterne faldt stærkt, fordi man fik færre kroner hjem for varerne, og omkostningerne kun dalede langsomt.

Den danske krone blev »sund«, men overførte sin dygdom til erhvervslivet!

Danske landmænd havde advaret – stærkest fra Sønderjylland – hvor en landsdel var ved at omstille sig fra en tilværelse bag tyske toldmure til verdensmarkedets blæst.

Alt dette virkede i tyverne, især op til 1925, på renteniveauet og på kursen på kreditforeningsobligationer. Det blev en stor gevinst for alle lønmodtagere og tab for eksporterhvervene, hvor landbruget dengang var dominerende med 80-85 % af den samlede eksport.

Den første lussing

I dette klima levede dansk landbrug i tyverne. Den første »lussing« viste sig i 1921 – se forrentningsprocent i tabel 3 og arbejdsfortjeneste i tabel 1.

De følgende år blev økonomisk bedre – omend ikke gode!

I beretningen på delegeretmødet i 1921 siger formanden, forstander J. M. Voigt: »Kaster vi blikket tilbage på 1921, er indtrykket, vi får, ikke lyst; vi er på randen af en krise. Der var tørke i 1921, hestene var usælgelige, og desuden var der et stort fald i priserne på alle produkter«.

I det økonomisk dårlige år ansættes den første kvægavlskonsulent, L. Lauridsen, senere Gråsten, som omtalt under udvalg for kvæg.

Samvirksomheden råbte »vagt i gevær« og fik dyrskuer og markeder forbudt, når mund- og klovsyge truede (1921).

I 1921 omtaler formanden begivenheder og mændene bag dem, da »den uformelle« Samvirksomhed blev startet for 25 år siden.

I 1922 oprettede Samvirksomheden et husdyrbrugsudvalg, idet dyrskuer m.v. hidtil havde været varetaget af bestyrelsen.

På årsmødet i 1922 strides pessimister og optimister om foreningens bidrag til Foreningen af jydske Landboforeninger. Kontingentet var for hele Jylland steget fra 7416 kr. i 1916 til 48.000 kr. i 1921. Mads Lambæk, der var med i bestyrelsen for F.a.j.L., forklarede, at det især var prisen på tryksager, der var steget. Man var dog enige om ikke at skade sagen, men kontingentet blev sat ned fra 50 øre til 35 øre pr. medlem.

I 1923 dukker »de forarmede bønder« fra 1896 op igen! Det var A. Hindhede, Lem, der blev Samvirksomhedens ekspert. Han indleder over emnet: »Hvad kan der gøres for at hjælpe vanskeligt stillede bønder« og gennemgik hvilke lovlige muligheder, der var!

I 1923 afholdtes det første amts-fællesskue i Holstebro, og dette blev fremover en indtægtskilde for den fattige Samvirksomhed – enkelte år var der underskud, men oftest var der 3 til 5000 kr. i overskud, endda et enkelt år op til 9000 kr. i overskud.

Som et kuriosum kan jeg fortælle, at der til det første fællesskue i Holstebro i 1923 afgik et ekstratog fra Skjern. Med toget rejste både dommere, udstillere, besøgende samt de dyr, der skulle udstilles.

I 1923 sagde formanden, J. M. Voigt, ved årsmødet: »Landbruget ønsker en fast valutakurs uden store svingninger – ikke faldende, men heller ikke stærkt stigende«. Høsten i 1923 var så vanskelig, at korn og kartofler mange steder måtte bjærges i januar. Priserne havde været bedre!

I 1924 gennemgik Mads Lambæk, Lem, jordlovene for husmandsbrug, både den fra 1899 og den fra 1919. Om den sidste sagde han: »Den kan ikke ophæve arbejdsløsheden, men den virker til at holde igen på strømmen fra land til by. Loven tager sigte på at danne hjem med en sund økonomi«.

I 1925 sagde formanden, at fornuftigt drevne brug klarede sig i 1924.

Den »ærlige« krone

I 1926 siger formanden: »Den tyske told er meget generende. Indtægten falder, og udgifterne følger kun langsomt med. Året står i den økonomiske nedgangs tegn«. Han maner til at opretholde produktionen og spare; at køre forsigtigt.

I 1926 blev formandens stemme alvorlig, da han berettede, at der i 1925 kom 374 millioner kr. mindre hjem for landbrugseksporten end året forud. Mund- og klovsygen var streng.

Smørprisen faldt med 31 %, flæsk faldt med 20 %, slagtekvæg med 39 % – især på grund af den tyske told. »Kommer der ikke snart en lysning, truer økonomisk sammenbrud mange inden for vort erhverv«, sagde Voigt. Han lagde hovedskylden på kronens stigning og undrede sig over, at når kronen steg med 35-40 %, så steg renten og skatten med 50 %.

En meget lang forhandling fulgte efter beretningen, hvor der også blev givet udtryk for Sønderjyllands særlige vanskeligheder. Der var i denne landsdel stiftet en mængde kreditforeningslån for at skabe nødvendige produktionsforhold. Man lånte en overgang til kurs 50; – kun 50 kr. ud af 100 kr. kom hjem, men man skulle forrente og afdrage 100 kr. – Nu med de færre ærlige kroner, der kom hjem for salgsvarerne.

Ordet, »den ærlige krone«, der ellers blev så meget anvendt dengang, har jeg ikke set anvendt i protokollerne, så det er mit udtryk.

A. Hindhede, Lem, ankede over, at tilskuddet til byggesummen på husmandsbrug nedsættes, når jordens vurdering ligger under 8.000 kr. »Det går ud over den lette jord, hvor pengene først og fremmest skal tjenes i stalde, der er store nok«, sagde han. Der vedtages en resolution derom – og en ditto imod nedskæring af statstilskud til dyrskuer til landets deciderede hovederhverv!

Kartoffeleksporten drøftedes på møderne; den fik efterhånden et stort opsving.

Læserne bedes studere de 3 år fra 1925 til 28 i tabel 1, og husk først at se forklaringen! Mere end mange ord viser tallene, hvor alvorlig kronekrisen var, og vanskeligst ved stigende ejendomsstørrelse – jo større en ejendom er, des mere afhængig er man af fremmed arbejdskraft. På små brug – og i høj grad også på brug, hvor familien udgør en væsentlig del af arbejdskraften – holder man vedligeholdelsen af bygninger nede; man slår et søm i og binder sammen med ståltråd.

Undersøgelser viser, at privatforbruget blev pint ned på det minimale!

Midt i alle de økonomiske bekymringer ramte »sparekniven« Studsgård Forsøgsstation, som tidligere omtalt.

I 1927 blev en række organisationer indbudt til forhandling den 14. maj. Det var landboforeningsformænd, husmænd, kommunalforeningsbestyrelser og amtets rigsdagsmænd. Samvirksomheden fik »sorteper«. Man overlod dem at arbejde videre med de vanskelige økonomiske spørgsmål.

Den 23.5.1927 vedtog bestyrelsen en henvendelse til regeringen om driftslån til vanskeligt stillede.

Kronekrisen var den første af en række alvorlige kriser. Der kan vel læres af denne, at har man først sat en møntkurs ned, og løn og omkostninger har tilpasset sig den, så er det erhvervsfjendsk igen at sætte den op!

Ved delegeretmøderne lød der megen kritik af landbrugets stilling i forhold til det øvrige samfund, og der rejste sig kritiske sammenslutninger, der ikke mente, landbo- og husmandsforeningerne gjorde tingene godt nok – ikke var hårde nok i filten! Første gang det spores i protokollen, er ved delegeretmødet i Ringkøbing den 16. januar 1928, hvor formanden, J. M. Voigt, udtaler sig skarpt imod en udtalelse fra en bevægelse uden om landbrugets organisationer for særlige »foranstaltninger mod landbrugskrisen«. Voigt tilbageviser angrebet på det bestemteste. Det var Landbrugernes Sammenslutning, kaldet L. S.

Ved delegeretmødet den 16.1.1928 i Ringkøbing markerede man samvirksomhedens 25 års fødselsdag. Der var prominente gæster, deriblandt statsminister Th. Madsen-Mygdal, der holdt foredrag, og fhv. statsminister I. C. Christensen.

Derefter var der uddeling af præmier i konkurrencen om hele markbrug, hvor der var 7 med 1. præmie og 2 med 2. præmie. A. Hindhede var dengang formand for planteavlsudvalget og sagde ved denne lejlighed, at hvis alle var så dygtige, som disse konkurrencedeltagere, så var der ingen brug for hjælpeforanstaltninger for landmænd.

Det var samme A. Hindhede, der håndterede hjælpeforanstaltningerne, og man mærker hjertelaget hos ham i de sager, han behandler – parret med nøgtern overvejelse. »Det skal kunne nytte at hjælpe, ellers er det spildt«, sagde han ved en lejlighed.

En meget stor forsamling overværede Madsen-Mygdals foredrag. Voigt bød velkommen til kaffebordet, som dagen sluttede med, og fortalte, at da I. C. Christensen sagde farvel, takkede han for to store

oplevelser; den ene var Madsen-Mygdals foredrag, og den anden var overværelsen af præsentationen af konkurrencedeltagerne med redegørelsen for deres præstationer.

Et utal af talere havde ordet ved kaffebordet, og formanden kunne takke for en usædvanlig festlig dag.

Årene 1925-28 var, som nævnt, forfærdelige kriseår! Årene 1928-30 var »griseår«. Svineproduktionen var den grønne gren (se tabel 6), der gjorde de to år nogenlunde gode og gav landbruget en lille åndepause. Det er let at mærke på protokollerne, at man sejler i smulte vande, og humoren kommer lettere til at glimte.

I 1930 forespurgte en forening, der i 1911-12 var stiftet af Samvirksomheden, om man mente, den burde leve videre. Det drejede sig om en udstykningsforening, hvis formål var, at nye ejendomme fik en rimelig størrelse. Nu svandt det stærkt i medlemmerne. Skulle den opløses, bad man Samvirksomheden vedtage dette. Men det skulle den ikke, vedtog man, for den havde altid vist stor evne til at tie stille, når der ikke var brug for den.

Dyrlægetaksterne bliver kritiseret og forhandles noget ned.

Mørke skyer

»Der tårner sig mørke skyer op forude«, sagde formanden i 1930.

Den næste krise stod for døren – tredivernes krise – startet i Wall-Street i New York. Mangel på tillid til fremtiden – mentaliteten, »red hvad reddes kan« – et psykologisk sammenbrud i hele den vestlige verden, startede krisen. Kornprisen faldt katastrofalt – se lige på tabel 1 og 2, hvordan tredivernes allerværste år var. Det er lettest at forklare med regnskaberne!

I 1931 blev en regnskabskreds startet i Ringkøbing amt. Ideen kom fra landbrugskandidat E. Schermann Ottesen, Ørre, der blev den første konsulent.

Landmænd fra flere landboforeninger i amtet benyttede sig af tilbuddet, og på delegeretmødet i 1932 oplyses, at der arbejdes med 58 regnskaber fordelt på 7 landboforeninger.

Der kom efterhånden regnskabskonsulenter i de fleste lokale landboforeninger, men den, i 1931 startede kreds, går videre – siden 1935 med konsulent Aage Iversen som leder; i 1976 med 1450 regnskaber.

Ringkøbing Amts Regnskabskreds var indtil 1956 en selvstændig

forening med egen bestyrelse under Samvirksomheden, der havde ansvar overfor myndighederne. Fra 1956, da regnskabspligten i landbruget blev indført, blev foreningen – på foranledning af den daværende formand – S. Grue-Sørensen – omdannet til et udvalg, der sorterede direkte under Samvirksomhedens bestyrelse. I 1972 blev dette igen ændret til forholdene, som de var før 1956.

Konsulent Aa. Iversen aflagde beretning ved de årlige delegeretmøder – kort og klart og altid under stor opmærksomhed. – Ikke så mærkeligt, for den røde tråd i formandsberetningen var jo altid økonomien, og derom er nøgterne tal de mest sikre vidner.

Da regnskabssagen er så nært forbundet med alt, bestyrelsen tager stilling til, behandles den her i beretningens hovedafsnit – og ikke under »udvalg«.

For at få regnskabstal her fra amtet har konsulent Iversen udarbejdet en oversigt for den kreds, han leder (tabel 2). Den er udarbejdet sådan, at »arbejdsfortjenesten« kan sammenlignes med tabel 1 i tabelværket.

Konsulent Iversen og de skiftende udvalgsformænd har ved årsmøderne hyppigt gjort opmærksom på, hvad landmænd skulle tage sig i agt for, når nye love og forordninger pålagde landmændene byrder. »Benyt regnskabskontorernes trænede folk ved skattesager, ejendomshandler, belåning m.m.« har både udvalgsformænd og Samvirksomhedens ledere sagt.

Der har – i alle egne af landet – tidligere været modstandere af regnskabsføringen – specielt mod offentliggørelsen. Der har også i Samvirksomheden lydt enkelte kritiske røster om den fortræd, tallene kunne gøre, fordi de ikke var almengyldige.

Efter at regnskabsføringen, af skattemæssige grunde, blev lovbefalet, begyndende med de store brug og gående nedad gennem størrelsesgrupperne, er der nu så mange landbrug med regnskabspligt, at regnskabernes gennemsnit nu er almengyldig. Regnskabskontorerne er i 1977 de største afdelinger på landbrugskontorerne, fordi mangfoldige ting er læsset over på landmanden at holde styr på.

Det landøkonomiske driftsbureau udgiver som nævnt årlige beretninger, og tabel 1 er en bearbejdelse af driftsbureauets tal for arbejdsfortjeneste.

Hvor slemme var årene 1930-33?

Læg arbejdsfortjenesten sammen for 3 år. Gruppen 10-20 ha får da et lille positivt tal. Han og hans familie skal have et privatforbrug, selv om de sparer. Dertil lægges den personlige skat, og, hvis han ikke skal stifte ny gæld, da også hans afdrag på gæld.

Til dette havde en nybegynder for 3 år ialt 2050 kr. For 30-50 ha ÷ 2101 kr., og det blev som omtalt værre, jo større brugene var, fordi man der var mindre selvhjulpen. Hvis man gør samme beregning for brug over 100 ha, har en begynder ÷ 42.069 kr. til de ovennævnte formål. Dette tal er statistisk mindre sikkert, fordi brugene over 100 ha spænder over meget forskellige størrelser, men tendensen er sikker. For de store brug spiller den meget lave kornpris ind.

Der kom en kornordning, som lagde afgift på importeret korn for at holde den indenlandske kornpris over et vist niveau. En del af kornfonden blev brugt til støtte for husmændenes kornkøb.

De landmænd, der ikke havde kontant formue at tære på, kom hurtigt i nød, for det var svært at låne. Troen på fremtiden var borte, og mange kom til at bløde kraftigt for en kaution.

Men hør så, hvad Samvirksomheden kan begå af letsindigheder midt i det store ragnarok. Det er tankevækkende, at Samvirksomhedens første kvægavlskonsulent, som omtalt, ansættes i kriseåret 1921. Det ser ud til, at når det ret klemmer til, ser man sig om efter mere hjælp. I en årrække var den stakkels mand og hans efterfølger enekonsulent i hele Ringkøbing amt.

Bølling Nørre Herred har været noget oprørske (fremskridtsvenlige). De masede på i 1931 for at få deres egen konsulent, men blev mødt med et, »hvorfra skal pengene komme«? Men de sejrede, og i 1932 havde de ham! Et par år senere (i 1935) ansættes en tredie kvægavlskonsulent for østre kreds i Herning.

Den gang udgjorde befolkningen ved landbruget endnu ca. 28 %. Det gamle ord, »har bonden penge, har alle penge«, passede dengang. Landmænd handlede faktisk alle på samme måde!

Når en stor samfundsgruppe gør det, får det alvorlige følger. Smedens esse blev kold – købmanden stod bag sin disk, men der kom ingen kunder, og kun få spurgte efter en håndværker.

Sådan var billedet, og alt dette gav den største arbejdsløshed, Danmark indtil da havde haft; og med en meget beskeden social hjælp.

Har man levet ved siden af flittige, energiske mennesker i de år, har man set, hvilken forfærdelig svøbe, arbejdsløsheden er.

Det var bonden og de arbejdsløse, der var ofrene for tredivernes krise.

Følgende tal, som jeg har brugt i et radioforedrag, kan vise sammenhængen:

I hele tal	1922-25	25-28	28-30	30-33	33-36
Forrentningsprocent af bogført værdi	8	2	6	1	4
% arbejdsløse	14	20	16	24	21

I 1932 sagde formanden, J. M. Voigt, i sin beretning: »Alt, hvad der er foreslået fra landbrugets side, er stadig blevet slået ned. Hvad kan vi vente os? Vi ved, at landbruget ikke kan bære sin skattebyrde. Man prøver at afbøde krisen ved at sørge for, at de offentlige kasser får deres penge (krisehjælp), men det hjælper ikke, thi hver landmand står stadig med underskud på, hvad der produceres. Det er at ønske, at landbruget snart vil vende det sande ansigt mod offentligheden: Landboforeningerne har deres ansigt, Husmandsforeningerne har deres, L.S.-bevægelsen har også sit ansigt, der, i mange henseender er det samme som landboforeningernes, men denne bevægelse viser undertiden et ansigt, der ikke er vort (produktionsstrejke) m.v. Det står for mig, at kravet om tilpasning bunder så dybt i alle landbokredse, at det ikke i længden kan modståes. Lad os håbe, at hele landbruget inden længe kan finde et fælles ansigt, og det rigtige ansigt, overfor offentligheden«.

N. Agger, Vinkel, siger: »Jeg ser L.S.-bevægelsen som et forsøg på at samle om et arbejde, som andre landbrugsorganisationer har forsømt«.

J. M. Voigt svarede: »Jeg vil ikke slå efter L.S. Jeg lyser blot efter deres rigtige ansigt. De vil samle alle landbrugere, men det er det samme, som landboforeningerne vil, selv om det vel aldrig nåes. Jeg har særlig talt mod produktionsstrejke; den er forkert, thi den vil være rettet mod vore kunder. Vi vil bevare jorden på frie mænds hænder. Truslen om produktionsstrejke vil også angribe dette forhold. Vi må have lov til at vide, hvad organisationen vil samle sig om. Vi må have krav på at se deres ansigt«.

Aug. Dinesen, Lind: »Da der er flere af vore ledende mænd til stede, vil jeg gerne spørge, om det er meningen, at de stadig vil blive stående adskilte, eller om der er sandsynlighed for, at de vil gå ind i et samarbejde«?

Mads Lambæk, Lem: »Der tales om politiske ansigter i landbo- og husmandsforeningerne. Jeg vil gøre opmærksom på, at udtalelsen fra delegeretmødet i Århus var en saglig udtalelse og blev landboforeningernes ansigt. Først da regeringen kom med sit forslag, løb husmandsforeningerne afgjort fra os. Vi har i landboforeningerne altid slået på samarbejde, og vi har pånyt begyndt en forhandling her i amtet for at få et samarbejde med husmandsforeningerne. Jeg håber, husmandsforeningerne snart tiltræder landbrugsrådet«.

J. M. Voigt svarede: »Vi gik i 1931 stærkt ind for bekæmpelse af prisfordyrende aftaler. Moratorium drøftedes, men jeg er bange for, at dette krav skal svække vor realkredit«.

Niels Pedersen, Opsund: »Krisehjælp er almisse – ganske vist i form af lån; nu får vi måske såsæd som lån, men vi har gæld nok«. Han er tidligere citeret for, at han var villig til midlertidig at gå uden, eller for meget lille, løn – »nu rejser han børster«.

På formandsmødet i Herning den 22.11.32 redegjorde Voigt for svinekontingenteringen og dens grundlag. Mødet ville anbefale følgende som grundlag for tildeling af »svinekort« (leveringsret):

1. Tilbageleveret skummetmælk til leverandørerne
2. Koantal
3. Grundskyld og eventuelt tidligere leveringer

Man rådede leverandørerne til ikke at forcere produktionen.

Den kontingentering, der kom, blev nogenlunde efter disse linier. Den var også fremme andre steder, og ændringen var absolut til gavn for landbruget – se tabel 2 om svinepriser. Englandseksporten + hjemmemarked gav det nødvendige antal svin, for hvilke der kunne udstedes svinekort. Svin, der fulgte et kort med, fik man fuld betaling for – svin uden kort gav fradrag.

Man var på delegeretmødet i 1933 tilfreds med Kanslergadeforliget, der som bekendt blev grundlagt på en biltur fra Vejle til Ikast, med Hauch som top for landboforeningerne og Jens Holdgaard for husmandsforeningerne. Holdgaard blev drillet med, at Hauch »havde fået ham op i vognen«, hvortil han svarede: »Nå ja, men turen gik til Ikast« (her boede Holdgaard).

Der var utilfredshed med ordningen om høstpantebrevene og fordelingen af »kødlicenser« til forskellige firmaer; man mente, at andelshandelen var forfordelt.

Uddrag af kriselovene

Alt det røre, der var om de vanskelige forhold, udfældes fra samfundets side i en række love. Her skal nævnes nogle af disse:

Den danske krone, lov af 31.1.33, må ikke gå længere ned overfor Sterling end 22,50 kr. for 1 pund Sterling – mod pariteten før 18,16 kr. Uden tvivl var det den lov, der hjalp mest.

Statsminister Stauning gennemtvang organisationernes lønstop. Kyndige folk har ment, at virkningen først udløb omkring 1938.

Der eksisterede fra 1925-28 en lov om driftslåneforeninger.

En gammel lov fra 1905 gav adgang til, med skifterettens bistand, at få en tvangsakkord, når en lang række betingelser opfyldtes.

Den 16.11.31 blev der stadfæstet en lov, der gav mulighed for udsættelse af tvangsauktioner.

Den 18.6.32 kom en »henstandslov«, der muliggjorde at udskyde renter og afdrag på pantegæld i et år + en hel del andre bestemmelser.

Moratorium – udsættelse af betalingen i 3 år – kan eventuelt opnåes, hvor tvangsakkord har vist sig umulig. Skifteretten er med i billedet.

En lov om fortrinsret i høsten (høstpantebreve) gjaldt for 1932 og 33, men har senere levet videre.

Krisehjælp, lov af 19.10.31, kunne de få, der var berettiget til det – 2 % af forskellen mellem nettoformuen og bruttogælden – højest 2.000 kr. – men pengene gik til skatter og renter, hvis man skyldte. – Det var et lån med ret indviklede tilbagebetalingsregler, afhængig af konjunkturerne.

Den 1.5.33 kom loven om en krise- og likviditetsfond med konvertering af højforrentede papirer. Samtidig blev renten for udlån fra banker og sparekasser sat til 3,0-3,5 % p.a.

Ejendomsskatterne nedsattes ved lov af 31.1.33 med 20 mill. kr. Nedsættelsen var konjunkturbestemt. Statshusmændene kunne få deres rentebetaling konjunkturbestemt, (hvad mange senere fortrød).

Der kunne opnås tilskud til parcelhusbyggeri (huse ved en gård),

hvis grunden var på mindst 1500 m². Der kunne fås lån op til 90 % af grundens og husets værdi, hvis kommunen garanterede for det beløb, lånet oversteg 80 % – det var tænkt som en lov, landarbejderne kunne få gavn af.

Så var der produktionslovene!

Kødordningen ved lov af 30.4.34. Staten stillede 250.000 kr. til rådighed, og der opkrævedes 10 kr. for alle slagtedyr, der var tjenlige til menneskeføde – kalve op til 50 kg dog undtaget. Det var mange penge dengang. Pengene anvendtes som tilskud til destruering af kvæg. Og så kom der gang i tuberkulosebekæmpelsen. Denne lov fjernede mange dårlige kreaturer fra markederne. Prisen steg, og vi lærte at udnytte kød- og benmel.

Svineordningen er nævnt ovenfor. Der var et centralkontor i København og et nævn i hver kommune. Af svin uden kort skulle der betales en varieret afgift efter svineprisen – den 13.10.33 f. eks. 54 kr. pr. stk. Pengene, der kom ind, gik til fordel for øget eksport.

En sukkerordning vedtages 6.4.33 – og lever videre i forynget tilstand endnu.

Kartoffelordningen af 15.4.33 gav 3 kr. pr. hkg kartofler med 17 % stivelse. Dermed åbnedes mulighed for fabrikker til produktion af kartoffelmel, stivelse, sprit og brødgær – en lov med følger i nutiden.

Lov om lån til grundforbedringer af 31.3.33 giver mulighed for lån op til 4.000 kr. og tilskud på 1/3 af udgiften til drænrør og arbejde. Der nedsættes amtsudvalg til at administrere. Lånene reduceres med tilskudsbeløb. På samme betingelser kunne der ydes lån til mergling, kalkning og kultivering. – Denne lov fik et langt liv; satserne er ændret tid efter anden; men den har været til meget stor nytte for landbruget. Samvirksomheden indstillede formanden til amtsudvalget.

I det følgende vil vi møde adskillige af disse love brugt på landbrugsbedrifter i Ringkøbing amt.

A. Hindhede, Lem, er omtalt tidligere som den, Samvirksomheden benyttede til at hjælpe medlemmer, der ønskede det, til at få del i de muligheder for hjælp, der fandtes i kriseårene 1925-28 og 1930-33, med forlængelse i begge tilfælde.

Ved delegeretmødet i 1929 gjorde A. Hindhede rede for, hvorledes driftslåneforeninger kunne startes. Der skulle være mindst 30 medlemmer – 5 % af lånet i reservefond, og staten garanterede for andre

5 %. Om resten af lånebeløbet står man solidarisk. Der kan lånes op til 10 % af grundskylden, dog højest 30.000 kr.

Driftslåneforeningerne dannedes oftest i mejerikredse, og Hindhede opfordrede alle til at gå med og sagde, at det var svært at sige nej til en kaution. – Medlemsskab af en sådan forening kan gøre det muligt at undgå et vanskeligt nej. – I 1929 er der endnu udløbere af kronekrisen. Der er 9 driftslåneforeninger i Ringkøbing amt – hvor så godt som alle i mejerikredsen er med, siger Hindhede.

Betingelsen for at komme med i en sådan kreds er, at man skønner, at det virkelig kan hjælpe, og Hindhede lægger ikke skjul på, at ikke alle kan hjælpes.

Delegeretmødet i Herning 1931

Det er umuligt at referere alle de diskussioner, som krisetiderne gav anledning til; men for at give et indtryk deraf, aftrykkes en forhandling ved delegeretmødet i Herning i 1931.

Jeppe Rørsgaard, Vemb, havde anmodet om at få spørgsmålet »Erhvervssituationen« behandlet ved mødet, og bestyrelsen bad ham om at indlede. – Han sagde, ifølge protokollen:

»Vi har snart haft mange kriser, ja, siden 1917 ialt 4. Måske dog kun 3, thi siden kronen steg i pari, har vi haft uafbrudt krise. Kriserne har i reglen ramt de magre egne værst, men nu er også de gode egne kommet med.

Jeg tror, at bønderne snart har fået nok af parikronens velsignelser. Da krigen sluttede, var kronen i pari, men allerede i 1920 var den nede på 48. Den gik så atter opad og nåede 84 i 1922, hvorefter den atter gik nedad og nåede ned omkring 60. Så begyndte ordningen med stabiliseringen. Ordningen med en 5 årig overgang til at nå op på kurs 72, var god, men denne ødelagde nationalbanken ved ustandselig at inddrage sedler, så kursen – i løbet af kort tid – steg til 92. Med den kendsgerning for øje, lagdes kursen af regeringen til 88. Denne lovgivning benyttedes til – i kort tid – at føre kronen i pari.

Dette blev kun til gavn for spekulanterne; thi i det offentlige liv ville man ikke respektere parikronen. Madsen-Mygdal gjorde sig vel hæderlige anstrengelser i den retning; men det lykkedes kun i ringe grad. Det er parikronen, der gør arbejdet med dansk landbrug håbløst. Der er faktisk intet gjort for at lette vore udgifter med tyngende prioriteter og utålelige ejendomsskatter. Nu kan jord blive en forban-

delse i stedet for en velsignelse. Det er urimeligt at have jordskatter; – denne særbeskatning gør efterhånden landmanden retsløs.

Overfyldningen med billigt, udenlandsk korn burde ikke være en katastrofe for os; men nu er det sådan, at vor store gode svinebestand hindrer, at kornprisen går ned i 2-3 kr. hkg.

I 1931 er resultatet, at vi alle er blevet nogle fattige Per Eriksner. Gælden er flere steder så stor, at landbruget ikke er solvent. Tak til bestyrelsen, fordi synspunktet er sat på dagsorden, og fordi den anbefaler at vedtage en resolution«.

Formanden, J. M. Voigt: »Jeg er på en del områder enig med Rørsgaard; men det er ikke let at vise vej ud af krisen. Den mand, der formår det, kan vi roligt påtage os at forgylde.

Den seneste årsag til krisen er det store fald i priserne på landbrugsprodukterne. Der kan faktisk kun blive tale om at drøfte, hvad der kan gøres for at mildne krisen.

Hvad kan vi selv gøre?

Der bliver sagt, at vi skal nedsætte produktionen! Ja, vi skal vel ikke øge den; men vi er anlagt for den store produktion, og vore faste udgifter er så store, at de næsten ikke tillader nogen nedgang. Viger vi, bliver vor plads på verdensmarkedet optaget af andre. Forholdene taler ikke for at sætte særligt ind på kornproduktionen; men vi kan og bør ikke afskaffe den. I græsmarkerne er der mulighed for billige foderenheder. Græsmarkerne må derfor gøres gode og tilstrækkelige. Gennem god pleje og stor avl bør roerne gøres billigere. Kartoflerne bør der heller ikke kastes vrag på. Mon vi ikke kan avle lucerne? Nyanskaffelser bør indskrænkes. Derved øges ganske vist arbejdsløsheden i andre erhverv, hvilket nok er beklageligt, men vi har ikke skabt den arbejdsløshed. I landbruget var lønningerne i efteråret 1930 stigende trods krisen, og der var ikke overflod på arbejdstilbud.

Hvad kan organisationen gøre?

Ja, de bør sørge for god bearbejdning og afsætning af vore produkter. Vi har jo nok statsminister Staunings markedsministerium; men jeg tror, vore egne organisationer er bedre til dette arbejde.

Vi har – i de seneste år – indført for 3-4 mill. kr. små heste. Dem burde vi selv avle. Vi indførte ligeledes for 4 mill. kr. smågrise sidste år – dem burde vi også selv opdrætte. Var det ikke muligt, at slagterierne kunne påtage sig retledning i svineavlen – måske være med til at finansiere vejledende konsulenttjeneste«.

Tænk – det var den tanke, der realiseredes ca. 40 år senere!

»Hvad kan statsmagten gøre?

Vi bør nok sige, at indgreb vil der ikke være grund til at tro på. Jeg er enig med Rørsgaard i at kræve skattelettelse og i ønskeligheden af rentenedsættelse. Vi har tidligere forhandlet om sidstnævnte spørgsmål, men må nok have fat på det igen.

Akkordloven, som vi fik, er ikke meget værd. Vi må kræve omkostningerne lagt til rette i niveau med salgspriserne. Denne tilpasning må til for vores, men også for de andre erhvervs skyld; thi ellers hører købedygtigheden hos landbruget hurtigt op«.

Chr. Thellesen, Skarrild: »Jeg synes, der er malet temmelig sort i dag, selv om landbrugets udsigter ikke er lyse. Et råd, der forleden blev givet i Kolding om at slå 1 mill. grise ned, er ganske urimeligt. Vi må hellere strenge os an og se at få 1 mill. grise mere i 1. klasse på slagterierne. Nu lurer mund- og klovsygen – lad os passe på over for denne fare«.

August Dinesen, Lind: »Også jeg havde ventet mere optimisme hos indlederne. Jeg havde ventet, at der kastedes mere lys over spørgsmålet. Rørsgaard glemte at omtale rentespørgsmålet. Der er disponibel kapital nok – hvorfor får vi så ikke renten sat ned og afdragstiderne forlænget? Lad os få produktionsudgifterne sat ned. Lønningerne skal nok trække sig i lave«.

Ole Østergaard, Grønbjerg: »Lad os henstille, at skatterne nedsættes. Mange erhverv kan vælte skatterne over på produktionen ved salg; men når produktionen skal sælges på verdensmarkedet, kan vi ikke«.

Jens Astrup, Faster: »Jeg er optimist. Kommer vi bare langt nok ned, så kommer reformerne. Vi har tidligere vedtaget en resolution om at få parikronen respekteret; men vi glemte at kræve retfærdighed for de lån, der blev stiftet under den lave krone. I resolutionen bør indsættes et krav om fritagelse for betaling af den trediedel, som låntagerne aldrig har modtaget. Så længe den retfærdighedshandling ikke er foretaget, kan vi vedblive at tale om krise. Det ser ud til, at jo dårligere tider det er for landbruget, des bedre tider er det for bankerne. Det er et uhyggeligt forhold, og det bør angribes. Den danske bonde har vist en ynkelig figur, og særlig da vi lod Andelsbanken gå ned – da gned pengepugerne sig rigtig i hænderne.

Vi lever under et sindssvagt lønningssystem her i landet – når den

ene stands kår er gode, er den andens dårlige. Lønningerne burde stå i forhold til prisniveauet«.

N. Agger, Sdr. Vinkel: »Jeg har lyst til at spørge, om Danmark har råd til at modtage alle de varer, der dænges ind ude fra? De er ofte udtryk for dumping. Tysklands toldpolitik har været til stor skade for os. Vi må give England fordele, fordi de aftager vore varer«.

Chr. Sand, Ulfborg: »I de 40 år, jeg har været landmand, har vi haft mange kriser, og det er min erfaring, at der slåes mindst i stykker ved at vedligeholde produktionen. Vi må fastholde vore markeder. Jeg tror, vore konkurrenter først gøres træt i kampen om dem. Vi må afvise lønforhøjelser i denne krisetid«.

Jens Nielsen, Godballe: »Vi skal ikke se sort i sort. Når der er fare på færde, gælder det om at holde sig kold. Vi skal ikke ønske, at staten griber ind. Måske kan vor resolution afholde rigsdagsmændene fra at gøre noget galt. Vi skal ikke have for megen tro til de karle. Lad os forbedre svinenes kvalitet. Det er vejen ud af krisen. Den sølle regering og sølle rigsdag må helt passe sig selv«.

Formanden, J. M. Voigt: »Jeg er enig i, at vi ikke skal fremkalde nervøsitet. Jeg er ikke sortseer; men det er naturligt, at vi taler om midler mod krisen. Kr. Sand har sikkert ret i, at vi ikke bør omlægge vor bedrift; men vi må gøre vort bedste ved at drive stærkest på det, der i øjeblikket betyder den bedste økonomi«.

Mads Kvist, Mejrup: »Kan vi ikke få amtsskatterne ned«?

Plantør Jensen, Tarm, frarådede en resolution.

Jeppe Rørsgaard, Vemb: »Ja, jeg erkender, at jeg er sortseer. Det har jeg vidst lige siden 1925«. Replicerede til de forskellige talere.

På forslag af formanden valgtes følgende udvalg til at fremkomme med udkast til resolution: Mads Lambæk, J. Rørsgaard, Villemoes, Agger, J. Nielsen, Ole Østergaard og Jens Astrup.

Resolution: De samvirkende landøkonomiske Foreninger i Ringkøbing Amt, samlet til årsmøde i Herning, udtaler overfor regering og rigsdag, amts- og kommunestyre, samt de udenfor landbruget stående erhverv og erhvervsorganisationer, at den endnu mangelfulde tilpasning efter parikronen gør landbrugets stilling uholdbar. – Vi fremsætter ønsker om nedsættelse af de offentlige udgifter og lønninger, ligesom en omlægning af de uretfærdige amtsskatter er påkrævet. Vi hen-

stiller til banker og sparekasser at lette erhvervslivet ved nedsættelse af udlånsrenten«.

Forhandling:

Kvist, Mejrup: »Får rigsdagsmændene denne resolution, er det ikke det papir værd, den er skrevet på«.

Formanden kunne ikke se berettigelsen af en sådan udtalelse.

M. Lambæk, Lem: »At standse resolutionen nu er at drive halløj med det hele«.

Resolutionen blev vedtaget uden afstemning.

Kriselovene i funktion

I 1932 meddelte A. Hindhede, at amtsudvalget for kriselovgivning (nedsat af amtet) har 87 ansøgninger om at opnå akkord i henhold til føromtalte lov. Hindhede siger: »Det er den bitre nød, der er årsag til begæringerne. Loven er god nok – og loven om tvangsakkord har også virket godt«.

I 1933 var der indgået 476 ansøgninger. Heraf er 143 færdige, 162 henlægges og 171 er under udarbejdelse. Kan tiderne bedres, vil meget være nået. Sker det ikke, er der intet, der hjælper, siger Hindhede.

Der lød mange »råd« ved møderne: »Brug mere smør og spar at indføre råstoffer til margarine«, sagde een. »Hold importen ude«, sagde andre; men så rykkede andre i marken: »Husk, vi skal eksportere« – ja – hvor det ligner 1977!

Samtidig med at husholdningsforeningerne blev »født«, var der stor interesse for fjerkræ. Der var bondekoner, der i trediverne holdt den værste krise fra døren ved et øget fjerkræhold. Og så var der da en mand, der fik den lyse idé, om ikke der kunne fåes husholdningslærerinder, som også var kyndige vedrørende levende fjerkræ. Alt blev overvejet!

P. Hamborg, Videbæk, kendt LS mand, sagde i 1933: »Jeres forslag til kødordning gav 15 mill. kr. – vores kunne have givet 20 mill. kr.« – men han takkede for indbydelsen til mødet!

Når man læser protokollerne, undres man over, at »krigen« ikke var skarpere ved delegeretmøderne.

Samme år omtalte formanden, i sin beretning, bevægelsen for »andelspenge« – det, der blev til »jord, arbejde, kapital«, med landinspektør Christiansen, Brande, som ophavsmand.

Formanden tog ikke stilling til sagen; men en lang drøftelse fulgte,

og bølgerne gik højt om uheldige sider ved høstpantebrevsordningen, renter, skatter m.m.

Ejendommeligt nok var der et par år, hvor enkelte kritiserede den konverteringslov, der gav mulighed for at opnå lavere rente, og som var til gavn for mange. Ældre lån kunne ved samme lejlighed ordnes, så der blev en skilling fri – det var hårdt tiltrængt.

Ved årsmødet i 1934 udtalte formanden, som hvert år, mindeord, som efter aftale er undladt i denne beretning; men mindeordene for Mads Lambæk, Lem, som var med fra Samvirksomhedens start, skal med. »Mads Lambæk faldt i sommer, så at sige på arbejdspladsen, idet døden skyldtes et ulykkestilfælde på vejen hjem fra et af hans mange offentlige hverv. Han havde en enestående evne til at øve indsats for landbruget og var i mange år formand for Ulfborg-Hind Herreds landboforening. Han var for 31 år siden med til at stifte Samvirksomheden her og var formand, indtil han valgtes ind i Rigsdagen. Hans indflydelse var mægtig, og hans arbejde hos os var større end nogen anden mands. Udadtil øvede han et stort arbejde, således, foruden i rigsdag, i F.a.j.L.'s bestyrelse, i De samv. danske landboforeninger, i Landbrugsrådet og i en række andelsselskaber. Han var en stilfærdig mand, men besad en enestående arbejdsevne. Vi, der arbejdede sammen med ham, kom til at holde af ham og højagte ham«.

Man diskuterede dyrskuerne, læ, selvforsyning og afsætningsmuligheder. »Find nye markeder«, sagde den altid optimistiske Aug. Dinesen, Lind. – »Ja, vist så«, blev der svaret, »men det gør alverden, så det er ikke så let«.

Flere beklagede de unge, som gik hjemme og hjalp hjemmet igennem krisen for en lille eller slet ingen pengeløn. Rigtigt, sagde N. Grønbæk, Vinding, men trods alt har de det bedre end de arbejdsløse. At disse unge så faktisk blev begunstiget ved snart at kunne købe billige ejendomme, kunne man vel næppe se dengang.

Formanden for grundforbedringsudvalget i Ringkøbing amt, Andr. Christiansen, Holmsland, sagde i 1934, at 100 sager allerede var synede og godtaget. Gennem en årrække var der ved årsmøderne beretning om kriselovenes udnyttelse, og det var loven om grundforbedring, der – uden tvivl – var den, der bidrog mest til et forbedret og mere produktionsdygtigt landbrug.

I 1936 anker formanden over, at rugprisen i den nye kornlov sættes lavere end prisen for hvede og byg – Vestjyllands gamle »ligtorn«.

I 1937 gav husmandsforeningernes formand, P. Nielsen, Tvis, der var medlem af kødeksportudvalget, følgende oversigt for kreatureksporten til Tyskland:

1934 = 40.000 stk.
1935 = 75.000 stk.
1936 = 148.000 stk.

ja, i 1932 var eksporten helt nede på 6.000 stk., men det var – ved forhandling – lykkedes at hæve tallene, sagde han.

Nu ved vi, at krigsforberedelserne gav arbejde!

»Skriften på væggen«

Formanden nævnte i sin beretning i 1937, at korn-, jern- og kulpriserne steg voldsomt og nærmede sig dyrtid. Det var »skriften på væggen«, sagde han, varslet om anden verdenskrig, som den største del af verden vægrede sig ved at tro på!

I 1937 mindedes formanden Andr. Villemoes for alt det, han havde udrettet til gavn for landbruget gennem sin maskinsnilde og for sin indsats for Samvirksomheden m.m.

Samme år ankede N. Brejnholt, Agger, over alt det ulønnede snerydningsarbejde, der påhviler landbruget, og sagde bl. a.: »Selv om amterne har overtaget noget, er byrden tung og urimelig, da nu så mange andre bruger de veje, som landbruget holder ryddet. En ny lov skal nu afløse en gammel lov fra 1904. Vi må kræve, at hvis vi kommanderes ud, skal vi have samme betaling som lejet mandskab«!

Ved delegeretmødet i 1938 takkede formanden Ringkøbing Amts Husmandsforeninger for godt samarbejde og ønskede til lykke med 25 års jubilæet!

I 1939 nævnte formanden, at Esbjerg Andels Svineslagteri fyldte 50 år, og at Struer Svineslagteri fyldte 25.

Samme år – altså i 1939 – trådte formanden, forstander J. M. Voigt, Løvstrupgård, tilbage efter i 20 år at have beklædt formandsposten. Han blev stærkt hyldet på delegeretmødet! Der var endnu megen energi i Voigt, og året efter blev han valgt som formand for grundforbedringsudvalget ved Andr. Christiansens død.

Læs mere om Voigts arbejde under grundforbedringsudvalget!

Perioden 1940 til 1960

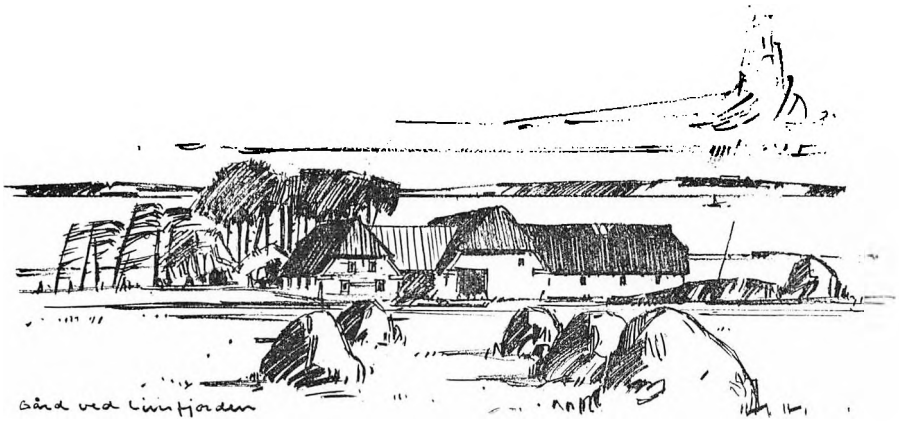

Ved delegeretmødet den 12. februar 1940 i Struer udtaler formanden, D. Villemoes, Hjerm, bl. a.: »Det er en mørk og urolig tid, vi lever i, og fremtiden tegner sig mørk. Vore tanker drages til Finland, der kæmper på liv og død for sin frihed, og til England og Tyskland, vore vigtigste aftagerlande. Strid fører til utryghed for vort erhverv og hele vort samfund. Det nytter dog ikke – overfor alt dette – at lægge hænderne i skødet og vente på, hvad der måtte komme. Vi må indrette os på forholdene og se at få alt ordnet bedst muligt, samtidig med at vi søger at bevare vor produktion i mark og stald, så godt vi kan«.

En ny verdensbrand af uhyggeligt omfang var startet, ødelæggelserne rasede til 1945.

I 1941 rejstes en diskussion om forsvarligheden af at skyde en prioritet for grundforbedring ind foran bestående, tinglyste forpligtelser, hvilket grundforbedringsloven forlangte, hvor man lånte af staten.

Forstander J. M. Voigt, Løvstrupgård – der nu var formand for grundforbedringsudvalget – forstod godt betænkelighederne, men mente, at de grundforbedringslån, der blev »skudt ind«, både hjalp brugerne til lettere at kunne svare deres ydelser, og gjorde sit til, at ejendommen i givet fald ved tvangssalg ville indbringe en højere pris.

Han oplyste iøvrigt, at der siden 1937 – altså i løbet af 4 år – var drænet 3490 ha i amtet – betalt 850.000 kr. i arbejdsløn og 595.000 kr. for drænrør. Der var bygget møddingssteder og ajlebeholdere for 608.000 kr. (Se endvidere under »udvalg«).

Aage Refsstrup, Sodborg, kritiserede alle disse tilskud, kommissioner og udvalg og hævdede, at det var bedre og billigere, hvis landmændene betalte det selv.

Chr. Svendsen, Skinderholm, bakkede ham op!

»Jeg er ikke uenig«, sagde formanden, »hvis vi havde en reserve«!

Hans Bjerre, Kongensgård, sagde, at tilskuddene var det skub, der satte tingene i gang, og K. Møller, Hammerum, refereres for at have sagt, at det absolut måtte være bedre at bruge pengene til grundforbedring end til understøttelse for arbejdsløse.

Vi havde mange hårde vintre, der generede landbruget meget, og sommeren 1941 var så tør, at der mange steder var misvækst. »Brug lyng som foder«, blev der sagt, hver gang der var knaphed på grovfoder!

I 1942 dvælede formanden ved, at vor frihed var blevet væsentligt indskrænket efter den 9. april 1940 med den tyske besættelse – fulgt af en række love og forordninger fra den danske regering. »Derved indskrænkedes også landbrugets erhvervsmæssige frihed«, sagde D. Villemoes, »og kornloven går stærkt ind i vore forhold; men det anerkendes i landbruget, at det nødvendige brødkorn udskrives, ligesom korn til gryn m.m.«.

Dengang – og tit senere – kritiseres, at kornloven kom for sent, så landmændene ikke i rette tid kunne disponere fornuftigt ved jordens tilsåning.

Der var i loven ret til forbehold, hvor man ikke kunne levere det kvantum, der var pålignet, og der var i hver kommune nedsat et kornnævn. Kornloven forbød opfodring af brødkorn.

De følgende år går de fra første verdenskrig omtalte forhold om kornloven igen, og Samvirksomheden arbejder for rimelighed over for det rugdyrkende Vestjylland.

Der var iøvrigt maksimalpriser for afleveringskorn!

Formanden, D. Villemoes, Hjerm, begyndte i 1942 sin beretning med at sige: »Vi havde ventet en bedre løn i 1941, end vi fik; men under de nuværende forhold stiger og falder indtægten helt i takt med høsten, og den var meget lille i 1941. Landmanden må være optimist,

den bliver bedre end i 1941. Vi forsøger at gøre vor gerning bedre og derfor tilrettelægger vi nu arbejdet for høsten i 1942 i håb om, at til gavn for alle«.

Ved delegeretmødet i 1943 nævnes Samvirksomhedens bestående gennem 40 år, men det »fejres« ikke!

Så gammel er: »mangel på arbejdskraft«

Ja, tænk engang, i 1943 drøftes mangel på arbejdskraft. Unge landmand – hold dig godt fast i stolen! Bach Tingstrup, Ulfborg, sagde, at der vil blive mange gårde, hvor man mangler 2-3 karle – medens unge mænd kræver arbejdsløshedsunderstøttelse! Det lyder som et eventyr, et sagn fra gamle dage – ikke! Altså det med 2-3 karle, ikke med arbejdsløshedsunderstøttelsen, desværre! Og dog var det sandt. Sådan var driften den gang.

– Ifølge lov af 27.10.42 kunne der overføres arbejdskraft fra offentligt arbejde til landbruget i travle perioder. – Det blev også forbudt unge under 25 år at arbejde ved entreprenørvirksomhed, men det hjalp ikke.

I 1944 blev Lægård Landbrugsskole til, og delegeretmødet ønskede til lykke; men se under landbrugsskoler herom.

Ved delegeretmødet gjorde man regnskab over det, man dyrkede, for at afbøde proteinmangel: ærter, lupiner, hør og sennep; og så kunne der købes lidt kasein, da der ikke var grise nok til at aftage skummetmælken, ligesom der var en smule kød- og benmel at få. Vi slap bedre gennem 2. verdenskrig med kobestanden og ydelsen, end gennem 1. verdenskrig.

	1. verdenskrig		2. verdenskrig		
År	1914	1918	1939	1944	1948
Kg smør pr. ko	109	77	141	119	143

Bemærk ydelsesniveauet! Hvad var årsagen? Jo, der havde levet en Lars Frederiksen, der lærte os at fodre, og – nok mere end noget andet – vi havde lært at lave ensilage!

D. Villemoes takkede i 1944 de »billøse« konsulenter for deres ihærdige indsats!

Det hilstes med glæde, at Studsgård forsøgsstation nu igen gik for

fuld kraft efter mange års »afdæmpning« – hvor stationen alligevel havde været til megen nytte og været målet for en mængde besøgende.

Formanden mente, at de 2,3 millioner svin, vi nu havde, var for mange til vor situation. Også studetallet var i fremgang. Trods gode uldpriser stiger fårebestanden ikke. »Vær forsigtig med føltillæg – føl nu giver voksen hest i 1947-49, hvor krigen forhåbentlig er forbi«. Hans formaning virkede ikke – vi stod med alt for mange heste i 1945, se tabel 6.

Den 17.11.1944 ansattes bygningskonsulent J. K. Kristensen, og han blev til megen nytte – se endvidere under udvalg.

Den 24.5.1945 godkendte et formandsmøde, at der – på grund af den spændte situation og de dårlige befordringsmuligheder – ikke havde været afholdt delegeretmøde i januar 1945, og formanden udtrykte den taknemmelighed, vi alle følte, fordi Danmark slap for at blive krigsskueplads.

Ved delegeretmødet i 1946 indleder formanden, D. Villemoes sådan: »Uden at nævne navne mindes vi dem, der fra vor side er gået bort i de sidste 2 år siden vort sidste årsmøde, og ligeledes de mænd, der satte livet til under besættelsen. Vi takker dem for deres indsats – Æret være Deres Minde«.

Så kommer – efter den frygtelige 2. verdenskrig – hverdagene, også i foreningslivet. Formanden siger videre: »Vor forventning, om at vi kunne indføre korn og majs, går ikke i opfyldelse, snarere skal vi eksportere – i hvert fald brødkorn – for at være med til at lindre nøden blandt sultende folk«. – Kornlovsspørgsmålet *går* igen. Villemoes påpeger, at landbrugets eksportvarer ikke stiger i pris, snarere det modsatte, medens alt det, vi skal importere, bliver dyrere. Ejendomspriserne er faldet, siger han, og det er derfor svært at begribe, at vurderingerne til ejendomsskyld er steget!

S. Grue-Sørensen har opsagt sin stilling som konsulent pr. 1. april 1946 og takkes varmt for sit store arbejde siden 1924. Han takkede de 4 formænd, og især M. Boldsen og J. M. Voigt, som han havde lært meget af, og sagde tak til alle de hjem, hvor han var blevet behandlet gæstfrit og venligt.

Regnskabskonsulent Aa. Iversen oplyste, at for første gang lå Ringkøbing amts forrentningsprocent over gennemsnit for hele landet. I gennemsnit for 10 år ligger den 1 % lavere end hele landet. Nu føres 151 regnskaber.

Maskintiden kom

Arbejdssituationen stod, som allerede antydet, i forgrunden på møderne. Det var en tort for mig at læse i protokollen, at foredragsholderen, K. Møller, Hammerum, havde meldt afbud på grund af sne. Vel var jeg ikke den eneste – men alligevel. Men det gjorde såmænd ikke noget, for det klarede D. Villemoes, med sin store tekniske indsigt, fint!

Nu begyndte nemlig landbruget for alvor at se sig om efter teknik, der kunne få den knappe og dyre arbejdskraft til at »slå til«.

I mine Haslevår havde jeg som konsulent lavet en del tidsmålinger ved forskelligt arbejde. 4 heste for store redskaber blev sammenlignet med de gamle traktorer med jernhjul o.s.v. F. eks. var jeg på en herregård glad for, at jeg med mit stopur var kommet vel ned fra et korngulv, hvor en transportør spyttede alt det fra sig, som en mand smed i. Det var ikke ene venligheder, mændene i »gulvet« afleverede.

Efter krigen blev dørene til den store verden slået op igen. Vi var – i de 5 krigsår – blevet bag efter med mekaniseringen.

Under krigen observerede vi de mange engelske flyvere undervejs til bombninger i Tyskland. Der var ikke mange landmænd i disse fly – de pløjede nemlig, med nye traktorer de gamle engelske græsmarker op, for at dyrke korn og dermed holde den værste sult fra dørene. Med forundring hørte vi om »lift« og andre snilde opfindelser!

I 1946 blev der fremskaffet 7 sølvbægre til konkurrencedeltagerne med hele markbrug i 1943, hvor bægrene ikke kunne skaffes.

»Der er langt igen til landbrugets produktion i 1939, hvilket påvises med følgende tal«, sagde formanden:

Mælkeydelsen	steg 7 % i 1946 og er 87 % af 1939
Flæsk	steg 10 % i 1946 og er 60 % af 1939
Æg	steg 9 % i 1946 og er 43 % af 1939

Kødprodukter steg 27 % i 1946 og er omtrent som i 1939. Det sidste skyldes indskrænkning af besætningerne – altså »udsalg«.

Spørgsmålet om havebrugskonsulenter havde spøgt i adskillige år uden at blive realiseret. Efterhånden havde Jydsk Haveselskab udvidet medlemstallet stærkt i Ringkøbing amt og ansatte en konsulent med bolig i Struer. Dermed var sagen i de bedste hænder, sagde formanden.

I 1946 blev konsulenterne igen »kørende« – mange drøje cykleture havde de taget, så de var blevet letvægtere og »havde sparet« benzin.

På delegeretmødet den 25.1.47 i Ringkøbing redegjorde S. Grue-Sørensen for det forslag, som landbrugsministeriets kvæg- og kødudvalg havde fremlagt. Det gik ud på at anvende en del af de ved kvægeksporten indvundne midler til oprettelse af et kreaturslagteri og et kølehus i Esbjerg. Nedgangen i svineslagtningerne gjorde, at svineslagterierne stod med ledig arbejdskraft og med det tekniske apparat og kunne slet ikke udnytte kapaciteten. Det er spild af arbejdskraft og transportmidler at køre dyrene andet steds hen, når slagtningen lige så godt kan udføres på stedet, hvor dyrene sælges.

Grue-Sørensen ønskede, at eksportsvineslagterierne fik en ligestilling med hensyn til slagtning af kreaturer, og man vedtog eenstemmigt følgende henvendelse til landbrugsministeriet:

»Repræsentanter for De samvirkende landboforeninger i Ringkøbing amt, med en forholdsmæssig repræsentation for 17 landboforeninger indenfor amtet, forsamlet til møde i Ringkøbing, henstiller til ministeriet for Landbrug og Fiskeri, at der gives eksportslagterierne, hvor slagtemulighed er til stede, lejlighed til at foretage slagtning af kreaturer til eksport.

Begrundelsen for vor henvendelse er:

1. at kvæg- og kødudvalget vil spare betydelige udgifter til transport og undgå svind på levende kreaturer.
2. at vore slagterier med deres stab af dygtige arbejdere vil være i stand til at have fuld beskæftigelse til deres arbejdskraft, selv om svineslagtningerne er gået meget stærkt ned.
3. at det vil være et rimeligt krav, at eksportslagterierne ligestilles med de offentlige slagtehuse ved slagtning af kreaturer til eksport for kvæg- og kødudvalget.

Samtidig protesterer vi mod, at der af kvæg- og kødudvalgets midler, som reelt er landbrugets penge, anvendes millionbeløb til bygning af et kreaturslagteri med tilhørende specialfabrikker, så længe bestående virksomheders slagtekapacitet ikke er udnyttet fuldt ud. Derimod ser vi gerne, at der opføres et centralt frysehus«.

Henvendelsen vedtages eenstemmigt.

I 1947 finder formanden det værd at nævne, at der i 1946 havde kunnet importeres 200.000 tons foderkorn.

Der eksporteredes i 1946 ialt 45.000 heste mod 6.000 stk. i 1945,

og dermed er »trækhestens udryddelse« begyndt. Hvert år fra 1945 daler antallet af heste – fra 1944 med 612.224 heste til 48.000 heste i 1972; men så kommer jo de skønne luksusheste med ridesporten, og antallet er nu omkring 60.000 stk.

»Pengerigeligheden er overstået – alt for små englandspriser for vore varer«, siger Villemoes, og giver statshandelen skylden herfor, men han tør ikke tilråde at gå ud og kapre andre kunder, hvilket havde været let; men med risiko for at miste England som vor største kunde.

I denne – hans sidste beretning – takkede D. Villemoes konsulenterne for godt arbejde, der havde været til megen nytte. Han frabad sig genvalg og sluttede: »Vi længes efter forår – længes efter den tid, da spirerne atter kan frigøres fra vinterens kulde. Vi længes også mod den tid, da dansk landbrugs evner kan tages fuldt i brug og frigøres af restriktionernes bånd – både hjemme og ude«.

Den slutning, som her så smukt fremsættes, går i forskellig form igen på mange af datidens møder.

S. Grue-Sørensen bliver formand

S. Grue-Sørensen – den mangeårige konsulent – og gårdejer i Hjerm, valgtes i 1947 til bestyrelsen og samme år til formand for Samvirksomheden.

J. M. Voigt oplyste, at der – siden 1937 – i hele landet var drænet 213.033 ha for ialt 145.768.842 kr., hvoraf 76 mill. kr. til arbejdsløn og 52 mill. kr. til drænrør, som jo også indeholder arbejdsløn.

I Ringkøbing amt var drænet 14.738 ha for ialt 7,8 mill. kr. til lønninger og 5,1 mill. kr. til drænrør.

Indførelse af »sommertid« drøftedes flere gange ved møderne; men mange var imod, og man bad Foreningen af jydske Landboforeninger om at tage affære.

Det blev forsøgt at formå H. J. Pedersen, Christiansminde, til at lade sig opstille til formandsvalget til F.a.j.L. Hans Pindstrup blev valgt og gjorde en stor indsats.

Bach Tingstrup kritiserede, at kartoffeldyrkerne ikke fik de betydelige beløb, der var opsamlet i kartoffelpuljen, fordi der ikke var en landsorganisation til at »holde hatten op«. Han var dog glad for, at 3 mill. kr. skulle bruges til sorteringscentraler i eksporthavne og 630.000 kr. til en forædlingsstation for kartofler. Viumgård ved Ulf-

borg blev købt til formålet. Der blev opført drivhuse m.m., og forædlingen begyndte. Efter nogle års forløb blev der fundet kartoffelbrok på Viumgård, og det blev herefter »Vandel«, der fik den vigtige opgave at hjælpe danske kartoffelavlere frem.

Under »eventuelt« ventilerede Jens Hauskov, Ulfborg, nogle skattespørgsmål om sambeskatning og beskatning af hjemmeværende børn og ønskede skattefrihed for afdrag på gæld ud over ejendomsskyld.

Folketingsmand Jens Foged svarede, at der næppe var udvej for at opfylde disse ønsker. Foged tog jævnligt ordet ved møderne og bad om gode forslag og om effektiv opbakning. – Det burde vi nok huske!

Ved bestyrelsesmødet den 27.11.48 forelå der meddelelse om, at tømrermester A. C. Alsinger og hustru, København, havde oprettet et betydeligt legat til fremme af havebruget i Ringkøbing amt og med Samvirksomhedens formand som bestyrelsesmedlem. På delegeretmødet den 7.1.49 blev det meddelt, at tilskud kunne søges hvert år i oktober. Meddelelsen blev modtaget med bifald. Der blev sendt et takketelegram.

Ved samme årsmøde blev det kritiseret, at der var forskel på det grundlag, der i de forskellige foreninger anvendtes til kontingentberegning til Samvirksomheden. Grue-Sørensen påviste, at forskellen var ret lille.

Så var der – som så tit før – een, der klagede over, at han fik dårligt korn for afleveret rug. Mærkeligt, at der stadigvæk er folk, der tror, de kan snyde en vestjyde!

Der blev bedt om penge til hjælp ved ansættelsen af en konsulent mere i De Danske Landboforeninger i Sydslesvig, kalkuleret til 2.000 kr. med 500 kr. årligt i 4 år. Opgaven blev lagt ud til de enkelte foreninger, og der blev samlet 6.253 kr. ind til formålet.

Høsten gav 7 mill. afgrødeenheder mere i 1948 end i 1947. »Det er til opfodring af 1 mill. svin«, sagde Grue-Sørensen.

Gennem nogle år blev der afholdt fodringskurser i september, arrangeret af de enkelte landboforeninger – delvis på landbrugsskolerne; men ideen dertil kom fra Samvirksomheden efter et møde med skolernes forstandere den 8.8.1949.

En del tid gik – i de år – med at få ungdomsarbejdet i amtet i en god gænge i samarbejde med amtets husmandsforeninger. Se afsnittet om ungdomsudvalg.

På delegeretmødet i 1950 takkede Grue-Sørensen for en gave i

anledning af, at det var 25 år siden, han blev ansat som konsulent. Han gav en redegørelse for de udvalg, der i disse år startedes på ny – eller på andet grundlag – for fjerkræ og ungdomsarbejde. Grue-Sørensen bemærkede desuden, at det beregnede antal helårsarbejdere i landbruget – i de sidste 10 år – var dalet med 88.000.

Lovgivning om arbejde og fritid for unge i landbruget

Grue-Sørensen imødegik lovforslaget om arbejderbeskyttelse, hvor dette forslag griber ind overfor unges deltagelse i arbejdet – og især lovforslaget om den frihed, de skal have lørdag-søndag. Landbruget beskæftiger 24.000 hjemmeværende børn og 30.000 medhjælpere under 18 år, sagde Grue-Sørensen. Dette lovforslag var en fortsættelse af det arbejde, der var udført af ungdomskommissionen med prof. Hal Koch som formand. – Hvis Hal Koch – som Hans Tavsen – var begyndt som en lille plovdreng, havde vi sikkert været fri for at beskæftige os med de fleste bestemmelser om arbejdet, sagde formanden, der dog kunne tilslutte sig en del af lovforslaget.

Der gik – i de år – en vældig diskussion om loven, og der var stor modvilje i landbokredse. Grue-Sørensen fortsatte: »Ifølge et gammelt ord er den bedste opdragelse, forældre kan give deres børn, at de hurtigst muligt kan klare sig selv. Mit ønske skal være, at staten vil efterleve denne regel – ikke alene overfor landbruget, men også overfor alle andre« – sluttede Grue-Sørensen sin beretning, under bifald.

Som næstformand hyldede jeg ham som mangeårig konsulent og nu som Samvirksomhedens førstemand!

Konsulentlønningerne var til debat i disse år – og i flere år drøftedes det at lægge en afgift på visse landbrugsprodukter bl. a. kunstgødning. Folk på lettere jorder var imod, da de brugte f. eks. meget mere kali, end folk på de gode jorder. Sagen var jo, at når alt andet steg, var konsulentlønningerne også nødt til at gøre det. Med halvparten til staten og den anden halvpart til organisationerne steg pengekravet til begge. Staten strittede imod, og foreningerne havde kun medlemskontingentet at trække på. Hvis man brugte den mulighed, ville man træde på en »ligtorn« hos alt for mange.

Ikke så få af landbrugets egne har gået i rette med landmænd derom. Det har også – tid efter anden – hjulpet, og der findes i afsnittet om »udvalg« eksempler på, at man »trak« på afsætningsorganisationernes kasser. Det er der, pengene er! Dog ikke så mærkeligt, at de

folk, der havde ansvaret der, smækkede folk over fingrene, når de gjorde forsøg på at »dræne« kasserne for stærkt.

Derimod er der adskillige eksempler på, at den enkelte andelshaver gav slagteriet fuldmagt til at udbetale penge f. eks. en overgang en »svinekrone« til L.S., d.v.s. 1 krone for hver gris til slagteriet. Det lyder ikke af så meget, men blev – for de fleste – et stort beløb i forhold til kontingentet til landboforeningen.

Da vi – efter krigen 1945 – trængte hårdt til nyt byggeri, opstod der mulighed for at købe færdige svinehuse af ret god kvalitet. En del slagterier gik med til en aftale om et træk på kontoen. Slagterierne godkendte på forhånd projektet.

Egentlig var det skæbnens ironi, at organisationerne, der laver forsøg og udfører rådgivning i et omfang som måske næppe i noget andet land, var så »fattige«. Man ser i dag de store, smukke kontorer med stort mandskab, vokset ud af en erkendt nødvendighed (uden Parkinsons lov forhåbentlig) er det dejligt, og de fleste organisationer har også lidt flere indtægter end medlemskontingentet, bl. a. visse tilskud. Mange arbejder, regnskabskredse m.m., hviler i sig selv.

Til den daværende situation hjalp det svært, at »tilskudskrigen« endte med, at staten i 1955 gik med til at udrede 60 % af en løn på 12.000 kr. og 40 % af resten op til 18.000 kr., højeste tilskud 9.600 kr. til konsulentlønninger – også til økonomikonsulenter, men med visse begrænsninger, dog med en indbygget stigningstakt efter konjukturer. Organisationerne måtte til gengæld give afkald på dyrskuetilskuddet m.m.

Den 27.3.1950 forberedte bestyrelsen – som hvert år – næste års fællesskue. Protokollen melder, at der blev klaget over, at dommerfrokosten tog for lang tid, så det af den grund kneb dommerne at overholde dyrskuets tidsfrister. Så vedtog man at henlægge frokosten til et telt på pladsen. – Og så ved du, min læser, hvorfor vi somme tider har frosset eller ikke kunnet »sidde tør«. – Jo, de er energiske, de dommere. Stor tak skal de have!

I 1951 sagde formanden for husdyrbrugsudvalget, Smedegård Mortensen, Skjern, at tuberkulosen nu heldigvis snart var »en saga blot«. Båsene er fulde, men mange af dem er alt for smalle, og alt for mange stalde trænger til ventilation og isolering. – Sådan sagde manden med de mange, mægtige korthornskøer, som han havde bygget ny stald til.

Ved delegeretmødet i 1952 var landbrugsminister Jens Sønderup

indbudt som taler og blev naturligvis budt velkommen. – Jeg mindes engang, jeg var til møde i Videbæk, hvor bestyrelsen undrede sig over, at Jens Sønderup ikke deltog. Han var hjemme den dag, og han kom da også senere – der var nogle roekuler, der absolut skulle dækkes. – Ja, hvorfor dog ikke. Alle, der som unge har fået »håndelag«, bevarer det. Gid der var flere i folketinget og det offentlige liv, der – billedligt talt – ikke holdt sig for gode til at »dække roekuler«. Der er forresten mange »kuler«, der – i vort samfund – trænger betydeligt til frisk luft. Hvis det mangler, kan der gå forrådnelse både i roekuler og i samfundet.

Samme år mindedes Grue-Sørensen afdøde konsulent A. Binderup, Herning – siden 1915 delvis knyttet til Samvirksomheden – hvor han havde affattet særdeles fine referater af delegeretmøder og bestyrelsesmøder.

I 1951 fik vi – Danmarks – indtil da – største høst. Vi eksporterede 300.000 tons korn, meddeles det ved delegeretmødet i 1952.

Det blev vedtaget, at alle amtets landboforeninger fremtidig skulle give 10 øre pr. medlem til Samvirksomheden. Nogle var hidtil sluppet med 6 øre. Mange vedtagelser på årsmøderne overfører udgifter til lokalforeningerne, så det nævnte kontingent er kun en lille del af budgettet. Det meddeles, at der er 12.000 medlemmer i amtets landboforeninger.

I 1951 ønskede regeringen gennemført en saneringslov, der skulle indbringe – eller spare – 450 mill. kr. båret af alle erhverv og af landbruget med 150 mill. kr.

Hans Pinstrup hævdede i Rigsdagen senere, at det eneste sikre var, at landbruget havde givet sit bidrag. Regeringen mente, at landbruget havde ydet 221 mill. kr. Landbruget mente 250-300 mill. kr., dels gennem lave priser på afleveringskorn og dels gennem en prisbindingslov for flæsk, mælk og smør.

For 1952-53 turde landbrugsminister Jens Sønderup ikke undlade at få en lov, der sikrede brødkornsforsyningen, og til en rimelig pris for landbruget.

I de samvirkende danske landboforeningers beretning for det år står der, at det blev den sidste kornlov; men den »gik igen«, opstod som maksimalpriser for brødkorn, hvor der hvert år var tovtrækning om priser. Loven var næppe til skade for landbruget. Se om priser og ændringer side 76 og 77.

Lad mig her indskyde, at »kornloven« blev sejglivet. Længe efter anden verdenskrig var der maksimalpriser på hvede og rug.

I 1965 angreb S. Grue-Sørensen, at rugpriserne var lavere end priserne for hvede, og sagde iøvrigt, at 14 % af Danmarks kornareal på det tidspunkt var dyrket med vintersæd, der gav 15 % af det samlede kornudbytte. Nødvendig til landets brødforbrug var 7,5 %. Vi havde altså en »kornpukkel«.

»De ku betål sæ å dyrk row« – og i den situation skaber bønder i hele verden »pukkel«.

Det overskydende kunne jo bruges til dem, der sultede, hvis vi kunne komme af sted med det, sagde Grue-Sørensen. For hveden var det en mulighed, men rugbrød spises ikke i ret mange lande!

Formanden, Grue-Sørensen, beskæftigede sig i 1952 med, at konsulentdækningen ikke var god nok. En hygiejnekonsulent blev »afværget« af mejerierne, der skulle betale. De under »svin« omtalte svinefodringskonsulenter – deltidsansatte – standsede efter 2 års arbejde – en ordning, der ellers havde virket godt.

Alt for tit står landmanden alene med meget store problemer, hvor en lille »kyndig« håndsrækning kunne lønne sig stort, mente formanden!

Halmfabrik og sukkerroer blev behandlet i disse år, foranlediget af Vestjyllands Udviklingsråd, som omtalt under udvalg.

På delegeretmødet i 1952 udtaler Grue-Sørensen bl. a.: »Hvis vi skal have en kornordning igen, bør omkostninger af enhver art indgå i prisen, vi får ved levering – og det samme må gælde for smør, mælk, fløde og flæsk til hjemmemarkedet«.

Tidligere var det altid »verdensmarkedspris«, vi krævede på det hjemlige marked.

Grue-Sørensens udtalelser viser, at landbruget nu – tvunget af et »andet og højere prisniveau« i vort samfund end det, landbrugets eksportpriser levner plads til – må forlange, at det indenlandske prisniveau skal gælde for den trediedel af vor produktion, der bruges på hjemmemarkedet – en tanke, der efterhånden men langsomt slog igennem.

Ved delegeretmødet i 1953 dvælede Grue-Sørensen ved Samvirksomhedens stiftelse for 50 år siden og berettede træk fra dengang. Siden i beretningen drog han i »krig« mod virkningerne af loven om »afgiftspligtig grundskyld«. Hvis stigningen i vurderingen fra 1933

til 1950 var mere end 80 %, skulle der betales 4 % af stigningen i ekstra skat. Loven var møntet på jord ved byerne, men den ramte delvis Vestjylland, der havde gennemlevet en enorm udvikling i de omtalte 17 år. »Vi må kræve, den aldrig må ramme landejendomme«, sagde formanden! Loven ramte 720 ejendomme i Ringkøbing amt; men de blev reddet ud af »løvens gab«.

Under grundforbedring sorterede også de »Marshall-lån«, som USA hjalp Danmark med efter den forfærdelige anden verdenskrig, der havde kostet dem store tab, blod, sved og tårer, samt umådeligt store pengebeløb. Det store var, at amerikanerne også hjalp de fjender, der havde voldt dem flest kvaler – Tyskland og Japan. Mig bekendt er det aldrig tidligere set i historien.

Se mere om Marshall-hjælpen under grundforbedring og byggeri.

I 1953 oprettedes demonstrationsbrug for kvæg og svin, i samarbejde med husmandsforeningerne og med tilskud fra »Marshallmidlerne«. Kvægbrugene blev oprettet hos Anton Kristensen, Hedegård, Kibæk, og Magnus Mortensen, Kibæk. For svin hos Robert Thomsen og Peder Klemmensen, begge Brejning. Mange besøgte disse brug, og alle har sikkert følt, at der var noget at lære!

Efter konsulent Jens Jensens død i 1954 blev Anders Høgh antaget som hans afløser fra foråret 1955, og han blev samtidig Samvirksomhedens sekretær. Konsulent Jens Jensen blev mindet på delegeretmødet for sin store indsats.

Grue-Sørensen bragte hvert år i sin beretning mange statistiske oplysninger. I 1955 nævnte han, at karlelønnen, landbruget betaler, er 5-6 gange så stor som før krigen – en afsmitning fra byerhvervenes lønninger. Han ankede over, at landhusmoderen ikke kunne særbeskattes for sit arbejde i bedriften – på linie med udearbejdende husmødre. – Dette blev først indrømmet landbruget omkring 1970'erne.

Regnskabspligt for landmænd blev indført i »ryk«, efterhånden som skattemyndighederne kunne fordøje det – og landbrugets konsulenter kunne overkomme arbejdet. Dette sidste tog skattemyndighederne hensyn til, hvad jeg selv har erfaret i min formandstid i Foreningen af jydske Landboforeningers regnskabsudvalg.

Ejendomsskatterne var, sagde formanden, fra 1939 til 1954, steget fra 70 mill. kr. til 234 mill. kr. – altså 164 mill. kr., så der er indskudt en »forhåndsprioritet« på danske landbrug, der, kapitaliseret ved $4^3/_4$ %, er ca. 3,5 milliarder kr.

Høsten i 1954 var alle tiders vanskeligste med betydelig forringet kvalitet. For en gennemsnitsejendom gjorde formanden tabet op til ca. 2200 kr.

Borris forsøgsstation var indtil 1955 privatejet, men blev da købt af Landbrugsministeriet. Forsøgene fortsatte, men med særlige opgaver efter den store afvanding af Skjernå-dalen, Stadil- og Nr. Nissum enge.

Der arbejdes med at få de mange Marshalllån til at blive stående ved salg, som de kunne ved familieoverdragelserne.

Johs. Pedersen, No – formand for amtshusmandsforeningerne – ønskede ikke blot ret til at udstille på fællesskuet, men også part i økonomien. Ret til udstilling havde husmandsforeningerne altid haft, men »kassen« holdtes lukket.

Der var bevilget 15 mill. kr. til isolering og istandsættelse af staldbygninger og lignende.

Landbruget bider fra sig

Jeg har tidligere nævnt, at landbruget faktisk ikke kan strejke! – Men, 2 gange har landbruget imidlertid bidt fra sig. Fra den 16. til den 20. april 1955 sluttede de allerfleste landmænd op om leveringsstop for mælk.

I 1954 havde de organiserede landarbejdere forlangt 8 timers dagen gennemført i landbruget for de arbejdere, der var ansat hos medlemmer af landbrugets arbejdsgiverforening.

Forligsmanden kunne i 1954 ikke forlige dem, og fagforeningen forlangte lovgivning om 8 timers arbejdsdag. Dette kunne folketinget heller ikke enes om.

Da udtog landarbejderne 179 bedrifter til punktstrejke – en nederdrægtig situation – især i en stor bedrift, der satser på kohold – det var mærkeligt, at ellers emsige dyreværnsfolk ikke satte sig imod sligt!

I den situation greb De samv. danske Landboforeninger ind. Den 19. marts 1955 fik formandsskabet af bestyrelsen pålæg om at gøre alt, hvad det fandt nødvendigt for at hindre gennemførelsen af 8 timers dagen. Bag ved dette lå, at hvis den først var gennemført i de relativt få organiserede brug, ville den slå igennem overalt!

Folketinget vedtog da at nedsætte en voldgift, der skulle afgøre, om landbruget kunne »tåle« en 8 timers arbejdsdag.

Voldgiftsretten bestod af 2 højesteretsdommere J. Herfelt og Viggo Hansen, samt ligningsdirektør Niels Hansen, der blev de egentlige dommere. Der var desuden 2 repræsentanter for landarbejderne og – morsomt nok – to fra de uorganiserede – een fra gartnerierne og een fra landbruget – som jeg blev opfordret til at repræsentere.

Da der skulle dømmes, blev det gjort af den nævnte trio, idet vi andre erklæredes ikke at være »uvildige« – og det var visselig sandt.

Men trioen dømte, at 8 timers dagen i landbruget ikke var anvendelig!

Grue-Sørensen dvælede ved delegeretmøderne som nævnt en del ved, at det var ønskeligt med flere konsulenter, og hævdede, at de tre husdyrbrugskonsulenter næsten udelukkende arbejdede med avlsspørgsmål og lod landmanden i stikken med mange praktiske ting – især fodring.

Fra 1956 går fællesledelsen ind på at betale $^2/_3$ af de 3 husdyrbrugskonsulenters løn mod hidtil 50 %. I efteråret 1955 startes den første svinekontrolforening for økonomisk svinefodring i den sydlige del af amtet, og flere følger efter – en værdifuld nyskabelse.

Der førtes en lang forhandling om »Landsbladet«, som blev medlemsblad for alle medlemmer i landboforeningerne.

Et spørgsmål om hjælp ved taksationsforretninger efter brand henvistes til bygningskonsulenten, hvilket også var ret almindeligt.

Forstander J. M. Voigt, Løvstrupgård, døde i 1956 og blev mindet ved delegeretmødet i 1957. Voigt var formand for Samvirksomheden i 20 år og derefter formand for amtets grundforbedringsudvalg, hvor hans store indsats er omtalt under grundforbedring.

»Vi protesterer«

Den 6.6.1956 fandt det omtalte protestmøde sted i Herninghallen. Grue-Sørensen holdt en vægtig, vel forberedt, tale om det meningsløse og umoralske i at forhøje ejendomsskylden med 80 %.

Til mødet var indbudt de højeste skattemyndigheder på lands- og amtsplan, 2 vurderingsmænd fra hvert sogn, kommunale myndigheder samt amtets folketingsmænd (landbrugsminister J. Smørum og folketingsmedlem Bodil Koch kom ikke).

Ligningsdirektør Niels Hansen trak lidt i land på mødet. Læser man protokollen nu, sidder man med det indtryk, at han mente, de

stedlige folk havde været lovlig »energiske« og tolket et cirkulære lidt anderledes, end det var ment.

Mødet vakte opsigt. Århusbladet »Demokraten« skrev om »protestanterne fra Ringkøbing Amt«, hvilket Grue-Sørensen ved delegeretmødet i 1957 indkasserede som en ros.

Resultatet blev, at der, i stedet for 80 %, skete en forhøjelse på 60 %. »Men byg en ny gård, sæt redskaber og besætning på den; så bliver der meget lidt til jorden«, sagde Grue-Sørensen.

Formanden påviste, hvordan ejendomsskyldstigningen førte til en betydelig stigning i ejendomsskatterne.

Den 19.12.56 holdtes et møde om bygningsistandsættelser, især med henblik på gamle, utidssvarende bygninger. Til mødet var indbudt repræsentanter for husmandsforeningerne og amtets slagterier. Samvirksomheden var repræsenteret ved bestyrelsen samt foreningens bygningsudvalg. Planen gik ud på, at firmaet »Tectum« skulle stille teknisk bistand til rådighed og give tilbud om leverancer af materialer. Landmanden, som fik disse istandsættelser foretaget, skulle så afgive 20 kr. pr. gris, han leverede til slagteriet. Der kunne lånes op til 15.000 kr., der skulle forrentes med 7 % + ½ % i provision. Husmandsforeningerne ville se på sagen. Slagterierne gik trods visse betænkeligheder og de mange kontraktgrise, man havde i forvejen, med til planen.

Under navnet »Landboforeningernes Indkøbs- og Finansieringsforeninger« åbnedes i 1957 en mulighed for en driftskredit. Der skulle være mindst 50 deltagere i en forening med en garantisum på mindst 100.000 kr. ialt. Der skulle, i det enkelte tilfælde, tegnes 3 % af ejendomsskyldsværdien – dog højst 4.500 kr., og der var meget omfattende vedtægter. Muligheden for oprettelse af sådanne foreninger gav anledning til flere drøftelser i såvel bestyrelsen som på formandsmøder.

I Ringkøbing amt oprettedes en forening i Bølling-Nr. Herred. I andre egne af landet er der en del foreninger.

I 1956 drøftedes muldvarpebekæmpelsen. Hvordan kunne man få loven til at virke, som den skulle?

I 1958 opfordrede Grue-Sørensen til at søge de omtalte tilskud til bygningsforbedringer, hvor der kunne opnås 7.500 kr. til ombygning og 12.000 kr. til nybygninger.

Som noget at glæde sig over, nævnte formanden, at der i 1956 var

ensileret ca. 5 millioner foderenheder, hvilket var 9 gange så meget som i 1939.

Hestebestanden går tilbage hvert år med 20-40.000 stk. 1 traktor erstatter 4 arbejdsheste.

Pessimisme

Pessimistisk var prisstatistikken i formandsberetningen ved delegeretmødet i 1958, hvor der meldtes om prisnedgang fra 1956-57 for smør med 21,5 %, ost med 5,2 %, fløde med 18,9 %, æg med 3,4 %, korn med 22,4 % og kød med 2,4 %. Landbrugsproduktionen var samtidig steget for mælk med 6 %, smør med 5 %, ost med 19 %, fløde med 7 %, oksekød med 5 % og æg med 3 %.

Landbrugets reaktion på denne prisudvikling i 1957 var en 4 % nedgang i hele kvægbestanden; men der var 5000 kalve flere, idet prisen for kalve var god. Svinebestanden var den største siden kontingenteringsordningen i 1933.

Landbrugets import var før på ca. 11 % af den samlede import. I 1957 var den 8 %, og derved var der sparet 200 mill. kr.

	Procentvis andel af eksporten		
	Landbrug	Industri	Andet
1939	75 %	21 %	4 %
1953	70 %	26 %	4 %
1956	60 %	36 %	4 %
1957	59 %	37 %	4 %

Linien er klar – landbrugets eksportandel tager af, industriens vokser. Det manglede også bare. Siden 1939 har landbruget afgivet 130.000 helårsarbejdere – en fantastisk hjælp for en voksende industri at få så megen ung arbejdskraft.

Landbruget kan redegøre for sin import af hjælpestoffer. Industrien er så mangeartet, at det her er vanskeligt. Men landbrugets nettoeksport beløber sig til en meget højere procent end industriens.

I 1959 holdt Vestjydsk Mergelforsyning 50 års jubilæum og kunne glæde sig over en grundlæggende indsats i planteavlen – det nødvendige reaktionstal for planters trivsel.

Udstillingen »Gården«

Et morsomt indslag i det landøkonomiske arbejde blev foranlediget fra en uventet kant, nemlig fra direktør Zartow, Herning-Hallerne. Dengang var der kun den såkaldte kongreshal inde i byen.

Samvirksomheden blev indblandet gennem dets bygningsudvalg med konsulent J. K. Kristensen, Holstebro, som skaberen af den landskendte udstilling »Gården«, der blev gentaget nogle gange med succes.

Zartow indbød de lokale landbo- og husmandsforeninger plus Samvirksomheden i Ringkøbing amt og skitserede sine ideer. Han ville lave en mængde produktudstillinger inde i kongreshallen. På det snævre terræn ud til gaden ville han lægge en arbejdende virksomhed – f. eks. et mejeri. Jeg var med til mødet som formand for Samvirksomhedens bygningsudvalg og gav udtryk for, at noget sådant næppe kunne trække folk. Hvis man et andet sted kunne vise dele af landbrugsbygninger som demonstration af moderne landbrugsbyggeri, ville der være bid i sagen. Der skete ikke mere ved dette møde, men ved næste møde havde Zartow fået J. K. Kristensen til at udarbejde det ønskede byggeri ude på markedspladsen. Da fik jeg »kolde fødder« og gjorde opmærksom på, at det skitserede ville blive meget dyrt; – det var lagt stort op. »Det kan I lade mig om«, sagde Zartow, »men vil I stå halvt om over- eller underskud, da velkommen til det«. Det turde vi sølle, fattige mennesker jo ikke. Den første udstilling gav 253.000 kr. i overskud, og det går vel an at sige det så længe efter. Der blev knyttet tombola til udstillingen, hvor Samvirksomheden og husmandsforeningerne delte overskuddet – et par gange 3-4.000 kr. til hver. Samvirksomheden tegnede 4.000 kr. i halaktier i Herninghallerne som tak.

Uden at overdrive kan man godt sige, at udstillingerne viste næsten alle de ideer, der var fremme, plus en god portion fantasi – hvoraf eet og andet blev relevant senere. Tronfølgeren var, som nyudsprungen student, protektrice for udstillingen, som hun besøgte og så med meget stor interesse.

At der – sidst i halvtredserne – godt kunne være grund til økonomiske bekymringer, viser følgende: smørpris 1956 = 6,69 kr./kg, 1957 = 5,60 kr. og 1958 = 4,60 kr. pr. kg.

I 1958 kom en lettelse i amtsskatterne for det samlede danske landbrug på 30 mill. kr., og der rettedes samme år en henvendelse til kommunerne om også at nedsætte den kommunale ejendomsskat.

I 1959 fik landbruget sit første afsætningsudvalg, og direktør Villadsen samlede 1300 tilhørere ved delegeretmødets foredrag i Herning-Hallen. I sit arbejde kom han ud for kompetancestridigheder, der vanskeliggjorde arbejdet og tog hårdt på ham.

I 1959 dannede seks europæiske lande det fællesmarked, vi først kom med i fra 1973. Som modstykke hertil dannedes – på Englands initiativ – et frihandelsområde af de 3 skandinaviske lande plus England, Svejts og Østrig. Det gav os lettelse i samhandelen med disse lande, men til landene i fællesmarkedet måtte vi betale fællesmarkedets (høje) told. Industrien havde større fordel af dette frihandelsområde (Efta), end landbruget havde.

I perioden 1940 til 60 påførte krigen og efterkrigstiden landbruget både omlægning og stilstand. Der var kun en meget jævn forrentningsprocent under krigen – faldende 1945-47 (se tabel 3). Årene 1948 til 56 var jævnt gode, og så blev det lidt ringere sidst i halvtredserne.

Perioden fra 1940 til 60 er den periode – i nyere tid – hvor landbruget har gennemgået de største forandringer.

	1940	1960	Ændring
Traktorer	6.600	111.300	+ 104.700
Mejetærskere	2	12.550	+ 12.548
Unge medhjælpere			
Børn og slægtninge:			
Mænd	61.800	28.400	÷ 33.400
Kvinder	48.300	11.600	÷ 36.700
Fremmede:			
Mandlige	109.000	50.000	÷ 59.000
Kvinder	45.900	14.900	÷ 31.000

Målt i helårsarbejdere er der en tilbagegang på 180.000 medhjælpere.

I samme periode var den egentlige landbefolkning også i tilbagegang: I 1901 udgjorde landbefolkningen 41 %, i 1921 29 %, 21 % i 1940, 11 % i 1960 og 8 % i 1970.

En mængde nye markredskaber blev anskaffet – gode vogne med selvaflæssere, møgspredere o.s.v.

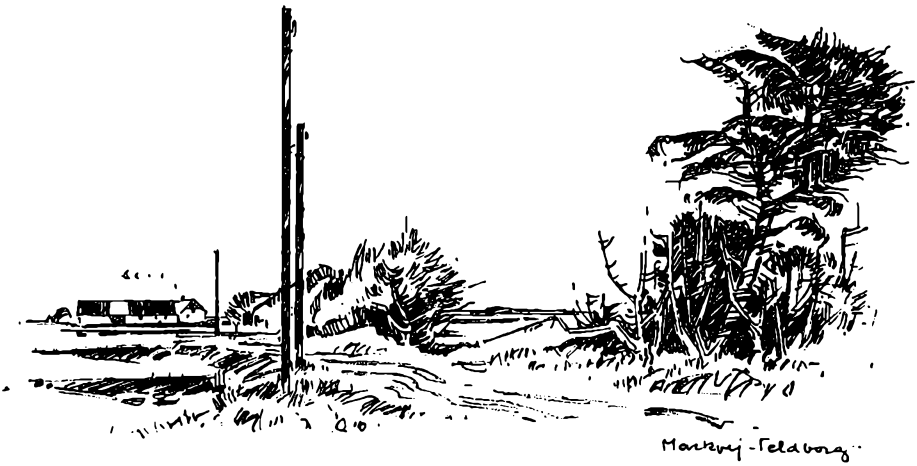

Landbrugets lange march for at opnå produktionsprisen på varer til hjemmemarkedet

Tidligere i beretningen er der »skrævet« over de årstal, der findes i overskriften, og dette sker igen her, inden der tages fat på protokollerne fra 1960 og fremover.

Da vi omkring 1950 havde sundet os lidt oven på anden verdenskrig, voksede dansk industri meget og fagforeningernes magt ligeså.

Landbruget kom stadig mere i klemme f. eks. mellem priserne på de $^2/_3$ af vor produktion, der eksporteredes – i konkurrence med alverden – og priserne på hjemmemarkedet.

I de »glade tressere« gik denne udvikling meget stærkere.

Det er uden videre indlysende, at alle uden for landbruget har haft en vældig fordel af at kunne købe deres landbrugsprodukter til landbrugserhvervets eksportpriser. Allerede L.S. havde forlangt produktionsprisen for hele landbrugets produktion. Dette krav var urealistisk. Man ville i så fald sige: »Det er da jeres egen hovedpine, hvis I producerer for meget, så priserne bliver for små«.

Dansk Landbrugs produktion i verdenssammenhæng fylder ikke ret meget. Glider vi ud af markedet, er der nok, der med glæde vil fylde hullet. Der er vel ikke ret mange, der tror, at det ville være fornuftigt, udover nogle få eenøjede teoretikere. Med hensyn til pro-

duktion viser landbrugsregnskaberne altid, at landmænd, der kunne deres kram, altid fik det bedste resultat ved en stor produktion. Når dette er tilfældet, er en væsentlig grund hertil, at Danmarks indenlandske omkostningsniveau er så højt, at der skal mange produktionsenheder – og stor produktivitet – til, for at udbyttet kan blive blot nogenlunde.

Tanker, om hvad der kan gøres ved den sag, gærede i landbruget siden trediverne; men man var ikke enige. Den gamle fløj sagde »eksportprisen«, men flere og flere hævdede, at det var meningsløst, at befolkningen i Danmark ikke skulle betale fuld pris for den trediedel, vi selv forbrugte, altså »produktionsprisen«.

I de mange forhandlinger, der kom, er produktionsprisen defineret som den pris pr. enhed, hele den danske produktion koster. Prisen ville blive langt større, hvis vi kun producerede den trediedel, der bruges i Danmark.

Den 24.5.57 blev der holdt formandsmøde for samtlige danske landboforeninger med 400 repræsentanter under ledelse af De samv. danske Landboforeninger. Der blev vedtaget nogle krav. Punkt 5 lød, at hjemmemarkedspriserne for landbrugsvarer skulle sættes i rimeligt forhold til det hjemlige omkostningsniveau.

Efter mødet skete der flere ting ved forhandling med regeringen:

Lov 213 af 16.6.58 er loven om afsætning af danske landbrugsvarer, også kaldet »bemyndigelsesloven«, fordi den gav landbrugsministeren beføjelser til at fastsætte betingelserne for eksport til forskellige markeder samt undgå underbudshandel og fremgangsmåder, der kan skade dansk eksport. Der nedsattes – til håndhævelse af loven – et kontaktudvalg med en formand valgt af ministeren og 10 medlemmer for landbrugsorganisationerne og for den private eksporthandel, som ministeren forlangte medtaget.

Midlerne til udvalgets virksomhed skulle skaffes gennem en eksportafgift på de eksporterede varer – og en afgift af samme størrelse lagt på hjemmeforbruget.

Udvalgets positive indsats skulle være markedspleje, reklamefremstød, opsporing af nye markeder o.s.v.

Til dette formål nedsatte landbruget den 14.7.58 »Landbrugets Afsætningsråd«.

Alt dette var ikke uden betydning, men gav ikke den eftertragtede produktionspris.

Kornloven havde været ude af funktion et årstid omkring 1950 – men kom igen med love, hvor nogle skulle aflevere – de mindre brug modtage korn – og hvor man strides om priserne.

Noget afgørende skete for høståret 1958-59. Den tvungne aflevering er borte, men ifølge lov af 16.6.58 (lov nr. 205) indføres der statslagre for brødkorn hos dertil autoriserede forretninger eller møller, og der indføres maksimalpriser for rug og hvede. For rug med højest 17 % vand, hollandsk vægt 118 pund = 45 kr. pr. hkg, hvede med højest 17 % vand og hollandsk vægt 128 = 48 kr. pr. hkg. Denne lov var til gavn for landbruget og hjalp mange med likviditeten. Prisdykket efter høst blev undgået, og der blev indført en forhøjelse af prisen for hver halve måned i 6½ måned, første gang den 16.9.58.

At landbruget var glad for ordningen sås af, at dyrkningen af vintersæd tog stærkt til. I vanskelige høstår blev der lempet på kvalitetskravene for spiret korn. Både sekunda korn og det gode korn, som man havde mere af på lagrene, end der brugtes til brød, blev solgt til foder eller eksport – sædvanligvis med tab.

Ministeren fastsatte indmalingsprocenten for brødkorn.

Men man havde en »kasse«. I samme lov blev nemlig fastsat de ønskede priser for foderkorn – altså for dansk avlet korn. Hvis priserne for importeret korn o. l. lå under de fastsatte priser, blev der opkrævet en afgift. Man beskyttede derved dansk korn mod dumping eller spekulation. I denne første lov, var tallene:

Mindstepriser for udenlandsk korn:	
Havre og milokorn	37 kr. pr. 100 kg i havn
Byg, rug og hvede til foder	40 kr. pr. 100 kg i havn
Majs	42 kr. pr. 100 kg i havn

Der kom en klausul på, så de anførte priser skulle nedsættes i et fastlagt tempo, hvis svinenoteringerne for 1. kl.s faldt under et, for hvert år, fastlagt niveau.

I varierende skikkelse gik denne ordning videre til Danmarks indtrædelse i fællesmarkedet.

I lovbuketten for 1958-59 var også en lettelse af amtsskatterne.

Med 1959 blev indledt en ordning, hvorefter mejeriorganisationerne fastsatte hjemmemarkedspriserne for alle mejeriprodukter ud

fra en smørpris, der skulle godkendes af monopoltilsynet, men var den produktionspris, landbruget var i stand til at beregne.

Ordningen i 1959 var en overgangsordning.

Landbruget ønskede noget lignende for andre produkter!

Det kostede en kamp at komme i gang dermed – her følger historien.

Landbruget ruster sig

Landbrugets forskellige afdelinger af arbejdsgiverforeninger samledes i 1960 til een organisation. Dernæst dannede man et »Kompensationsudvalg« på 16 medlemmer, 8 fra arbejdsgiverne og 8 fra de store landbrugsorganisationer – og hvorfor nu det?

De organiserede arbejdere i landbruget var en lille flok; men de lønninger, der fremkom af organisationernes forhandlinger for alle organisationerne, ville bestemme en væsentlig del af landbrugets omkostninger, og så ville landbruget, ved hjælp af det nedsatte kompensationsudvalg hævde under lønforhandlingerne, at det så sig nødsaget til at kræve kompensation for et alt for stærkt stigende lønniveau, der er hovedfaktoren i omkostningerne – idet lønnen går ind overalt.

Landbruget hævdede, at regering og folketing var ansvarlig for denne (uforsvarlige) udvikling – derfor krævede man kompensation!

På den måde rustede landbruget sig til de lønforhandlinger, foråret 1961 bragte!

Lønkravene var store, og kompensationsudvalget krævede 555 mill. kr. i en fremlagt kompensationsplan – regeringen bød 300 mill. kr. Husmandsforeningerne kom – ret sent – med krav om 416 mill. kr., reelt dog kun 400 mill. kr.

Forhandlingerne brast, og landboforeningerne gennemførte den 8. til 11. maj et frivilligt leveringsstop – uden husmænd.

Leveringsstoppet blev næsten totalt. Efter 1½ døgn var regeringen villig til at forhandle. Beløbsrammen blev vurderet bagefter til 460-500 mill. kr.

Fra nu af fastsætter mejeriorganisationerne priserne for mejeriprodukter ud fra et fastlagt tal for værdien af 1 kg smør. Landbruget ønskede i 1961 7,50 kr. pr. kg smør, men fik det underkendt af monopoltilsynet, der sagde 7,00 kr. Der var stor bitterhed i landbruget herover, og der blev ført en retssag, som landbruget tabte – i det samfund, der ellers altid lod priserne stige.

Siden har dette system fungeret uden store gnidninger!

Et nyt princip var gennemført. Ved høje eksportpriser faldt ordningen væk. Denne ordning sikrede, at hjemmemarkedet kom til at betale en pris – som også monopolrådet anså for rimelig.

Et forsøg fra landbrugets side på at få en lignende ordning for andre af landbrugets produkter strandede. Regeringen tillod, at der på visse andre produkter, som flæsk, kød og fjerkræprodukter måtte være en merindtægt for året 1962-63 på 200 mill. kr. i forhold til 1961-62.

Følgende tabel viser, hvordan priserne var fra den 1.9.1962:

	Gens.pris 1961-62 øre/kg	Tillæg svarende til 200 mill. kr. øre pr. kg	Hjemmemarkeds-pris 1.10.62 øre pr. kg
Flæsk	377	92	469
Okse- og kalvekød	379	92	471
Fjerkrækød	301	92	393
Æg	286	92	378

I 1963 kom der en lov om økonomisk samordning for alle erhverv. Indkomststatistikken fra det økonomiske råd giver følgende tal:

Bruttooverskud for:	Indkomststigning i % fra 1955 til 1962
Selvstændige i industri, ialt	88
Bruttooverskud pr. arbejdstime	70
Selvstændige i landbrug pr. ha	27

	Timeløn for arbejdere i industri og håndværk
Faglærte	70
Ufaglærte	66
Kvinder	71
Tjenestemænd – årsløn	72
Funktionærer – årsløn	60

Svært at forstå, at regeringens tilbud i 1963 var på 375 mill. kr. mod 395 mill. kr. året før. Det positive var, at flæsk, kød m.m. nu kom under samme ordning som mejeriprodukterne – altså retten til at hæve priserne op til det vedtagne udgangspunkt, der jo i realiteten skulle være et udtryk for produktionsprisen. Denne ordning blev stort set fulgt, til Danmark blev medlem af fællesmarkedet.

Visse økonomer og universitetsprofessorer kritiserede ordningen, der – efter deres mening – gav for stor en produktion. De foreslog at bruge de samme penge som person- og arealtilskud.

Regeringen nedsatte til en grundig prøvelse det såkaldte »Krogstrupudvalg«, der resolverede, at det var bedst, at tingene gik videre. De ville have lidt af reguleringen flyttet bort fra mejerisektoren til andre grene af produktionen, hvad det ikke blev.

Samtidig arbejdede et såkaldt »Kurt Hansen udvalg« med kreditforholdene. Der blev foreslået lån med kortere levetid og en betydelig nedsat belåningsgrænse. Landbruget kaldte det et anslag mod »selvejet«.

Da dette skrift er historie, kan følgende tabeller vise, hvordan landbruget »krydsede« sig frem fra sidst i halvtredserne til 1973.

Kornlovens og kornaftalens priser ved høstårets begyndelse kr. pr. 100 kg. Indmalingsprocenter for dansk brødkorn

	Faste aflev.priser		Indmalings-procent		Kornlovens eller korn-aftalens	Kornaftalens priser ab landmand	
	Hvede	Rug	Hvede	Rug	basispris	Hvede og rug	Byg og havre
1957-58	–	–	50– 70	50– 90	–	–	–
1958-59	48	45	45– 70	80– 90	40	–	–
1959-60	49	47	75–100	100	40	–	–
1960-61	49	47	100	100	40	–	–
1961-62	49	47	100	100	40	–	–
1962-63	49	47	100	100	46	–	–
1963-64	49	47	100	80–100	46	–	–
1964-65	49	47	100	80–100	46	–	–
1965-66	50	49	100	70–100	50	–	–
1966-67	–	–	100	50–100	52	–	–
1967-68	–	–	100	50–100	52	–	–
1968-69	–	–	100	65–100	52	–	–
1969-70	–	–	100	70– 90	51	49	43
1970-71	–	–	100	70– 90	50	49	42,50
1971-72	–	–	100	70– 90	50	49	42,50
1972-73	–	–	100	70	60	59	*) 52,50

*) kun byg

Landbrugets godkendte hjemmemarkedspriser, kr. pr. kg

	Smør	Svinekød	Okse- og kalvekød	Fjer-kræ kød	Æg
Januar 1961	7,00	–	–	–	–
December 1961	7,25	–	–	–	–
Februar 1962	7,50	–	–	–	–
Oktober 1962	–	4,69	4,71	3,93	3,78
December 1962	8,00	–	–	–	–
Februar 1963	–	4,86	4,88	4,10	3,95
Marts 1964	–	4,92	4,94	4,16	4,01
Oktober 1964	8,50	–	–	–	–
December 1964	–	4,98	5,00	4,22	4,07
September 1965	9,00	5,23	5,25	4,47	4,32
Maj 1966	9,40	5,43	5,45	4,67	4,52
Juni 1966	10,00	5,61	5,63	4,85	4,70
Marts 1969	10,40	5,69	5,71	5,35	4,78
November 1969	10,65	5,84	5,86	5,50	4,93
Januar 1970	–	6,02	6,39	4,48	4,73
September 1970	11,25	6,22	6,59	4,68	4,93
Januar 1971	11,30	6,24	6,61	4,70	4,95
August 1971	12,00	6,52	6,96	4,90	5,15

En tabel lidt længere fremme, omkring 1971-72, fra driftsbureauet, giver lidt mere detaljerede oplysninger om visse ting.

Hvad sagde de Ringkøbing bønder til dette?

Efter denne oversigt over love og forordninger og over landbrugets anstrengelser for at overleve i »de glade tressere« fortsætter protokoluddragene med Ringkøbing amts landmænds meninger og reaktioner.

Hvilke problemer gav udviklingen Samvirksomheden anledning til at beskæftige sig med?

I 1960 delte realkreditfonden amtet i fire dele og bad Samvirksomheden udpege dygtige landmænd til vurderingsmænd. – De fik – desværre – særdeles meget at bestille med belåning op til skorstenen, og særdeles mange skorstene »strakte hals«.

S. Grue-Sørensen glædede sig over en udtalelse af nationalbankdirektør Svend Nielsen, om at landbrugets produktivitet gennem en

10-årig periode var steget 8 % årlig og meget stærkere end industriens (produktivitet = produktion pr. mand). En usædvanlig udtalelse fra den kant, sagde formanden.

For store udgifter til kommunen for at få en sag om vandvinding ordnet blev påtalt.

Jens P. Hedegård, Sevel, krævede en frivillig eller tvungen landbrugsuddannelse, en tanke, der spøgte gennem årene. En overgang var der udpeget landbrug som gode uddannelsessteder – som mange unge forøvrigt havde god sans for selv at finde. Hele diskussionen førte efterhånden frem til bestemte krav til de unge for at få »Det grønne Bevis«. Nu er det en nødvendighed for at opnå de begunstigelser, der fra statens og pengeinstitutters side ydes unge købere.

Formanden – S. Grue-Sørensen – dvælede ved, at tørken i 1959 havde skadet meget – på lette jorder helt op til 40-50 % nedgang i samlet avl. Staten stillede 4 mill. kr. af kornfonden til rådighed for ca. 10.000 tørkeramte – 8 tdr. korn pr. bedrift gennemsnitlig.

Grue-Sørensen dvælede meget ved »Landbruget og den offentlige mening«. Bagved lå den evigt stående strid mellem landbrugets andelsforetagender og, specielt, de private eksportører, hvor enkelte – efter formandens mening – var lidt for nævenyttige til at snuppe en handel, som andelsorganisationerne havde gjort forarbejdet til. Der har været adskillige eksempler med forskellige eksportvarer, kvæg, ost, kartofler m. m.

Der verserede en »Bundgårdsag« med kvæg, af den art, og formanden påtalte en urimelig og usaglig behandling af landbruget i pressen.

Først i tresserne skete der en del.

Da Danmark ikke kom med i fællesmarkedet, havde vi fået regeringsløfte om, at de tab, dette påførte landbruget, skulle godtgøres. Landbruget havde nedsat det før omtalte kompensationsudvalg, og krævede 555 mill. kr. på den konto – men blev tilbudt 300 mill. kr. Det udløste et næsten fuldstændigt leveringsstop af landbrugsprodukter som omtalt side 74. I Samvirksomheden udløste det et formandsmøde den 6.5.61 i Herning, hvor alle landboforeninger var repræsenteret. Årsagen til mødet var den alvorlige strejkesituation og regeringens ringe interesse for landbrugets forhold. Efter mødet udsendtes følgende til pressen:

»Formændene for de 17 landboforeninger i Ringkøbing Amt, sam-

let til møde i Herning, retter en indtrængende opfordring til samtlige landmænd i Ringkøbing Amt om at efterkomme produktionsforeningernes opfordring om tilbageholdelse af produktionen.

Det er med sorg, vi fra landbrugets side skrider til anvendelse af den slags metoder, men det synes at være det eneste sprog, regeringen forstår.

Vi håber, at alle landmænd forstår situationens alvor, slutter op og ikke lader sig friste af tilfældige opkøbere.

Vor aktion er ikke rettet mod andre befolkningsgrupper, men er kun et udtryk for ønsket om økonomisk ligestilling«.

Der blev udsendt opfordring til slagterne og offentlige slagtehuse om ikke at slagte, så længe der var leveringsstop.

Man var desuden enige om, at det, fra den 8. maj igangsatte leveringsstop, skulle følges op af de enkelte landboforeninger, så man havde en oversigt over situationen og over hvem, der leverede til mejerierne m.v.

Som tidligere omtalt opnåede landbruget i 1961 ret til at fastsætte hjemmemarkedsprisen på mejeriprodukter under monopolrådets tilsyn.

Der kom et helt register over, hvilke produkter statens tilskud skulle fordeles på – afhængig af markedsprisen – så et tilskud til produktion, hvis de hjemlige priser var høje, faldt helt eller delvis bort. En fuldstændig redegørelse for hele systemet vil fylde for meget, for tingene kom og gik, men her aftrykkes efter »Det landøkonomiske Driftsbureau« tilskuddenes fordeling for de tre sidste år, inden Danmark kom i fællesmarkedet, (beretningen 1971-72):



Statens udgifter vedrørende landbrugsordninger, mill. kr.

	Finansåret		
	1971-72	1970-71	1969-70
Mælketilskud	304	315	303
Landbrugets dispositionsfond:			
Ekstra mælketilskud	133	169	81
Kvalitetstilskud til mælk	64	37	–
Kvalitetstilsk. til okse- og kalvek.	24	6	–
Kvalitetstilskud til svinekød.....	40	38	–
Devalueringskomp. til svinekød	127	127	127
Afsætningsfremm. foranstaltn. ...	186	190	223
Tilskud til bygningsinvesteringer	1	–	–
Ialt	575	567	431
Mellemregn. dispositionsf./staten	– 29	– 87	– 11
Statens udb. til dispositionsf. ...	546	480	420
Nettoudgift ved kornordning ...	8	7	10
Tilskud til kornudligningsfond...	50	50	50
Nettoudgift til rapsordning	8	8	8
Tilskud til proteinafgrøder	5	5	–
Kunstgødningstilskud	–	–	50
Tilsk. til mejerirationalisering	3	17	1
Tilskud til fremme af frugteksport m.m.	5	5	4
Refusion af landbr. amtskomm. grundskyld	252	247	188
Tilskud til yngre landmænd	27	19	21
Landbrugsordninger ialt	1208	1153	1055

Der var kraftige meningsbrydninger om disse kompensationsbeløb inden for landbrugets egne rækker.

Dette var nytænkning på tværs af gamle liberale tanker, hvor bønderne altid havde holdt på verdensmarkedspriser. Sagen var, at det, der var godt på vej før 1960, tog fart. Lønskruen fik mange omdrejninger, og priserne i Danmark steg meget. Vi fik i dansk landbrug et højere omkostningsniveau end mange andre lande. Inflationen giver glæde til dem, for hvem kilden springer. Det er den »søde kløe«. Nu sidder vi forlængst med den »sure svie«.

Grue-Sørensen opgav hjemmemarkedsforbruget af landbrugsprodukter ved tressernes begyndelse som følger i procent af hele landbrugets produktion: smør 29 %, kød 33 %, fjerkræ 29 % og æg 39 % og driftsbureauet gør landbrugsstøtten op til 102 kr. pr. ha ved starten.

Landbruget og den offentlige mening

Der førtes en vældig agitation mod afvanding af Skjernådalen. Som eksempel på hvordan sådan noget kan blæses op, sagde Grue-Sørensen følgende: »Naturfredningsfolk, friluftsråd m. fl. har talt meget imod projektet og dermed mod lodsejernes interesser. I nogle blade har været anført, at friluftsrådet har 2 millioner medlemmer – altså tilsyneladende en vældig magt. Friluftsrådet er imidlertid en sammenslutning af en række organisationer, f. eks. Forenede danske Motorejere, De danske Ungdomsforeninger, Radikal Ungdom, Venstre Ungdom, De danske Gymnastikforeninger m. fl. Grue-Sørensen satte sig for at spørge nogle af disse foreninger om deres stilling til Skjernådal-projektet og har fra de 4, som har svaret, fået meddelt, at de ikke har taget stilling og ej heller vil gøre dette«. Dette skete i 1962!

Vi burde nok fra landbrugets side, hyppigere end vi gør, gå landbrugsfjendsk agitation efter i sømmene!

Vanskeligheder i landbrugets andelsorganisationer gennem årene har ikke kunnet undgåes. I avlsdyreksportudvalget var der ikke blot, som omtalt, vanskeligheder med privateksportører, men også indadtil. Der gik også en del år, inden Landbrugets Andels Maskinindkøb kom i god gænge, og der måtte – som til avlsdyreksportudvalget – flere støtteordninger til fra dansk landbrugs hovedorganisationer.

Produktionsbegrænsning?

Grue-Sørensen tumler i sine beretninger gennem en årrække med en eventuel nedskæring af produktionen og peger i 1963 på, at et aftalt smørkontingent til England på 93.000 tons har givet en prisstigning i forhold til tidligere; og Grue-Sørensen kunne også ønske sig dette for svin.

Han imødegås fra flere sider. »Hvordan skal vi klare nedskæringen«. »De unge skal tværtimod producere mere for at klare sig«, sagde man. Det er et ømt punkt! – Nu kender vi løsningen: Bønder over 50 år afskaffer køerne og producerer svin, der periodisk giver

overproduktion. Nu producerer mange af dem kun korn og andre salgsafgrøder. Det er meget fornuftigt set fra deres side, men uheldigt for generationsskiftet og fremtiden.

Ejendomsstørrelsen diskuteres nu på grund af love om samdrift og sammenlægning af ejendomme. Grue-Sørensen går stærkt ind for familiebrug på 25 til 50 ha, og konsulent Nørlund, Avlum, spørger – i spøg – om han er blevet radikal. Vi er inde i tiden, hvor mange ejendomme nedlægges, og andre bliver større!

Da løn til karle diskuteres, udtaler Johs. Krøjgård, Avlum, at til næste år skal karlene betale mere i skat end husbonden!

I flere år kritiseres told indenfor frihandelsområdet. For at beskytte dieseltraktoren Buck, Kalundborg, blev der lagt told på dieseltraktorer over 1100 kg = 500 kr.'s beskyttelsestold.

I tresserne ses, at kornarealet stiger, og roearealet indskrænkes, se tabel 4 – landbrugets reaktion, når flere og flere bliver alene om arbejdet!

Der er i tresserne en fordelingskvota for kødeksporten mellem andelsorganisationerne og private eksportører. Der knurres over, at Oxeeksport ikke havde mere end 70 % heraf. Nogle private tager ikke salget med den alvor, som landbruget ønsker, sagde andelsfolk.

I 1962-63 faldt den samlede kvægbestand med 157.000 stk., men kalvene steg med 5.500 stk. Landmanden reagerede!

Samvirksomhedens bestyrelse indstiller Grue-Sørensen til Ridderkorset, som han takker for ved bestyrelsesmødet den 4.11.62.

I 1963 nævnte formanden, at både Landbrugernes Sammenslutning og Landbrugets Erhvervsøkonomiske Fagforening i amtet gør store anstrengelser for at vinde flere medlemmer. Enhver må selvfølgelig melde sig ind, hvor han vil, men samtidig med at de nævnte foreninger vokser, bliver der også flere medlemmer i landboforeningerne, og amtets 18 landboforeninger har ialt 12.522 medlemmer. »Vi har en organisation, der har chancer for at blive hørt på rette sted – og bliver det – det har de andre ikke«, sagde formanden.

»Den økonomiske situation er katastrofal«, bliver der sagt – se tabel 1 og 2!

Ja, det var de »glade tressere«. Da steg timelønnen for en faglært arbejder fra 7,00 kr. i timen i 1960 til 18,99 kr. i 1970 og 43,11 kr. i timen i 1977.

I 1965 mindes Diderik Villemoes i gode ord for hans indsats for

Samvirksomheden og hans »maskinsnilde« med landbrugsredskaber.

Flere gange drøftedes den indenlandske kornhandel. Høstpantebrevene og manglende likviditet p. gr. a. snart langvarig for lille indtjening tvinger for store kornkvanta på markedet efter høst – trods den hjælpeordning, der er truffet i forbindelse med varierende afgiftsbeløb ved indførsel af korn. Der tales en del om, hvad der kan gøres for at komme et for stort efterårssalg til livs til skade for vedkommende landmand; men man finder ikke farbare veje.

På delegeretmødet oplyser formanden, S. Grue-Sørensen: »I 1963 importerede vi 687.000 tons korn. Høsten i 1964 var 730.000 tons større end i 1963. Høsten er og bliver en meget vigtig faktor for økonomien«.

Lad forsøgsvæsenet følge med køerne mod vest!

»Nu står 75 % af køerne i Jylland«, siger formanden i 1965, og fortsætter: »Vi har nu 8.364.000 stk. svin (1964). Svineleverandører med over 200 grise udgør 6,5 % af leverandørerne, men leverer godt en trediedel af grisene. Der er en kamp mellem leverandørerne for at tage leverancerne fra hinanden. En gris koster på hjemmemarkedet 340 kr., en englandsgris 310 kr. og en konservesgris 215 kr«.

»Lånevilkårene er fortvivlede«, siger Grue-Sørensen. Den effektive rente var dengang 9-10 % – ak ja – og nu!

Der var en del diskussion igen om reglen for sammenlægning. Grue-Sørensen mente, betingelserne var rimelige, men det var der delte meninger om.

På et bestyrelsesmøde den 15.3.65 overlades det til planteavlsudvalget at indstille præmietagerne i konkurrencen til Foreningen af jydske Landboforeningers præmiering af mønsterbrug – en tilbagevendende begivenhed gennem årene.

På formandsmødet den 21.8.65 drøftes: 1. den merværdiafgift, der var under opsejling, 2. den øverste grænse for sammenlægning og 3. en prisdifferentiering for svin, som foreslået af slagterierne. De grise, der ikke kunne afsættes til England efter gældende handelsaftale samt til hjemmemarkedet, blev solgt til en meget lille pris og trykkede derved noteringen. – Svinekortene spøgte igen!

Ved møder sidst i 1965 og først i 1966 frasagde Grue-Sørensen sig at lade sig genvælge til Foreningen af jydske Landboforeningers bestyrelse og ønskede i januar at udtræde af Samvirksomhedens besty-

relse, selv om han ikke var på valg. Dette skete af helbredsmæssige grunde.

Grue-Sørensen afløses af Vagn Voigt, der »maler med en bred pensel«

Ved delegeretmødet den 14.2.66 aflagde forpagter V. Voigt, Løvstrupgård, Lem, som valgt stedfortræder for Grue-Sørensen, sin første beretning, der var meget vægtig og tegnede linier op både til fremtiden og til den øjeblikkelige stilling.

Det blev oplyst på delegeretmødet, at amtsfællesskuet 1966 kunne holdes i Holstebro – og fremtidig skulle det veksle mellem Skjern og Holstebro.

Ved 50 års jubilæet for husmandsforeningerne i Ringkøbing amt, afholdt i Avlum, kom formanden for F.a.j.L. Anders Andersen og næstformanden for De jydske Husmandsforeninger, Martin Nielsen, ind på en sammenslutning af de to organisationer. De var begge positive overfor tanken. »Lad det begynde her«, sagde V. Voigh, »hvor vi har et godt samarbejde«.

Voigt dvælede i sin beretning ved den store avl i 1965, men sagde, at mange års høstvanskeligheder kunne gøre det ønskeligt med tidligere kornsorter, og nævnte endvidere, at en tidlig vinter var årsag til, at en del roer og kartofler ikke blev bjerget. »Statens forsøgsmejeri ved Hillerød skal udvide, men mangler mælk. Kom herover og lad denne betydningsfulde institution vandre mod vest, sammen med køerne«. – Den kom ikke! Desværre vandrer flyvehavren mod vest – den bør nedkæmpes.

De mange og lange drøftelser om landboungdommens uddannelse, som har været berørt på tidligere delegeretmøder, har nu fundet sit leje med »det grønne bevis« som afslutning. Vi må så håbe, der bliver nogle at uddanne.

Den landbokommission, der har siddet nogle år, har afgivet en betænkning med forslag om visse lempelser for unge landmænd. Der foreslåes fritagelse for stempel- og tinglysningsafgifter samt adgang til skattefri afdrag på gæld de første år. Kommissionen ønskede regulering af »lystgårdsbegrebet«, ligesom grundforbedringsloven burde ændres, så der også kunne gives tilskud, hvor arbejdet blev udført ved hjælp af maskiner.

Voigt ønskede statstilskud til bygningskonsulenter på linie med de øvrige rådgivere. Kom herefter ind på, om der burde findes andre driftsformer, og nævnte forpagtningsforholdets store udbredelse i Holland og England. Der udspandt sig herom en længere forhandling, hvor forstander Drewsen ønskede andelslandbruget overvejet. De fleste mente dog, selvejet var en hjørnesten i dansk landbrug – men udsat for stigende vanskeligheder.

Voigt opponerede stærkt imod en udtalelse om, at EFTA virkede tilfredsstillende: »Hvorfor har Danmark ikke grebet ind, når England eksporterer kød og kreaturer til Vesttyskland til stor skade for os – og Sverige importerer kød fra Østlande og andre oversøiske pladser. Vi får nu afgifter (told) på okse- og kalvekød til fællesmarkedet.

Samfundet fører en inflatorisk, økonomisk politik – ønsker åbenbart at gøre det, da den ellers kunne ændres. Den jager landbrugets omkostninger i vejret og giver stigende renteniveau, der gør det umuligt for landbruget at investere som ønskeligt. Vil man føre en politik, der vanskeliggør vor eksport, skylder man os kompensation herfor.

Den hjemmemarkedsordning, vi har fået, fører til, at man – fra adskillige sider – i aviser og i diskussioner giver landbrugsordningerne skylden for det stigende prisniveau fra 1963-65. Monopolrådets undersøgelser har godtgjort, at indflydelsen var 1 point ud af en stigning på 20 points. Pristallet steg kraftigt igen – denne gang ikke på grund af kartoflerne, men grøntsagerne. Hvor er indflydelsen af den slags sæsonudsvingninger meningsløs på et pristal. – Kunne vi bare få denne pristalsdrage, som er roden til alt ondt, dræbt – men St. Georg, der dræbte dragen, lever jo ikke mere.

Voigt vurderede det sidste års løn og omkostningsstigninger til at koste landbruget ca. 150 mill. kr. Statsministeren sagde for nylig, at regeringen ønskede at give de dårligst stillede i vort samfund større og større andel i velstandsstigningen; jeg kan forsikre statsministeren om, at ikke så få sådanne dårligt stillede findes indenfor landbruget.

Ejendomsvurderingen viste en stigning på 80 %; men foreløbig er den stigning i skatterne, det kan give, stillet i bero i sidste forligsordning med regeringen.

Vi leverede i 1965 1 million grise flere end året forud, men fik kun samme beløb hjem. Voigt var alligevel betænkelig ved en svinekortordning, for det er sikkert umuligt både for guder og mennesker at lave en ordning, der nogenlunde kan gå op. Det er et stift stykke, at

man kan se formanden for slagterierne kritiseret for, at han ikke har forudset, at der kom mund- og klovsyge i flere lande.

Voigt slår til lyd for, at eksportindustrien og landbruget burde finde hinanden. Ja – hvor sandt, men det varede 10 år, inden det gik op for eksportindustrien.

Landbruget har i de sidste 10 år forøget sin produktion med 30 % og nettovalutaindtjeningen med 50 % fra 3500 mill. kr. til 5200 mill. kr. samtidig med, at vi har afgivet 100.000 medhjælpere og dermed bidraget stærkt til samfundets økonomiske vækst.

Vi savner investeringer for at lette arbejdet for de færre hænder i landbruget; men renteniveauet gør det mere end vanskeligt. Landbrugets rentebyrde er fra 1960 til 65 steget fra 500 mill. til 860 mill. kr. altså 360 mill. kr., hvoraf halvdelen kan henføres til forøgelse af gælden.

Mange indlæg i debatten viste, at Voigt havde sat tanker i sving.

S. Grue-Sørensen kåredes eenstemmigt til æresmedlem, og Vagn Voigt næsten eenstemmigt til ny formand for Samvirksomheden.

Ved formandsmødet den 2.3.66 besluttes, at landboforeningernes kontingent til Samvirksomheden sættes op med 1 kr. til 4 kr. pr. medlem.

På grund af enkelte tilfælde af mund- og klovsyge udsattes dyrskuet til den 9. august i Holstebro. Overskud 8.500 kr. – heldigt, da regnskabet for 1966 viste ÷ 12.728 kr.

Glem ikke kystsikringen!

I 1967 talte V. Voigt alvorligt om sikringen af vor vestkyst som et folkeanliggende. Vi har jo alvorlige oversvømmelser i Holland og Tyskland i frisk erindring – det kan også komme her!

Sammenlignet med landmænd i mange lande udnytter vi vor lettilgængelige faglige viden godt; men det er også meget nødvendigt med vor alsidige drift – ikke mindst i Vestjylland. Brug konsulenterne, fagbladene, og det, vi er tjent med, i de faglige medier. Det kræver imidlertid, at landmanden er vågen og veluddannet. De unge ofrer meget på uddannelse, men der gøres – fra det offentlige – for lidt for at tiltrække unge til erhvervet. Bøndernes gennemsnitsalder stiger, og de ældres drift bliver ekstensiv. Låne- og rentepolitikken forstærker udviklingen.

Ønsker man at bevare landbrugsproduktionens nuværende størrelse,

må man bort fra at diskutere jordlovsstruktur, beløbsramme og etableringslån, som om man befandt sig mange år tilbage i tiden. Man vil ikke – som foreslået af landbokommissionen sidste år – fritage de unge købere for stempel- og tinglysningsafgifter. Dette har samfundet ikke råd til, hvorimod det går uhyre let at give 10.000 kr. fra den såkaldte kulturfond for nogle vers.

Voigt går i rette med at måle landbrugets resultater med, hvad supermænd opnår. Hvilket erhverv består af lutter supermænd? Landbruget selvfølgelig heller ikke.

Det kvægløse landbrug tager til af mangel på arbejdskraft. »Hvis jeg ingen fodermester kan få, ja, så må køerne glide«, er en ikke sjælden udtalelse, og de ældre – der går alene på bedriften – afskaffer i stor udstrækning køerne.

Voigt ønsker hjemmemarkedsordningen opretholdt og udbygget, selv om Morten Lange går hårdt imod. Ja, hvis SF-folketingsmanden vil afskaffe alle toldgrænser, så kan vi tale om sagen.

Formanden sluttede sin beretning med at sige, at det egentlige landbrug har tredoblet produktiviteten siden 1950 – det har ingen anden erhvervsgruppe gjort! Medens andre fik mere frihed og højere løn, fik landbruget – trods tekniske hjælpemidler – en længere arbejdsdag og en mindre løn.

Sådan så de berømte »glade tressere« ud gennem landmandsbriller.

Både i 1966 og 67 diskuteredes forpagtning, andelslandbrug, aktieselskab, generationsskifte, fællesmarked o. s. v.

Ved bestyrelses- og formandsmøder i løbet af 1967 beskæftigede man sig med: 1) en indbydelse fra specialarbejderskolen i Herning om, at den står åben for deltagere, der får løn. 2) EDB-systemer og deres anvendelse på regnskabskontorerne, 3) mulighed for lån til kontorhuse, 4) det vestjydske »Halmudvalg« er opløst, og sagen givet videre til F. a. j. L. og 5) Samvirksomheden ønsker ungdomsudvalgets regnskab fremsendt årligt.

Ved delegeretmødet i 1968 omtaler V. Voigt Ringkøbing Amts Fællesledelse, der har holdt 75 års jubilæum. Han takker for godt samarbejde og hylder jubilaren for den store indsats for kvæget gennem 75 år.

Rationel fodring er meget vigtig og vinder stigende udbredelse. Det sidste skud på stammen er kalvefedningskontrol – sikkert fornuftigt; fedekavle får nok en fremtid, siger formanden, og opfordrer land-

mænd til at søge den hjælp, der er til rådighed ved byggeri, maskinindkøb og -pleje.

Med de mange nye gødninger har mange svært ved selv at regne ud, hvad der er mest fordelagtigt. Voigt retter en særlig tak til regnskabskonsulenterne, som i perioder arbejder natten med for at klare alt det, der byrdes på landmanden. Også mange ikke-regnskabsførende søger deres råd og bistand.

Voigt retter en tak til alle lokalforeninger for deres store arbejdsindsats og glæder sig over de mange nye kontorhuse, der skyder op. En investering, der nok skal lønne sig.

Vi er i Vestjylland henvist til at dyrke intensiv landbrug med stort kvæghold og ser med bekymring fremtiden i møde. Salget af levende kreaturer til Tyskland er halveret fra 1966 til 67. Priserne for stude og kvier faldt med 11 %, for unge køer med 12,7 %, for ældre køer med 9 %. Småstigninger på mælk, smør og ost kan ikke opveje dette. Eksporten af bacon og flæsk steg en smule i 1967; men prisen faldt med 2 %. Landbrugseksportens værdi var 6,9 milliarder mod 7,1 milliard året forud.

Kloge hoveder har sagt, at industrien let overtager rollen som forsynes af nettovaluta i Danmark. Industriens eksportstigningstakt var en årrække 15-20 %, men i 1966 kun 8 % og mindre i 1967.

Jordpolitikken er et led i beretningen, og Voigt opponerer mod Larsen Ledets tanke om, at staten skal opkøbe ejendomme som en »jordbank«. Han mener, at det lettest ordnes lokale folk imellem, når der ikke lægges hindringer i vejen. Voigt finder det rimeligt, at staten tager en «mundfuld« af de alt for dyre byggegrunde.

Uden at få honorarer blev samtlige landmænd skatteopkrævere fra den 3.7.1967 (Merværdiafgiftens indførelse). Indkøringen har voldt både regnskabskontorerne og landmanden mange bryderier.

Voigt nævnte den store naturkatastrofe, der i juni 1967 ramte Nordfalster, Møn og Bogø med skader på ca. 17 mill. kr. Mange havde slet ikke forsikret og andre alt for lavt eller i lokale selskaber, der intet magtede. Hvad har så vi – det kan også ske her!

Regnskabsudvalgets formand, Harald Damtoft, Nr. Felding, meddeler, at konsulent Aa. Iversen vil bygge en ejendom med kontorlokaler, som regnskabsudvalget kan leje.

Fra udvalgene meldes om kåring af 977 søer og 479 orner. På forsøgsstationen »Vest« var indsat 153 hold. Bygningskontoret havde

bygget for 10,5 mill. kr. Fortjenesten på slagtekyllinger var 1 øre pr. kg mod 24 øre året forud. De landbrugsfaglige skoler stagnerer på grund af 8.-9. klasser i skolerne; men nu kommer jo snart 3 måneders grundskoler, og maskinudvalget slog til lyd for, at købere skulle forlange de maskiner, de købte, afprøvet, da for få firmaer frivilligt benyttede prøverne på Bygholm.

Jens Hauskov, Ulfborg, skød een af sine »træffere« af – han efterlyste en ankeinstitution for regninger. Den bedste, Hauskov har skudt af, leverede han ved et stort møde i Århus i F. a. j. L. Det var dengang, 8 timers arbejdsdagen var til debat i byerne: »O æ land æ vi osse grow glåe ve æ 8 timers daw – vi æ så glåe ve en, te vi tar en tow gång i æ døwn«. – Den blev klassiker!

På bestyrelsesmødet den 1.3.68 meddeltes, at statstilskuddet nu blev bedre til regnskabskonsulenter – ikke så mærkeligt – det var jo dem, staten var helt afhængig af, hvis alt det, staten pressede ned over hovedet på landmanden, skulle ordnes!

Ved andre møder blev det kritiseret, at der i 1967 var indført 16.000 tons majsstivelse, der konkurrerede med dansk kartoffelmel. Desuden 14.000 tons skummetmælkpulver, som konkurrerede med det dansk fremstillede. Det oplyses endvidere, at Samvirksomheden ikke fremover kan bygge sin økonomi op med amtsskuet som en sikker del deraf. Man forventer et underskud i 1968 på 25.000 kr., og kontingentet til Samvirksomheden sættes op fra 4 til 6 kr. pr. medlem.

Formanden var stærkt imod offentlig adgang til vore skove!

Bør der oprettes indkøbsforeninger for mindre landbrug under landboforeningerne?

Mange emner – kontante standpunkter

Ved delegeretmødet den 11.2.69 omtaltes betingelserne for de ovennævnte finansieringsforeninger. I landboforeningerne er efter en tidligere lov oprettet nogle, men mange i husmandsforeningerne.

De brug, der kan komme i betragtning, må ikke have over 50.000 kr. grundværdi efter 13. vurdering og ikke over 15 ha. Medlemmerne skal tegne garanti fra 200 til 800 kr. – rente 4,5 % – højeste lån er 15.000 kr. med en afdragstid på 5 år. Der skal være mindst 400 medlemmer. Vi har i Samvirksomheden en del medlemmer af denne kategori. Det er billige penge – benyt dem. Voigt oplyste, at loven snart

udløber, men fornyes antagelig og måske med højere grænse, hvad den også fik.

Formanden nævnte, at hvis før omtalte import på 16.000 tons majsstivelse blev omsat til kartoffelmel, ville det svare til 300 ha. kartofler med en avl på 270 hkg pr. ha – dejligt at bjerge på lette jorder i Danmark i stedet for at importere.

1968 gav en meget fin høst – 151 mill. afgrødeenheder!

Fra 1950 til 67 er der en nedgang i landbrugsarealet på 131.000 ha. I samme periode steg arealet med korn med 337.000 ha, så vi kan måske få en »kornpukkel«. Salgbar vekselafgrøde er i samme periode gået ned fra 301.000 ha til 231.000 ha; men det synes jo at gå an med byg efter byg. Proteinmangel og pris øger interessen for lucerne, italiensk rajgræs, kunsttørring og hestebønner.

På Borris og Sydsjællands landbrugsskoler er påbegyndt en forsøgsundervisning for de omtalte grundskoler pr. 1.11.68. Det er absolut bedre end den tidligere mere spredte undervisning, mener Voigt. Det blev til flere skoler – et fast led i uddannelsen.

Der er for første gang ydet støtte til nystartede landmænd, der opfyldte betingelserne. 1350 søgte i finansåret 1967-68, og til 1100 landmænd blev bevilget 30 mill. kr. i lån og 5 mill. kr. i tilskud – en lov, der senere er indarbejdet og kendt.

Formanden sagde, at de, der har fået tilskud, skal medregne dette i den skattepligtige indtægt, hvilket han anser for horribelt. I loven om boligsikring ydes der persontilskud efter indkomstens højde, huslejen, lejlighedens størrelse og værelsesantal. Loftet lægges ved en skattepligtig indtægt på 40.000 kr. og 168.000 familier fik dette tilskud – skattefrit!

Rentesikring og boligsikring beløber sig til 360 mill. kr., og så gives der støtte til spædbørnshjem og børnehaver, som meget få landbohjem har glæde af! Jo, jo, Vagn Voigt gav god besked. Han fortsætter: »Desværre er statens tilskud til landbruget for 1967-68 oppe på ca. 750 mill. kr. Jeg sagde desværre, fordi det er et stærkt udtryk for, hvor mange penge landbruget mangler at få hjem for de $^2/_3$ af produktionen, der eksporteres.

Formanden giver detailleret besked om handel med EFTA, om told, om priser og produktionsmængder. Kornordningen bør ændres, så den også omfatter brødkorn, og således at den også fungerer, når vi er selvforsynende med korn.

Formanden oplyser, at 150.000 landmandsfamilier er direkte afhængige af den landbrugsordning, der nu skal fornyes, og ca. 300.000 medborgere er indirekte beskæftiget ved landbruget. Der øves fra landbrugets side een i mange tilfælde helt utrolig indsats, der bør påskønnes og burde belønnes med økonomisk tryghed.

Som sædvanlig en livlig forhandling. – Underskud 22.108 kr.! Konsulent Nielsen, Ikast, hævdede, at det store underskud kom fra maskinudvalget, og at det var billigere at lægge dette arbejde ud i foreningerne. Dertil svarede formanden, at den tekniske hjælp er så vigtig i dag, at det får være, det koster noget. Forøvrigt er det gennemsnitlige kontingent til landboforeningen 29 kr. – ikke ret meget!

Ungdomsudvalget havde 7-8000 deltagere til deres forskellige arrangementer og bebudede at ville søge om et større tilskud fra Samvirksomheden.

På bestyrelsesmøderne i 1969 behandledes hovedsagelig enten efterretningssager eller noget, der senere skulle træffes beslutning om. Samvirksomhedens økonomiske stilling blev indgående drøftet med udgangspunkt i en 9-årig oversigt, som konsulent Høgh havde lavet.

Ponyer og luksusheste får fremtidig lov at udstille på fællesskuet.

Gennem årene har Samvirksomheden fået anmodninger fra forskellige instanser om at indstille en person til udvalg, der udover det rent landbrugsfaglige er af stor betydning for samfundet, f. eks. husmandsbrugskommission, tilsynsråd, Ringkøbing amts skolenævn, grundforbedringudvalg m. m.

Ved et formandsmøde den 1.10. indstilledes V. Voigt til et fredningsplanudvalg for amtet, som landbruget i hvert fald må være afgjort interesseret i.

En nyordning om rådgivende bygningskonsulenter på linie med andre konsulenter var til gentagende behandling, og det trækker op til at slå bygninger og maskiner sammen til »teknisk tjeneste«.



Forandringer og øget samarbejde med husmandsforeningerne
På delegeretmødet i 1970 og 71 berørte formanden mange nye spørgsmål og naturligvis nogle gamle. I de lokale landboforeninger er det glædeligt, at vejledningsarbejdet stadig øges, og mange går med i det såkaldte »udvidede vejledningsarbejde«, hvor flere fagkonsulenter sammen med landmanden søger at analysere godt og ondt og finde de bedste metoder.

Om fællesskuet sagde formanden, at de mange fortrinlige kosamlinger er en øjnenes lyst. Han mener, at den nye lov om indkøbs- og finansieringsforeninger vil sætte både højere areal- og beløbsgrænser, og dermed få interesse for flere – desværre med en lidt højere rente end de tidligere 4,5 %.

Kornhøsten var for hele landet god; lidt ringere her på de dårlige jorder, og efteråret var slem ved roer og græsmarker – tørke. Efter den store kornhøst i 1968 havde vi en nettoeksport på 75.000 tons korn. Der aftales en kornordning mellem landbruget og kornbranchen med en høstpris til landmanden på 43 kr. pr. hkg for foderkorn og 49 kr. pr. hkg for brødkorn – stigende med 50 øre pr. halve måned, men på betingelse af at »dispositionsfonden« vil dække den mindre pris, der bliver for eksportkorn.

Underligt – er vi på vej ind i det kornsælgende landbrug, vi forlod omkring århundredskiftet? Forhåbentlig får vi en fremtid, hvor vi kan tjene på at opfodre vort eget korn – sådan omtrent siges det ved årsmødet!

Vi fik »kildeskat«, men det vil ikke bebyrde de fleste bondehjem, da de ingen medhjælpere har.

I det nye år kommer lyspunktet med, at 1/4 af indtægten må henregnes til en medhjælpende hustru (dog højest 12.000 kr.), som der tages hensyn til ved skatteberegningen, selv om skatten ydes samlet.

Ved sidste vurdering til ejendomsskyld fik vi zoneinddelingen ved byerne, og i landdistrikterne er vort ønske om en speciel vurderingspris for stuehuse gennemført. Det sætter huslejeberegningen på linie med parcelhuses.

Den nye fritidslov åbner mulighed for afholdelse af erhvervsmæssige kurser, som vi har benyttet os af.

Vi fik nu kommunesammenlægningen med en stor eller mindre bykerne. Det er at håbe, at det andet ikke bliver »udmarken«!

Omskoling er nu en nødvendighed for mange – også blandt vore

naboer, der går ind i andet arbejde. Omskolingsformålene burde være mere differentierede og give bedre mulighed for at lære det, man helst vil.

Bondegårdsferie for danske eller udlændinge har holdt sit indtog. Den har en økonomisk, men også en menneskelig side.

Voigt mener – i modsætning til mange – at de små virksomheders tid er forbi og holder på store regional- eller landssammenslutninger. I Japan tabte vi et ostemarked. Der er 70 eksportører af ost, men kun een til at ordne eksport af bacon for 2 milliarder kr.

Det faglige vejledningsarbejde bliver samlet på landsplan med et fagligt landscenter i Viby ved Århus og et landøkonomisk center i København.

Landbrugsordningerne blev kun forlænget 1 år. Et udvalg, det såkaldte Krogstrupudvalg, kom til det resultat, at ordningerne burde løbe videre, måske med ændring nedad til mælkeproduktioner, for at landbruget kan køre videre. »Et positivt udvalg«, sagde formanden, »men et udvalg, der beskæftiger sig med belåningsprocenter og afdragstid. Det foreslår begge dele sænket, og det er ikke det, vi har brug for!«

Formanden stønner noget over et underskud på betalingsbalancen på 3 milliarder kr. i 1969!!

»Vi har nu forladt tressernes trange kår, hvor vort erhverv måtte »træde vande«; vi håber på bedring i halvfjedserne. Nogle priser er steget, og vi håber, at vi inden længe tilsluttes fællesmarkedet«.

Chr. Jørgensen, Åskov, ønskede børnehaver i landdistrikterne, som formanden nævnte, husbondafløsning ved sygdom, sammenlægning af landbo- og husmandsforeningerne, og han var utilfreds med, at en landmand ikke kunne optages i fagforening, før ejendommen var solgt. Om det sidste oplyste N. J. Nielsen, at en lov derom var på trapperne.

Niels Tylvad, Hanning, ønskede – i modsætning til Krogstrupudvalget – mælketilskuddet opretholdt og ønskede større repræsentation i F. a. j. L.s bestyrelse.

Kreditforeningsdirektør J. Larsen, Ringkøbing, var enig i, at de kortere lån rentemæssigt var billigere; men spørgsmålet bliver, om landbruget kan klare de større afdrag.

Fra husdyrbruget meddeler Jacob Stensig, at kalvekontrollen er gået over til at måle kalvene i stedet for at veje, at amtets afkoms-

prøveresultater var de hidtil bedste, samt at Ringkøbing Holm var tildelt Appels legat for en fin afkomsfremstilling.

Konsulent Aa. Iversen orienterede om den udvidede regnskabspligt.

Konsulent J. K. Kristensen aflægger sin 25. beretning om byggeriet, og Ejnar Krath, Sunds, meddeler, at fjerkrækonsulenterne nu har specialiseret sig på landsplan, så der kan ydes bedre vejledning.

Henry Risbjerg, Videbæk, blev indstillet til at efterfølge N. E. Toft, Højmark, i det betydningsfulde grundforbedringsudvalg for amtet.

Som svar på henvendelsen til F. a. j. L. om mere repræsentation i bestyrelsen meddeler formanden den 19.5.70, at bestyrelsen udvides med 2 medlemmer, en fra Ringkøbing og en fra Aalborg amt.

Samme dag vedtog man at oprette »Fællesledelsen for svineavl i Ringkøbing og Ribe amter« med 8 repræsentanter for hvert amt, der vælges af landboforeningerne, husmandsforeningerne, slagterierne, avlscentre og fremavlssteder. Konsulent Kr. Guldager Knudsen blev antaget som konsulent herfor.

På formandsmødet den 29.5.70 vedtager man, efter konsulent J. K. Kristensens død, at lægge bygningsudvalget og maskinudvalget sammen til »teknisk tjeneste« med konsulent Imanuel Møller som leder, ligesom formuen, bygningskontoret har oparbejdet, tilfalder Samvirksomheden.

På et bestyrelsesmøde samme dag førtes en 2½ time lang diskussion om, hvorvidt man skulle imødekomme H. K.s lønkrav til kontormedhjælp på regnskabskontorerne.

På bestyrelsesmødet den 14.9.70 blev det vedtaget at afregne kvægavlskonsulenterne lønmæssigt efter 31. lønramme, og et forslag fra Im. Møller om at anvende en mellemtekniker i vejledningsarbejdet vedrørende udarbejdelse af skitser til forandringer af bygninger godkendes. Samme dag blev man enige om – på et formandsmøde – at foreslå Johs. Krøjgård, Aulum, som bestyrelsesmedlem nr. 2 i F. a. j. L.

På samme formandsmøde præsenteres Samvirksomhedens nye ungdomskonsulent, Henning Riis. Man var enige om, at udenlandsk arbejdskraft næppe egnede sig for dansk landbrug.

På delegeretmødet i Holstebro den 9.2.71 udtaler formanden smukke mindeord om afdøde konsulent J. K. Kristensen, Holstebro, for hans store indsats som leder af bygningskontoret i mere end 25 år – endog tilkaldt til meget store projekter udenfor amtet.

Det meddeles, at kursusinstitutionen i Tune nu er til meget stor nytte for vore konsulenter som efteruddannelsessted.

I formandsberetningen i 1971 udtaler Voigt, at forsommertørken gav slem gengroning på de lette jorder og dermed dårlig kernekvalitet. Han gik i rette med kommuner, der var alt for karrige med understøttelse til skoleophold for unge.

Landbokommissionens betænkning bliver nu omsat i love, og det forlyder, at regeringspartierne vil foreslå fri sammenlægning op til 100 ha – men uden statsmidler. Hvis jordfonden finansierer, er arealgrænsen 35 ha, og grænsen for samdrift ved forpagtning sættes til 200 ha. Der er 18 mill. kr., der kan udlånes til nyetablerede unge, ligesom administrationen af jord søges forenklet.

Rentesikringsordningen for produktionsbygninger kan få meget stor betydning, hvis der bevilges penge nok, idet landbrugets bygninger – i vid udstrækning – er forældet. Hvis vi skal holde vor nuværende produktion – men i moderne bygninger – bør landbruget bygge 1 million kvadratmeter om året – ca. 8 gange så meget, som vi nu bygger. Formanden gør opmærksom på, at ved nye bygningsinvesteringer, som fuldt ud fremmedfinansieres, beslaglægger renteudgifterne i de første år 35 % af det, der produceres i bygningerne.

Formanden går i rette med den tankegang, at når folk er over 50 år, bør de ikke stifte lån og rationalisere; han kender mange i den aldersklasse, der er masser af gas i!

Ved folketingets behandling af konsulentloven stemte alle for 70 % statstilskud.

Mejeriselskabet Danmark startede den 1.10.70 med 350 mill. kg mælk. Den sidste år omtalte kornordning med kornbranchen godkendes af staten.

Forventningerne til det fællesmarked, som Voigt regnede med, at vi snart blev medlem af, fik en fyldig omtale. Voigt var skuffet over Englandsforhandlingerne – 13.000 tons bacon mindre – der dog stod til en eventuel fortrinsstilling.

Regnskabet for 1970 viste et underskud på 42.154 kr. Det vakte bekymring og var genstand for nogen diskussion; det må en så stor forening kunne få rettet, blev der sagt. De særlige årsager, til at underskuddet blev så stort, blev klarlagt.

På delegeretmødet den 8.2.72 oplyste formanden, at bygningskon-

toret i Holstebro nu var lukket. På grund af den nye konsulentordning blev det nødvendigt, at det praktiske byggearbejde trådte lidt i baggrunden for rådgivning. Bygnings- og maskinudvalget er nu sammenlagt til »teknisk tjeneste« med konsulent Im. Møller som leder. Der er desuden truffet aftale med amtets husmandsforeninger om at indtræde i udvalget på 9 medlemmer, med 6 valgt af landboforeningerne, og 3 valgt af amtshusmandsforeningerne.

Som tidligere omtalt har det landsomfattende, faglige arbejde etableret kontorer i Viby for hver faggruppe af planteavl, kvægbrug, økonomi og teknisk tjeneste, og amtet er repræsenteret i alle landsudvalg.

Samvirksomhedens planteavlsudvalg udvides fra 4 til 5 medlemmer, hvoraf een er medlem af landsudvalget – første gang Terkel Hansen, Gjødstrup. Planteavlsudvalget tiltrædes – uden stemmeret – af 2 konsulenter på skift mellem amtets planteavlskonsulenter med 2 år ad gangen – alt sammen for at få så megen nytte af landsudvalgets arbejde som muligt.

Også Samvirksomhedens regnskabsudvalg ændrer struktur. Bestyrelsen foreslår, at der – af de lokale regnskabskredses formænd – etableres et udvalg, hvori den mand sidder, der er amtets repræsentant i landsudvalget for driftsøkonomi – første gang Jens Østergård, Rindum.

I landsudvalget for kvæg indvalgtes Jacob Stensig, Sædding, og Niels Holt Sørensen, Skjern.

I landsudvalget for »teknisk tjeneste« indvalgtes forpagter Vagn Voigt, Løvstrupgård, Lem.

Folketinget vedtager en nydannelse med jordbrugskommissioner (også kaldet nævn), der afløser husmandsbrugskommissionen, grundforbedringsudvalget og jordfordelingsnævnet i hvert amt, hvortil Samvirksomheden gennem årene har indstillet et medlem. Til formand for det nye nævn i Ringkøbing amt udnævnes Ole Kristensen, Muldbjerg, der hidtil havde været formand for husmandsbrugskommissionen. Fra landboforeningerne indvælges Vagn Voigt. Det meddeles, at det nye nævn har meget travlt, bl. a. fordi det skal administrere den nye rentesikringsordning, der er et led i det politiske forlig om jordlovene.

Investeringer er mere påkrævet nu med udsigt til medlemsskab i fællesmarkedet.

Rentesikringsloven tilsigter at stille landmanden, der bygger til svin og kvæg, som om han kunne tage et 6½ % kreditforeningslån. Man skal bygge for mindst 20.000 kr. og kan højest få tilskud op til 400.000 kr. Omtalte støtte udbetales 2 gange årligt. Der kræves en forhåndsgodkendelse af jordbrugsnævnet, som har overladt det nødvendige praktiske forarbejde til økonomi- og bygningskonsulenterne.

En forsøgsordning, hvor dyrlæge, konsulent og landmand samarbejder om veje og midler til bedre sundhed i svinestaldene, har givet gode resultater på Fyn og er nu i gang flere steder i amtet. Ordningen omfatter også brugen af medicin.

Delikat anretning i skarp sovs!

I beretningen 1972 oplyser formanden, at et københavnerblad i efteråret 1971 har gjort forsøg på at mistænkeliggøre danske landbrugsvarer for medicinrester, så disse skulle være sundhedsfarlige.

Grundige undersøgelser bl. a. på vore slagterier – og sidst kontrollerede stikprøver af et meget stort antal svin – viste jo, at denne hetz ikke havde baggrund i virkeligheden.

Den københavnske journalist, der i efteråret forsøgte at mistænkeliggøre danske landbrugsvarer, er vel i desperation over at der ikke var baggrund i disse angreb, fremkommet med følgende udgydelser, og jeg citerer Politiken den 13.1.72: »Den landmand, der er ivrig efter at spare dyrlæge, og som selv foretager medicinindgivning enten som injektion eller i form af penicillinpiller – der også findes på postordrebestilling – kan i sin sparsommelighed let fristes til også at spare læge- og apotekerbesøg, når konen eller børnene bliver syge. Kan man selv sprøjte sine grise, kan man vel også stikke lillemor eller een af ungerne et skud penicillin. Det er pengepungen, der tæller i de kredse – ikke hensynet til mennesker«. Citat slut!

Med sådanne skriverier har han sat rekord i uforskammethed mod vort erhverv; lad os med afsky vende denne journalist ryggen, men erkendes må det, at der findes mange former for forurening.

Vi ønsker at lave 1. klasses produkter og ønsker ikke at holde hånden over kolleger, der ikke overholder spillets regler. De nugældende regler virker godt, og vi vil derfor også støtte de bestræbelser, der er, for at denne ordning skal fortsætte.

Høsten 1971 var, trods et noget ejendommeligt klima, god. Flere gange er der i protokollen omtalt »alle tiders vanskeligste høst«. Meje-

tærskningen skete i 1971 i stor udstrækning morgen og aften, for at vandprocenten ikke skulle blive alt *for lav!*

Amts-fællesskuet havde 68 fortrinlige kosamlinger, siger formanden.

Der arbejdes for at få statens gårde ved Hillerød til Ringkøbing amt – over til køerne! Man gør opmærksom på, at veterinærvæsenet må være på vagt mod »falsk hundegalskab«.

Konsulentlønningerne sættes i 1971 i faste rammer og reguleres efter aftale mellem staten og agronomforeningen.

Arbejdskraftens flytning sætter sine spor i landbruget:

	1960-64	1971
% af areal med korn	50	60
% af areal med roer	16	9
% af areal med græs	11	26

Koholdet går nedad – omend langsomt i Vestjylland; se tabel 6.

Ved landbrugsforhandlingerne med staten blev et beløb af dispositionsfonden stillet til rådighed for en kvalitetspræmie. 1. klasses mælk præmieres med 1,2 øre pr. kg, smør med 30 øre pr. kg, svin i A1 med 20 øre pr. kg, okse- og kalvekød med 80 øre pr. kg slagtet vægt.

Det forlød i 1971, at man ville lægge en stor del af fødevarelovgivningen under »forureningsministeriet« – »nok meget uheldigt for vor eksport, hvis man henviser udenlandske købere, der ønsker besked om vore varers kvalitet, til forureningsministeriet«, sagde Voigt, og han mente, dette først kunne blive aktuelt, når »fødevarerne var fordøjet«.

Formanden nævnte slutteligt, at det ville blive meget svært for Danmark at forblive udenfor fællesmarkedet – så kunne digterens ord måske få virkelighed: »Danmark er et lidet fattigt land«.

Ejendomskonsulentspørgsmålet var ved at blive aktuelt – historien gentager sig. I Samvirksomhedens »førtilværelse« var det også fremme, senere med ejendomsanvisningskontorer. Nu kom en rådgivende konsulent ind i billedet. Banebrydende på dette område var konsulent Lars Bønding, Viborg, der orienterede om spørgsmålet ved et formand- og konsulentmøde den 17.3.72.

På samme møde bestemtes det efter en del forhandling, at kontingentet til Samvirksomheden skulle sættes til 11 kr. pr. medlem.

I 1973 beretter formanden om Foreningen af jydske Landboforeningers 100 års jubilæum og dvæler ved den vældige nytte, denne sammenslutning har gjort.

Voigt opfordrer alle til at følge de oplysende 2-dages kurser, der holdes rundt i amtet af L. O. K. (Landbrugets Oplysnings- og Konferencevirksomhed) og opfordrer samtidig formænd til at benytte den mulighed, der eksisterer i det »genopstandne« Kollekolle kursuscenter.

Planteavlsudvalget ønsker at ændre reglerne for de gamle hæderkronede elitekonkurrencer, der endnu næsten hvert år er et vigtigt indslag ved delegeretmøderne.

Det meddeles, at det føromtalte økonomiudvalg nu er nedsat, bestående af de lokale formænd i regnskabskredsene.

Fællesledelsen for svineavl har – de sidste år – haft forsøg med inseminering af søer. Der etableres ornecentral på den lokale forsøgsstation i Ansager, så Ribe og Ringkøbing amter kan benytte sæd af de bedste orner, og med mindre smittefare f. eks. af den farlige tarmbrand.

Landspløjestævnet på Lægård Landbrugsskole havde meget stor tilslutning, og amtets ungdomsudvalg havde stor ære af arrangementet.

Voigt er igen inde på forholdet ved vore kyster. Det udvalg, der for år tilbage nedsattes på foranledning af landboforeningerne, skulle gøre myndighederne opmærksomme på forholdene. Udvalget har gjort et energisk arbejde for at vække myndighedernes interesse. – Forståelse herfor var vanskelig at finde, og heller ikke penge! Voigt mindes, at der på samme tid arbejdede et udvalg for oprettelse af ø-lejre, hvor der kunne holdes ferie med statstilskud – det blev gennemført og altså prioriteret højere end sikringen af vore kyster!

Kumpel siger i et af sine »gruk«: »At appellere til fornuften er verdens største slag i luften«.

Ministerrejser langs kysten vækker stor opmærksomhed, men resultatet fortoner sig. Vore problemer herude i vest nyder somme tider stor bevågenhed, men ringe interesse, når penge skal skaffes.

»Det nødvendige Seminarium« fik 5 mill. kr., men vestkysthavnene Hvide Sande og Thorsminde må til stadighed kæmpe for bevillinger til rimelige besejlingsforhold, hvor de fleste andre havne får det automatisk.

Værdien af landbrugseksporten er forventet at blive 8,2 milliarder kr., 700 mill. kr. mere end året forud. Eksportpriserne er steget 7 %,

hjemmemarkedspriserne 11 %, men udgifterne steg formidabelt på protein af årsager, der ligger uden for landets grænser. Arbejdslønningerne steg 10-12 %. Stigningen på landbrugspriserne udgør dog kun 1,16 points ud af en stigning på 13,4 points ved sidste pristalsberegning.

Vejledning og undervisning gik Voigt stærkt ind for og sagde:

»Et sådant rådgivnings- og vejledningssystem må selvfølgelig stadig udbygges efter tidens krav; dette sker jo på alle andre områder i vort samfund. Ganske klart er det, at den samfundsøkonomiske fordel ved investering i landbrugets forsøgs- og rådgivningsvirksomhed er meget fordelagtig – det gjaldt i de tider, hvor vi stred for at holde hovedet oven vande, og det vil gælde i tiden fremover i EF. Ganske forkasteligt er det derfor, at vi – siden den 1.4.72 – ikke har kunnet ansætte nye konsulenter og assistenter med tilskud uden landbrugsministeriets godkendelse, og den er ikke – mig bekendt – givet til nogen. Og siden har man så fra regeringens side villet fratage tilskud til vore økonomikonsulenter. Jeg skal senere kommentere disse, regeringens uovervejede, énsidige spareforslag«.

Danmark i EF: Det, som dansk landbrug har kæmpet for i mere end 15 år, blev så til virkelighed ved folkeafstemningen den 2.10.72. Vi har nu fået de vilkår, som vi ønskede, nemlig fri afsætning af vore produkter i det store europæiske marked. Vi bliver fri for den prisstøttede hjemmemarkedsordning, som blev os tildelt, dels grundet en fejlagtig politik, dels grundet en hjembragt valuta, som man havde stærkt brug for, og dels grundet en dårlig samvittighed.

Man lod omkostningerne stige! Disse kunne andre erhverv og pristalsregulerede ansatte skubbe af sig og få dyrtidsportioner – ene af alle kunne landbruget ikke få disse omkostninger dækket.

Man levede egentlig ganske godt på landbrugets valuta, og for yderligere at sætte levefoden op optog man udenlandske lån.

Men lad nu dette høre fortiden til!

Jeg nævner det kun, fordi det har relation til fortsættelsen!

Ganske kort efter vor indmeldelse i EF fremlagde regeringen sine spareforslag! – Og vel ud fra de betragtninger at landmandsfamilierne gennem mange år havde levet i stor nøjsomhed, og altså var tilvænnet et liv i forsagelse, kunne sparebestræbelserne sættes ind her.

Hvad skulle disse mennesker med flere hundreder millioner kr. mere? Man kunne jo risikere et liv i udskejelser og ødselhed! Dette

måtte ikke ske – bremsen skulle slåes i – man havde vel nok et ansvar!

Hvad var det så, man fra regeringens side ville spare?

Først 850 millioner kr., der var den direkte prisstøtte – eller sikring. Her var vi enige; vi gav med glæde afkald på dem. Men må jeg stilfærdigt gøre opmærksom på, at vi også har noget, der hedder boligsikring. Kan der ikke spares her?

Herudover ville man borttage fra erhvervet yderligere 435 mill. kr., nemlig 250 mill. kr. på indførelse af fuld grundskyld til trods for en aftale om, at dette først kan ske ved en forrentningsprocent på mindst 2,5! Yderligere ville man spare 60 mill. kr. på veterinærkontrol, 60 mill. kr. ved afskaffelse af farvet benzin, 30 mill. kr. til økonomikonsulenterne, samt 35 mill. kr. til lån og tilskud til yngre landmænd. Man ville desuden finde besparelser i rentesikringsordningen.

Jeg vil også nævne nogle vedtagne love, som også vil virke økonomisk belastende. Skærpelse af kapitalvindingsskatten. Vi har fået ekspropriations- og branderstatninger beskattet; den sidste, den såkaldte brandbeskatning, er nu blevet ophævet; den var også ganske urimelig. Der er vedtaget en meget kraftig forhøjelse af arve- og gaveafgifterne – forhøjelser, der i visse tilfælde nærmer sig konfiskation. Dette vil uden tvivl kunne vanskeliggøre landbrugets generationsskifte. Hertil kommer den særlige afgift ved ejendomshandler, der jo ikke kan undgå at få prisstigninger til følge.

Jo, vi kan sandelig ikke klage over, at regeringen ikke viser os opmærksomhed! Nu er opmærksomhed jo som oftest noget, man siger tak for! Det kan vi ikke her – vi kan sige: »Al opmærksomhed frabedes venligst, men bestemt«.

Der er jo virkelig muligheder for vort erhverv i fællesmarkedet! Lad os dog – og dette er jo til gavn for hele samfundet – få fred til at udnytte disse muligheder.

Formanden berører, at EF stiller beløb til rådighed til rationalisering af landbrugsstrukturen vedrørende fællesforetagender, hvilket Holland har udnyttet meget.

Der er indenfor EF to vigtige organisationer, nemlig COPA, der er en fællesmarkedssammenslutning af landbrugsorganisationer, og COGECA, der er disse landes andelssammenslutninger.

Danske landmænd står ikke som før alene med deres problemer!

Formanden er også omme ad Ø. D. og ender med at sige: »Men al

den snak om Ø. D. giver anledning til at beskæftige sig med klimaet på arbejdspladserne. Er det ikke for ofte, vi har strejker på vore virksomheder, og strejker skyldes næsten altid dårligt klima på arbejdspladsen. Vi er alle afhængige af og må også have ansvar for, hvordan klimaet i vore virksomheder er og herunder altså arbejdsforholdene og tempoet. Inden for en bestemt sektor synes tempoet at være for hårdt. Der anvendes i vid udstrækning akkordaflønning. Jeg har aldrig sværmet for dette system. Lad os i vore virksomheder søge at komme væk fra denne akkordløn. Det vil måske i første omgang koste lidt, men det vil sikkert også give bedre og lempeligere arbejdsforhold med mindre risiko for arbejdsulykker og i det lange løb være en fordel for alle parter.

Der var en stor diskussion efter beretningen, men der blev ikke berørt egentlige nye problemer.

På fleres opfordring vedtog man at sende et brev til De samv. danske Landboforeninger angående de unge landmænds amtsskatter, og dette blev overladt til bestyrelsen.

På bestyrelsesmødet den 12.3.73 valgtes 1 mand fra hver af de 4 interesserede landboforeninger til et kystsikringsudvalg. Jo, og ved samme møde var der et ønske fremme om et kursus i at revidere de efterhånden omfattende regnskaber i landbrugets organisationer.

På formandsmødet den 8.5.73 oplyste formanden, at Studsgård Forsøgsstation er i fare for at blive nedlagt. Landbo- og husmandsforeningerne i Ringkøbing amt har rettet henvendelse til Statens Plantealvsudvalg.

Der søges om Feoga-støtte, fællesmarkedsstøtte, til en meget stor, kollektiv læplantning på 700 km, og vedkommende kommuner opfordres til at støtte.

På formandsmødet var der stor modvilje mod genindførelse af amtsskatterne, som formanden kaldte en forældet skatteform, og som landmænd føler urimelig i det samfund, der eksisterer i dag. Flere steder i amtet holdes der protestmøder, og flere deltagere mente, at pressen burde have givet bedre oplysning i denne sag.

Der foreslåes oprettet et fælles planteavlsudvalg for landbo- og husmandsforeningerne i amtet med udgivelse af fælles beretning.

Kapitalvindingsskatten er man meget utilfreds med, fordi den specielt vil ramme jorder, hvor der har været stor udvikling i kultur.

På formandsmødet den 5.12.73 efterlyste formanden at man gav

Samvirksomheden meddelelse om urimelige tilfælde af kapitalvindingsskat.

Man drøftede produktionsafgifterne til landbrugets fælles aktiviteter, og flere mente, der også burde blive tale om en arealafgift dertil for at ramme mere ligeligt.

Man valgte Im. Møller og Boje Ledgård som repræsentanter til specialarbejderskolen i Herning.

Det første år i E.F.

På delegeretmødet den 11.2.74 dukker spørgsmålet om udenlandsture op, og der nedsættes et udvalg herfor.

Smågrisesalget har nu 15 salgsledere, der omsatte 210.000 smågrise i 1973.

Endnu står det gamle spørgsmål åbent om merpris for korn med under 16 % vand; men man er nu på vej mod en løsning.

Den omtalte Feoga-plantning er der endnu ikke sket noget med.

I sin beretning oplyser formanden endvidere, at den samlede jordbeskatning er opgjort til 670 mill. kr. for 1974-75 mod 484 mill. kr. året forud. Formanden påpegede det urimelige i, at der skulle svares kapitalvindingsskat ved ejendomssalg. Stigningen er jo indført som en forhåndsprioritet for enhver ejer, der betaler jordskat. Kapitalvindingsskat er at betale 2 gange, og denne skat hemmer strukturudviklingen og generationsskiftet.

Der vedtoges i foråret 1973 en del jordlove omfattende landbrugspligt, bopælspligt, samdrift, forpagtning og tilpagtningsret. Det primære er at hindre bylandmænd, hvis køb gør ejendommene dyrere for unge landmænd.

Moderniseringsloven, der kommer fra EF, er trådt i kraft, og der er udpeget sagkyndige konsulenter til hjælp ved ansøgningen.

Erhvervs- og samfundsmæssig rådgivning kommer ligeledes fra EF. Danmark mente ikke at have brug for den; men det skal vi altså.

Man synes at være ved at komme i tanke om, at vi har frådset alt for meget med jord; spørgsmålet skal tages op i en miljø- og planlægningslov.

Formanden konstaterede, at vort medlemsskab af EF gav godt 3 milliarder kr. mere i valutaindtægt, men trods dette blev vor betalingsbalance forringet med 3,5 milliarder kr. fra 1972 til 1973. Han

sagde endvidere, at landmandsfamiliens indtjening fortsat er for lav i forhold til andre gruppers.

I den efterfølgende diskussion blev der sagt, at det var uheldigt med den sidste tids svingninger i kødpriserne, der skyldes mangel på sammenhold. Vi bør sprede oplysning, sagde en anden, også om at landbrugsproduktionen kan gå nedad. Kan kontraktproduktion være vejen frem? En planlægning for de næste 10 år efterlystes.

Ved bestyrelsesmøder i 1974 drøftedes mange ting – de fleste af betydning. De blev nævnt under delegeretmødet i 1975. Man drøftede flere gange emner til formandsposten i F. a. j. L., hvor Anders Andersen ville trække sig tilbage; men man lagde sig ikke fast på noget.

Der valgtes eller genvalgtes folk til de offentlige organer, som landboforeningerne var repræsenteret i, samt til fælles foretagender indenfor landbruget.

Vagn Voigt meddelte den 2.10.74, at han ikke ønskede at tage imod genvalg ved delegeretmødet i februar 1975.

Knud Munk, Bording, ønskede mere landbrugsdebat og en klarere fremtidsmålsætning for dansk landbrug.

Man forhandlede med fællesledelsen for svineavl om en eventuel rationalisering af konsulenttjenesten for svinefodring.

Ved delegeretmødet den 11.2.75 aflagde Vagn Voigt sin sidste formandsberetning, hvoraf det fremgik, at trods afvandring fra landbruget var medlemstallet i amtets 17 landboforeninger steget med 202 til 11.087 medlemmer. Det blev oplyst, at amtets husholdningsforeninger havde rettet henvendelse til Samvirksomheden om samarbejde og at dette nok ville finde sin form. Amtets landbo- og husmandsforeninger har valgt Niels Tylvad, Hanning, til det regionale radioudvalg; men man havde protesteret imod, at der kun valgtes én repræsentant fra de to landbrugsorganisationer.

Konsulent Ejler Olsen, Herning, trak sig tilbage efter 40 års virke, som han blev takket for ved årsmødet og ved en fest i Herning. Det blev besluttet – med accept fra Herningområdet – at der nu kun skulle være 2 kvægavlskonsulenter i amtet.

I beretningen oplyses om en meget tidlig såning, et koldt og tørt forår og sandflugt; men regn omkring 1. juli ændrede helt billedet; dog blev høsten uens.

Formanden anker over kommunernes forskellige tilskud til ophold på landbrugsskoler. »Alle andre unge får gratis undervisning, og det

bør vore unge også have; nogle får endda løn samtidig«. Han anker også over, at det offentlige endnu ikke har interesseret sig for en vikarordning for landmænd ved sygdom og ferie, og over at en landmand skal være syg i 5 uger, inden han kan få sygedagpenge; så ingen ung landmand har råd til at være syg.

Moderniseringsstøtteloven, som jo afløste den gamle rentesikringslov, har – her i amtet – til dato ca. 650 ansøgere, heraf har ca. 575 fået tilsagn om støtte. Opmærksomheden må henledes på, at der kun kan søges een gang pr. ejendom. Støtten gives således til ejendommen og ikke til ejeren. Jeg nævner dette, for det vil være uheldigt, hvis ældre landmænd foretog en sådan modernisering kort før salget af ejendommen. Herved afskærer han jo køberen – i mange tilfælde en ung landmand – i at udnytte denne støtte, samt de ønsker om forandringer han kunne tænke sig.

Moderne skifter jo hurtigt!

Efter disse regler må man jo mene, at moderniseringen af landbrugsbygninger er en éngangsforeteelse. Rart var det jo, om dette kunne realiseres og holde indenfor andre områder – f. eks. det beklædningsmæssige. Hvordan mon kvinder – selv om de altid viser mådehold – ville reagere, hvis der efter et indkøb af moderne klæder bliver dem tilkendegivet, at nu er de moderniseret ud i al fremtid.

Vi frådser med jorden, sagde Voigt. Fra 1945 til 1971 er der medgået 262.000 ha landbrugsjord til andre formål – et areal på størrelse med Vejle amt. De sidste 10 år har vi mistet 150.000 ha – og dog – i samme tidsrum har landbruget opretholdt sin avl på omkring 14,2 milliarder foderenheder om året.

Hvad udad tabes, det må indad vindes; men kan vi vinde ny jord? Der er mange arealer, der kan blive frugtbar, når vandet kommer væk, og store arealers dræning kan forbedres. Her kunne skabes produktiv beskæftigelse for mange ledige hænder. Men i stedet ser vi disse hænder i gang med at lave nye veje eller flytte gamle over i dyrkbar jord. Det kan være meget vanskeligt at se det påkrævede heri. Der anlægges flere parkeringspladser, som vel kun fyldes, når der er andespil.

Jeg er ganske klar over, at man fra naturfrednings side vil råbe op, hvis vi skal indvinde arealer ved afvanding. Disse arealer kaldes rekreative, og de må ikke røres, siger man – de bør fredes. Det bør der ikke tages hensyn til; vi har rekreative områder nok, og produk-

tion af fødevarer bør vel også set fra disse synspunkter komme i første række.

Formanden nævner den vældige prisstigning på kunstgødning. Hvad kan vi gøre? Få det undersøgt – avle efterafgrøder til at hindre udvaskning? Stadig kræves ny forskning i mark og stald; men tilskuddene går den gale vej. Næppe nogen steder kunne staten få så gode renter som i disse spørgsmål.

Et landsformandsmøde med deling i arbejdsgrupper og samlet diskussion bagefter opfordrer til lignende arrangementer.

Ved et møde i De samv. danske Landboforeninger anbefales at få en amtssamvirksomhed som bindeled mellem foreningerne inden for amtet, en koordinator og med konsulenter til fællesopgaver. V. Voigt kunne så – selvfølgelig med klædelig beskedenhed – meddele, at sådan havde Ringkøbing amt indrettet sig siden 1902 og kunne anbefale andre at »gakke hen og gøre ligeså«. Deltagerne i årets delegeretmøde voksede sikkert et par tommer ved den snak.

Formanden beklager, at husmændene ikke er med i sammenslutningen, og henviser til Samvirksomhedens første 25 år.

Som et led i ændringer af skattelove vedtog folketinget den 20.9.74 omsider, at den medhjælpende hustru fik en rimelig skattebehandling, så der nu må overføres op til 30.000 kr. til den medhjælpende hustru fra indkomståret 1975 – til hendes beskatning. Samtidig blev ophævet en regel om, at en hustru ikke kunne være medhjælpende, hvis hun udefra tjente 2460 kr. eller mere. »Ja, hvor mærkeligt, så kan sligt ske«, sagde formanden.

I 1974 blev loven om særlig afgift på 2½ % ved salg af ejendom ophævet. I de to år, loven virkede, har den kostet landbruget ca. 100 mill. kr. Den »tidsel«, der generede landbruget, blev altså luget bort af lovbunken; men af »skadelige« love har vi tilbage især amtsskatter og kapitalvindingsskatten. Især den sidste lov blev omtalt, idet den i høj grad generer generationsskiftet og derved er med til at fremme ekstensiv landbrug – af ældre mænd. Loven er uhyre generende ved at hindre salg af en mindre ejendom og køb af en større, samt ved jordfordelingssager, og her nævnte formanden en sag fra Kvong ved Varde, hvor det kostede ca. 100 lodsejere over 1 mill. kr. at opnå en hensigtsmæssig arondering af deres arealer på grund af loven om særlig indkomst.

Må jeg om kapitalvindingsskatten fremdrage et eksempel på denne

lovs grusomheder og uretfærdigheder. En ejendom på ca. 30 tdr. land, 1965 vurdering 46.000 kr., salgssum ialt 250.000 kr. Kapitalvindingsskat 89.225 kr. og 86 øre. Dertil kommer, at der er betalt den 2,5 % særlig afgift, som nu er ophævet, med 6.100 kr. Ialt har lovgivningsmagten frarøvet denne gamle mand, der har dyrket det meste af jorden op, kørt mælk i ca. 40 år og avlet 13 børn – ca. 95.000 kr. Jamen, en sådan lov med sådanne virkninger må da ændres, har man længe råbt i kor; men råbene er endnu ikke trængt igennem Christiansborgs mure til de velbegavede, men ikke særlig kløgtige lovgivere derinde.

Med høst 1974 er der opnået en ordning med kornbranchen om en vis betalingsændring efter vandprocent.

Endnu har man ikke opnået en mere retfærdig ordning for betaling af landbrugets produktionsafgifter, som den vegetabilske produktion, undtagen frøavl, er fri for.

Med hensyn til landbrugets produktion og investering drog formanden sammenligning med Holland, som stadig går frem, hvor vi stagnerer eller går tilbage. Det skyldes især omkostninger, lønninger og renter med alle deres afsmitninger. Vi står i dag med en gæld til udlandet på ca. 30 milliarder kr. Denne gæld skal afvikles. Den eneste mulighed herfor er stigende eksport. En stigning i eksporten kan kun ske på basis af faldende omkostninger; men der findes jo ikke politisk mod til at nedbringe disse omkostninger selv med en ledighed på over 100.000.

Formanden sluttede den indholdsrige beretning med nogle ord om EF og sagde: »Jeg mener, de hidtidige resultater synes at love godt for fremtiden inden for landbrugssektoren. Men jeg ønsker gerne at sige – hvad der for mig er det mest betydningsfulde og glædelige – nemlig dette, at 9 nationer, der for blot få år siden anvendte magt og vold for at få deres interesser gennemført, nu samles, forhandler sig til rette og støtter hinanden.

I videre perspektiv. – Vi har nys oplevet, at EF har forhandlet på samlet plan med 42 andre lande og opnået gode resultater af vital betydning for alle parter.

Det er mig ubegribeligt, at der stadig findes modstandere mod den europæiske samling – og i forbindelse hermed også vort medlemsskab af NATO.

Nylig læste jeg, at disse medlemsskaber var en fare for vor natio-

nale frihed. Mon den skrivende person har oplevet besættelsen 1940-45? Det var krænkelse af vor nationale frihed, og en sådan krænkelse er i dag utænkelig fra disse medlemslandes side!

Vi har fået mulighed for – som medlem af dette fællesskab – at medvirke til forståelse og samarbejde mellem nationer.

Lad os da – her i Danmark – samles om dette mål!«

Nicolaisen afløser Voigt

Fra alle sider hyldedes Vagn Voigt for sin indsats. Johs. Krøjgård, Aulum, takkede også, men bad om at få delegeretmødet skudt frem, for det var ikke til for lokalforeningernes formænd at komme med en beretning bagefter dette – altså en kritik, der var en meget stor ros!

Næstformanden, Harry Nicolaisen, takkede V. Voigt for beretningen, humor, værdighed hjemme og i toporganisationerne, og ønskede gode år fremover.

V. Voigt takkede for forståelse og samarbejde – »det gode samarbejde, vi har i Samvirksomheden, misunder man os andre steder!«

Harry Nicolaisen, Sodborg, Lemvig, blev valgt til formand for Samvirksomheden med et meget stort stemmetal.

Og hvad siger så den nye formand?

I året 1975 holdt Samvirksomheden et stort antal bestyrelsesmøder. Det er åbenbart, at man bestræber sig på ofte at give både formænd samt udvalgsformænd, der et par gange årligt er med til formandsmøderne, god besked om de oplysninger, Samvirksomheden ligger inde med. Jo flere tråde, der samles i bestyrelsen, des tiere bliver bestyrelsen nødt til at disponere. Også derfor kan det være formålstjenligt at høre andres mening.

Her en række af forhandlingsemnerne. Forstander Svenstrup spurgte, hvorfor Skjern-Tarmegnens landboforening fik part af fællesskuets overskud i Skjern og Holstebro ikke? Dertil svarede Nicolaisen, at det var en gammel aftale, og at landboforeningen i Skjern ydede et betydeligt arbejde før, under og efter skuet, hvilket ikke var tilfældet i Holstebro. Og så havde husholdningsforeningerne i Holstebro frokosten, som de tjente en del på. Nå, man ville dog »tænke over sagen«.

Ungdomsudvalget bad om lov til at sende unge observatører til dommerholdene ved fællesskuet.

Formændene blev holdt à jour med udviklingen af klagen mod den traktor, der sagde det, som en hårdt arbejdende traktor skulle sige, når den stod i Haderup og pumpede vand. Den skulle støjdæmpes – berøves sit mæle – var den første afgørelse. Da rejser hele landbruget børster – sagen går til miljøministeriet!

Der var forhandlinger med amtets damer om samarbejde med Samvirksomheden. Ja, hvorfor blev de piger da ikke hos os i 1947?

Man forhandler om nydannelser for konsulenter vedrørende svineproduktion, se udvalg.

Efterhånden vokser samarbejdet mellem landboforeningerne og husmandsforeningerne i amtet. Som nævnt er det en realitet i fællesledelsen for svineavl, ungdomsudvalget, planteavlsarbejdet, teknisk tjeneste og ved kåringer, og nu forhandles der om et fælles kvægavlsudvalg. De to organisationer »snakker meget sammen«.

Ungdomsudvalget bragte den meget omtalte EFG-uddannelse ind i drøftelserne – en gratis uddannelse med løn! Landbruget har jo sin ungdomsuddannelse og ønsker den ikke ind under LO.

Der blev afholdt et møde med amtets folketingsmænd for at drøfte den kapitalvindingsskat, landbruget var vred på. Alle kunne indse, at skatten var meget uheldig for landbruget.

Det trækker op til specielle svineproduktionskonsulenter – begyndende i Herning med konsulent Andr. Jørgensen som deltidsmand; men det gærer også andre steder. Slagterierne er interesserede i at kunne dirigere en mand ud til en besætning, der leverer grise, der er noget i vejen med.

Vandløbslovgivningen er skærpet. Intet landbrug, eller andre, må lede noget, der kan øge forureningen, ud i et offentlig vandløb. Hedeselskabet anviste en simpel rensemetode, om nødvendigt!

Hvordan må man placere stuehuse på landet efter den nye miljølov? Ja, hvad må man efterhånden?



Tørkeårene!

I 1974 oplevede vi en forfærdelig tør sommer, der gav hele landet en lille korn- og grovfoderavl. I den østlige del af Ringkøbing amt var det særlig galt. Samvirksomheden virkede for tørkelån til de hårdt ramte. Der er egne, hvor årene 1974, 75, 76 og i nogen grad 77 har været forfærdelige. Der kom jo en ordning, men det er ikke let at forvinde sådanne knæk – og da slet ikke for nybegyndere.

Mange har bygget og satser på et stort kvæghold på de lette jorder. Det går ikke på den slags jord uden vandingsanlæg. Forfatteren af dette skrift bor jo nær ved de hårdest ramte.

Efter gennemgang af årets problemer tages mere frem ved delegeretmøderne den 10.2.76, hvor formanden udtalte mindeord om Samvirksomhedens tidligere formand og æresmedlem, S. Grue-Sørensen. Harry Nicolaisen omtalte i sin beretning foreningsvirksomheden, hvor der nu er 17 landboforeninger med 10.774 medlemmer, en nedgang på ca. 250 medlemmer; men da der i samme tidsrum havde været en nedgang i antallet af landbrugsejendomme i amtet på ca. 750, kan ingen undres herover. Konsulent Aage Iversen, Holstebro, havde holdt 40 års jubilæum i Samvirksomheden, og fællesskuet i Skjern nåede besøgsrekord med ca. 10.000 besøgende.

Om vejr og vækst kunne meddeles, at den meget tørre sommer 1975 havde bevirket en nedgang i høstudbyttet på 11,5 %, idet kornhøsten var 13 % mindre, kartoffelhøsten 22 % mindre, foderroer og græsudbytte 10 % mindre end året forud.

Den voldsomme tørke ramte amtet meget hårdt, og på formandsmødet den 13.9.75 besluttede man at sende en henvendelse til De samv. danske Landboforeninger om støtte til de tørkeramte, en henvendelse, der blev støttet af amtets husmandsforeninger og blev sendt til De samv. danske Husmandsforeninger samtidig.

Om landbrugets prisforhold nævnte Nicolajsen, at landbrugseksporten for 1975 var opgjort til 15,5 mia. kr., en stigning på 1,5 mia. kr. Efter en omtale af de enkelte eksportgrupper nævnte han, at der sidst på året 1975 havde været en bedring i priserne, der synes at skulle holde ind i 1976.

Om perspektivplan 2 sagde formanden, at de anslåede stigninger ikke ville holde stik, og at årsagen hertil var, at regnskabsresultaterne ikke animerede til produktionsudvidelser i nævnte grad. *Vi må debattere vor egen fremtid; der står kapitalstærke grupper i vort samfund,*

der er parat til at overtage vores jord. Han opfordrede til en dialog med offentlige råd og institutioner, så vi lærer at forstå hinanden; herved kan mange misforståelser undgås og tid spares. Dette er nok Nicolaisens programerklæring.

Landboret: miljøloven, planlægningslove, fredningssager m. v. giver også vort erhverv problemer mellem myndigheder og vore medlemmer. De samvirkende danske Landboforeninger har dannet et landsudvalg for landboret, og Samvirksomhedens bestyrelse fungerer her i amtet som udvalg for landboret og vil søge at holde landboforeningerne orienteret om aktuelle sager heri.

Amtsskatterne er en uretfærdighed mod vort erhverv og bør klart afskaffes. Han nævnte, at 5 partier i folketinget har stillet forslag herom, hvor bl. a. de radikale har stillet forslag om en arealafgift i stedet for den nuværende produktionsafgift på den animalske produktion. Skatten på produktionsjord må væk, men landbruget kan nok vanskeligt blive enige om hvordan, og vi vil ikke risikere at få nye afgifter uden at slippe for skatten på jord.

Om de unge landmænds uddannelse sagde formanden bl. a., at landbrugserhvervet hidtil selv havde fastlagt denne gennem landbrugets grundskoler, den praktiske side m. v. og dette har fungeret udmærket. For et par år siden startede LO og SALA den såkaldte EFG-uddannelse med støtte til løn under uddannelse m. v. På forsøgsskolerne er indtegnet ca. 150 elever, hovedsageligt fra byerne, for at skaffe funktionærer til de større landbrug, skovbrug og gartneri.

Vi kan ikke have to uddannelser til de få unge i landbruget, og vi må forlange ligestilling i økonomisk henseende. Vore grundskoler er baseret på at uddanne selvstændige landmænd i modsætning til EFG. Der føres forhandlinger om at tilpasse de to uddannelser til hinanden.

Kapitalvindingsskatten er meget nært forbundet med etablering, og ændringerne i foråret 1975 er ikke tilstrækkelige til at sikre generationsskiftet. Han håbede på rimelighed i lovgivningen herom.

Efter en omtale af statens forsøgsgårdes udflytning kom formanden ind på aktuelle skatteforhold, specielt vedrørende sager omkring besætningsudvidelser, hvor skattevæsenet havde indført ny praksis. De samvirkende Landboforeninger fører i øjeblikket nogle principsager for landsskatteretten herom. Vi må meget kraftigt protestere over for embedsmænd og skatteråd – ikke mindst i sager, hvor

man går 3 år tilbage. Landbruget vil godt betale skat, når indtjeningen har været der, men heller ikke før.

Formanden sluttede med at sige, at rentabiliteten i landbruget ikke er god nok; men at vi ikke må tabe hovedet herover. Mange af mødets deltagere har kendt værre forhold end i dag. Danmark er det EF-land, der får mindst støtte fra staten, og vi må gøre mest muligt for at den nationale støtte begrænses i de andre EF-lande, da denne er i strid med landbrugsordningerne. Skal landbrugsministerens – og mange andres – ønske om højere produktion gå i opfyldelse, så der kan blive en rimelig timebetaling?

Det vil kræve store investeringer og godt samarbejde, og det vil kræve forståelse også fra kredse uden for landbruget.

Formanden sluttede med at takke for godt samarbejde i året.

Ved bestyrelsesmøder og formandsmøder i 1976 fandt man frem til en ordning omkring svineproduktionskonsulentspørgsmålet i fællesskab med amtshusmandsforeningerne og slagterierne. Der er tidligere nævnt en ordning på Herningegnen mellem Hammerum herred og Herning Svineslagteri om en sådan konsulent. Til at dække den øvrige del af amtet og med kontor i Holstebro ansattes, ud af 12 ansøgere, konsulent Johannes Hansen.

EFG-uddannelsen blev gentagne gange drøftet.

Man sysler med nye vedtægter. En kreds arbejder for oprettelse af en kristen landbrugsskole i Nr. Nissum.

Et formandsmøde genindstillede Vagn Voigt som medlem af jordfordelingskommissionen for Ringkøbing og Ribe amter.

Traktorsagen fra Haderup afsluttes af miljøministeriet på nogenlunde acceptable vilkår.

Folketingets landbrugsudvalg besøger de egne, der var hårdest ramt af tørken i sommeren 1976 – uden at underrette Samvirksomheden, der hele tiden har virket for sagen. De alvorlige forhold, som denne tørkekatastrofe medførte mange steder, blev drøftet gennem året, men afgørelsen med hjælpen trak ud.

I nøje sammenhæng med tørken var der enorm interesse for vanding. Formanden for teknisk udvalg i amtsrådet, amtsrådsmedlem Anton Kristensen, Kibæk, blev indbudt til et formandsmøde den 6.9.76 og gav en fyldig redegørelse omkring vandvindingsret m. m. Der var siden 1.10.74 indgået 1340 ansøgninger om boring, hvoraf ca. 400 er bevilget, og ingen har fået afslag. Samtidig er der givet ca.

500 tilladelser til at tage vand fra vandløb, men her gives der afslag på 1/3 af ansøgningerne. I begge tilfælde drejer tilladelsen sig om en vis vandmængde pr. ha og på åremål.

Den videre forhandling med husholdningsudvalgene er – efter damernes ønske – udskudt.

Kontingentet til Samvirksomheden sættes op til 15 kr. pr. medlem i de lokale landboforeninger.

På formandsmødet den 25.10.76 kommenterer formanden de fremsatte lovforslag om støtte til de tørkeramte, men siger, at det er svært at vurdere, hvor meget det hjælper. Han takkede for sammenhold i denne sag.

På bestyrelsesmødet den 30.10.76 meddeler konsulent Aa. Iversen, at landsskatteretten har stadfæstet de lokale skattemyndigheders omtalte afgørelse vedrørende besætningsudvidelser. Det oplyses, at en sag ved landsretten vil koste mindst 10.000 kr. Man forhandler med De samv. danske Landboforeninger om spørgsmålet; men i givet fald er Samvirksomheden rede til at betale.

Samme dag holdtes møde med forretningsudvalget for amtshusmandsforeningerne og ungdomsudvalget. Man ønskede tilskuddet fra landbo- og husmandsforeningerne til ungdomsarbejdet sat betydeligt op – afgørelsen falder senere.

Ved delegeretmødet den 7.2.77 udtalte formanden bl. a., at der havde været et møde med amtets folketingsmedlemmer om tørkesituationen, og at der var rettet henvendelse til hovedorganisationerne i anledning af tørken, som – med undtagelse af moratorieordningen – stort set er fulgt op. Det tog lang tid at få tørkelånene igennem. Det er da bedre end ingenting; men det er kun lån, og samfundets bidrag i en alvorlig situation er mikroskopisk. Jeg vil gerne takke pressen, fordi den har været vågen i denne sag – som i andre.

Høstudbyttet for hele landet faldt i 1976 til 114 mill. afgrødeenheder mod 128 i 1975 og 144 i 1974. Landbrugseksporten var på 17 milliarder kr. Salgspriserne for vore produkter er steget med 14 % og vore omkostninger med 10 %. Der skal indkøbes meget (dyrt) foder yderst forskelligt fra egn til egn.

I sine erhvervspolitiske betragtninger mindede formanden om, at det om få år er 100 år siden, at dansk landbrug ændredes fundamentalt ved overgang fra korn som hovedproduktion til animalsk produktion. Hvem siger, at vi ikke står overfor store ændringer de næste

25 år; og han stillede spørgsmålet: Forstår vi at tilpasse os i landbruget 1977? Af Danmarks 5 mill. indbyggere udgør de aktive landmænd kun 7 %, og en så lille befolkningsgruppe interesserer ikke politikere, fordi der er for få stemmer at hente.

Derimod stiger interessen, når vi ser, at landbruget i 1976 har præsteret at eksportere for ca. 17 mia. kr.

Efter omtalen af EFTA og dannelsen af fællesmarkedet, som blev ratificeret 1/1 1958 og fungerede fra 1/1 1959, kommenterede formanden den førte landbrugspolitik med hjemmemarkedsordninger, produktionsstandsning m. v. indtil vort medlemsskab af EF. »Vi har i de seneste år fået en debat for og imod EF-medlemsskab, men hvad er alternativet for os til EF – ikke mindst når vi ser på den slunkne valutakasse? Dansk politik mangler visioner! Der hersker alt for megen »laden stå til« indstilling!.

Vi har brug for tidløse love med det sigte at gavne nationens trivsel i stedet for enkelte gruppers særinteresser. Grundet de politiske flertalsbeslutninger står vi i dag med en stagnerende landbrugsproduktion – vi står usikkert på den hjemlige front, og vi står som sælger til lande, der har en svag økonomi – England og Italien. Formanden følte sig ikke sikker på, at man i undervisningssektoren gør nok for at motivere unge mennesker til at virke i erhvervslivet, hvor tilværelsen er og altid har været mere barske end i den offentlige sektor.

Dette delegeretmøde ligger midt i en valgkamp, og forventningerne til det ukendte, det nye folketing, er store. Der skal indskrænkninger til for at rette landets økonomi op, og jeg tror, at mange er indstillet herpå«.

Vedrørende »besætnings-skattesagen« undersøges mulighederne for en retssag og specielt det mest kildne punkt, hvor en ændring går 3 år tilbage. Har skattemyndighederne en sådan ret?

»Kapitalvindingsskatten ligger fortsat som en stor mørk sky over generationsskiftet, og vi kender dens virkninger alt for godt. Kære politikere, véd I nok om denne sag ude i marken? Prøv at snakke med vore regnskabskontorer om spørgsmålet. Dertil kommer prisen på ejendomme i familiehandler. Far og søn kan ikke få godkendt den pris, som de er enige om – dette er uanstændigt!

Jordpolitik: Inden for De samv. danske Landboforeninger har man arbejdet med dette problem, og alle foreninger har fået dette udkast tilsendt. Jeg ved, at husmandsforeningerne også har et oplæg. Loven

herom skal sandsynligvis revideres i dette år. Jeg vil henvise til dette og kun nævne vigtige punkter som begrænsning i forbruget af god landbrugsjord, samdrift og forpagtning, ligesom vi må have ajourført loven om lån til yngre landmænd.

Uddannelsen: Vort system med grundskole + praksis + driftslederskole fungerer meget tilfredsstillende. Disse grundskoler ledes efter gode principper. Samfundets største synd mod de unge i dag er, at det ingen krav tør stille, men unge tør nok stille krav til samfundet. I dag tænker man ikke: kræv din ret og gør din pligt, men siger: kræv din ret og skidt med pligten! EFG-uddannelsen på landbrugsområdet er ikke slået an og kan kun komme på tale for unge helt uden kendskab til landbrug, som så senere må på grundskole for at følge med.

Driftsresultaterne viser meget store udsving, og indskrænkninger på statsbevillingerne til forsøg og forskning er beklagelige. En god forskning sikrer fremtiden, hvorimod usikkerhed giver utryghed«.

Formanden nævnte sluttelig de af landbrugets organisationer opstillede ønsker og krav til regeringen i den øjeblikkelige situation og sluttede med en tak for godt samarbejde i Samvirksomheden.

Retssag om besætningsudvidelser!

På formandsmødet den 25.2.77 redegjorde formanden for de forberedelser, der var gjort vedrørende retssagen om besætningsudvidelser. Et responsum var indhentet fra advokat Kock Nielsen, København, som mente der var rimelige chancer for at vinde sagen – i hvert fald »med tilbagevirkende kraft«.

Landskonsulent Anders Poulsen, Århus, orienterede om hidtil gældende praksis og påviste de væsentligste ændringer og de skattemæssige konsekvenser.

Til mødet var også mødt regnskabskredsenes formænd og ledende konsulenter, og man var enige om at føre sagen, ligesom der var enighed om at påligne de lokale landboforeninger udgiften i forhold til medlemmer.

Til at arbejde videre valgtes landskonsulent A. Poulsen, konsulent Aa. Iversen, Harry Nicolaisen og Niels Tylvad.

På bestyrelsesmødet den 14.4.77 orienterede formanden om, at han sammen med husmandsforeningernes formand, H. Fr. Johansen havde

deltaget i møder vedrørende udvidet vejrtjeneste i regionalradioen, bl. a. om kartofler. Regionalradioen havde været positiv, men man var ikke helt overbevist om behovet.

Der var udbredt utilfredshed med tørkelånene, og der berettedes om mismod mange steder.

Den 23.5.77 afholdtes udvidet møde for amtet med formænd, næstformænd og Samvirksomhedens udvalg. Der var udpeget 3 lokale formænd til at indlede over dagens emne: Regeringsudvalgets landbrugsbetænkning om den fremtidige landbrugspolitik.

Ernst Nygård, Vinderup, mente, at udvalget var gået uden om væsentlige problemer som sygedagpenge til selvstændige og kapitalvindingsskat og havde vurderet den dyriske produktions udvikling for højt.

Frode Agergård, Hover, sagde bl. a., at det enkelte landbrug skal være en forretning og en livsform. Vi har ikke fået lønstigning som andre erhverv.

Vi skal i vore fællesvirksomheder investere efter behov og ikke for at skabe statussymboler. Han mente, at det vist altid havde været landbrugsministerens opgave at begrænse midlerne til landbruget.

Johs. Rønnow, Hammerum, syntes ikke der var megen opmuntring at hente i betænkningen oven på tørkeårene. Han troede ikke på øget dyrisk produktion under de nuværende forhold. Det værste for landbruget i dag er den høje rente. Industrien har taget billige udenlandske lån hjem – sådanne burde kunne kurssikres til landbruget.

Der var herefter mange indlæg, som bl. a. omhandlede følgende emner: Tænker vi i landbruget nok på næste generation? – Støtter vi kravet om landmandsuddannelsen nok? – Er det ikke landbruget selv, der inflationssikrer ved at købe flere ejendomme? Ligeledes blev det nævnt, at der var flere penge at hente i faglig vejledning end i erhvervspolitiske drøftelser.

Formanden afrundede den 3 timer lange debat.

Den 14.6.77 var bestyrelsen, amtshusmandsforeningernes forretningsudvalg og repræsentanter for ungdomsudvalget indbudt til møde.

Ungdomsudvalgets formand, Diderik Grønbæk, Tvis, formulerede udvalgets ønske om en forhøjet støtte fra organisationerne fra 1,60 kr. til 5,00 kr. pr. medlem af Samvirksomheden. Det kneb lidt at synke den store mundfuld; men det lod til, at »pæren var ved at være moden«, og på formandsmødet i september 1977 godkendtes forhøjel-

sen, så der nu kan ansættes medhjælp til en vis udvidelse af arbejdet for amtets unge.

Den 14.9.77 holdtes formandsmøde, hvor de enkelte landboforeningsformænd først orienterede om høsten på deres egn, hvoraf det fremgik, at store dele af den østlige del af amtet for tredie år i træk havde været ramt af tørke.

Man godkendte budget for 1978 med en stigning fra 15 til 20 kr. pr. medlem i landboforeningerne – ikke mindst med baggrund i den udvidede støtte til ungdomsarbejdet, hvor der nu søges oprettet landboungdomsforeninger ud over hele amtet.

Formanden orienterede om Samvirksomhedens 75 års jubilæum 3. juledag 1977 og sagde, at man havde formået forstander K. Møller, Hammerum, til at skrive et jubilæumsskrift. Bestyrelsen blev bemyndiget til at arbejde videre med sagen, så et trykt skrift kan foreligge senest til delegeretmødet i februar 1978.

Johs. Krøjgård, Aulum, meddelte, at han ikke ønskede genvalg til F. a. j. L.s bestyrelse ved delegeretmødet i oktober, og en orienterende afstemning blandt formændene gav 10 stemmer til Knud Munk Nielsen, Bording, som herefter ventes valgt i stedet.

Udvalgene

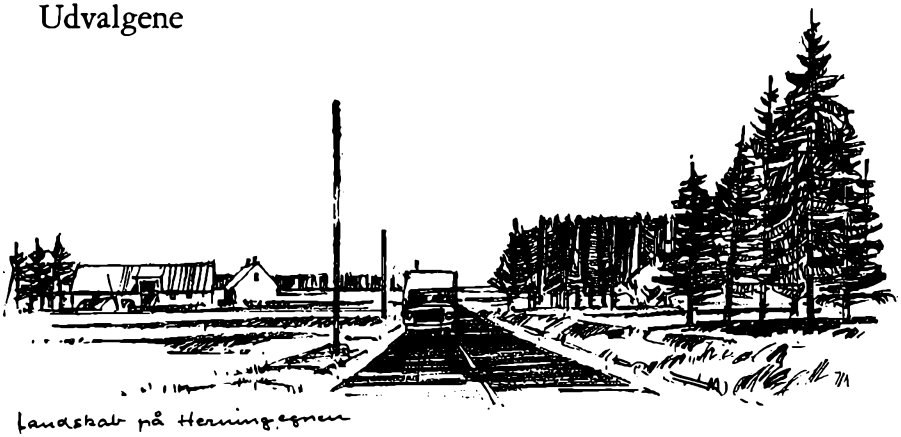

landskab på Herningegnen

Som omtalt i indledningen er noget af det arbejde, udvalgene har udført, skilt ud for sig selv som en sammenhængende historie, der bedst forklarer, hvad der sker.

Enkelte overlapninger er der ved enkelte tidstypiske ting, som er medtaget i det foregående hovedafsnit.

Det meste udvalgsarbejde her i Samvirksomheden har været anderledes end i lokalforeningerne, hvor man er ude »i marken« og har problemerne på første hånd.

Nogle udvalg var undersøgende, refererende, inspirerende o. s. v., men på en del områder var udvalgene banebrydende, fordi deres arbejde dækker hele amtet, f. eks. indenfor bygninger, maskiner, ungdomsarbejde og husholdning.

I adskillige tilfælde har Samvirksomheden indstillet folk til at beklæde formandsposter m. v. i offentlige udvalg, der var nedsat ved lov, f. eks. grundforbedring, jordfordeling, finansieringsforeninger m. m.

Et betydningsfuldt udvalg, skoleudvalget, er ikke nævnt, men medtaget i første afsnit, da udvalg og bestyrelse var uadskillelige.

Bladudvalg

Allerede under »julemøderne« fra 1896 til 1902 var der flere tilløb til et fælles blad, og flere bladudvalg har gennem tiderne beskæftiget sig med sagen. Således i 1904, da et blad blev startet. »Men ikke mere

end 25 øre pr. medlem«, fik udvalget besked på – ingen klatteri med pengene!

I 1908 meddeltes det på delegeretmødet, at bladet var afgået ved døden – og at der ingen grund var til at sørge!

Et alvorligt forsøg på at få det ansete »Dansk Landbrug« indført stod på gennem nogle år. Redaktør Raunkjær kom til stede ved delegeretmødet. Hvis der kunne aftages 1000 eksemplarer, blev det tilbudt til favørpris. Dette strandede også. Bladet var alligevel at finde i mange vestjydske landbohjem.

I 1919 startede Foreningen af jydske Landboforeninger »Jydsk Landbrug« med sekretær J. K. Haugård som en dygtig redaktør. Det blev absolut nr. 1 af de provinsielle fagblade. Bladet blev endog læst af en del øboer og også af mig i mine Haslev-år. »Jydsk Landbrug« blev aldrig obligatorisk medlemsblad i Samvirksomheden, men det blev læst af mange.

En overgang læste en del »Landet«, et blad med både fagligt og alment stof – udgivet af det Berlingske Hus, men med et »landbrugsrepræsentantskab«. Bladet gik ind, da »Landsbladet« kom.

Også det lille »Landbonyt« har haft en del holdere her.

I 1956 kom så det store medlemsblad »Landsbladet«, der blev obligatorisk medlemsblad for alle landboforeningsmedlemmer. Det er landbrugets talerør organisationsmæssigt, økonomisk og erhvervspolitisk og har i det hele taget mange strenge – gode strenge.

Planteavlsudvalg

Planteavlsudvalget har gennem de mange år haft mange jern i ilden – løbende sager samt meget andet, mange planteavlsudstillinger og diverse konkurrencer.

Inden planteavlsudvalget blev nedsat i 1904 var bestyrelsen på udkig efter at yde hjælp. Roedyrkningen var ny. Samvirksomheden købte i 1903 tre radrensere og indbød unge til et 6-dages kursus i roedyrkning. De 3 radrensere blev solgt i 1904 på auktion.

I 1904 blev planteavlsudvalget nedsat, og fra 1915 var konsulent A. Binderup, Herning, dets konsulent og Samvirksomhedens sekretær.

Gennem en årrække blev der ved delegeretmøderne agiteret for at bruge godt frø. Der blev købt frø fra forskellige firmaer, og prøver blev indsendt til statens frøkontrol, der var startet i 1871. Frøet blev

delvis prøvedyrket, hvilket gjorde en vældig forskel. Der blev ikke ved møderne sat navn ved prøverne; men folk ønskede besked, og efterhånden »sivede« meget ud. Den fremragende frøavler Jens Hvidbjerg var meget virksom i sagen.

Endnu i 1920 lærte jeg på Landbohøjskolen, at »man kunne lave fine rødkløverfrø af sten«; men de spirede ikke godt!

På delegeretmøderne kom planteavlsudvalget ind på at fremlægge nogle sider af den jydske planteavlsberetning i særtryk – forsøgene fra Ringkøbing amt m. m. Dermed blev også sorter og stammer af korn, roer og græs sat under lup, og man virkede på forskellig vis for god såsæd.

Foreningerne tog mange initiativer før og efter år 1900 – den store omlægningstid for dansk landbrug. Allerede før år 1900 drøftedes klægengene, og i 1907 nedsattes et specielt udvalg til at udføre forsøg med disse områder. M. Boldsen, Åbjerggård, blev formand, Hjerk, Skovbjerg og Vestergård, Herning, kom i et udvalg med stor sagkundskab. I 1909 bevilgede landbrugsministeriet 10.000 kr. til forsøgene. Man gik i samarbejde med Hedeselskabet, der lavede forsøgene og inddæmmede 4 tdr. land af Nørre Nissum engene. Desværre sprængte en stormflod digerne.

I 1919 resumeredes forsøgsresultaterne sådan: At der var mulighed for store afgrøder, og at der i Nissum engene skulle bruges store fosformængder, medens dette ikke var tilfældet i Voldbjerg enge ved Ringkøbing.

Læsning af protokollerne er som at se gennem et vindue ind i skiftende tider.

Kunstgødningens anvendelse klares gennem forsøg. Man formaner til at få jorden undersøgt for kalktrang og ikke bruge for store mængder mergel, så der opstår lyspletsyge. Forsøg og iagttagelser gik hånd i hånd. Inden man ret vidste, hvad gulspidssyge var, bemærkede en landmand, at byggen stod meget bedre under højspændingsledningerne. Den tilkaldte konsulent kløede sig i nakken og sagde: »Skulle det være kobbermangel?« Højeste sagkundskab i dette land sagde: »Vrøvl, det er sult, brug salpeter«. Sådan omtrent har konsulent Binderup fortalt mig. – Om han var den første, der sagde kobber, véd jeg ikke!

I 1932 blev kalkkvælstof anbefalet til bekæmpelse af agerkål (sennep) – udstrøet i dug. Det var nok omtrent på samme tid, at jeg – en

herlig dugvåd sommermorgen – undervejs for at lave et forsøg med »det sorte stads« på en herregårdsmark ved Bregentved kom til at overvære en »harernes generalforsamling«. En mægtig langøre sad på sin hale i centrum med en halvkreds af voksne harer omkring sig. De lod sig ikke forstyrre af den nysgerrige tilskuer og hans fordbil.

Kålroerne havde en høj stjerne i Vestjylland. Forsøgene talte tydelidt; de groede langt bedre mod vest end i Østdanmark. På planteavlsudstillingen i Herning var der i 1926 nogle ualmindelig gode runkelroer. Det fremhævede formanden på delegeretmødet, men sagde, at det (hvad sikkert var rigtigt) havde været et ualmindeligt godt år for runkelroer, som han forøvrigt mente, man kun skulle dyrke til forårsbrug.

Nu er kålroer et meget sundt og godt foder (for både dyr og mennesker). Det ved enhver landmand; men alligevel stak nye afgrøder hovedet frem. I 1928 slog Binderup til lyd for tørstofrige roer – forstander Jensen, Studsgård, Rosager og Klitgård, Borris, sluttede op – altså et helt komplot. Det varede ikke længe, inden praktiske landmænd sang med i koret. Dertil bidrog meget, at kålbroksvamp mange steder var slem. Da vi så fik de sildige kålfluelarver med i kulerne, hvor de udklækkedes, hyggede sig, åd og »smaskede«, så man en stille aften kunne høre deres gnav, når man kom forbi – ja, så vandt de tørstofrige roer terræn. Maskinerne hjalp til. Der var også mindre vand at flytte; men sunde er altså de kålroer!

På delegeretmødet lød anerkendende ord om det mærkbare i græsmarkssektionens virke.

Det undrer mig, at kartoflerne ikke omtales mere i protokollerne! Jo, der formanes til forbedring, der klages over misvækst, og kartoffelfolk er vrede over, at den »pengepulje«, der var opsamlet ved eksport af kartofler, havnede i henholdsvis De samv. danske Landboforeningers og Husmandsforeningernes kasser. »Pengene er vore«, sagde kartoffelfolkene! Rigtigt! Der manglede bare en landsorganisation til at holde »hatten op«.

Der blev dog af omtalte midler bevilget 3 mill. kr. til sorteringscentraler ved eksporthavnene og 630.000 kr. til en gård for kartoffelforædling. Se side 58-59.

På delegeretmødet i 1932 opfordrede planteavlsudvalget til at dyrke Alfa og Deodara til svin, idet disse sorter gav en god ydelse og var ret »skimmelsikre«.

I Herning startedes den meget diskuterede kartoffelauktion. Jeg var med i starten og har fået »kløe« for det. Det kunne være blevet noget langt bedre, end det er, hvis der havde været tilstrækkelig forståelse og opbakning. Sigtet var: Danmarks Spisekartoffelbørs.

I sidste halvdel af halvtredserne gjorde Vestjydsk Udviklingsråd en stor indsats for landsdelen. 1958 talte direktør Gunnar Andreasen ved delegeretmødet om: »Landbruget og planerne for Vestjyllands fremtid«. Landbruget gav 40.000 kr. til udviklingsrådet med 24.000 kr. fra slagterier, 14.000 kr. fra mejerier og 2.000 kr. fra de to samvirksomheder. 10.000 kr. blev afsat til undersøgelse for at oprette en halmfabrik. Der nedsattes et udvalg, men der kunne ikke tegnes halm nok til fabrikken.

Samvirksomheden nedsatte også et udvalg for at sondere mulighederne for en jydsk sukkerfabrik. Det gav desværre heller ikke resultat. Vestjydsk Udviklingsråd havde lavet en stor undersøgelse (Birger Møller), der godtgjorde lønsomheden af en sukkerfabrik – trods en lidt lavere sukkeravl pr. ha i Vestjylland, billigere end hvis en fortsat udbyttestigning + afgrøde på opdyrkede arealer omsattes på traditionel vis med de investeringer, det krævede.

Sandstorme har mangt et forår hærget de nysåede kornmarker. I protokollerne tales der om adskillige alvorlige år. Meget slemme var 1938 og 1960. I 1938 gav staten ny udsæd, hvor det var nødvendigt, og Ringkøbing amt gav 10.000 kr. Der var også private indsamlinger. Mange gaver blev givet til læplantning. Disse gaver såvel som Ringkøbing amts 10.000 kr. blev administreret af Samvirksomhedens bestyrelse sammen med husmandsforeningerne. Mod forventning gav 1938 en god middelhøst – trods alt, selv om det i foråret så skrækkeligt ud.

I 1960 gjorde S. Grue-Sørensen resultatet af sandstormen op til ÷ 14 % – svarende til ca. 100 hkg korn pr. 16 ha – gennemsnitsstørrelsen på ejendomme i Danmark; men tabene var yderst ulige fordelt. Også i 1960 var der indsamling, og Ringkøbing amt støttede.

Planteavlsudvalget fik ansvaret for, at 14-15.000 kr. blev brugt til dæmpning af sandflugt. Pengene blev koncentreret om 2 opgaver, nemlig forsøg på de vestjydske engarealer og forsøg med læplantning på Hammerumegnen, hvor Studsgård forsøgsstation havde forsøgsserier om egnede læbælter løbende. Der blev opstillet vind- og fugtighedsmålere på opdyrkede lave arealer.

Den mægtige Skjernådals afvanding er kun berørt periferisk ved delegeretmødet i Herning i 1964, hvor Grue-Sørensen siger, at afvandingen nu nærmer sig sin afslutning, ligesom det dog også er omtalt, at Borris forsøgsstation og den lokale landboforening får store forsøgsopgaver.

Først i halvtredserne omtales dybpløjning på visse jorder.

I 1960 spørger formanden for planteavlsudvalget, Jens Hauskov, på delegeretmødet, om planteavlsudvalget skal interessere sig for flydende ammoniak, hvortil Grue-Sørensen omgående svarede ja!

Når der opnås gode resultater, kan det skyldes en inspirerende idé eller andet, der virker spontant. Men oftest er det de mange »bette nøk« med småforbedringer, der – i det lange løb – skæpper: fælles planteavlsudvalg med husmændene, konsulentmøder i amtet og i nyere tid den nære forbindelse med de faglige landskonsulenter.

De fleste år har der på delegeretmødet været den traditionelle præmieuddeling for konkurrencer mellem hele markbrug. I 1967 var der 6 ægtepar, der fik præmier; men enestående var det, at 3 af konerne hed Karen. I 1970 ledsagede forstander Svenstrup uddelingen med lysbilleder.

I 1973-74 skabtes en fælles planteavlsberetning for amtet, og præmiekonkurrencen havde fået en drejning og var blevet mere omfattende, idet den nu gik på »fremragende landmandsgerning«.

Forstander Svenstrup nævner i 1976, at der er planlagt eller søgt om tilskud hos EF til plantning af: 1975 = 42 km, 1976 = 223 km og 1977 = 520 km læhegn.

Se kunstgødningsforbrug side XII.

Planteavlsudstillingerne har i Ringkøbing amt indtaget en ret enestående plads og haft meget store besøg. I beretningen for de første 25 år refererer konsulent A. Binderup bl. a.: Bør Samvirksomheden afholde planteavlsudstillinger? Spørgsmålet stilledes af N. Pedersen, Skårup, på delegeretmødet i 1908 med følgende udtalelse: »Det synes nu at stå klart for landbrugerne, at et billigt husdyrbrug kun kan baseres på fremskaffelse af billig planteføde. Planteavlsudstillingerne kan få stor betydning for fremme af planteavlen; men det er et stort arbejde, der derfor bedre kan optages af Samvirksomheden end af de enkelte foreninger«. Spørgsmålet vandt tilslutning, og det vedtoges at afholde planteavlsudstillinger, og at den første skulle holdes

i Ringkøbing i 1908. Det blev overladt til planteavlsudvalget og Niels Pedersen at ordne udstillingen.

Arbejdet med planteavlsudstillinger slog så godt an, at det siden indgik som et periodisk led i Samvirksomhedens arbejde. Udstillingerne har skiftet mellem 5 byer: Ringkøbing, Holstebro, Herning, Lemvig og Skjern. Udstillingerne var tilgængelige i 3 dage, og der blev foretaget udbyttebestemmelser i kartofler og rodfrugter, ligesom der ved en del af udstillingerne blev foretaget bedømmelse i marken af de kornmarker, hvorfra der udstilledes.

Havebruget har stadig, og i tiltagende grad, været fremme på udstillingerne. Besøgene var enorme, idet der kom fra 2000 til 5000 mennesker i de 3 dage, udstillingerne varede, og hver dag var der foredrag af kendte landøkonomer.

Efterhånden kom husdyrbruget med på udstillingerne, hvor især fodringsspørgsmålene blev belyst, og ikke at forglemme, at kvindernes udstilling med husholdning – menneskefodring og hele regimenter af henkogningsglas kom med.

I 1930 var der følgende medudstillere på planteavlsudstillingen i Lemvig: Hedeselskabet, Græsmarkssektionen, Jydsk Andels Foderstofforretning, Dansk Andels Gødningsforening og Frøforsyningen; ligesom afsvampningsmidler blev demonstreret. Hvad Hedeselskabet har betydet for Ringkøbing Amt kan ikke overvurderes.

Konkurrencer mellem hele markbrug

Stødet til, at dette arbejde blev taget op, var et forslag, som Samvirksomhedens kasserer, Martin Mortensen, Grønbjerg, bragte frem på delegeretmødet i 1920, om, at Samvirksomheden lod udarbejde regler for en ensartet bedømmelse af markbrug. Delegeretmødet overlod sagen til planteavlsudvalget og Martin Mortensen, der i foråret 1920 udarbejdede skema og regler for konkurrencer mellem hele markbrug eller dele deraf. Samtidig kom udvalget ind på tanken om at lade 1. præmietagerne i de lokale konkurrencer mellem hele markbrug konkurrere videre i en fælles konkurrence for hele amtet.

Tanken blev bragt frem på delegeretmødet i 1921 af planteavlsudvalgets formand, Jens Nielsen, Godballe, der varmt anbefalede sagen, som tog sigte på at udpege brug, der gennem særlig veludført markarbejde kunne tjene som eksempel for andre. Forslaget blev vel modtaget, og mødet overdrog planteavlsudvalget at indbyde til konkur-

rence og bedømme de deltagende markbrug. Det blev vedtaget, at konkurrencen skulle kaldes Elitekonkurrencen mellem hele markbrug i Ringkøbing Amt, og at 1. præmietagerne skulle tildeles diplom og sølvbæger med inskription.

Arbejdet begyndte i 1921 med 16 deltagere og er senere fortsat med jævn tilslutning og til almindelig tilfredshed.

Krigen 1914-18, tørke – og de senere års vanskeligheder med – måske uden medhjælp – at kunne præstere det, der krævedes, har bevirket, at konkurrencen har »taget udsættere«, men den lever stadig, og beskrivelsen af de præmierede brug og overrækkelsen af præmier har altid været et festligt og inspirerende indslag ved delegeretmøderne. Gennem mange år har præmietagernes hustruer været inviteret med – det manglede også bare; måske er det hende, der er den drivende kraft – men han er vel nok en dygtig mand.

I en årrække var der kaffebord efter delegeretmødet, hvor mange bevingede ord skylledes ned med mangen kop kaffe. A. Hindhede sagde i 1929: »Hvis alle danske landmænd var som disse præmietagere, var der ingen brug for krisehjælp«.

Grundforbedrings- og kultiveringskonkurrencer
blev også indført med bedømmelse af planteavlsudvalget, suppleret med et medlem af Pajbjergfonden og et medlem fra Samvirksomhedens bestyrelse, som regel formanden. Flere formænd har givet udtryk for, hvor lærerige, interessante og inspirerende disse besøg hos konkurrencedeltagerne var.

På delegeretmødet i 1926 oplyste formanden, at Samvirksomheden havde modtaget et tilbud fra Pajbjergfonden om et tilskud på 400 kr. årligt i 3 år. Nærmere om betingelser for tilskuddet forelå ikke. Disse betingelser blev fremsat på et møde den 7.2.26, hvori, foruden bestyrelsen og planteavlsudvalget, tillige deltog repræsentanter for Pajbjergfondens bestyrelse.

På grundlag af de på mødet førte forhandlinger enedes man siden om betingelserne for tilskuddet:

1. at Samvirksomheden årligt af egne midler, stiller mindst et tilsvarende beløb til rådighed.
2. at de derved fremkomne midler, med tilskud, anvendes til fordel for de mindre brug i form af præmiering.

3. at de mindre landbrug, der fortrinsvis kommer i betragtning, er brug, der er begyndt under dårlige økonomiske forhold, og hvor fremgangen siden i væsentlig grad er vundet gennem arbejdet. Der lægges stor vægt på, at fremgangen er sket overvejende ved kultiverings- og grundforbedringsarbejder (opdyrkning og afvanding samt formålstjenlig mergling og læplantning).

Ved siden heraf vil landbrugets driftsmæssige standpunkt være at tage i betragtning; men konkurrencen skal dog ikke opfattes eller virke som en elitekonkurrence. Præmiering vil meget vel kunne finde sted, hvor et omfattende kultiveringsarbejde eller lignende er gennemført, selv om der driftsmæssigt må siges at være betydelige mangler.

Deltagelse i denne konkurrence, der blev vedtaget at skulle gennemføres i årene 1926, 27 og 28, blev gjort afhængig af indstilling fra de lokale foreninger, og det bestemtes, at Hjerm-Ginding herreders landboforening som den største måtte indstille 3 deltagere årligt, Skodborg-Vandfuld herreders, Ulfborg-Hind herreders, Bølling-Nr. herreders og Hammerum herreds landboforeninger hver 2, medens de øvrige landbo- og husmandsforeninger kun måtte indstille 1 deltager årligt.

Konkurrencen løb i første omgang i 3 år, men fortsatte endnu nogle år, dels støttet af pengeinstitutter og et enkelt år af en »ven«.

Er der nogen, der trækker på smilebåndet over al den konkurrenceiver? Lad være med det! Der findes næppe det menneske, der ikke trænger til en smule anerkendelse for et veludført arbejde, og vi går jo alle med en drøm i os om at præstere noget særligt. Det gør sportsmanden, og det gør kvægavleren, der står og ryster indvendig under bedømmelsen og oprangeringen af hans tyr eller kosamling, alt medens han trækker svagt nedad i tyreringen, så ryggen er lige!

Ja, såvel udstillingsdeltagerne, elitebrugene som kultiveringsbrugene har været besøgt af en masse mennesker – nok somme tider flere, end man på stedet var helt glad ved! Men vær vis på, de satte noget i gang! Mange følte sig nok »dømt« under besøget, men gik og sagde til sig selv: På med vanten!

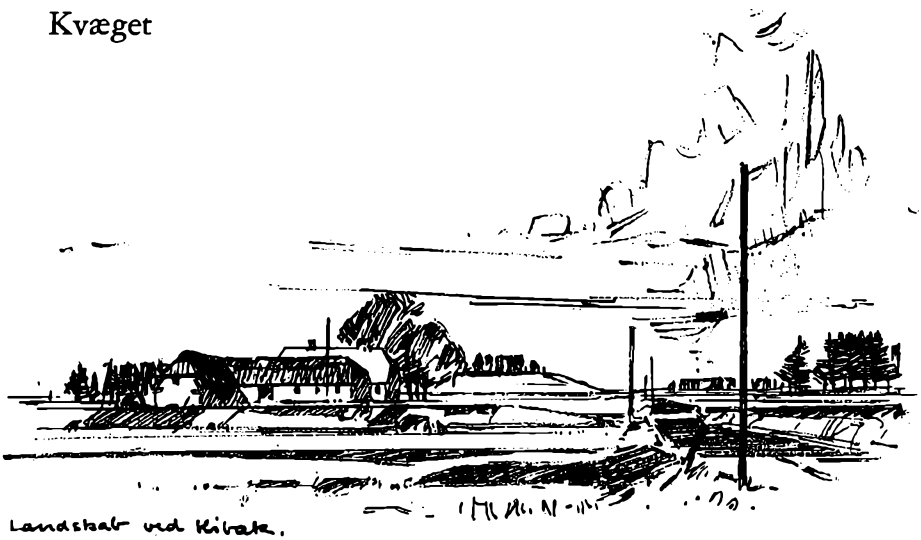

Allerede i julemødernes tid stod dyrskuerne i forgrunden med hestene i første linie.

Da Samvirksomheden blev stiftet i 1902, var der 2 slags dyrskuer i amtet, lokalskuer og statsskuer. På sidstnævnte mødte de ældre handyr til præmiering, og der var nedsat statsskuekommissioner. Samvirksomheden har søgt at øve indflydelse på, hvor i amtet statsskuerne skulle afholdes samt på dommerudnævnelsen. Statsskuerne ophørte i 1926.

Vestjydsk Kreatureksportforening

Det ses af forhandlingerne, at landboforeningerne tidligt har drøftet spørgsmålet: Fællessalg af fedekvæg; men det er først efter, at det har været bragt frem på delegeretmødet i 1909, at arbejdet blev taget op for at føre tanken ud i livet. Spørgsmålet indledtes af Mads Lambæk, Lem, der hævdede, at tiden nu måtte være inde til, at der kunne skrides til handling. Heri var man enige og valgte Andr. Christiansen, Holmsland, N. Pedersen, Skårup, S. Svendsgård, Fabjerg, M. Bjerre, Sir, og Magnus Gromstrup, Timring, til udvalg for sagen.

I løbet af det følgende halvår tegnede dette udvalg 515 medlemmer med 5000 voksne kreaturer, og med dette grundlag bemyndigedes

udvalget på delegeretmødet den 7.7.1909 til at arbejde videre. Det gjorde udvalget og kunne på delegeretmødet i 1910 meddele, at en forening, under navn af Vestjydsk Kreatureksportforening var stiftet. Der var allerede antaget direktør, og i nærmeste fremtid var alt rede til at begynde virksomheden.

Den nye forening aflægger i de første år en kort beretning, der vidner om hurtigt øget tilslutning. Foreningen begyndte i februar 1910 med 580 medlemmer, voksede uden særlig agitation i de første år til 1200 medlemmer og i det følgende år til 1600. Af beretningen på delegeretmødet i 1913 fremgår det, at der nu var 2200 medlemmer.

Baggrunden var de gode priser på fedekvæg og vestjydens lyst til at fede (og handle). Der var – før 1914 – undertiden afdelinger for fedekvæg på dyrskuerne og så sent som i 1938 en afdeling på fællesskuet i Struer, hvor også Thy og Salling var med, en afdeling, som Iver Lundgård fik en speciel tak for ved delegeretmødet i 1939.

Kvægsygdommene

Om eksportforeningen beretter formanden, Andr. Christiansen, at salget går godt, men at for mange dyr falder for TB-sprøjtning i karantænen og må sælges til halv pris. Det har hjulpet at sprøjte dyrene flere gange, inden de kom til karantænen, så holdt de bedre(det skyldes den sprøjtemetode, man brugte dengang).

Formanden, forstander Voigt, ønsker på delegeretmødet i 1931 TB-bekæmpelsen fremgang. »Lovgivningen er god, blot den ikke afføder for megen tvang og hæmmer det frie initiativ«, sagde han.

Der kom også enkelte røster imod, at vestjyder skulle være med til at »hjælpe øboerne af med deres elendige TB-kreaturer« gennem loven og slagteafgifter.

Må jeg her anføre en personlig bemærkning: Det var beundringsværdigt, at vi, medens landbrugskrisen var allerhårdest, på landbrugets initiativ fik en lov, der satte fart i tuberkulosebekæmpelsen, så Danmark kunne melde rent land i 1952!

Det var – for hele Danmarks befolkning – et vigtigt mål, der var nået. En del af sanatoriernes patienter kom med kvægtuberkulose (bovien), og denne type havde det højeste tal på sanatorierne med vestjydske patienter.

Mund- og klovsygen omtales hver gang, epidemier er over os med

den belastning, det giver arbejdsmæssigt, såvel som økonomisk, under sygdommen, og endnu værre med eftervirkningerne på yver, patter og frugtbarhed.

I de sidste 50 år har vi haft epidemier i 1924-25, i 1931, i 1938-39 og i 1951. Hvor værdifuldt, at vi er sluppet siden. Man tør dårligt tænke tanken om mund- og klovsyge i dag, hvor mange unge går alene i en stor besætning; men sygdommen florerer stadig i Sydeuropa. Det danske veterinærvæsen holder sig konstant underrettet om lokaliteter og typer – alt sammen for i givet fald at kunne vaccinere i bælter eller i hele landet.

Trods alt er der den risiko, at der kan dukke en ny type op, der ikke findes vaccine imod (mutation). Lad os håbe, det ikke sker!

Når en skanse var taget, belejrede landbruget den næste!

Smitsom kastning var overvundet i 1959. Samtidig bekæmpedes mastitis – yverbetændelse – effektivt, da mejerierne kom til gennem mælkeundersøgelse, og udpegede de smittede besætninger, hvor man så søgte og fandt de smittede dyr. Helt udryddet er mastitis ikke, men minimal i forhold til tidligere. Veterinærer siger, at den findes i ca. 3 % af besætningerne – en skanse, der endnu ikke er taget.

I 1971 startede den kollektive bekæmpelse af leukose, og i skrivende stund er der kun 2-3 besætninger i amtet under observation herfor; men det gælder nok for leukose som for mastitis, at den er vanskelig at komme helt til livs!

Det, der på de sidste sider er berettet om kvægsygdomme, er landsdækkende, men af største vigtighed også for Ringkøbing amt. Men lokalt var man også »oppe på mærkerne«. I beretningen for 25 år siden kan man læse følgende:

Fodringsforsøg

»Igennem en årrække, lige siden 1910, har Samvirksomheden anstillet en del fodringsforsøg. Opgaven blev foreslået af Tovborg Jensen på delegeretmødet i 1910. Han mente, at der var en række forhold indenfor husdyrbruget, som vi kunne trænge til at få belyst. Forsøgslaboratoriet udfører vel et stort arbejde på dette område, men det forekom ham for »langsom i vendingen«, hvorfor landboforeningerne burde træde til. De måtte kunne magte nogle af opgaverne og ved deres arbejde henlede forsøgslaboratoriets opmærksomhed på, hvad det var, der spurgtes efter i praksis«.

Forhandlingen om spørgsmålet viste nogen betænkelighed; men det vedtoges at prøve, og der nedsattes et fodringsudvalg, som siden virkede, indtil arbejdet med disse forsøg i 1925 overgik til husdyrbrugsudvalget.

Nogen omfattende virksomhed blev disse forsøg ikke; dertil bidrog, at det stadig var beskedne midler, udvalget fik at arbejde med.

Af de forskellige opgaver, udvalget har haft under forsøg, skal nævnes:

1. Grøntfoderforsøg: grøntfoder afhugget i dug sammenlignet med tørt afhugget.
2. Roefodringsforsøg: rå og kogte kålroer.
3. Roefodringsforsøg: hele og skårne kålroer.
4. Roefodringsforsøg: tørstoffattige og tørstofrige roer.
5. Oliekageforsøg: hørfrøkager contra andre kager til fedning.
6. Forsøg med ærter contra oliekager.
7. Kartoffelforsøg: rå kontra kogte kartofler.
8. Forsøg med forskellige fodermidler til malkekvæg.
9. Forsøg med tørt og udblødt foder til svin.
10. Forsøg med koldt og varmt foder til svin.
11. Forsøg med hørfrø til kalve.

Tovborg Jensen var en fremragende, dynamisk mand. Det er sandelig ikke ligegyldigt hverken for kød, ydelse, mælk og ejheller for økonomien, hvordan man fodrer. Han havde faktisk ret i, at forsøgslaboratoriet dengang var »alt for langsom i vendingen«. De forsøg, der blev gjort fra docent Fjords tid til midt i tyverne, kom til at gøre meget lidt praktisk nytte. Det var først, da professor Lars Frederiksen for kvægets vedkommende og professor Johs. Jespersen for svinene kom med i arbejdet, at der kom skred i sagerne, og landmanden fik den hjælp, han så hårdt trængte til.

Vist var forsøgslaboratoriet i 1910 for langsom i vendingen, men det er vanskeligt at lave gode kvægforsøg. Det kræver ensartede forsøgsforhold til sammenligning med forskelligt foder. Det kræver kreaturvægte og mange vejninger. Det kræver et utal af analyser – altså vanskeligt og dyrt, men Tovborg Jensen var fyr og flamme. Den senere så kendte forstander N. Bredkær, Tune, var konsulent i Ringkøbing. Landboforeningerne og Tovborg Jensen ønskede ham spændt for »forsøgsvognen«, hvad han også blev, men han var skeptisk –

vidste mere end Tovborg Jensen om vanskelighederne. De nappedes om sagerne: »Du er forudindtagen imod forsøgene«, sagde Tovborg Jensen til Bredkær.

Anstrengelserne tjener datiden til ære; men forsøg på at få statstilskud til foretagendet lykkedes ikke.

De årlige beretninger gav jævnlig modsatte resultater. Det var let nok at konstatere, at kogte kartofler til svin er bedre end rå. Måske ryster vi lidt på hovedet i forundring, når vi læser forsøgsopgaverne; men de er et godt udtryk for, at man følte sig usikker. Nogle af spørgsmålene havde N. J. Fjord faktisk besvaret.

Husdyrbrugsudvalg og konsulent

Udover konsulent A. Binderup som sekretær og til rådighed for planteavlsudvalget havde Samvirksomheden ingen konsulenter; men i 1921 ansattes L. Lauridsen som kvægavlskonsulent for hele Ringkøbing amt. I 1924 overtog S. Grue-Sørensen posten, da L. Lauridsen blev knyttet til den nye »Gråsten Landbrugsskole«, hvor han fik sit store livsværk.

Medens han var konsulent, startedes noget nyt i Samvirksomheden – regnskab med opdræt. Resultatet blev, at opdræt betalte bedre for foderet end køerne. Da Grue-Sørensen kom til i 1924, mente han, at driftsbureauets tal viste det modsatte. L. Lauridsen hævdede, at tallene var rigtige for Vestjylland. Da løste Jens Nielsen, Godballe, »knuden« ved at hævde, at opdrættet nok bedre tålte havgusen end malkekøerne.

I 1919 blev der nedsat et husdyrbrugsudvalg, som der da i høj grad var brug for til mange formål.

I 1920 skete der en stor import af korthorn fra England. Det kneb nok noget med ydelsesanlæggene – vestjyderne ville jo gerne fede. Grue-Sørensen sagde engang i tyverne, at importen havde været til stor nytte; men alligevel blev det ikke fremtidsracen.

Kvægracer: Malkekøer i Jylland

År	Rdm	Sdm	Korthorn Drk	Jersey	Andre racer	Krydsning	Ikke oplyst	IALT
1923	153432	281070	93330	2630	75170	108204	85464	798300
1933	335360	353577	193446	3886	73750	69907	120242	1150175
1944	525473	296074	126382	10976	22030	13890	6507	1001334
1952	621014	237725	53433	69300	7464	21395	10138	1020477
1966	425069	257100	12862	137583	3290	48259	1619	1020039
1974	218665	466832	9113	122150	16059	29983	21056	883858

Livet går sine egne, snoede veje. I 1892 opstod Fællesledelsen af Kvægavls- og Kontrolforeninger i Ringkøbing Amt. Der var kvægavls- og kontrolforeningerne placeret – og dermed en del af kvægavlsarbejdet dækket.

I 1921 enedes Samvirksomheden og fællesledelsen om at ansætte en fælles kvægavlskonsulent for Ringkøbing amt, L. Lauridsen, som før nævnt, og de to organisationer betalte hver halvdelen af lønnen.

Dermed var indledt et ret ejendommeligt samarbejde, hvor det blev Samvirksomheden, der fik det økonomiske ansvar for de fællesskuer, der efterhånden blev holdt, skønt det var fællesledelsen, der havde ansvaret for kvægavls- og kontrolforeningerne.

Fællesskue for Ringkøbing amt havde været på tale adskillige gange. Engang lovede fællesledelsen at garantere 1000 kr., men Samvirksomheden veg tilbage for den økonomiske risiko.

I 1923 afholdtes det første fællesskue for Ringkøbing amt i Holstebro. Det slog vældig an og gav overskud. Man kan måske sige, at Samvirksomheden nu havde fået »blod på tanden«. Fællesskuet gav – med enkelte undtagelser – et overskud på 3–5000 kr., enkelte år endda mere – noget, man regnede med, var nødvendigt, for at bære de byrder, Samvirksomheden påtog sig. Dyrskuet blev en regel – til at begynde med hvert andet år, senere hvert år, med undtagelser gennem årene grundet mund- og klovsyge. Der har været nogle få todagesskuer, men selv om det ofte har været drøftet, blev regelen eendags fællesskuer.

Om fællesskuerne var der et naturligt og nært samarbejde med fællesledelsen, og hvert år holdtes der bestyrelsesmøde, hvor fællesledel-

sens bestyrelse og alle skuets implicerede repræsentanter for dyrskuebyen samt konsulenter var med. Da blev dyrskuerne planlagt i alle enkeltheder, og alle nødvendige udvalg blev nedsat. Disse møder fylder hver gang nogle protokolsider.

Samvirksomhedens husdyrbrugsudvalg havde hovedansvaret, for at alt klappede, og aflagde hvert år en beretning ved delegeretmødet. Fællesskuerne tegner – op gennem tiden – amtets avlsmæssige stade.

Der var altid stor interesse om alle dommervalg til fællesskuet – og ligeledes til ungskuet, hvor Ringkøbing amt undertiden lavede forbund med Ribe amt for at få en ønsket dommer valgt.

Skuerne blev efterhånden i første række for kvæg, men i de senere år også andre husdyr, ikke mindst svin.

Formanden for fællesledelsen, Jens Moesholm, foreslog i 1949, at der vælges faste dommerformænd for dommerhold valgt for en 3-årig periode, hvilket blev vedtaget og er gældende endnu i 1977.

Amtsfællesskuer er holdt i: Holstebro, Lemvig, Ringkøbing, Skjern, Ulfborg, Herning og Struer – oftest i Skjern og Holstebro, der af Samvirksomheden ansås for de bedste byer – også oftest med det bedste overskud til Samvirksomhedens kasse og dermed til »dagligt brød«. I 1936 var der på delegeretmødet en morsom »tovtrækning«. Formanden, forstander J. M. Voigt, havde lagt mærke til, at skuerne i Holstebro og Skjern svarede sig bedst. Eskild Toft, Hee, og Kr. Sand, Ulfborg, foreholdt ham, at skuerne holdes for avlens skyld. Alligevel blev Skjern foreslået, men så rykkede formanden for Hammerum herred, N. C. Jensen, Studsgård, frem og anbefalede Herning, der ikke havde haft skuet siden 1930 – og det havde været i alle amtets byer siden da. Jens Nielsen, Godballe, mente, at der kom for få til skuerne i Herning, men så ilede Mads Madsen, Velling, til undsætning, og 65 stemte for Herning – nogle få for Skjern, melder protokollen. Men i protokollen øjner man også formandens løftede pegefinger ved at »håbe, at Herning viser skuet lidt mere interesse end sidst«. Det gjorde Herning, og ved delegeretmødet i 1937 sagde formanden, at både skuets kvalitet og økonomi havde været god; men Herning var »lillebror« blandt »kvæggiganterne« i amtet dengang; – i dag har man ungskuet.

Ulfborg har haft fællesskuet 2 gange, første gang i 1927, da landboforeningen havde 25 års jubilæum og hvor konsulent Grue-Sørensen i sin beretning ved delegeretmødet sagde, at skuet i Ulfborg var

den bedste reklame for kvægavl, man kunne tænke sig. Bag fremstillingen lå en menneskealders arbejde. Allerede i 1931 blev Ulfborg fællesskueby igen, og anledningen var, at det første dyrskue i Ringkøbing amt skulle være holdt der i 1831. Man diskuterede, om det var 1831 eller 32, men festede altså i 1931 – og havde det, indtil den tid, største skue – midt i landbrugskrisens ragnarok! Godt, ikke alt går i stå!

I Struer har der som nævnt været et fællesskue med en fededyrsafdeling i 1938 (49 stemte for og 47 imod) til fælles glæde for Thy, Salling og Ringkøbing amt.

Dyrene mødte med en »forhåndspræmie« trykt i kataloget. Kyndige kvægfolk havde – efter vedtagne systemer og talskalaer – givet de fremstillede dyr 1., 2. eller 3. klasse for ydelse. Allerede i fyrrerne kritiseredes skalaen på delegeretmødet som for mild! Skalaen for fællesskuet fulgte skalaen for ungskuet. Denne ydelsesbedømmelse ved fællesskuerne ophørte midt i tresserne.

Grundlaget for ydelsesbedømmelsen er resultater fra kontrolforeningerne, og formanden for husdyrbrugsudvalget har undertiden ved delegeretmøderne opfordret til øget tilgang til disse.

Da fællesskuerne startede, lejede man tømmer og andet materiale til skuet. I 1932 købte Samvirksomheden materiale til fællesskuet i Skjern, og bestyrelsen kautionerede for 3.000 kr. I 1959 tilbød Skjern kommune at stille faste bomme og svinestalde op på dyrskuepladsen for et beløb på 12.000 kr. Der blev en fin plads; senere gjorde Holstebro kommune det samme.

Herning skulle have haft ungskuet i 1940, da det blev aflyst. Ungskuet blev afholdt i Herning i 1942 og 1946. Der var samarbejde med Foreningen af jydske Landboforeninger om amtsungskuer under krigen i forbindelse med fællesskuerne.

I 1969 meddeler formanden for husdyrbrugsudvalget, Jacob Stensig, Sædding, at gennemsnitsydelsen af de kontrollerede køer i Ringkøbing amt er 218 kg smør, og at der er solgt det hidtil største antal avlsdyr til eksport. I 1970 refereres, efter den jydske regnskabsberetning, om en god arbejdsfortjeneste for effektiv kvæghold, og Stensig fryder sig – ligesom Samvirksomhedens formand – over Ringkøbing Holms fine udmærkelse (Appels legat) og kvægavlens stade i amtet. I 1971 meddeles, at afkomsprøvestationen på Lægård er nedlagt efter 25 års virke. Alle afkomsprøvestationer blev nedlagt; men en

meget værdifuld indsats var derigennem gjort for at hæve og stabilisere ydelsen.

Lad os så glæde os over, at der ved hjælp af EDB og god organisation er fundet bedre og billigere veje til at nå målet.

I 1976 angreb Jens Ørskov, Gjødstrup, det forhold, at der nu sad to mand på kontoret i Holstebro, medens Herning – efter konsulent Olsens pensionering – ingen havde. Det meddeles, at det var accepteret af de dertil kompetente, men alligevel!

Ringkøbing Amts Fællesledelse

af Kvægavls- og Kontrolforeninger blev startet den 17. maj 1892 på initiativ af Foreningen af jydske Landboforeninger, der i efteråret 1891 opfordrede daværende formand for Ulfborg-Hind Herreds Landboforening, proprietær Villemose, Skærum, til at søge en sådan fællesledelse oprettet. Der blev holdt en del forberedende møder.

Ved den stiftende generalforsamling var der 9 kvægavlsforeninger og 5 landboforeninger repræsenteret, men det skønnes, at der – på det tidspunkt – var 21 kvægavlsforeninger i amtet.

Efter indberetningerne er Dybe kvægavlsforening oprettet i 1886 og Staby kvægavlsforening i 1887 som de første. I fællesledelsens 50 års jubilæumsberetning i 1942 meddeles bl. a., at der i 1910 var 80 kvægavlsforeninger med 100 tyre under fællesledelsen. Udviklingen fremgår af nedenstående tabel:

År	Antal kvf.	Antal tyre	Antal medl.	Behandlede hundyr
1892	29	–	–	–
1910	80	100	–	–
1916	58	61	1566	11.935
1922	107	108	2300	18.200
1930	59	59	1207	10.896
1940	82	82	2001	16.077
1950	48	84	6228	44.822
1960	7	97	13900	143.515
1970	6	119	8000	138.004
1976	1	90	6770	134.791

Den største forandring, der skete inden for kvægavlsforeningernes arbejde i de 75 år, var den kunstige sædoverførings indførelse fra sidst i trediverne. De første kvægavlsforeninger med kunstig sædoverføring her i amtet var Lemvigegnens og Ringkøbingegnens kvægavlsforeninger for RDM, der begge blev stiftet i september 1938. I 1939 stiftedes Skjern-Tarmegnen, i 1940 Hammerum herred, Holstebroegnens og for SDM på Ringkøbingegnen, og dermed var amtet dækket af sådanne kvægavlsforeninger. Med dybfrostens indførelse omkring 1965 skabtes en ny epoke, og når der for kvægavlsforeningen for 1976 er anført 90 tyre, så er dette tal ikke korrekt, idet kvægavlsforeningen har sæd til rådighed af ialt ca. 160 tyre i deres dybfrostanlæg – en del tyre er således afgået med tilstrækkeligt sædlager.

Når dette skrives, i august 1977, tales der meget om ægtransplantation af befrugtede æg, ja endog om import og eksport af dybfrosne, befrugtede koæg. Der arbejdes intenst specielt på dette område, og man taler alvorligt om indførsel af befrugtede koæg fra USA i efteråret 1977.

Den første kontrolforening for kvæg i amtet blev oprettet i Ulfborg i 1897, og i 1898 startes tilsvarende foreninger i Hee, No-Rindum, Sdr. Lem, Gudum og Struer.

Udviklingen fremgår iøvrigt af nedenstående tabel.

					Gens. ydelse/ko		
År	Antal foreninger	Antal medl.	Års-køer	Køer pr. bes.	kg mælk	% fedt	kg smørf.
1897	1	?	?	10,1	2693	3,01	81
1899	11	?	?	8,9	3326	3,06	102
1904-05	12	288	3.384	11,8	3062	3,34	102
1913-14	19	479	5.757	12,0	2183	3,46	110
1918-19	11	339	3.102	9,2	2185	3,55	78
1930-31	78	2793	36.105	12,9	3485	3,69	128
1938-39	99	4032	33.010	10,9	3684	3,80	140
1941-42	82	3337	29.880	9,0	2542	3,96	101
1945-46	90	4340	42.950	9,9	3447	3,93	135
1950-51	111	5256	57.520	10,9	3773	4,06	153
1960-61	106	6049	68.817	11,4	4280	4,27	183
1970-71	65	3548	64.021	18,0	4655	4,24	197
1975-76	49	2796	75.732	27,1	5109	4,21	215

Indtil omkring 1955 arbejdede kontrolforeningerne stort set uændret som fra deres start. I 1956 startede udviklingen af den elektroniske databehandling i kontrolforeningerne, en udvikling, der er fortsat, så alle amtets kontrolforeninger nu er med herunder.

Konsulenter: Ved fællesledelsens start i 1892 ansatte man egen konsulent, og de tre første konsulenter var ansat af fællesledelsen alene. I 1911 indledte man et samarbejde med de 4 landboforeninger på Ringkøbingegnen, så vedkommende også var planteavlskonsulent for disse foreninger. Fra 1921 ophørte dette samarbejde, og der blev indledt samarbejde med De samvirkende landøkonomiske Foreninger i Ringkøbing amt, et samarbejde, der stadig fungerer.

Fællesledelsens konsulenter:	Periode
Kreditforeningsdirektør P. H. Pedersen, Bøvling	1892-95
Amtsrådsmedlem N. Bro Damgård, Ulfborg	1895-01
Sognefoged N. M. Sørensen, Vejen	1901-11
Forstander N. Bredkær, Tune	1911-14
Konsulent H. P. Christiansen, Glostrup	1914-15
Generalsekretær A. Høgsbro Holm, København	1915-18
Forstander L. Lauridsen, Gråsten	1918-24
Konsulent S. Grue-Sørensen, Hjerm	1924-46
Amtsskatterådsformand J. K. Ruby, Skjern	1932-35
Konsulent Jens Jensen, Skjern	1935-54
Konsulent Ejler Olsen, Herning	1935-74
Konsulent Hans Møller, Holstebro	1946-
Konsulent Anders Høgh, Skjern	1955-

Fællesledelsens formænd:	
Proprietær Jørgensen, Rysensten, Bøvling	1892-93
Proprietær P. H. Breinholt, Volder, Ramme	1893-95
Gdr. M. Boldsen, Åbjerggård, Bækmarksbro	1895-1933
Gdr. J. Strandbygård Moesholm, Vemb	1933-50
Gdr. J. Smedegård Mortensen, Skjern	1950-54
Gdr. Jens Andersen, Vinding, Sørvad	1954-59
Gdr. Ole Kristensen, Muldbjerg, Spjald	1959-64
Gdr. Anker Bjerregård, Husby, Ulfborg	1964-70
Gdr. Jacob Stensig, Sædding, Skjern	1970-

Fællesledelsen tog sig efterhånden mere og mere af det avlsmæssige vedrørende kvæg i nært samarbejde med Samvirksomheden. I årene 1903-05 afholdtes således en 2-årig konkurrence med hele kvægbrug i samarbejde med Foreningen af jydske Landboforeninger. I 1932 oprettede fællesledelsen som én af de første i Jylland tilsyn med avlsbesætninger, og i 1977 deltager 161 besætninger heri.

Gennem en lang årrække var de såkaldte afkomsundersøgelser det ydelsesmæssige grundlag for vort tyrevalg. Det var en sammenligning mellem ydelsen af mødre og døtre efter samme kælvning med normale år for begge – hvilende på kontrolforeningernes tal. Anden verdenskrig lavede brok i systemet, da fodringen under drægtigheden og i den første tid efter kælvningen kunne være meget forskellig. Afkomsundersøgelsen viste derfor i mange tilfælde et udslag for fodring i stedet for af arvelige anlæg – og det netop, som vi ønskede at finde de »arvesikre« og gode tyre til kunstig sædoverføring.

Dette gav anledning til oprettelse af afkomsprøvestationer for ydelse, hvor man under ensartede forhold kunne sammenligne de enkelte tyres døtreflokke.

Grundlaget for disses oprettelse var drøftelser ved kvægavlsmøder. I 1943-44 fremkom der i fagpressen nogle forslag, der var udarbejdet i Grue-Sørensens dagligstue af konsulenterne S. Grue-Sørensen, Hjerm, og B. Winge Madsen, Vojens, sammen med forstander Johs. Larsen, Tune, til oprettelse af afkomsprøvestationer.

I efteråret 1945 startede 3 stationer, nemlig på Lægård Landbrugsskole, Fjordvang Skolegård, Velling, og på Samsø. Afkomsprøvestationerne fik en næsten eksplosionsagtig udvikling indtil først i tresserne, hvor der var 34 stationer med plads til 100 hold à 20 kvier.

EDB-bearbejdningen af kontrolforeningsmaterialet gav muligheder for at udnytte dette materiale også til tyredøtregruppeopgørelse af ydelse – de velkendte P- og R-tal for 1. kalvs døtre i henholdsvis 130 og 305 dage efter 1. kalv. Teoretiske beregninger på afkomsprøvetallene og EDB-tallene viste overlegenhed for kontrolforeningsoplysningernes tal, og fra efteråret 1974 blev afkomsprøverne indstillet, hvorefter det avlsmæssige grundlag nu udelukkende bygger på oplysninger fra den barske virkelighed.

Også den eksteriørmæssige vurdering, såsom afkomsfremstillinger, kåring af køer, døtregruppebedømmelser m. v. ligger naturligt for fællesledelsens arbejde.

Hestene

Skal de have deres omtale? Trækhesten er jo faktisk ude af sagaen – eller så godt som. Men da jeg tænkte efter, huskede jeg, at jeg skrev om 75 år – og blev glad, for vi »gamle gubber« har jo mange minder om heste, som vi elskede.

Det var en næsten uskreven lov, at avlskarlen »tog« lidt mere korn til hestene, end han egentlig måtte – dumt – forkert – men der blev derved lidt mere humør i hestene, og det frydede både kusken og ejeren. Sikke et uudtømmeligt samtaleemne hesten var. Jo – vi havde jo en gang haft »en galsindet«, der blev vor bedste ven. Jeg har endnu et par ar på venstre arm som et minde. Og stædige heste, der blev å så flinke. Vi puslede og plejede dem og fortalte dem vore hemmeligheder.

Sikken en tilværelse – en efterårsdag – at gå bag ploven, hvor kusk og hest var ét – og hvor man kunne drømme og bygge luftkasteller.

I 1917 lå jeg som tysk soldat i frontafsnittet ved Verdun og begyndte et brev hjem sådan: »O – hvem der en sådan septemberdag skøn igen kunne vandre bag ploven« ... hvor man længtes! Det var også hårdt at være hest ved fronten, og der endte mangen »jyde« sine dage.

En hest blev udskrevet fra mine svigerforældres gård til krigsbrug, en dejlig rød hoppe. En dag mødte min svoger den ved fronten – et underligt tilfælde. Han kendte den straks – og den kendte også ham og lod sin stemme lyde.

For hesteavlen var der alvsforanstaltninger af forskellig art. Der afholdtes provinsielle kåringer af hingste. Hesteavlsforeningerne kunne få statstilskud, men var da forpligtet til hvert tredie år at afholde hoppekåring, der oprindelig var lokal, senere provinsiel. Kåring var afgørende for hundyrs optagelse i stambogen, der eksisterede for han- og hundyr af de udbredte hesteracer i Danmark.

Dyrskuerne var »den store eksamen«, og – ligesom for kvæget – var der afkomsfremstillinger.

Perioden til henad 1930 var den jydske hests glansperiode.

Før 1914 købte de fleste sønderjydske landmænd jydske 3-årige, brugte dem til de var 6-8 år og solgte dem sydpå.

Hestebestanden lå fra århundredskiftet og frem til omkring 1940 næsten konstant her i landet på mellem 500.000 og 600.000 stk. Fra

1940 til 1946 forøgedes antallet ganske naturligt, fordi der var mere brug for trækkraft som følge af, at motorerne gik i stå under krigen. Der var gode priser og betydelig efterspørgsel. Højdepunktet nåedes derfor i 1946 med 653.000 stk. heste. I 1970 opgives tallet til 45.000 stk., og i 1975 er der 58.000 stk., fordelt med 12.000 arbejdsheste og 46.000 sportsheste, et nyt begreb i hestetællingerne. Hermed er hestenes saga som trækdyr her i landet praktisk taget ophørt.

Eksporten af heste har til tider været meget omfattende. I sidste fjerdedel af forrige århundrede lå eksporten mellem 10 og 20.000 stk. Fra 1900 til krigens udbrud i 1914 var der en jævn stigning til omkring 25.000 stk. I 1914 opgiver man eksporten til ikke mindre end 95.000 stk, men antallet svinger stærkt under krigen 1914-18 med et gennemsnit på ca. 25.000 stk. Op mod sidste halvdel af tyverne svandt eksporten helt ind for igen at stige op mod anden verdenskrig, således i 1937 med 15.000 stk., i 1940 med 27.000 stk. og i 1942 med 15.000 stk.

Det bør vel nævnes, at også indførslen af heste til tider har været ret omfattende, navnlig småheste af fremmede racer til mindre landbrug. Denne indførsel begyndte sidst i forrige århundrede, nåede sit højdepunkt i 1907 med ialt 24.000 stk. og ebbede helt ud før anden verdenskrig. Der har igen i de seneste år været mindre indførsler af specielle ride- og sportsheste.

Under begge krige formanede formænd for Samvirksomheden til at holde måde med føltillæggene og sagde: »En dag er krigen forbi, og så er det ikke godt med for mange heste!« Men det fik vi! Ældre landmænd kan fortælle artige historier om prisstigninger på heste dengang – og hvordan de fik solgt en hest, inden de nåede frem til markedet, og solgt for billigt – især i 1914.

Efter 1945 blev det »traktortid« – en traktor erstattede 4 heste, sagde man dengang, og ved årsmøderne meldes der om nedgang i hestetallet på 20.000 til 40.000 stk. pr. år. Mange heste blev slagtet, og en overgang var det lige så god en forretning at producere slagteheste som at producere stude.

Fra tiden omkring 1925-30 begyndte »belgierne« at fortrænge de jydske heste, især på de store gårde og især på Sjælland. Eet år kritiserede jydske avlere på delegeretmødet dommerne for ved præmieringen at begunstige belgierne.

På Sjælland var frederiksborghesten dominerende i landbruget,

søde dyr, men, sagde sjællænderne: »De skal køres og kan ikke gå selv som de tunge jyder og belgiere«.

Inden for alle racer var der opdrættere med landsry. Det var dem, der fik lagt hingste til, der blev berømt for deres afkom, og hvor disse hingstes navne blev kendt vidt og bredt.

I Ringkøbing amt kan nævnes kendte hestefolk som Kr. Sand, Korsgård, Ulfborg, N. Brejnholt Agger, Sdr. Vinkel, Poul Andersen, Lergrav, Martin Poulsen, Løvig, Haderup, Ejnar Olsen, Gadegård, Sevel, J. Kr. Pedersen, Ausumgård, Otto Pedersen, Gudum, Th. Andersen, Lergrav, der alle arbejdede med jydske heste. Også belgierne kom med, og her kan nævnes A. Sevelsted, Rydhave, P. Hjortkjær, Ramme, Evald Hjortkjær, Dybe, og J. P. Sidelmann, Ramme.

På »Lergrav« i Aulum, hvor der forøvrigt var en udmærket kvæg- og svinebesætning også, kom vi hvert år med landbrugsskolens elever. Poul Andersen fortalte mig engang, at han og hans beslagsmed kunne sidde på hver sin malkeskammel og strides om, hvorvidt der skulle hugges lidt mere horn af hoven ét eller andet sted, når den skulle til kåring – så nøje tog man det!

Der var nogle opdrættere – de virkelig dygtige og bedste – der tjente penge som opdrættere – der var nok flere, der satte penge til ved det. Det er jo nemlig arvelige anlæg, det drejer sig om, og ikke fedningsgrad ved et brugsdyr.

Når statskonsulent Kjær, Århus – som vi ældre husker – næsten »flød hen«, når han beskrev spidserne, da skinnede mangt et avlerøje. Samme statskonsulent havde forøvrigt den teori, at unge hingste avlede bedst – noget, som også andre har ment – på tværs af arvelighedslæren!

Der var opdrættere for såvel heste som kvæg og svin, der har haft en »sjette eller syvende« sans; men lad os slå fast, at de metoder, der i dag benyttes for kvæg og svin, er betydelig mere sikre end »sanserne«.

Svinene

Eskild Toft, Hee, blev på delegeretmødet i 1924 opfordret til at sige lidt om udsigterne for flæskeproduktionen, som medlem af Esbjerg Andels-Slagteris bestyrelse. Han meddelte, at vi siden 1922 havde

hævet vor andel af det engelske marked, hvilket var sket på USA's bekostning. De kunne ikke konkurrere med deres høje dollarkurs mod vor svage krone. Bliv ved, sagde han, og afsætningen holdt til »svinekortene« kom i 1932.

Handel med smågrise blev ofte drøftet på delegeretmøderne. Med 1925-26 har vi »den ærlige krones« krise, der var meget uærlig – og dyr for landbruget. Dermed hænger det sammen, at slagterierne gik med til at finansiere kontrakthandel med smågrise. Dette drøftedes på flere møder, og der holdtes foredrag om emnet. På årsmødet i 1926 gik forstander Rosager, Borris, stærkt ind for tanken om kontraktkøb af smågrise og sagde, at renten ved slagterierne var 7 % mod 30 % hos nogle private. På delegeretmødet i 1927 drøftes det igen. – »Klare sig selv« er den gamle, indgroede bondeidé. Formanden, forstander Voigt, Eskild Toft og Jens Nielsen, Godballe, var imod. 13 stemte for, 12 imod. De fleste stemte altså ikke, og slagterierne kontrakthandel blev stor – meget stor!

Efter krigen 1939-45 steg alle priser, men landbrugspriserne stagnerede eller faldt. Først i 1947-48 kom svinepriserne op efter hårde forhandlinger (det var statshandel dengang). Forstander Ridder har fortalt mig, at driftsbureauets dokumentationer overbeviste englænderne, og der var endnu knaphed på flæsk. Man stoppede for afskibningerne til England en kort tid. Vi kunne dengang have solgt dyrt til andre lande, men ville ikke risikere at miste det traditionelle, engelske marked.

Den »pengefattige« Samvirksomhed har – gennem tiderne – sat mange ting i gang »og fået andre til at betale«.

De første fodringskonsulenter

I 1951 blev der ansat 6 fodringskonsulenter, der alle på forhånd var engageret i en lokal landboforening; så dette var deltidsarbejde. Alle medlemmer i landboforeningerne eller leverandører til slagterierne havde ret til at få lavet en plan for kvægfodring og en plan for svinefodring årligt. Slagterierne kunne dirigere konsulenterne til leverandørerne, hvor der var noget i vejen med de leverede grise. Denne ordning fungerede godt og var meget nyttig. Desværre nægtede slagterierne udenfor området at være med til at betale, og så ville

amtets privatslagterier heller ikke. Derfor fik ordningen kun lov at virke i 2 år.

Avlsarbejdet med svin starter

Der har altid været god kontakt mellem avlscentrene og Samvirksomheden, idet Samvirksomheden har valgt ét medlem til avlscenterudvalget for Ringkøbing amt.

Efter verdenskrigen fra 1939-45 tog arbejdet for oprettelse af en forsøgsstation for svin efterhånden fast form. Forhandlinger mellem Samvirksomheden, amtets husmandsforeninger og områdets slagterier førte til, at man vedtog at bygge svineforsøgsstationen »Vest« ved Skjern, og i juni 1963 kunne de første grise sættes ind på stationen. Konsulent A. Ammitsbøll, Skjern, blev forsøgsleder og tilsynsførende med stationen, et arbejde der ved fællesledelsen for svineavls oprettelse i 1970 blev overtaget af konsulent Kr. Guldager.

Det første avlscenter for svin her i amtet blev – så vidt det kan spores – oprettet på Kongensgård i Nr. Nissum i 1903, og der kom ret hurtigt flere til, så der, da der var flest i amtet, var 23 avlscentre, og i dag, 1977, hvor avlscentrene er samlet under landsudvalget for svin, er der 20.

Det lokale svineavlsarbejde har hele tiden været et samarbejde mellem landbo- og husmandsforeningerne i amtet. I 1934 startede man kåring af svin, og samme år blev der kåret 35 søer og 9 orner, stigende indtil 1938, hvor der blev kåret 147 søer. Arbejdet lå herefter stille indtil halvtredserne, hvor arbejdet igen blev taget op, først på Lemvigegnen, derefter på Kibækegnen, og i 1956 blev det sat i faste rammer på Skjern-Tarmegnen.

Fra 1960 blev der gennemført fælles kåring af svin over hele amtet, og stadig flere svinebesætninger kom med i arbejdet. I 1962 berettes der således om, at der i 85 besætninger er kåret 763 søer og 422 orner.

Kåringsarbejdet blev udført af et tremandsudvalg med konsulent A. Ammitsbøll, Skjern, som sekretær – et arbejde, der også overgik til fællesledelsen ved dens oprettelse i 1970 og derefter med konsulent Kr. Guldager, Skjern, som sekretær.

Med åbningen af svineforsøgsstationen »Vest« ved Skjern den 1. juni 1963 fik kåringsarbejdet af svin rigtig mening, idet man stillede som betingelse for at få indsat grise, at der skulle være kårede for-

ældre. Kåringsarbejdet følges således op med afkommets forsøg for trivelighed, foderforbrug og slagtekvalitet.

Fællesledelsen for svin

I 1970 stiftes Fællesledelsen for Svineavl i Ringkøbing og Ribe Amter som et samarbejde mellem landbo- og husmandsforeningerne, områdets slagterier, såvel private som andels, områdets avlscenterforeninger og svinekontrolforeninger, og hvori Samvirksomheden har en mand i bestyrelsen.

I 1955 dannedes den første svinekontrolforening for økonomisk svinefodring på Skjern-Tarmegnen, og den blev hurtigt efterfulgt af tilsvarende foreninger ud over amtet. Dette arbejde føres nu videre af de lokale landboforeninger i nær tilknytning til amtets fodringskonsulenter.

Allerede før år 1900 diskuterede man, hvor ønskeligt det var med grise »fra hus til hus« uden om markederne, så grisene kun møder »gammelkendte« bakterier, som de har modstoffer i blodet for. Der skulle gå lang tid, helt til denne forening var nær ved 70 år, før noget sådant blev sat i system.

Ved årsmødet i 1960 meddeles det, at svinekontrolforeningerne nu har 39 assistenter, som kommer hos 2835 medlemmer – vel 25-30 % af svineholderne i amtet. Dette er af meget stor økonomisk betydning, hvis den af assistenterne beregnede foderplan følges.

Inseminering

I 1974 meddeles det, at ornecentralen i Ansager nu kan dække hele insemineringsbehovet i Ringkøbing amt, og samme år berettes, at forsøgsstationen »Vest« nu ligger klart over landets gennemsnit for slagtekvalitet. Det er vel ca. 25 år siden, Grue-Sørensen udtalte, at vi var slemt bagefter med grisene i de almindelige landbrug i Ringkøbing amt. – Han pakkede udtalelsen pænere ind!

Svineslagterierne har været »indpiskerne« vedrørende skabelsen og forbedringen af den danske bacongris, der betales med overpris; ligesom forsøgslaboratoriets forsøg har deres store andel i, at slagterierne får den gris, de bedst kan sælge.

Jeg sad i april 1976 og talte med lederen af Landbrugets Salgskontor for Japan i Tokio, og jeg spurgte ham ved denne lejlighed om, hvad det er, der sælger den danske gris i Japan? Han svarede, at det

dels skyldes, at pakningerne altid er ens, at de altid rummer præcis den samme vare, at vægten er nøjagtig og at varen er god at skære ud ved salg. Alt det en landmand har »brummet« over, når han for at opnå alt dette blev klemt på det ømmeste sted – »pengepungen« – er nu grisens aktiv!

Med den stigende specialisering i landbruget og dermed husdyrholdet vokser et behov op omkring vejledningsarbejdet. Gennem 1975 fører fællesledelsen for svineavl forhandlinger om specielle svineproduktionskonsulenter til at vejlede i produktionssystemer, SPF, krydsning, staldtyper m. v. På Herningegnen har Herning Svineslagteri truffet aftale med landboorganisationerne om, at konsulent Andr. Jørgensen ansættes med 1/3 til specielt disse opgaver. Efter en del forhandlinger vedtog man at ansætte en svineproduktionskonsulent, også for den øvrige del af amtet, i samarbejde med slagterierne og husmandsforeningerne, og den 15.5.76 ansættes konsulent Johs. Hansen med virke fra Holstebro.

Fjerkræet

I 1931 kom fjerkræet »flyvende« ind på delegeretmødet. Det blev indledningen til samarbejde med amtets fjerkræavlerforening. Fra 1932 var der beretningsaflæggelse ved delegeretmødet, først ved togbetjent Pedersen, Struer.

I kriseårene i trediverne var der ikke så få landmandskoner, der arrangerede ret store hønsehold efter datidens forhold. For adskillige var det en økonomisk redningsplanke.

Rundt i landet dukkede der fjerkræslagterier op. Ved årsmødet i 1933 meddeles det, at Randers Fjerkræslagteri allerede var i god gang. Kyllingefedningen tog sin begyndelse, for senere at blive rationaliseret og udbygget.

Landbrugslærer (og konsulent) K. Vadgård, Borris, blev Samvirksomhedens første repræsentant i fjerkræudvalget. Samvirksomheden støttede afholdelse af konkurrencer med hele fjerkræhold, staldbedømmelser m. m.

Fjerkræet tegnede sig for landbrugets tredie største eksportindtægt. Under krigen bremsedes hønseholdet på grund af kornknaphed.

Fra 1950 ansattes en fjerkrækonsulent for 3 amter, konsulent Møl-

bak, Holstebro. De tre amter var Ringkøbing, Viborg og Thisted amter. Bag denne nyskabelse stod fjerkræavlerforeningerne, husmandsforeningerne og landboforeningerne med én repræsentant for hvert amt – i Ringkøbing amt ved Samvirksomheden. Halvdelen af konsulentlønnen var statstilskud, og resten deltes med 1/6 til fjerkræavlerforeningerne, 2/6 til husmandsforeningerne og 3/6 til landboforeningerne. Samvirksomheden skulle – i første omgang – skaffe 1500 kr., der måtte pålignes de enkelte landboforeninger.

Et par år senere blev Ringkøbing amt alene om konsulenten.

Også inden for fjerkræavlen holdes elitekonkurrencer med helt op til 24 deltagere. I 1957 meddeler formanden for udvalget, E. Krath, Sunds, at 30 % af amtets rugerier var under tilsyn, men samme år ømmede man sig ved en for lav ægpris. Der var 1,6 mill. stk. fjerkræ færre end året forud og 69 % færre end i 1939.

I 1969 meddeles det, at fjerkræslagterierne tilbyder mindstepriser ved langtidskontrakter.

I 1977 beretter Bøje Ledgård, Holmsland, om fjerkræholdet i Holland, at staten der betaler hele konsulenttjenesten, yder tilskud fra EF-ordningerne, giver 75 % tilskud til nye stalde og tilbyder penge til rente på 6-10 %; dette er ikke let for danske producenter at konkurrere med.

Ved de respektive landsudvalgs oprettelse i 1970 blev fjerkræarbejdet indplaceret direkte under landsudvalget og styres nu derfra med specialkonsulenter for fedning, rugerier, kyllingeproduktion m. m.

Grundforbedring

Danmark har haft en række »grundforbedringslove« vedrørende mergling, dræning, landvinding, ajlebeholdere, møddingssteder, tilbygninger, isolering, ventilering, kartoffelhuse m. m.

De fleste af lovene – og især vedrørende afvanding – havde et klart socialt sigte, nemlig at skaffe beskæftigelse. Den hjælp, som staten tilbød for at få arbejderne i gang, enten som direkte tilskud eller som lån, har gavnet landbruget betydeligt.

Der var i hvert amt nedsat amtsudvalg for grundforbedring. I Ringkøbing amt har bønder med stor forståelse for sagen beklædt

formandsposten – indstillet hertil af Samvirksomheden i Ringkøbing amt.

Amtsrådsmedlem Andr. Christiansen, Holmsland, beretter i 1935, at Hedeselskabet slet ikke kunne følge begæringerne op med færdige planer; men at der alligevel i 1935 var drænet for 220.000 kr. i Ringkøbing amt.

Jens Hagelskær kritiserede i 1936, at der for at skaffe arbejde byggedes f. eks. viadukter i stedet for kartoffelhuse, siloer o. s. v. Jens Hagelskær var aldrig mundlam, heller ikke ved de store jydske delegeretmøder, hvor han kæmpede bravt for »wos u'e o æ sånd«.

Efter Andreas Christiansens død blev J. M. Voigt, Løvstrupgård, i 1940 formand for grundforbedringsudvalget. Han trak sig tilbage som formand for Samvirksomheden i 1939. Voigt arbejdede meget energisk med de givne muligheder. I 1949 beretter han, at der i løbet af 12 år – siden 1937 – har været 6100 sager, der har kostet 14,3 mill. kr., hvoraf 6,2 mill. kr. er statstilskud.

I 1950 valgtes Andreas Elkjær, Holmsland, til formand, og han beretter i 1964, at Skjernåafvandingen nu nærmer sig sin afslutning, og at der nu også arbejdes med landvindingslån til Stadil enge. I 1961 er der indgået 417 andragender til udvalget – deraf 40 om vandvindingsret. Antallet af ansøgninger om vandvindingsret steg voldsomt især i halvfjerdserne med de tørre år. Der er virket for, at retten til vandvinding – specielt boring – kan blive lettere og billigere.

Fra 1965 kan gravemaskiner bruges ved dræning.

Undertiden var der – på delegeretmøderne – røster, der kritiserede statstilskud til både dit og dat, men man var dog helt klar over, at pengene til grundforbedring var givet bedre ud end til arbejdsløshedsunderstøttelse.

I 1957 meddelte Andreas Elkjær, at der var ydet ca. 1800 »Marshall-lån« til Ringkøbing amt – 1800 nye eller forbedrede ko- eller svinestalde, dog med visse andre ting indbefattet. Amerikanske skatteydere har altså »sat« mange bygninger i amtet. Det er der grund til at påskønne. Ringkøbing amt har nok også fået en stor mundfuld af kagen, fordi vestjyderne »var på tærne«. Grundforbedringsudvalget (og bygningsudvalget) støttede energisk, og J. E. Foged agiterede for at udnytte lovene.

Loven har fra tid til anden fået en ny skikkelse. Om mergel, mergelbaner m. m. er der lovgivning før og efter århundredskiftet.

Bygningsudvalg

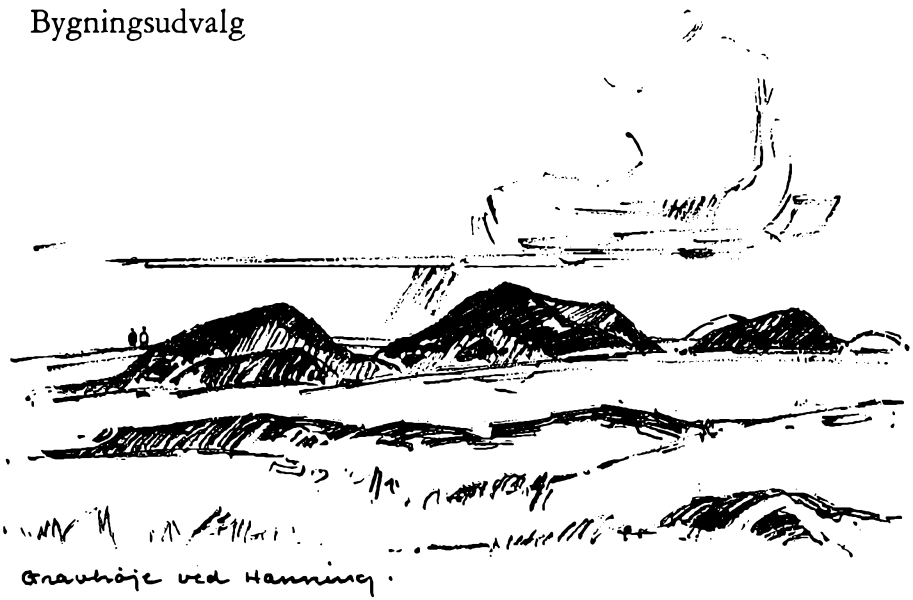

Gravhøje ved Hanning.

I Vestjylland – og helt enestående på Holmsland – står de skønne monumenter over, hvor dygtige de håndværkere må have været, der byggede disse gårde. Hvad rummelighed i stuehuse og stalde angår er de naturligvis udtryk for den tid, da de blev bygget, og derfor blev stalde og lader alt for små til den produktion, der tog fart efter år 1900. Men stuehuse, såvel som endnu bestående udhuse, viser en enestående evne hos bygmestrene til at afstemme dimensioner og farver, så det spil, de giver, stadig fryder vort øje, skønt bygningerne ikke er arkitekttegnede.

Landbrugsbygninger fra slutningen af forrige århundrede og op til omkring år 1920 er bygget billigt; men er sædvanligvis ikke kønne.

Foreningen af jydske landboforeningers bygningsudvalg udpegede gennem en lang årrække »mønsterbygninger«, som interesserede kunne besøge, og der blev hver sommer holdt en eller to stærkt besøgte bygningsudflugter.

I tyverne og trediverne kom »funktionalismen«, hvor ønsket for beboelseshuse var »bekvem indretning« – så pyt være med symmetrien set ude fra.

Det funktionalistiske i landbrugets udhuse – og i nogen grad også

i stuehuse – slog igennem med professor L. Hansen Larsen, Landbohøjskolen – manden med standpunkter, han var parat til at slås for. Han skabte for udhusenes vedkommende den såkaldte T-gård, hvor de centrale rum var placeret, så færdselslinierne blev kortest mulige.

Ventilation og isolering fulgte med; men ventilationen var det mindst sikre område. Ideerne slog også i nogen grad igennem i de stuehuse, der blev bygget. Det meste af alt dette byggeri var også smukt set ude fra.

De grundlæggende ideer er gældende endnu, men de stærkt øgede besætninger, mange nu kører med – især de unge – har skabt en del nye staldtyper, bl. a. løsdriftsstalde af forskellig type, isolerede eller ikke isolerede, og med specielle malkerum, hvor ryggen kan holdes ret. Dybe knæbøjninger, 3 gange for hver ko 2 gange daglig, er skyld i, at mange ældre landmænd afskaffer køerne.

Landbruget begyndte at ansætte bygningskonsulenter i trediverne, og hvad foretog Samvirksomheden sig i Ringkøbing amt?

Skønt der var krig – og materialemangel adskillige år efter 1945 – søgte man en bygningskonsulent. Der indkom 18 ansøgninger og den 23.10.1944 ansattes agronom J. K. Kristensen, Holstebro, som bygningskonsulent. Valget viste sig at være godt. Han var en myreflittig mand og formåede at få et meget godt samarbejde med de hjælpere, han senere fik på kontoret.

J. K. Kristensen ansattes på prøve, og Samvirksomheden garanterede ham en vis (ikke stor) løn. Meningen var, at arbejdet skulle hvile i sig selv, hvad det også kom til (godt og vel).

Der kom straks mange anmodninger om hjælp; men det varede et par år, før der var materiale til projekterne, og pengene for projekterne kom ind. Det klarede Samvirksomheden med forskud.

Der blev nedsat et bygningsudvalg og aflagt beretning ved delegeretmøderne. Der redegjorde konsulenten for arbejdet, og hvilke beløb projekterne og byggeriet løb op i. De to tal dækkede ikke altid hinanden. Projekteringer var der altid nok af, og i de år, hvor økonomien tegnede lysere for landmanden, byggedes der stærkt.

Beløbene, der byggedes for, har gennem en del år varieret mellem 4 og 7 mill. kr. årligt, senere op til 10-11 mill. Gennem 20 reelle arbejdsår er opført 2264 bygninger.

Ordningen var sådan, at en skitse med råd og vejledning – men uforpligtende – kunne fås meget billigt, og honorarerne for projek-

tering og tilsyn med byggeri lå langt under arkitekthonorarer. Fru Kristensen stod for lystrykkene.

I 1970 døde konsulent Kristensen, og det i 1961 oprettede maskinudvalg og kontor kom nu til at omfatte såvel maskiner som bygninger – se maskiner. I 1972 lukkede kontoret i Holstebro og flyttede til Vildbjerg.

Maskinerne og teknisk udvalg

Så tidligt som i 1904 blev der nedsat et udvalg, der skulle undersøge, om ikke maskinhandelen kunne komme i en bedre gænge.

I 1930 indledte formanden, forpagter J. M. Voigt, en diskussion over emnet: »Foregår landbrugets forsyninger med redskaber og maskiner på en betryggende måde«. Voigt sagde bl. a.: »Benyt beretningerne fra Statens Redskabsprøver. Lad os få flere demonstrationer – køb den maskine, der er brug for, til den rigtige pris, som bør være fremstillingsprisen + en rimelig avance«.

En vældig diskussion udspandt sig, hvor bl. a. Rosager sagde: »Vi har alt for mange maskintyper – lad os selv vælge type og få dem i masseproduktion, så maskinerne kan blive billige«. Fællesindkøb blev nævnt, men Andr. Christiansen sagde: »Sporene skræmmer – vi prøvede for 20 år siden«. – Videre sagde han: »Køb ikke tyske maskiner, når Tyskland lægger vor eksport hindringer i vejen«. Eskild Toft, Hee, svarede dertil: »Vær forsigtig med skarpe udtalelser – England lukker, når de ikke har brug for flere varer – Tyskland lægger told på«. Andr. Christiansen fastholdt sine udtalelser, så længe Tyskland krænker vor mestbegunstigelsesret. Maskinsnak kunne altså føre over i udenrigspolitik!

Der skulle gå en årrække, før landbrugets maskinsalg blev en faktor af betydning for prisdannelsen, og der var mange begyndervanskeligheder.

Stødet til ansættelse af en maskinkonsulent for Ringkøbing amt kom ude fra, idet Ansager-Øse og Omegns Landboforening rettede henvendelse vedrørende samarbejde til Samvirksomheden om en maskinkonsulent med bolig i Ribe amt, hvor man ville oprette en maskinstation.

Henvendelsen blev behandlet på et bestyrelsesmøde den 19.4.47. Man svarede vist nok: »Hvis de i Ribe amt ville afholde alle udgifter mod, at Ringkøbing amt for betaling kunne låne ham til enkelte foredrag m. m.«. Jo – det var vestjyder, der snakkede sammen på et sprog, de forstod, og så var sagen syltet.

I 1960 spøger sagen igen, hvor det meddeles, at Hammerum herred og Bølling-Nr. Herreds landboforeninger selv har løst problemet.

Endelig i 1961 sker det, og der var 7 ansøgere til stillingen som maskinkonsulent for hele Ringkøbing amt. Konsulent Immanuel Møller blev ansat med tiltrædelse senest fra den 1.4.62, men så vidt mulig tidligere.

De følgende års delegeretmøder melder om travlhed med traktorprøver, kornopbevaring, sprøjtning, svejsekurser, demonstrationer og selvfølgelig den almindelige vejledning.

I 1968 berettes der om kontorets arbejde med vurderinger ved betalingsvanskeligheder. I 1969 meldes om stigende aktivitet med mejetærskere og mange kurser derom. I 1970 nævnes meget arbejde forårsaget af sammenlægninger. I 1974 er der en stigning på 40 % i byggeri, og kontoret er kritisk overfor forringelser af byggematerialer – især fra visse bestemte firmaer. Ja – tænk hvilken nyttig opmærksomhed der tjener landmanden. I 1976 og 77 er der et væld af vandingssager, og i 1977 kommer der et nyt bygningsreglement, så også landbruget skal anmelde byggeri til kommunen.

Ved konsulent J. K. Kristensens død i 1970 overtog maskinkontoret også byggevejledningen og fra 1.3.72 med kontor i Vildbjerg.

Maskinudvalget og bygningsudvalget slås sammen til »Teknisk udvalg« og fra 1971 etableres samarbejde med Ringkøbing Amts samvirkende Husmandsforeninger om teknisk kontor og personale, ligesom husmandsforeningerne fik sæde i udvalget, der består af 9 medlemmer med 6 valgt af Samvirksomheden og 3 valgt af husmandsforeningerne.

Ungdomsudvalg

Der har langt tilbage i tiden været nogle muligheder for frivillig aftenskole for konfirmerede unge på landet – oftest udført af en idealistisk lærer for lidt eller intet i løn.

Fra 1930 blev der gennem en aftenskolelov mulighed for hel eller delvis gratis undervisning imod en ret beskeden offentlig betaling til læreren. Loven er ændret flere gange og har omfattet mange slags undervisning – og efterhånden en bedre lønnorm.

Mest almindelig var en aftenskole med dansk og regning + nogle »trækplastre« af anden art.

Helt siden i tyverne har der været landbrugsfaglig aftenskole lokalt, arrangeret med konsulenter, landbrugslærere, dygtige landmænd, skolelærere o. s. v. som undervisere.

Senere får Samvirksomheden part i, og ansvar for, undervisningen. På delegeretmøderne blev der talt meget om ungdommen som arbejdskraft, om mangel på arbejdskraft og om vilkårene for generationsskifte, som man egentlig altid har fundet for hårde.

Ved de føromtalte meget værdifulde planteavlsudstillinger var der mange unge som udstillere, og i Lemvig, hvis udstilling blev rost meget, sagde konsulent N. Mølgård, Lemvig: »Vi bør absolut søge at gøre unge interesserede«. Det gjorde de på de kanter, hvor de tidligt skabte et omfattende ungdomsarbejde.

Der kom efterhånden fagligt ungdomsarbejde i gang i de fleste lokale landboforeninger.

I 1947 blev der på Samvirksomhedens foranledning afholdt møde med amtets ungdomsudvalg for at gøre undervisningen mere ensartet, så de samme emner behandledes overalt inden for samme år, hvorved en flytning ved f. eks. pladsskifte ikke generede fortsat undervisning et andet sted.

Nu var der skred i sagerne. På delegeretmødet i 1949 blev der nedsat et udvalg, der indbød til møde i Skjern den 9.5.49, hvor der var en fyldig repræsentation fra såvel landbo- som husmandsforeningerne. Konsulent N. J. Nielsen, Herning, fremlagde en skitse for økonomien, der – så nogenlunde – skulle hvile i sig selv.

Der valgtes et fælles amtsungdomsudvalg, og til formand valgtes Carl S. A. Hansen, Ådum, som var både energisk og initiativrig. Det meddeles på delegeretmøderne, at der i de forløbne år var undervist 3000 til 5000 unge i mange forskellige ting, teoretisk og praktisk.

Ungdomskommissionens betænkning med professor Hal Koch som formand og inspirator kom til at øve indflydelse på landbrugslovgivningen om både fritid, ferie og arbejdstid for unge under 18 år.

Aftenskolerne blev efterhånden til dagskoler, og midt i tresserne

blev det almindeligt med en uges samlet undervisning uden at dette må trækkes fra i ferien. Det var den besked, en landmand fik på årsmødet, da han spurgte.

Hartvig Andersen, Rysensten, efterfulgte Carl S. A. Hansen som formand. Også han gik med ildhu ind i et fortsat frugtbart arbejde, der fortsattes af skiftende formænd.

I 1968 beretter P. Søndergård, at tallene daler i landbrugets fagskoler – sikkert på grund af længere undervisning i kommuneskolerne.

Uddannelsesmønster

I en årrække havde det været drøftet, at unge landmænd skulle have en bedre uddannelse. Landbo- og husmandsforeningerne enedes på landsplan om en form for landmandsuddannelse. Den omtales i beretningen for De samv. danske Landboforeninger i 1964-65 og i det følgende år og formuleres sådan:

1. Der forudsættes mindst 3 års arbejde i praktisk landbrug efter det fyldte 15. år på mindst 2 forskellige landbrug, hvoraf forældrenes godt kan være det ene. Af de 3 år skal 1/2-1 år, dog højst 2 år, være ved husdyrenes pasning og pleje, og mindst 1/2 år skal være ved kvægets pasning og pleje.
2. Teoretisk uddannelse i praktikperioden, hvor der forudsættes deltagelse i:
   a. den erhvervsprægede ungdomsskoles landbrugslinie 1. og 2. trin, hver på 144 timer – eller
   b. en tilsvarende undervisning som nævnt under a, men givet under anden landbrugsfaglig skoleform, samt
   c. andet landøkonomisk ungdomsarbejde, herunder kurser og konkurrencer i planteavl, husdyrbrug, landbrugsmaskiner m. v.

Teoretisk uddannelse efter den egentligt praktikantperiode og deltagelse i et 6-9 måneders kursus på en landbrugs- eller husmandsskole.

Til dette kom så de landbrugsfaglige grundskoler, der begyndte som forsøg i 1968-69 på Borris og Sydsjællands landbrugsskoler, og som faldt så godt ud, at de blev den unge landmands fremtidsvej.

På Fjordvang i Velling har der nogle år været kurser specielt beregnet for byboere, der ønskede at søge på landet.

I 1972 berettes der ved delegeretmødet om, at de nye 3 måneders grundskoler går godt – i 1974 med 900 deltagere.

I 1974 fik ungdomsudvalget overladt ubenyttede penge fra halmfabrikundersøgelsen, et beløb på 10.000 kr.

I 1977 siger Diderik Grønbæk, Tvis, at ungdomsudvalget har holdt 82 møder, og at 1050 børn har deltaget i 4-H arbejdet. Ungdomskonsulenten mangler medhjælp i arbejdet, og udvalget plages af »lommesmerter«.

På formandsmødet i september 1977 vedtages det at forhøje tilskuddet til amtsungdomsudvalgets arbejde fra 1,60 kr. til 5,00 kr. pr. medlem i landboforeningerne.

Efterhånden som opgaverne voksede frem, blev det nødvendigt med en koordinator for dette arbejde, og i 1964 ansattes konsulent Vagn Aage Davidsen som ungdomskonsulent for udvalget – et arbejde der i 1970 blev overtaget af konsulent Henning Riis, Herning.

Samarbejdet med amtshusmandsforeningerne

Der har gennem en årrække været et nært og godt samarbejde med Ringkøbing Amts samvirkende Husmandsforeninger. De første fælles udvalg var fjerkræudvalget og landboungdomsudvalget, senere teknisk udvalg og svineavlsarbejdet i fællesledelsen, ligesom der også nu udarbejdes fælles planteavlsberetning for hele amtet.

Husholdning

Som rosinen i pølseenden af de faglige udvalg med en længere virketid kommer nu kvinderne.

Landhusmoderen har altid spillet en fremtrædende rolle i et landbohjem – menneskeligt spillede hun altid 1. violin, og økonomisk betød hun såre meget gennem direkte landbrugsarbejde, både ved den daglige håndmalkning, ved arbejde i høst og slet, ved roearbejdet o. s. v.

Det gamle danske ordsprog ved også noget om landhusmødre, jo – »hun er i stand til at bære ud i sit forklæde, hvad manden slæber sammen med 4 heste«.

En nærmere vurdering af landhusmoderens betydning for økonomien gennem hendes livsførelse er relativ ny.

Ved de faglige landbomøder var kvinderne kun undtagelsesvis med – desværre.

Har jeg set ret i protokollerne, er kvindernes indsats første gang nævnt i 1930, da de var med til en planteavlsudstilling i Lemvig. På disse udstillinger kom de til at høre til, med blomster og køkkenurter, samt masser af henkogningsglas.

Landbrugsregnskaberne hjalp med til at lukke både kvindernes og mændenes øjne op for kostdagsprisens betydning.

Ved delegeretmødet den 30.1.33 – under landbrugskrisens voldsomme tryk – fremkom assistent Ottosen med den oplysning, at den billigste kostdag i kredsen var 50 øre og den højeste 1,18 kr. Hvor der var folk på kost, var gennemsnitskostdagen 10 øre dyrere, end hvor familien var alene. Jo – der hører en god kost til »en god plads«.

Fru Grønbæk, Vinding, takkede Ottosen for hans husholdningsinteresse, og så skød hun kanonen af: »Der er 14 husholdningskonsulenter i andre egne af Jylland – vil Samvirksomheden ikke nok påtage sig at garantere én konsulentløn?«

»Megen velvilje«, sagde Voigt, »men ikke mange penge!«

Men fru Grønbæks »granat« havde slået ned! Den 25.2.33 holdt 11 landboforeninger møde om sagen. Det blev vedtaget, at Samvirksomheden skulle have dækning fra de enkelte landboforeninger. Der blev endvidere nedsat et husholdningsudvalg!

Fra Bølling-Nr. Herred valgtes fru Rosager, Borris.

Fra Ulfborg-Hind Herred valgtes fru Lambæk, Lem.

Fra Hjerm-Ginding Herred valgtes fru Grønbæk, Vinding.

Fra Hammerum Herred valgtes fru Overgård, Vejely, Herning.

Fra Skodborg-Vandfuld Herred valgtes fru Møller, Krabomark, og dertil fru Overgård, Holstebro, og fru Møller, Holmsland.

Fru Rosager blev den første formand og meddelte i 1934, at arbejdet gik fint. Husholdningslærerinde frk. Sommer var optaget langt ud i fremtiden, og der var lejet hjælp til sykursus. Frk. Sommer flyttede til Esbjerg i 1937 til en bedre betalt stilling!

Men som de kunne, de piger. I 1937 var der 113 kurser i madlavning, 17 kurser for unge piger, 51 kjolesyningskurser og 8 udstillinger. Og pengene – ikke noget med at »nasse« på Samvirksomheden. I 1939 var der 1858 medlemmer, og der har været beskæftiget 5 konsulenter. Der var endda penge i kassen.

Ja – sikken det slog an og gjorde gavn.

Husholdningslærerinderne vekslede tit – mon ikke de blev »bortført«? Protokollerne melder intet om gerningsmændene, men der berettes i protokollen, at der i et sogn var 19 koneløse gårdmænd!

I 1947 var der ikke mere nogen beretning fra husholdningsudvalget. Udvalget havde efterhånden »født« en flok »børn«, der var vokset til.

Så fint stod nu husholdningsarbejdet, at det var stykket ud i kredse med hver sin konsulent. De fælles husholdningsdage for hele amtet, som det første udvalg havde startet, fortsatte.

I 1975 og 76 holdtes et par møder om eventuel tilknytning igen til Samvirksomheden på foranledning af henvendelse fra husholdningsforeningerne i amtet. Der foreligger ikke, da dette skrives, nogen afklaring heraf.

Konsulenter og konsulentordninger

Ideen til konsulentvirksomhed opstod i midten af forrige århundrede på Landhusholdningsselskabets foranledning. Dels ansattes, med professor Segelcke, Landbohøjskolen, som ophavsmand, en række statskonsulenter, og på privat basis teknikere, der kunne hjælpe de nye mejerier. Men man har fra 1840-50 og fremefter også ansat husdyrbrugskonsulenter.

I 1887 gav staten tilskud dertil, og i år 1900 var der ansat 32 husdyrbrugskonsulenter (foruden statskonsulenter). Deraf var 30 %

landbrugskandidater, 25 % dyrlæger og resten praktiske landmænd, der kaldte sig »kreaturkyndige mænd«.

Fra omkring år 1900 kunne også konsulenter i planteavl få tilskud. I 1904 var der 4, i 1910 var der 38 og i 1920 ialt 53 planteavlskonsulenter, fortæller professor O. H. Larsen. Inden landbrugskandidater ansattes, var der adskillige steder i Ringkøbing amt ansat en ung mand til at hjælpe et planteavlsudvalg.

Tidligere var der en del konsulenter, der plejede flere »grene«, men af specialkonsulenter ansat i foreninger opgiver forstander J. Ridder i »Ard og Oxe« følgende tal:

Hele landet i:	1900	1910	1920
Planteavl	4	38	53
Husdyrbrug	32	38	44

Konsulentflokken i 1977 er en broget flok, og der er ikke mindre end 22 faggrupper, som landbruget kan trække på. – I nyeste tid tilvækst af specialister med landskonsulenter og forskning i baghånden.

Følgende konsulenter har været (og er) tilknyttet Samvirksomheden og dens udvalg:

Planteavl:	A. Binderup (deltid)	1915-51
Husdyrbrug:	L. Lauridsen	1921-24
	S. Grue-Sørensen	1924-46
	J. K. Ruby	1932-35
	Jens Jensen	1935-54
	Ejler Olsen	1935-74
	Hans Møller	1946-
	Anders Høgh	1955-
Regnskab:	Schermann Ottesen	1931-35
	Aage Iversen	1935-
Bygninger:	J. K. Kristensen	1944-70
Maskiner:	Immanuel Møller	1962-
Ungdomsarbejde:	V. Å. Davidsen	1964-70
	Henning Riis	1970-
Fjerkræ:	Karl Mølbak	1950-53 og 1958-72
Svineavl:	A. Ammitsbøll (deltid)	1961-70
	Kr. Guldager	1970-
Svineproduktion:	Andr. Jørgensen (deltid)	1975-
	Johs. Hansen	1976-

Det store antal konsulenter i amtet var, og er, ansat af lokalforeningerne. Konsulenternes løn og lønregulering indeholder protokollerne meget om. Lønnen er delvis et statstilskud, der gennem årene har varieret en del og været forskellig for flere konsulenttyper. Restlønnen har foreningerne betalt – eller også har brugerne, som f. eks. for regnskabs- og økonomikonsulenternes vedkommende. Bygningsprojekteringen under J. K. Kristensen fra 1944 til 70 modtog ingen statstilskud, og arbejdet hvilede i sig selv. Fra 1968 gives statstilskud til visse projekteringsskitser for bygninger, der fra 1972 i Ringkøbing amt sorterer under »teknisk tjeneste«, og der kommer detaillerede regler for, hvad en bygningskonsulent eller assistent må udføre med statstilskud.

Oversigt for statstilskud til konsulentløn 1920 til 1976

Før 1925 tilskud med 50 % af løn.
1925 tilskud med 40 % af løn
1930 tilskud med 50 % af løn, højest 3500 kr.
for regnskab tilskud med 25 % af løn
1932 tilskud med 50 % af løn, højest 2500 kr.
1942 tilskud til regnskab med 33⅓ % af løn, højest 3500 kr.
1951 tilskud med 50 % af løn, højest 5000 kr.
for regnskab med 33⅓ % af løn
1955 tilskud med 60 % af indtil 12.000 kr. og 40 % af resten af løn op til 18.000 kr., højest 9600 kr.
Der vedtages pristalsregulering fremover.

Regnskabskonsulenterne kaldes nu økonomikonsulenter og skal stå til rådighed med råd til alle foreningens medlemmer. Den ansættende forening skal administrere regnskabskredsen for egen regning. Regnskaberne skal tjene til oplysning gennem offentliggørelse i beretninger.

I 1961 blev det ordinære statstilskud sat op til 70 %. Der dukker efterhånden regler op for, hvor mange regnskaber en økonomikonsulent skal føre for at opnå fuld tilskud.

En del andre regler præciseredes i 1968.

I 1971 ændres tilskudsordningen til en lov, konsulentloven. Konsulentforeningen og de to store landsforeninger for landbo- og husmandsforeningerne enes om tingene. I 1977 ventes en lettelse m. h. t. økonomikonsulenternes indberetning.

Tilskud gives også fuldtud til indenlandsk kørsel og rejser. Til assistenter gives også tilskud, dog til en lavere løn end konsulenternes og efter anciennitet og uddannelse.

Til kontorhold og beretninger har tilskuddet varieret en del.

I 1972 kom et personaleloft, så man ikke frit kan oprette nye stillinger.

Vist har konsulenterne kostet staten mange penge, men uden tvivl har det været en god investering, og hyppigt den håndsrækning, der skulle til for at få nye, værdifulde tanker realiseret.

Det kan aflæses i protokollerne, at når tilskudsreglerne bedredes, steg konsulenternes løn, og i vanskelige perioder har Samvirksomheden imødekommet konsulentønsker om en lønforbedring.

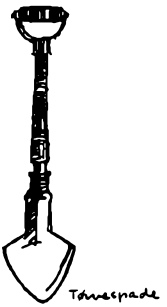

Samvirksomhedens formænd

Perioden:	Navn og bosted:
1902-04	Gdr. og folketingsmand Mads Lambæk, Lem.
1905	Assistent Jens Vestergård, Herning.
1906	Gdr. P. Kr. Pedersen, Ll. Ryesminde, Videbæk.
1907-10	Assistent P. Pedersen Hjerk, Skovbjerg.
1910-17	Gdr. Kr. Tovborg Jensen, Klostermølle, Gudum.
1917-19	Gdr. og folketingsmand Mads Lambæk, Lem.
1919-39	Forstander J. M. Voigt, Løvstrupgård, Lem.
1939-47	Gdr. Diderik Villemoes, Vejrum, Hjerm.
1947-66	Gdr. Sv. Grue-Sørensen, Hjerm.
1966-75	Forpagter Vagn Voigt, Løvstrupgård, Lem.
1975-	Gdr. Harry Nicolaisen, Sodborg, Lemvig.



Mads Lambæk
formand 1902–04 og 1917–19



Jens Vestergård
formand 1905



P. Kr. Pedersen
formand 1906



P. Pedersen Hjerk
formand 1907–10



Kr. Tovborg Jensen
formand 1910–17

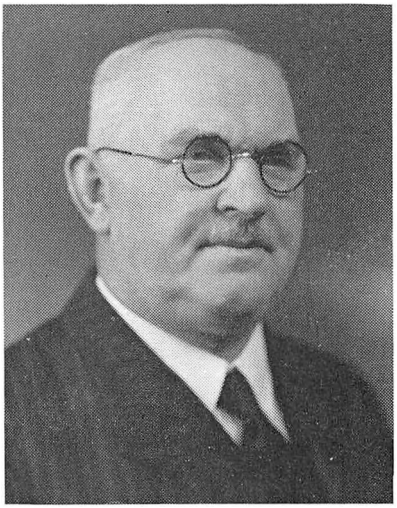

J. M. Voigt
formand 1919–39



Diderik Villemoes
formand 1939–47

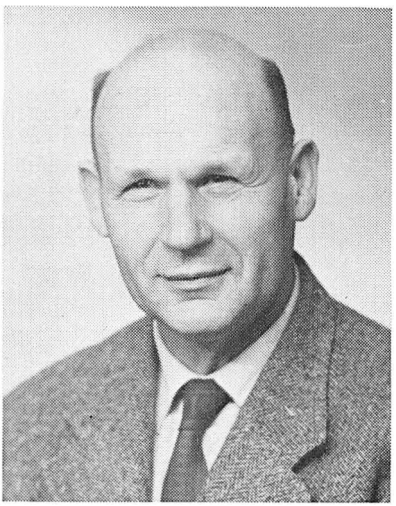

Sv. Grue-Sørensen
formand 1947–66

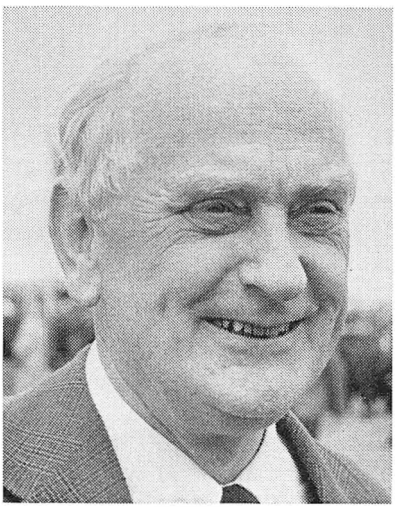

Vagn Voigt
formand 1966–75



Harry Nicolaisen
formand 1975–

Landbrugsskoler i Ringkøbing Amt

Det er et ønske fra Samvirksomheden, at der i dette jubilæumsskrift også skal være en kort omtale af amtets landbrugsskoler og deres historie.

Borris Landbrugsskole
er Samvirksomhedens »barn«. Samvirksomheden fik »tvillinger« i sine unge dage, nemlig, som nævnt først i skriftet, Borris Landbrugsskole og Studsgård Forsøgsstation; nu ved Samvirksomhedens 75 års jubilæum er Borris en ung »ældre« i fuld vigør, medens Studsgård »skranter«.

Borris Landbrugsskole er udførligt omtalt her i skriftet under perioden fra 1902 til 1920, og der henvises dertil; blot skal det oplyses, at skolen modtog sit første elevhold til november 1907.

Hammerum Landbrugs- og Husholdningsskole
Skolen har en mærkelig historie!

I 1839 fødtes på en gård i Birk, Gjellerup sogn, en dreng, der kom til at hedde Palle Fløe Nielsen. 18 år gammel gik han hjemmefra –

uldjydernes vej med posen på nakken. Han blev hurtig en rig mand, storgrosserer og fabrikant, og boede vidunderligt på Øresundskysten.

Han elskede sit hjemsogn og ønskede at gøre det skønnere med plantning af haver. Til det formål stiftede han i 1903 et legat til en havebrugsskole, en selvejende institution, men under det til enhver tid siddende sogneråd som bestyrelse.

Legatkapitalen var på 100.000 kr. + renten af 100.000 kr., hvis en plejedatter døde barnløs. Det gjorde hun i 1951, og fra da får skolen renten. P. Fløe Nielsen døde i 1905.

Legatpengene var bundet i ind- og udland, og først i 1927-28 kunne skolen bygges. I fundatsen bestemmes det, at der skal afholdes kurser, hvor egnens folk kan få undervisning vedrørende havebrug – gratis.

Men der byggedes for alle pengene. Man satsede på en gartnerskole med værelser til 40-50 elever, beliggende på et areal på 4 ha.

Den 9.1.28 indviedes skolen og festtaler var den kendte rektor ved Københavns Universitet I. V. Birk (en slægtning af legatstifteren) – ham der efterlyste sin stjålne guldrektorkæde, men fandt den – i sin lomme. Den dag så alt lovende ud, men – viste det sig – der var ingen brug for skolen som gartnerskole. Der blev holdt småkurser i dit og dat, men skolen forfaldt.

Ved forhandlinger mellem landbo- og husmandsforeningerne i Hammerum herred og Gjellerup sogneråd lykkedes det i 1938 – trods fundatsen – at få skolen omdannet til landbrugsskole – takket være undervisningsminister Jørgen Jørgensen, der tog forstående og praktisk på sagen.

Den 29. april 1938 besøgte et udvalg bestående af repræsentanter for de landøkonomiske foreninger på egnen og Gjellerup sogneråd os i Haslev. Vi blev antaget til at lede den nye skole, hvis der var fuld tilslutning hjemme, og det var der.

Der var i Hammerum herred indsamlet 25.000 kr. til at erstatte elever den amtsunderstøttelse, de dengang ikke kunne søge i de første 2 år (det blev til $1^1/_2$).

Samtidig med at jeg blev forstander, kom jeg på »fattiggård«, idet den gård, der gennem en årrække var anvendt dertil, »Toftegård«, blev skolegård. Jeg blev forpagter af både skole og gård indtil 1960, da skolen overtog hele økonomien og vi fik fast løn.

Toftegård blev i 1938 ombygget til en T-gård og var fra 1954 til 1962 afkomsprøvestation. Arealet var i 1938 ca. 20 ha, hvoraf en

trediedel var stærkt vandlidende eng. I tidens løb er det lykkedes at tilkøbe, så skolens gård nu er på 75 ha. I 1971 blev der moderniseret og bygget ny løsdriftsstald til ca. 100 køer + opdræt, samt indrettet i bestående huse til produktion af 100 fedekalve.

Selve skolen har været ude for mange »knopskydninger«, de første betinget af pladsmangel. Senere er i første række tilbygning og modernisering sket for at give både undervisning og det samme antal elever bedre forhold.

Hammerum Landbrugsskole begyndte sin undervisning den 3.11.38 og husholdningsskolen den 3.5.39.

På landbrugsskolen har der indtil 1960 været 5 og 6 måneders undervisning. I 1960-61 påbegyndtes også et 9 mdrs. kursus, der hurtigt blev almindeligt, og som nu næsten alle deltager i. Fra november 1976 har skolen også grundskolekursus.

Husholdningsskolens kursuslængde har varieret noget, elevantallet også – oftest 40-60 elever.

Efter at Gjellerup sogn blev indlemmet i Herning storkommune, er bestræbelserne for også at få gamle elever i bestyrelsen fortsat – og lykkedes, ligesom kommunens repræsentanter delvis skal være fra det gamle Gjellerup sogn – altsammen for at holde »rødderne« nede i »det lag«, hvoraf skolen groede op.

I 1962 trak min hustru og jeg os tilbage efter 24 år, vi med glæde så tilbage på.

Johannes Toftdal Andersen og Estrid blev samme år valgt af bestyrelsen til at lede skolen – med fuld tilslutning af de førnævnte landøkonomiske foreninger. Toftdal Andersen havde været lærer ved skolen siden 1945 og en tid også konsulent i Hammerum herreds landboforening.

Lægård Landbrugsskole

er den smukkeste landbrugsskole i Ringkøbing amt. Den har et helhedspræg over sig. Planlagt af forudseende mennesker ligger den med sin avlsgård på 72 tdr. land god jord i et samlet stykke, og højtbeliggende skuer den ud over sin egn – egnen, der skabte den.

Nogle få talte sammen om det ønskelige i at få rejst en landbrugsskole – nok med Johs. Gade, Måbjerg, som hovedmand. Tankerne blev bragt frem i Hjerm-Ginding Herreders Landboforening, hvor de vandt stor sympati.

I 1942 kom der en ny lov for høj- og landbrugsskoler m. m., der lettede starten af nye skoler i forhold til tidligere. De væsentligste fordele var:

1. Staten yder 1/3 af omkostningerne ved et byggeri, som lån, til 4 % rente. Den skolekreds, der står bag skolens oprettelse, skaffer den næste trediedel, medens den sidste trediedel optages som lån på normal vis i pengeinstitut.
2. Når den forstander, der antages, er anerkendt af statens tilsyn, kan skolen straks fra starten få statstilskud.
3. Elever kan straks få amtstilskud, som det dengang hed, til skoleophold.
4. Grundlaget for beregninger af statstilskud var langt gunstigere end før.

Denne lov satte midt under anden verdenskrig gang i tingene. Skolebyggeriet blev besluttet og påbegyndt i 1944, hvor der var en for nutiden ubegribelig mangel på byggematerialer. I landbrugsskolens årsskrift fortælles om, hvordan materialerne blev »tryllet« frem.

I 1947 mødte første hold elever – på en byggeplads; men det gik – trods alt – og i oktober 1948 var skolen færdig og besøgtes af op mod 1200 mennesker.

Avlsbygningerne var tidligere færdige, så kostalden i oktober 1945 kunne modtage 2 hold drægtige kvier til verdens første afkomsprøvestation for kvæg.

Skolen med avlsbygninger stod i 1,2 mill. kr.; tallet må ikke betragtes gennem vore inflationsbriller. Det var mange penge. Egn og by lagde 330.000 kr. på bordet. Der manglede 60.000 kr. i den trediedel, skolekredsen skulle skaffe, men dem kautionerede bestyrelsen for.

Når skolen hurtigt fyldtes – den var bygget til ca. 90 elever – skyldes det, foruden egnens slutten op bag den, et meget heldigt forstandervalg. Fra 1943 var den mangeårige Borris-lærer, H. B. Nissen og hans kone Lis antaget til at lede skolen, og den 1.4.44 flyttede de, sammen med deres medhjælp, til Holstebro. Valget af H. B. Nissen var et tab for Borris, men en stor gevinst for Lægård. Det var også en stor fordel, at Hans J. Jørgensen gennem alle årene var knyttet til skolen.

Skolens første bestyrelse var: Johs. Gade, Måbjerg, S. Grue-Sørensen, Hjerm, Bach Tingstrup, Ulfborg, Didrik Grønbæk, Tvis, Jens

Andersen, Vinding, Bernhard Andersen, Holstebro, Jens Brokholm, Borbjerg, Jens Meldgård, Borbjerg, og Mads Siig Steffensen, Naur.

Af helbredsmæssige grunde fratrådte forstanderparret efter veludført gerning i 1964, og J. K. Svenstrup og hustru overtog ledelsen.

Med 30 år bag sig går skolen støt videre, fra efteråret 1970 med tilbud på 3 mdrs. kursus i landbrugets grundskole for unge 16-18 årige, ligesom der er 9 mdrs. driftslederkursus.

I sommeren 1975 opførtes uden forbindelse med det egentlige skolekompleks en forstanderbolig og en personalefløj, og de frigjorte lokaliteter anvendes til undervisningslokaler og elevværelser.

I Lægård Landbrugsskoles årsskrift, for specielt 1972, men også for 1975, er der givet udførlig besked om skolens tilblivelse. I 1975 findes i skriftet en mindeartikel om Grue-Sørensen (manden bag afkomsprøvetanken), som i en årrække underviste på skolen. Denne artikel er et uddrag af skolens årsskrifter.

Fjordvang Landbrugsskole

I 1944 holdt lærer Hultberg, Abild, et foredrag om en idé fra udlandet med kombination af undervisning og praktisk arbejde. Foredraget blev bl. a. hørt af Erik Toft, Højmark, og pastor M. L. Skovsborg, Lem, der drøftede tanken med Mads Madsen, Velling. Man fik Fjordvang på hånden, og den 13.11.44 afholdtes stiftende generalforsamling. Skolens navn blev »Skolegården Fjordvang«. Skolens første bestyrelse var: Erik Toft, Højmark, Mads Madsen, Velling, M. L. Skovsborg, Lem, A. Skarregård, Ringkøbing, sagfører J. Dalgård Knudsen, Ringkøbing, Jens Søe, Ølstrup, Johs. Pedersen, No, Anders Kristensen, Hover, og fabrikant Verner Larsen, Esbjerg. Sidstnævnte havde skænket 50.000 kr. til skolen. Efterhånden blev der indsamlet midler blandt egnens befolkning, så starten blev en mulighed.

På grund af krigen og besværligheder med byggeriet kom skolens første elevhold først i gang den 15.11.46.

Undervisningen var en kombination af praktisk arbejde, højskolefag og landbrugsundervisning; en undervisningsform der af mange karakteriseres som noget nær ideel.

I 1959 blev det besluttet at ændre skoleformen til almindelig landbrugsskole under navnet Fjordvang Landboskole, idet elevtilslutningen til den tidligere form havde været for lille. Man besluttede at bygge elevfløj, gymnastiksal, undervisningslokaler og kostforplejning

med plads til 60 elever. På grund af stor afvandring fra landbruget faldt elevtallet på landets landbrugsskoler, og Fjordvang nåede aldrig op på det antal elever, skolen var beregnet til.

Fra 1963 til 67 havde Fjordvang en del korte kurser for unge fra den erhvervsprægede ungdomsskoles landbrugslinie og i 1964 det første hold med unge fra byen, der ville til landbruget; under navnet »Landbrugets Forskole« startede disse kurser samme år på Sydsjællands Landbrugsskole og på Fjordvang, og Fjordvang havde det sidste af disse hold i 1967.

Med indførelsen af Landbrugets Grundskoler, som Fjordvang ikke ville gå ind i, besluttede man i 1966 at gå over til efterskole, og navnet ændredes til Fjordvang Efterskole.

I 1945 startede man, sammen med Lægård og Samsø, med de første hold kvier til afkomsprøve, og dette fortsatte indtil 1964. Fra 1964 har jorden været forpagtet ud.

Skolens første forstander var agronom Hans Bruun, der ledede skolen i de første svære år. I 1952 afløstes han af agronom Lorents Hansen, der siden har ledet skolen indtil sin død i juli 1977.

Efter en vanskelig start og en omskiftende tilværelse med en ofte problematisk økonomi er det en glæde at konstatere efter godt 30 år, at Fjordvang nu som en fyldt skole kan se en roligere fremtid i møde.

Jens Jensen (formand).

»Kongensgård« landbrugsskole i Nr. Nissum

Som nævnt tidligere er der arbejdet for en landbrugs-grundskole i Nr. Nissum. Den blev indviet d. 25. nov. 77, har meget smukke lokaler i en tidligere kommuneskole og overtager den gamle »Kongensgård« som skolegård. Skolen har til november 77 modtaget det første elevhold.

Noget, der bør ændres

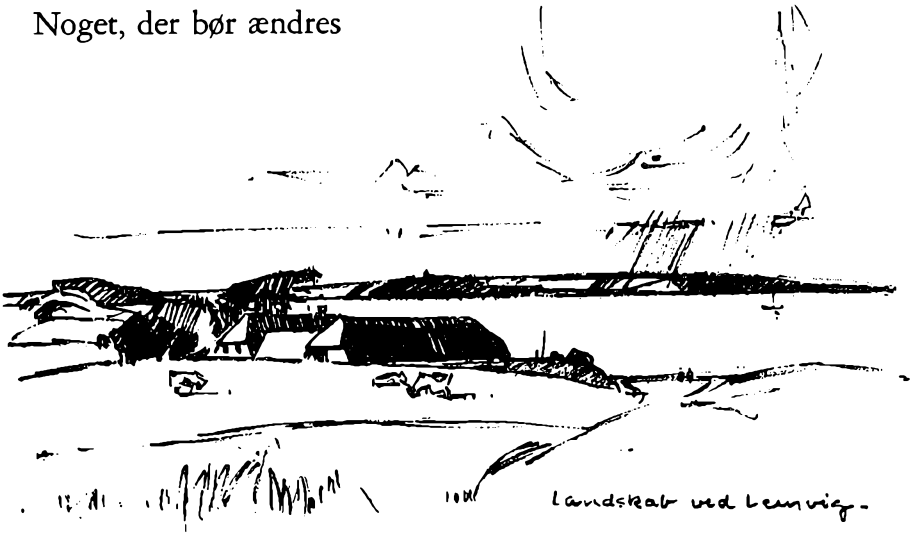

Da den egentlige beretning var skrevet, blev jeg anmodet om at udtale mig om nogle centrale punkter.

Det bliver et resumé af foranstående + nogle tilføjelser.

To ting har der i hele Samvirksomhedens historie været klaget over: Ejendomsskatter og renter.

Ejendomsskatter

Ejendomsskatterne har der været reguleret noget på, især for amtsskatternes vedkommende. Følgende regnskabsuddrag viser, hvor store ejendomsskatterne har været for to ejendomsstørrelser i Danmark.

	fra 10-20 ha	fra 30-50 ha
1920-21	15,4 ha 416 kr.	38,1 ha 1334 kr.
1925-26	15,4 ha 447 kr.	38,0 ha 1140 kr.
1932-33	15,4 ha 277 kr.	39,2 ha 666 kr. nedsættelse

Så følger gennem en lang periode visse reguleringer afhængige af landbrugets forrentningsprocent.

1969-70	14,1 ha 1072 kr.	36,8 ha 2981 kr.
1971-72	14,0 ha 1260 kr.	37,3 ha 3469 kr.
1972-73	14,0 ha 1442 kr.	37,4 ha 4002 kr.
1973-74	14,5 ha 2680 kr.	37,5 ha 6096 kr.
1974-75	14,4 ha 3339 kr.	37,5 ha 7265 kr.
1975-76	14,4 ha 3521 kr.	37,7 ha 7658 kr.

Landbruget finder det urimeligt med skat på produktionsmidler. Danmark har kun produktion at leve af i sidste instans. Man mener også, at den byrde, der gennem ejendomsskatter påhviler landbruget, er forældet. Vi udgør en stadig dalende befolkningsdel og lægger mindre beslag på veje, sygehuse, undervisning m. m., men af ovenstående tal ses, at ejendomsskatten er seks-otte gange så høj i 1975-76 som i 1920-21. Det er ingen klatskilling.

I mine Sjællandsår lignede en del rene landkommuner $^2/_3$ af en kommunes skattebudget på fast ejendom ud over amtsskatten, der går helt på fast ejendom. Når jeg undrede mig over det, sagde en sognerådsformand: »Ja – ser du, i kommunen er der ud over landmændene og deres medhjælpere kun præsten, et par lærere og jordemoderen, og dem vil vi ikke klemme for hårdt, så får vi ingen til at tage embederne – de er heller ikke så højt lønnet«. Det var smukt tænkt.

Rent principielt virkede det jo sådan, at alle landbrug med samme vurderingssum betalte samme ejendomsskat uanset indtægter. De dygtige blev belønnet. Det er faktisk i orden; men det er helt imod det princip, vi ellers bruger, hvor de svage skal skånes, og de gode køer malkes hårdt. I et rent »landmandssamfund« kan ideen om at tage hovedparten af skatten på fast ejendom lade sig gøre (og derved udrangere de udygtige); men i et mangfoldigt nutidssamfund er det umuligt.

Vurderes virkningen af de ovenfor nævnte ejendomsskatter for 1975-76, kan det gøres omtrent sådan op: Da de nævnte tal regnes med til driftsudgifterne, nedsætter de den skattepligtige indtægt med ejendomsskattens beløb, hvad der vel nedbringer den personlige skat for et flertal af landmændene med 40-60 % af det, der er betalt i ejendomsskat. En fornuftig køber vil da i et budget, han lægger for at vurdere købesummen, selvfølgelig tage ejendomsskatterne i betragtning; men han ved, at vi i Danmark har en voldsom direkte og in-

direkte personlig skat. Det betyder jo tilsammen, at ejendommen skal afkaste så meget, at både den ene og den anden skat kan betales – og derfor burde prisen på landbrugsejendomme falde. Det er gået lige omvendt, endda med syvmileskridt – se tabel 1 og 2 om ejendomsværdi.

Hvad var det, der skabte for høje priser og urimelige renter
Landets forskellige erhverv påvirker hinanden, og tilsammen har de ansvaret for Danmarks økonomi. Alligevel går der et skel mellem produktionserhverv og servicetjeneste. Begge dele er nødvendige; men det er produktionserhvervene, der skaffer os vort udkomme. Den produktion, der kun sælges i indlandet, var i en lang periode beskyttet, delvis af told og især af valutaforholdsregler. Det gjaldt Danmarks unge industri fra trediverne og fremefter. Der kunne i læ af sligt sælges med fortjeneste på det indenlandske marked.

Eksporterhverv kan i det lange løb kun sælge – enten ved at producere specielle eftertragtede ting, som udlandets købere er villige til at betale en pris for, der dækker produktionsprisen plus en avance, eller ved at lave en ensartet masseproduktion af høj kvalitet, som er i stand til at opnå både et salg og en overpris. Det har dansk landbrug satset på og opnået, især for smør, æg og bacon, lavet efter englændernes smag. Der er ikke noget i vejen for, at der kan være et både – og.

Gennem en lang årrække var landbruget den helt dominerende valutaskaber, se tabel 7. Landbruget sørgede for råmateriale til Danmarks industri, medens den var i »kuvøsestadiet«. Skibsfart, fiskeri, handel, tjenester i udlandet m. m. hjalp til.

Hvorfor er Danmark så kommet i bitter valutanød i de sidste 10-15 år?

Maskiner i landbrug og industri
I landbruget har det været sådan de sidste 30-40 år, at selv om vi syntes, at maskiner var dyre, så var de – beregnet efter indekstal – billigere end menneskehænder. Landbruget købte maskiner. Man har skændtes om, hvorvidt det var landbruget, der på den måde skød medhjælpen fra sig, eller det var en voksende industri og serviceerhvervene, der tog dem. Læs side 54 om, hvordan landbruget allerede under krigen 1940-45 manglede arbejdskraft. Sandheden er vel,

at det var lykkeligt, at andre erhverv og specielt industrien kunne overtage den arbejdskraft, som landbruget kunne undvære, og som de ikke var i stand til at give den løn, der kunne opnås andre steder.

En voksende industri i Danmark betød også, at danske fagforeninger fik mere magt. Og se blot, hvor lystigt en faglært arbejders timeløn steg i tresserne. Mon årsagen dertil ikke er en stadig tiltagende anvendelse af bedre maskiner? Det kunne for industrien gå an at give højere løn, fordi gode maskiner var billigere end arbejdskraft, og trods denne investering blev produktiviteten større; de store lønspring kunne bæres – men ikke af landbruget.

Omkostningsstigning og inflation

Omkostningerne steg i alle erhverv; inflationen galopperede, og efterhånden blev det vanskeligere for eksporterhvervene at konkurrere i udlandet. Vi eksporterede for lidt, lånte til dækning af forbrug og skylder nu vel omkring 40 milliarder kr., som skal tilbagebetales med påløbende renter. Det kan kun ske, ved at vi eksporterer mere, end vi importerer.

En stærk medvirkende årsag til miseren er også, at servicesektoren er for stor. Det glemte man, når nye love blev til. Der var kø til mange stillinger i det offentlige. Tit var lønnen bedre i offentlig tjeneste end i private erhverv og livet lettere. Vi har fået mange gode sociale, humanitære ting; men det er galt at låne i udlandet dertil.

Arbejdsgiverne og fagforeningerne forhandler i Danmark, som om de er modstandere. Hvis ikke vi alle har lyst og vilje til at samarbejde, skal det gå galt. I visse lande har man uvildige organer, der stikker linien for lønudvikling ud, og i Tyskland, hvor der endnu lever folk, der to gange har set den tyske mark blive værdiløs, er fagforeninger og arbejdsgivere mere forsigtige med inflation, end vi er i Danmark. En løbsk inflation er farlig.

I 1922 fik jeg en kop kaffe på en restauration i Berlin. Medens jeg nød den, talte jeg hyggeligt med tjeneren og ville give ham gode drikkepenge – 100.000 Mark, men opdagede bagefter, at jeg havde taget fejl og givet ham 1 mill., der kun var 1 kr. værd! Når tyskerne nu er uvillige til at nedlægge nok af de små urentable landbrug – især i Sydtyskland – er det fordi, de ved, at »jord er jord« og sikrere end mønt, og de har da også haft mad under to krige, hvor mange i byerne halvsultede, især fra 1914-18.

Skal Danmark opleve noget lignende? Forhåbentlig ikke, men hver gang der gøres noget fra politisk side for at bremse, er der et hav af protester. Alle ved, hvad der skal ske: Valutaunderskuddet skal ændres til overskud!

Ejendomspriser

Det er tydeligt, at priser på ejendomme under denne udvikling stiger, og de steg ret stærkt først i halvfjerdserne i forventning om medlemsskab af Fællesmarkedet. Der tages vældige spring fra 1972 til 1975. Uden tvivl giver vor indtræden i Fællesmarkedet et psykologisk pres på priserne; men er det, når det kommer til stykket, Fællesmarkedet eller den hjemlige inflation, der er årsagen? Lønnen er et af de bedste barometre for inflation. Timelønnen for faglærte arbejdere steg fra 18,79 kr. i 1970 til 38,63 kr. i 1975 = 106 %.

I tabel 1 kan man se, at handelsværdien for en gård på 36,9 ha var 599.000 kr. i 1970. Lægges dertil 106 %, skulle handelsprisen være 1.233.940 kr. ved samme procentvise stigning som lønnen. Den var 1,1 million. Men hvad er så hvad – Fællesmarkedet eller hjemmesyet inflation?

Når en ung landmand køber en ejendom, der er fuldt besat med besætning og redskaber, er besætningen produceret til dagens priser og har ved salg dagens handelsværdi. Det samme gælder inventar og maskiner: dagens værdi minus nedslidning.

Når et ganske almindeligt parcelhus koster 3-400.000 kr. at bygge, er de bygninger, der er på en gård, hvis de er nogenlunde på højde med tiden, også en slags konjunkturbestemt vare. Nybygning minus nedslidning og ælde gælder dog ikke uden videre. Hvis man byggede nyt, kunne arbejdsbetingelserne blive bedre og stuehusene bekvemmere; men alt ialt bliver der et relativt beskedent beløb tilbage som jordens værdi. Jord i frihandel, der lægges under en bestående ejendom, er der rift om. Den kan ved tilkøb i mange tilfælde klares med samme maskinpark og bygninger – især hos de halvgamle, der har nedlagt kvægbruget. Nogle fabler om, at en landmand tjener f. eks. 100.000 kr. om året i kraft af inflationen. Det hjælper jo ikke landmanden indtægtsmæssigt, så længe han sidder ved ejendommen, og *unge landmænd køber ikke for at handle, men for at blive!*

Både priserne og de officielle ejendomsvurderinger rammer helt ved siden af, hvad den egentlige værdi er. *Det er nemlig afkastnings-*

værdien og ikke inflationsværdien. Afkastningsværdien er belyst i tabel 1 og 2 og forklaret der. Det er uden videre indlysende, at arbejdsfortjenesten i et sundt landbrug bør kunne dække privatforbrug, personlige skatter, forsikringer, husleje i egen bolig samt afdrag på gæld, der for en ung landmand er et meget stort beløb. Endvidere skal arbejdsfortjenesten dække de nye investeringer, der skal foretages uden at låne dertil. Driftsmæssige afskrivninger (ikke de skattemæssige) kan bruges til investeringer, da de jo ikke er kontante udgifter. Men skal der komme gang i landbrugets investeringer og produktionsforøgelse, må landmænd være i stand til at tjene så meget, at henlæggelser til investering er mulig, og dette burde kunne gøres skattefrit.

Landmandens fortjeneste

I tabel 1 ses det klart, at en arbejdsfortjeneste, der er skabt i flæng af en større gruppe landmænd, unge og ældre, dygtige og mindre dygtige og på ejendomme af forskellig størrelse, ikke kan skaffe det nævnte – selv med kun 5 % rente. Hvad så med den unge landmand, der betaler 10-15 % rente? Han skal have en helt anden produktion. Ejendomsprisen er for høj. Det fortæller også kolonnen i tabel 1, beregnet på grundlag af den »investerede kapital«, der udgør ca. halvdelen af handelsværdien.

De etablerede landmænd kan af arbejdsfortjenesten, de opnåede de sidste 7-8 år, så nogenlunde klare det, de skal, men det må huskes, at det er en broget flok, der er meget forskelligt stillet, idet nogle begyndte sidste år, og nogle måske for 20-30 år siden.

De unge landmænd må for at klare sig yde en enorm indsats især i store kvægbrug, hvor ejeren ofte har 3500-4000 arbejdstimer om året. Dertil kommer mere eller mindre hjælp fra hustruen og måske børnene. Ved en stor svineproduktion er der færre arbejdstimer end ved køer.

Vor svineproduktion er stagneret i de senere år. Nu stiger den, og det er godt. På grund af det store arbejde med malkekvæget kan fristelsen være stor til alene at være svineproducent. Hvis udviklingen skulle gå meget langt i den retning, har det den bagside, at de »enmavede« grise konkurrerer med mennesket om maden. Kvæget kan udnytte mange forskellige foderstoffer og dermed også arealer, der ikke kan bruges på anden måde. Svin kan hurtigt formeres op,

og gennem mange år var der 4-årige rytmer, der kunne svie hårdt i bølgedale, men gennem årene var svineholdet en god forretning.

Fra landbrugets side er det hævdet, at en landmand mindst burde tjene som en faglært arbejder. Han skal være velfunderet med viden og kunnen på mange områder. En lille sammenligning kan vise, hvor skævt forholdet er:

	Arbejdsfortjeneste for et år, 30-50 ha 5 % rente	Divideret med 3500 timer pr. time:	Timeløn for faglært arbejder
1975-76	42.978 kr.: 3500 timer =	12,28 kr.	38,63 (1975)
1974-75	38.850 kr.: 3500 timer =	11,10 kr.	33,35 (1974)
1973-74	51.338 kr.: 3500 timer =	14,67 kr.	28,22 (1973)
1972-73	57.259 kr.: 3500 timer =	16,35 kr.	23,78 (1972)
1970-71	31.832 kr.: 3500 timer =	9,09 kr.	21,38 (1970)
1960-61	7.295 kr.: 3000 timer =	2,43 kr.	6,67 (1960)
1950-51	12.810 kr.: 3000 timer =	4,27 kr.	3,43 (1950)

De 3500 timer, som er nævnt ovenfor, divideres ind i årslønnen og giver timebetalingen. For 1950 og 1960 er anvendt 3000 timer, som nogenlunde var gældende i en blandet bedrift af ældre type. Unge landmænd får uden tvivl den laveste timeløn i landet, og det er bestemt ikke flere byrder, de trænger til, og heller ikke større ejendomsskatter, hvad den sidste »inflationsvurdering« uden tvivl vil bevirke. De besluttende myndigheder ved næppe, hvordan unge landmænd har det.

Læseren er sikkert klar over, at jeg hovedsagelig ser tingene fra den unge landmands synspunkt, ham, der skal regne med handelsværdien, men tabel 1 belyser også de økonomiske forhold med den investerede kapital som grundlag; tal, der teoretisk omtrent udtrykker den gennemsnitlige økonomiske situation for 20 år, og i denne gruppe befinder sig det store antal af landmænd. De kan skabe den store produktion, hvis forholdene opfordrer dertil; men generationsskiftet er fremtiden!

Generationsskiftet

Det har i mange år været sådan i Danmark, at ejendomme omsættes i fri handel. Det er et godt princip i perioder, hvor der ikke er alt

for store udsving i prislejet. Prisen har ikke været ligegyldig, når en mand købte. I 1933-34 var prisen 85.000 kr. for ca. 38 ha, i 1944-45 150.000 kr., i 1966-67 511.000 og i 1975-76 var prisen 1,1 mill. kr.

Er prislejet nogenlunde roligt, er fri omsætning et stort gode. Prisen bestemmes da af tilbud og efterspørgsel, og det betyder nok, at de dygtigste oftest kommer til, fordi de tør byde den bedste pris. Egenkapital kan spille en rolle; men linien er gældende. Men det går galt for unge købere i inflationstider, fordi den unge både skal købe dyrt, forrente dyrt og afdrage inflationsværdier.

Forskydning i ejendomsstørrelser:

ha	landbrugsareal 1960, % af:	ejendomme 1960, % af:	landbrugsareal 1976, % af:	ejendomme 1976, % af:
0,5-10	16,0	46,6	7,2	29,8
10-50	66,4	50,2	61,3	61,9
50-100	11,2	2,6	19,1	6,8
over 100	6,4	0,6	12,4	1,5
ialt	100,0	100,0	100,0	100,0

Gruppen 0,5 til 10 ha falder voldsomt både i areal og i antal brug. Bondegårdsgruppen fra 10 til 50 ha mister areal, men antal af ejendomme forøges. Både landbrugsareal og antal brug øges betydeligt i de næste to grupper. Linien er tydelig: flere større og helt store brug.

Bedriftsstørrelse

Hvilken bedriftsstørrelse, en begynderlandmand kan gå i gang med, afhænger, foruden af evner, af egenkapital, kautionsmuligheder m. m. Regnskabstal opfordrer undertiden til at »sigte stort«. Driftsbureauet har i sine opgørelser de senere år beregnet 4 % rente af handelsværdien ved beregningen af arbejdsfortjenester. Fire procents rente er i disse brug den faktiske belastning, fordi den rente, der betales i flæng af en gruppe, fordeles på den stigende inflatoriske handelsværdi. På det grundlag beregner bureauet arbejdsfortjenesten (i vejede middeltal) for følgende grupper i kr. pr. ejendom.

Hvis hver husdyrenhed eller hver ha giver overskud, er det selvfølgelig de mange enheder, der giver det største udbytte; men det fremgår klart af tallene, at endog »en lav rente« på 10 % går mest ud over de største brug. I 1975-76 var deres gennemsnitsstørrelse 185,7 ha, og handelsværdien er sat til 4.811.299 kr.

Landbrugets bedste år, 1973-74

ha	5–10	10–20	20–30	30–50	50–100	over 100
Arbejds-fortjeneste	12638	25555	40752	59518	77610	142331

Hvis der i stedet for 4 % rente af handelsværdien ved årets begyndelse regnes med 10 %, fås følgende tal:

÷2130 +1893 +5458 +10371 ÷1105 ÷81351

Det samme for 1975-76

Arbejds-fortjeneste 4 % rente	8340	18912	43173	54134	64222	83409
men beregnet med 10 % rente:	÷10767	÷11322	÷3092	÷12051	÷39644	÷205269

Hvis de mindre brug, 5-10 ha, skal skaffe sig en god arbejdsfortjeneste alene ved at drive landbrug, skal de have store huse til en produktion, hvor indkøbt foder udgør den største del af foderet.

Dette gælder også i nogen grad for næste gruppe. Brug fra 15-20 ha indtil 50-60 ha har op gennem tiden været det økonomiske tyngdepunkt i landbruget. Deres egen avl gør dem mindre følsom for priser på korn og kraftfoder end de mindre brug. Familiens arbejdsindsats indrettes efter behov, også for »lange dage«, og på flertallet af disse brug er familien ene om arbejdet, idet der i 1975-76 kun er 23.900 medhjælpere – beregnet som helårsarbejdere – i absolutte tal 24.560 mænd og 3.500 kvinder – familie og fremmede – hvoraf tæt ved halvdelen er på brug over 50 ha.

Alt dette bør betænkes i forbindelse med overvejelser om, hvordan unge landmænd i en helt anden udstrækning end nu kan afløse ældre landmænd.

Tilbud og efterspørgsel

Tilbud og efterspørgsel er bragt ud af balance. Der har i hvert fald været tre sæt pengestærke købere:

1) Bylandmænd, der købte landbrug indenfor alle størrelsesgrupper; flest af de små, men også relativt mange af de helt store. Forsøg på ved lovgivning at hindre det har hidtil oftest kunnet omgås.

2) Landmænd, hvis bedrifter blev »ædt« af byudvikling eller andet, har solgt til en god pris og kan købe, hvad de vil. Liebhaveri med penge bagved er for både 1 og 2 en hård konkurrence for unge købere. Dertil kommer så den tredie kategori:

3) Landmænd, der køber eller deler en naboejendom og betaler en alt for høj pris for den. Det er som regel ældre eller »halvunge«, der ikke mere trykkes af gæld. Det kan gå an at betale en stor pris, fordi det tilkøbte kan overkommes med samme maskinpark og samme mandskab. Mange af disse tilkøbere har solgt køerne, og så behøver de heller ikke at bygge.

Bag alle tre kategorier ligger nok også lidt psykologi: Jord er i inflationstider mere sikker end penge. Samme psykologi holder nok en del sælgere tilbage. Alt dette er farligt for unge købere; thi »priser smitter«.

Og hvorfor vover unge så at købe til opskruede priser? De har lyst til landbruget, har gennem en årrække uddannet sig til det, og hvis de venter, stiger ejendommene meget mere end deres opsparingsmulighed. Og ungdom bør vel altid være optimistisk.

Ejendomssalg og unge købere

Går vi lidt tilbage, var det normalt med 8-12.000 ejendomshandler om året svingende efter konjunkturerne. Dengang havde vi omkring 200.000 brug, så antallet af salg måtte falde, efterhånden som antallet af ejendomme gik ned. Men de var ialt:

	1972	1973	1974	1975	1976
Bebyggede landbrug	9330	5718	3376	4991	5249

Selv om antallet af salg stiger lidt de sidste år, er udbuddet sparsommere, end det burde være.

Tallet på de unge købere er faldet voldsomt. De, der ønsker at være selvstændige landmænd, søger så godt som alle uddannelse på en landbrugsskole. På driftsøkonomiskolerne var der:

	1961	1966	1972	1973	1974	1976
Elevantal:	2426	1330	1016	1053	983	1139

Tallet er altså nu nede på omkring de 1000. Hvis de skulle dele Danmarks knap 3 mill. ha landbrugsareal, er der lidt under 100 ha

til hver, hvis vi siger, at en mand gennemsnitlig sidder 30 år ved en bedrift. Det er udelukket, at bønderdrenge kan erhverve et så stort brug og sætte det i ønskelig produktionstilstand ved inflationspriser.

Selvfølgelig kan andre end dem, der har »det grønne bevis« fra en landbrugsskole, købe en ejendom – ganske vist uden de fordele, det grønne bevis giver; men nævnte elevtal er et godt barometer for, hvor mange landmænd, der kan blive fremover.

»Lille mand, hvad nu«?

Hvis selvejede bønderbrug op til 50-70 ha hører op, må det blive enten staten eller storkapitalen, der kommer til at eje dem, og der er vist ingen, der tror, at direkte statsdrift med timeløn og hele molevitten vil komme til at skæppe i en slunken stats- eller valutakasse. Selv om stat eller kapital overtager bedrifterne, skal der folk til at drive dem. At storkapitalen skal købe bedrifterne, er der næppe nogen, der ønsker.

Den første betingelse for at opretholde landbrug, hvad enten det er ejendom eller forpagtning, er, at der er folk, der vil gå ind i erhvervet. Det er et lyspunkt, at der er lidt flere elever på grundskolerne; men bliver de ved landbruget? Selv om de gør, er der alt for få, kun 22.149 medhjælpere i 1976, beregnet som helårsarbejdere.

Hvordan kan strømmen vendes?

Og hvordan kan så strømmen vendes? Vel kun ved at gøre det mere tiltrækkende at være landmand. I en tid, hvor staten skal spare, er det ikke akkurat sagen at tale om mere støtte til unge landmænd, der begynder. Det, staten yder til landbrugets unge, som støtte til teoretisk uddannelse – og den værdifulde hjælp til førstegangskøbere, er mikroskopisk ved siden af det, der ofres på dem, der søger højere uddannelse, eller på de vellønnede tarifbetalte borgere til husleje eller rentetilskud. (Det er jo mærkeligt, at vi har grejet det sådan, at nye huse er så dyre, at kun få har råd til at bo i dem).

Her noget dagsaktuelt: Regeringen og ledere siger: »Invester«! Når så de unge landmænd, der har købt til fantasipriser og ønsker at vedligeholde en kvægbesætning efter hændelige uheld, for at holde den for dem nødvendige produktion oppe, indkøber et antal kælvekvier eller køer – altså handler forstandigt, så må de ikke sætte de indkøbte dyr til skalapris, men skal sætte dem til indkøbspris. De skal

altså føre både de dyr, der gik ud, plus forskellen mellem skalapris og indkøbspris til indtægt for året. Og så skal de endda føre den forøgelse af kviekalve, de kan få ved købet, til indtægt ved at ansætte sådanne dyr til en højere pris.

Derved klippes mange unge landmænd for et ikke ubetydeligt beløb straks, i stedet for at det senere, som hidtil, kan indgå i regnskabet. Det er uanstændigt! Og så går man oven i købet tre år tilbage, uden at der er tale om bedrageri eller forsøg på at skjule noget. Skal der en ny metode til, er det i orden; men så bør en overgangsordning ske over formuen og ikke over indkomsten. Tidligere har jeg som formand for De jydske Landboforeningers regnskabsudvalg været med til adskillige skatteforhandlinger på højt plan og mødt både forståelse og hensyntagen for principper. Kunne jeg her appellere til forståelse for de unge landmænd, ville jeg være glad. Jeg ved, der skal føres en sag. – Men at sige til unge: invester! eksporter! og så forlange forskud på indtægter; det rimer ikke.

Sådan noget bør man lade være med, hvis man ønsker, at unge skal gå ind i landbruget; og så er det iøvrigt et forfærdeligt »papirnusseri«.

Dette er en kedelig dagsaktuel sag; men hvad kan der ellers gøres for at lokke unge til landbruget?

En skattesag + 8 gode råd

1) Danmark, uden synderligt med råstoffer og med en høj levestandard, *skal* eksportere. Det er derfor dumt at køre med et omkostningsniveau, der vanskeliggør eksport. Det har vi i mange år vidst i landbruget. Nu ved faktisk alle det.

2) Den høje rente er så alvorlig, at dens nedbringning står højest på ønskelisten. Vejen for erhvervene er investering, eksport og beskæftigelse, for at opnå kapitalbalance med udlandet.

3) Kapitalvindingsskatten bremser udbuddet stærkt. Den kan være stor i en del tilfælde og har også en psykologisk virkning. Desuden finder man den uretfærdig, især så længe der er ejendomsskat på produktionsjord. Se stigningen på ejendomsskatter side 168.

4) Ældre landmænd bliver boende på deres ejendom, dyrker korn og bruger maskinstation. Privatøkonomisk og menneskeligt er det klogt af dem; men det er uheldigt for et samfund, der trænger til eksport.

Selvstændige landmænds alder i % af alle landmænd:

	under 35 år	over 54 år
1950	15,9	30,1
1960	14,3	35,6
1973	10,7	41,9
1974	9,8	43,6
1975	10,5	42,7
1976	10,5	43,1

I samme grad, som der kommer orden i landets husholdning, vil tilliden til fremtiden vende tilbage og gøre ældre mere villige til at sælge.

5) Det er meget godt, at der har været en lettelse for at overtage en slægtsejendom i 1977; men det forslår ikke, og det er også uretfærdigt; for en ung landmand søger at blive selvstændig, når han og måske familien er tjenlig dertil, og det kan være vanskeligt at få passet ind i en kort periode. Det er også urimeligt, at skattemyndighederne er så hårde ved ordningen: far-søn.

6) Gang på gang hører vi, at det er det private erhvervsliv, der skal søge at hjælpe landet. Der er heller ingen andre til det. Det kræver en mentalitetsændring. Det ligger dybt i mennesket at lægge lidt til side til i morgen og til børnene, men det har jo næsten været anset som en forbrydelse. Der er da megen investering, der kan dækkes af indenlandsk opsparing, hvis den er der.

7) Når der skal investeres, er det en vældig hjælp – og et incitament til at gå i gang – at der er lagt noget til side, f. eks. i investeringsfond, og det hjælper ikke med klatskillinger med de inflationspriser, vi har.

8) Det gavner hverken velbefindendet eller produktionen, at så mange landmænd eller tit deres hustruer helt eller delvis arbejder udenfor bedriften. Et par tal viser udviklingen:

Procent af samtlige landbrug med »udearbejde«

ha	1960-61 mænd	1065-66	1973-74	1975-76	1975-76 hustru
0,5-5	22,7	26,9	28,0	33,3	14,4
5-10	9,6	15,2	24,8	28,2	14,7
10-30	1,4	4,3	11,2	13,1	11,8
mere end 30 ha	1,4	1,8	5,0	6,3	9,8

Hvis der ikke er en ret betydelig »industriel« produktion på indkøbt foder, er der ikke beskæftigelse til mand og hustru på de mindste brug. I nogle tilfælde arbejder begge »ude«. På store brug er det mest ejere af gårde med ekstensiv drift, der arbejder uden for hjemmet.

Det er menneskeligt uheldigt for både hustru, børn og mand, at der kun er én hjemme. Der er mange brug, hvor landbokonen tager del i mange slags arbejde og er glad for det, selv om en mand aldrig bør glemme, at det er hende frem for nogen, der gør et hjem til et trygt og godt sted at leve. Det kræver arbejde, og det gør pasningen af børnene også. Hvor en mand går alene, savner han ved mangfoldige lejligheder et par hænder mere. Men hvor konen arbejder med, skal det ved planlægning betænkes. Der skal ofte i så tilfælde investeres lidt mere. Arbejde uden for bedriften er ikke produktionsvenlig for landbrug og landbrugseksport!

Et landbohjem, hvor begge er hjemme, er nok det sundeste sted for børn at vokse op. De leger sig ind i småpligter, der ganske naturligt efterhånden bliver til ansvarsfølelse for, og glæde ved dyr og planter.

Hver dag er fyldt med et arbejde, man kan se formålet med. Det er nok det, der får unge til, måske ubevidst, at tage den lange arbejdsdag, selv om den er alt for ringe betalt.

En lille anklage: Mon ikke også bønder jævnligt har set på en kones »udearbejde« som »noget finere« end at medvirke hjemme? – men – indrømmet! Den bitre nød tvinger meget ofte folk til at gøre det.

Punkt 8 bør med i billedet, når landbohjem skal vurderes, både menneskeligt og med hensyn til den produktion, samfundet trænger så hårdt til.

Hvorfor køber en ung landmand en ejendom på trods af alle betænkeligheder?

Han regner med, at inflationen fortsætter, så købet bliver vanskeligere, jo længere han venter. Han tager fat, slæber hårdt, og regner med at han, når inflationen forøger »hans formue«, lettere kan låne penge. Sådan gjorde de, der kom før ham.

Lad så et tidsbillede fra 1977 om ejendomsovertagelse komme med i beretningen. Det er overladt mig af ejendomskonsulent N. Chr. Nymark, Herning, tidligere mangeårig økonomikonsulent. Både forklaring og tal er hans.

Eksempel på ejendomshandel

Det er et jævnt traditionelt landbrug med både køer og svin, købt til en absolut fornuftig pris. Som det fremgår af opstillingen har jeg antaget, at den unge landmand selv har sparet kr. 120.000,00 op, hvilket berettiger ham til et lån på ca. kr. 100.000,00 i sparekassen.

Endvidere har jeg regnet med de nye regler for etableringslånet, nemlig max. kr. 180.000,00.

Derudover skal han have en kassekredit til driften på mindst kr. 50.000,00.

Som det fremgår af driftsbudgettet, viser det sig, at det ikke kan gå rundt, idet det giver et underskud på kr. 10.000,00, og antager vi, at han skal bruge kr. 50.000,00 til privatforbrug, så mangler der altså kr. 60.000,00 i kapital, som skal tilføres udefra, enten ved at øge den løse gæld eller ved at hustruen tager udearbejde, og det sidste er vel ved at være det helt almindelige.

Budgetskemaerne er dem, som vi bruger og afleverer til de landmænd, yngre som ældre, der vil købe en ejendom, og jeg kan oplyse, at pengeinstitutterne mere og mere forlanger at få et fast budgetoverslag forelagt, inden man tager stilling til, om man vil bevilge lånene.

Såfremt det er en forfalden gård, der skal investeres på straks både i bygninger og besætninger, kommer der selvfølgelig et helt andet sæt beregninger ind i billedet.

Kreditor	%	Opr.	Restg.	Renter	Afdrag	Ydelse
Kreditf.	10	800.000	800.000	80.800	5.200	86.000
D.L.R.	9	350.000	350.000	31.850	11.666	43.516
Sælgerpantebr.	8	150.000	150.000	12.000	6.000	18.000
Kontant udbetaling			400.000			
Købesum ialt			1.700.000	124.650	22.866	147.516
Udbetaling fremskaffes således:						
Egne midler i sparekassen...			120.000			0
Nye lån i sparekassen, 15 %			100.000	15.000	10.000	25.000
Nye statlån			180.000	rente- og afdragsfri i 5 år		
Sparekasse kassekredit 16 %			50.000	8.000	5.000	13.000
Ialt			450.000	147.650	37.866	185.516
÷ låneomkostninger m. v. ..			10.000			
Til udbetaling og driftskap.			440.000			

Driftsbudget

Indtægter:

(dækningsbidrag) = indtægter ÷ variable omkostninger på denne produktion

35 køer med opdræt	à	4.300	=	150.500
10 fedekalve	à	600	=	6.000
25 søer	à	1.800	=	45.000
350 fedesvin	à	100	=	35.000
14 ha korn	à	2.000	=	28.000
2 ha kartofler	à	3.500	=	7.000
Egne produkter, boligværdig o. s. v.				8.500
Ialt dækningsbidrag				280.000

÷ *faste omkostninger:*		
Lønninger (1/4 - 1/11)	30.000	
Inventar, vedligeholdelse	10.000	
Inventar, afskrivning	9.000	
Bygninger, vedligeholdelse	5.000	
Bygninger, afskrivning	4.000	
Grundforb. vedligeholdelse	3.000	
Olie og elektricitet	15.000	
Ejendomsskat og forsikringer	10.000	
Bil, telefon, regnskab m. v.	10.000	
Andre omkostninger	4.000	100.000
Nettoudbytte af gældfri ejendom		180.000
÷ renter af gæld	147.650	
Afdrag på gæld	37.866	
Personlige skatter	4.484	190.000
Rest til privatforbrug		÷ 10.000

Resultatet af regnestykket bliver, at konen må tage arbejde uden for hjemmet.

Giv landmanden lov til at arbejde i fred

Et moderne landbrug og landbrugserhvervet kan ikke tåle strejke! Som det tit er gentaget, er tidens økonomiske løsning: investering, produktion og eksport. For landbrugets vedkommende består eksporten af varer med begrænset holdbarhed; og både gamle og nye kun-

der skal modtage dem i fineste stand, så vi kan hævde os i konkurrencen.

Eksporten er resultatet af en produktion. Punktstrejke har ved lejlighed gjort malkning og pasning uhyre vanskelig i store kobesætninger. Sådanne brug kan lade være med at holde køer; men det rimer ikke med samfundets ønske om produktion.

Man bør udbringe ammoniak, inden kornet sås; men fra 21. til 29. marts 1973 blev der ikke kørt ammoniak ud, og strejkevagter hindrede landmænd i selv at hente varen. I samme periode var mange kyllingers liv i fare, fordi foder ikke kunne køres ud. Fjerkræhusene blev overfyldte, og der var fare for kvælning, fordi slagterierne lå stille.

I 1956 var der stop for udlevering af benzin – i sådiden! De fleste traktorer gik dengang på benzin.

Sæden skal lægges, når jorden er bekvem, og høsten ske, når marken er tjenlig. Det er »Moder natur«s egen livsrytme! Den kan og bør ikke vente efter, at man på nogle kontorer får nusset sig frem til at give grønt lys.

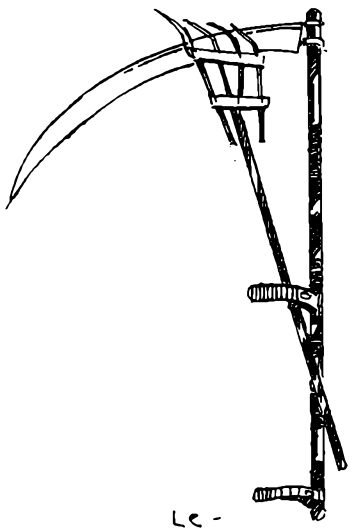



Aftægt

Findes der andre veje til at forandre generationsskiftet? Jeg springer tanker om fællesbesiddelsesformer af forskellig art over, selv om de måske rummer muligheder.

Hidtil er der skrevet om generationsskifte ved handel. Men er der andre muligheder? Hvad gør de i andre lande? I adskillige lande handles der meget lidt med ejendomme. De bliver i slægten.
Den helt store barriere både ved køb, forrentning, afdrag og nyinvestering, samt ved den mægtige arbejdsindsats, har sin rod i inflationspriserne.

Tilbage i tiden klaredes generationsskiftet ved hjælp af en aftægtskontrakt – og få kontanter.

Ordet har en fæl klang i mange ører. Man har læst og hørt om, hvor elendigt aftægtsfolk havde det. Men netop i vor tid taler man om, at unge og gamle bør komme hinanden ved. Her er en lejlighed til at praktisere det.

Der hører god vilje til fra begge sider for at få det til at gå godt; men der er da virkelig også muligheder for at have både glæde og hjælp af hinanden og af børnene. Man har hørt om tilfælde, hvor det gik dårligt, for det er altid det, der tales om – ikke det gode.

Vi behøver kun at gå syd for grænsen, så er der meget få gårde, der kommer i handelen. Det er aftægt, »Altenteil« kalder de det: »De gamles del«.

Den 12. oktober var vi fire mand høj en tur syd for grænsen med Samvirksomhedens formand, Harry Nicolaisen i spidsen. Vi talte med

meget kyndige folk om forholdene i Sydslesvig – og dermed i Nordtyskland.

Tyskerne har en arvegårdslov fra Hitlers tid, der nok derfor i Danmark har et dårligt ry, men, siger de dernede, det er hovedsagelig den gamle danske lov med en hovedarving til et landbrug og vigende arvinger, der får mere eller mindre efter omstændighederne. Loven var gennem en årrække i kejser Wilhelms tid ude af funktion; men har nu virket i godt 40 år. For et par år siden kom der en reform af loven.

Vort egentlige ærinde var, om vi dernede kunne lære noget, der kunne blive til gavn i Danmark for det nødvendige generationsskifte i dansk landbrug – og for rimelig tilgang til erhvervet.

Her en kort fremstilling, byggende på vor samtale og på nogle offentliggjorte ting på dansk og tysk.

Arvegårdsloven har en karakter i det nordlige Tyskland, der forhindrer at ejendomme deles i urentable små brug, som det er sket i Sydtyskland.

Der er nærmere regler for, hvilke gårde der er eller kan blive arvegårde, men loven gælder for de allerfleste, bortset fra helt små brug. Enhver arvegård kan blive fri for at være det, hvis ejeren ønsker det.

Der skelnes ved skifte mellem en »hovedarving«, ham, der skal overtage gården, og de eventuelle øvrige »vigende arvinger«. Rangfølgen i det stykke er fastsat ved lov, forstået sådan, at hvis en mand dør, ordnes arvesagen af myndighederne. Første arveret har det barn, der af ejeren har fået overladt at drive gården, derefter det barn, der er uddannet som driftsleder, og først derefter ældste eller yngste barn.

Men – hvis de unge og gamle, far og søn, affatter en aftægts- og købekontrakt, kan de faktisk udforme den, som de vil, og få den anerkendt.

Det samme kan opnåes ved at oprette testamente. I begge tilfælde skal dokumenterne have myndighedernes anerkendelse, og de skal tinglyses; begge former er almindelige dernede.

I alle tilfælde skal arvegårdslovens betingelser om deling mellem hovedarvingen og de vigende arvinger opfyldes.

Man går ud fra en offentlig vurdering, der kaldes »Einheitswert«; ordret oversat betyder det enhedsværdi; altså en værdi for noget, der hører sammen. Udtrykket dækker over to begreber. For en bestemt gård på ca. 57 ha opstår omtalte vurderingstal sådan:

Boligværdi	20.500 DM
Avlsbruget (Wirtschaftswert)	81.300 DM
Den omtalte Einheitswert	101.800 DM

Dette enhedsmål, der regnes med på mange måder, *er ca. 1/10 af den gældende handelsværdi.* Dernede er ejendomme meget dyre, fordi så få sælger. I 1974-75 er der solgt jord uden bygninger til 12-15.000 DM pr. ha og 1 1/2 gang så meget, når der var bygninger med. I samme tidsrum er der i Slesvig-Holsten kun solgt 0,28 % af de bestående ejendomme i fri handel, medens procenten i Danmark i 1975 var 2,2 – skønt der kun solgtes 2887 ejendomme i fri handel – en bundrekord.

Den ovenfor beskrevne enhedsværdi spiller også en rolle ved arvedelinger. Et eksempel, der eksisterer, er her afrundet en smule for at gøre det let forståeligt.

Arvegårdsloven siger, at arvingerne til deling skal have en sum, der beregnes ved at gange enhedsværdien med 1 1/2 og derfra trække den eksisterende gæld – dog uden at kapitalisere aftægtsforpligtelsen. Det, arvingerne får til deling, skal være = halvdelen af enhedsværdien – og samtidig = 1/3 af de 1 1/2 gange enhedsværdien, man går ud fra. Derved begrænses størrelsen af den gæld, det er tilladt at fradrage før deling.

Her et eksempel:

Enhedsværdi 100.000 DM × 1 1/2	=	150.000 DM
Gæld	÷	100.000 DM
Til deling		50.000 DM

Dette beløb er samtidig halvdelen af enhedsværdien og 1/3 af udgangspunktet. Er der mere gæld, går det på hovedarvingens kappe. Ved delingen er hovedarvingen, der overtager gården, medarving. Hvis de vigende arvinger ikke får udbetalt deres arv straks, skal det tinglyses, og myndighederne fastsætter rente og nærmere betingelser. Der er regler for forpligtelser for umyndige børn – og for at sørge for uddannelsen til mindreårige.

Efter den sidste lovændring er både de vigende arvinger og en enkekone bedre stillet end før.

Jeg har læst en afståelseskontrakt mellem far og søn, der opfylder de betingelser, der kræves. Aftægten består i, at et hus ved gården stilles til rådighed, og endvidere foreligger der en meget detaljeret

liste over naturalier og tjenester, som vi kender det fra gamle kontrakter her i landet. I samme kontrakt gik faderen med til, at et klækkeligt beløb til nyinvestering i driftsbygninger måtte tinglyses foran aftægtskontrakten. Der ydes jævnligt op til 200-400 DM pr. måned kontant til aftægtsfolk – undertiden intet.

En kyndig mand dernede oplyste, at hvis en aftægts årlige byrde regnedes om i penge, ville det på en gård med omkring 20 ha beløbe sig til 200-300 Mark pr. ha – lidt mindre på større brug. Det er ikke så lidt; men en stor del er naturalier og tjenester. De sidste går, så længe helbredet holder, mest den anden vej. Og så falder byrden væk ved død.

I Tyskland har man ingen folkepension. Det er ordnet på forsikringsbasis. Men for at opfordre ældre landmænd til at trække sig tilbage, er der de senere år ydet dem en støtte på 300-375 DM pr. måned. Alle gårde betaler en præmie dertil; resten dækkes af staten.

Alt i alt er der en uhyre frihed ved generationsskiftet i Nordtyskland i forhold til i Danmark.

Det hænder nu og da i Sydslesvig, at en gård uden direkte arvinger sælges, og at en aftægtsydelse indgår i betalingen, som derved lettes.

Selvfølgelig er der også ulemper ved arvegårdssystemet. Er der ingen hovedarving til en gård, bortforpagtes den jævnligt af dem, der i fællesskab ejer den, til naboer – og gamle, der sidder ved gården, gør tit det samme. På den måde bliver nogle bedrifter utilsigtet store. Det kan selvfølgelig – hvis vi tænker på danske forhold – forhindres gennem lovgivning.

Vort vigtigste spørgsmål til vore værter var: Hvordan kommer de unge og de gamle ud af det med hinanden? Hertil svarede man, at det somme tider kunne knirke lidt i starten; men at det ellers gik godt og var til gensidig tilfredshed. Man ønskede absolut ikke dette forhold ændret.

Hvis det, der her er omtalt, blev gennemført herhjemme, hvilket vi kunne finde frem til, hvis viljen er til stede, ville den store kapitaltapning ved generationsskiftet høre op, de store kurstab ville forsvinde, nyinvesteringerne lettes og de store summer, der nu bruges til renter og afdrag, kunne blive til løn og beskæftigelse. Det er altsammen noget, der er hårdt tiltrængt i tusinder af danske landbrug.

Generationsskiftet er fremtiden, og derfor er det så uhyre vigtigt; men skal landbruget som helhed snarest bringes i »investeringshumør«,

må det være lønnende at producere – også for alle dem, der sidder med ejendommene.

Jo, jeg fornemmer indvendingen: »Staten taber penge, mister skat!« Nej, tværtimod! Fornuftige investeringer udført af bønder, »der har skoen på«, vil i det lange løb give øgede indtægter og dermed større skatteevne.

En anden indvending vil være, at det er uret mod de vigende arvinger. I et land, hvor der er lagt et uhyre sikkerhedsnet under mennesker, der får løn, er det tvært imod urimeligt, at den, der overtager slægtens ejendom, skal arbejde langt hårdere søndag og søgn og for en meget mindre timeløn.

Når det kommer til stykket, vil de fleste søskende være interesseret i, at det hjem, de holdt af, kan blive i slægten og være det centrale sted, hvor de mødes.

Medens dette skrives d. 19.10.1977 fornemmes det, at diskussionen om generationsskiftet vil blusse stærkt op. Tag så dette med i overvejelserne.

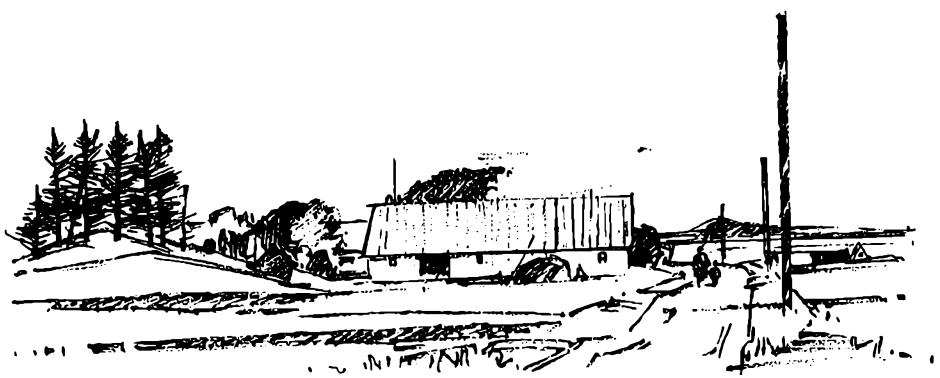

Landskab på Holstebrosiden

Ringkøbing amt

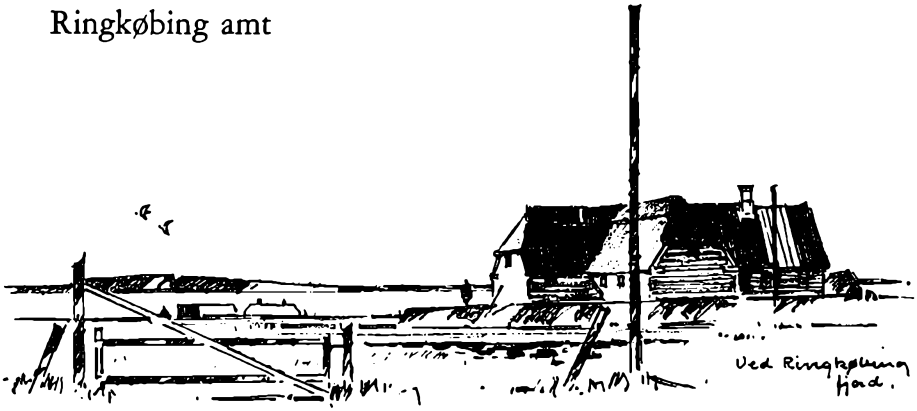

I 1896 begyndte landboforeningernes uformelle julemøder!

Da Samvirksomheden blev til i 1902, var den store omstilling i dansk landbrug til husdyrproduktion som omtalt sket.

Husdyr kræver foder – kvæg især en mængde grovfoder. Derfor kom bestræbelserne for øget markudbytte og et større husdyrhold til at gå hånd i hånd gennem en storstilet opdyrkning af hede, afvanding af store arealer, læplantning mod sandstorme og en uhyre nyttig plantning af plantager og skov, der har ændret klimaet mod vest. Da vi i 1938 kom til Hammerum, oplevede vi nu og da havgusen så langt inde i landet. Nu sker det næsten aldrig mere.

Hvad opdyrkningen har kostet af slid og afsavn, er præsteret af jordbrugerne.

De problemer, der kom, har afspejlet sig i Samvirksomhedens forhandlingsprotokol ved delegeretmøderne, hvor f. eks. en præmiering af fremragende landmandsværk, som omtalt, har været et vigtigt led i Samvirksomhedens arbejde, og i de lokale landbo- og husmandsforeninger er der ydet vejledning i det brydsomme pionerarbejde ved opdyrkningen.

Men – en meget vigtig forudsætning for denne udvikling var »Det danske Hedeselskab«, stiftet 1866 – som et svar på tabet af Sønderjylland i 1864. Idémanden var som bekendt kaptajn E. M. Dalgas, selskabets direktør til 1894. Han gjorde et ord, der er formet af digteren H. P. Holst, til sit: »Hvad udad tabes, det må indad vindes«. Han formåede at begejstre og »smitte« mange med sine ideer, og det

er store ting, Hedeselskabet har udrettet siden stiftelsen med læplantning, grundforbedringer, mergling, dræning, store landvindingsarbejder, sidst Skjernådalen, og ikke at forglemme medvirket til vældige plantninger af plantager og skov. Gennem talrige plantningsforeninger har selskabet formidlet millioner af planter til læ og plantager o. s. v.

Hedeselskabet har oplyst mig, at der fra 1968 til 1976 er afvandet 4600 ha, som derved er bragt i dyrkningssikker stand. Muligvis har lidt af det været dyrket før, men kun bagateller har været under plov. Det drejer sig om:

Skjernåprojektet	3900 ha
Nissum fjorden	570 ha
andet	130 ha

Hedeselskabet har haft kritikere, især i nyere tid. Mange af dem har ikke haft meget forstand på skov- og jordbrug – andre har set tingene fra en meget snæver synsvinkel.

Mange gode kræfter har hjulpet hinanden med at lune og kultivere Ringkøbing amt, men Hedeselskabet indtager en særindstilling.

Skjernå-projektet

Skjernåen har sit udspring i Tinnet krat i Midtjylland – kun få meter fra Gudenåens udspring. På Skjernåens ca. 94 km lange løb mod Ringkøbing fjord optager åen desuden Brande å, Holtum å, Rind å, Vorgod å og Omme å, hvorved den bliver til landets vandrigeste åløb – et forhold, der gennem århundreder har givet store oversvømmelser i deltaet omkring åen mellem Borris og Ringkøbing fjord.

Afvandingen af Skjernå-deltaet betegnes som et af de største landvindingsarbejder, der er gennemført i Danmark, og omfatter et areal på ca. 3950 ha langs Skjernåens nedre løb mellem Borris og Ringkøbing fjord.

Historie: Slægtled efter slægtled har kæmpet en stædig kamp mod åens oversvømmelser – var høhøsten god én sommer, så var tabet desto større året efter – noget måtte der gøres. Det første initiativ, man kender fra lodsejernes side, er fra 1790, hvor høhøsten igen blev ødelagt p. gr. a. oversvømmelser. I 1850 fik man nedsat en landvæsenskommission, der fremkom med forslag til afvanding, men indenrigsministeriet sagde nej – planen var ikke god nok. I 1880'erne bad Hedeselskabet indenrigsministeret om at nedsætte en kommission, og

denne fremkom med en betænkning i 1887, der i 1901-02 medførte en halv løsning med udretning af åen på den yderste strækning mod fjorden samt bygning af sommerdiger til at holde åen i ave under højbergningen, men digerne var kun bygget til at holde for 1/6 af den størst forekommende afstrømning.

Endelig i 1940 – ved fremkomsten af den nye landvindingslov – åbnedes der mulighed for at opnå op til $^2/_3$ statsstøtte til sådanne projekter, og dette gav fornyet håb – nu måtte åen tæmmes.

Landbo- og husmandsforeningerne indkaldte samme år til et møde, hvor der blev nedsat et udvalg, og dette udvalg anmodede Hedeselskabet om at udarbejde en plan for Skjernå-deltaets afvanding, ligesom teknisk udvalg under ministeriet for offentlige arbejder fik anmodning om at se på, om det var muligt at udnytte vandkraften i Skjernåen til elektricitetsværker. Teknisk central fremkom i 1941 med en plan for 4 kraftværker langs åen, og året efter forelagde Hedeselskabet en plan for afvanding af ca. 3780 ha. Krigen rejste imidlertid vanskeligheder – kraftværkerne kunne næppe bygges nu og lodsejerne afviste afvandingsprojektet i 1944.

Projektet: Fremsynede mænd på egnen afviste ikke tanken! I 1944 nedsatte man et oplysningsudvalg bestående af gdr. Mads Madsen, Velling, gdr. N. C. Nielsen, Vostrup, og konsulent K. Vadgård, Skjern. Dette udvalg fik hos statens landvindingsudvalg bevilget de nødvendige midler til at få udarbejdet et nyt projekt. Hedeselskabet gik i gang med opgaven igen – i sommeren 1945 udtog man ca. 2000 jordprøver, der blev grundigt analyseret både kemisk og fysisk. Disse prøver viste, at knap halvdelen var klægbund, ca. $^1/_3$ var tørvejord og resten rent sand eller en blanding af sand, humus og klæg. Jordbundsundersøgelserne bestyrkede troen på projektet.

Den 8. december 1953 kunne Hedeselskabets teknikere forelægge tegninger og den 29. december 1955 vedtog lodsejerne projektet med 70 % ja-stemmer – et projekt, der blev anslået til at koste ca. 21 mill. kr. eller omtrent samme beløb som Det kongelige Teater årligt gav i underskud.

Der blev nedsat et lodsejerudvalg, der den 1. maj 1958 fik forelagt de endelige planer fra Hedeselskabet, og lille juleaften i 1960 skrev lodsejerudvalgets formand, gdr. J. Smedegård Mortensen, Skjern, til staten med anmodning om godkendelse af projektet.

Den 9. februar 1961 modtog lodsejerudvalget landbrugsministeriets

godkendelse til projektets gennemførelse. Århundreders drømme og 21 års energisk arbejde var kronet med held og papirkrigen til ende – eller var den?

»Østenstormen«: Netop som gravemaskinerne kørte i stilling – en hundekold martsdag i 1962 – udbrød en sand »østenstorm« – krig om man vil – ikke med kårde eller kanoner, men med pen og blæk. Projektet havde sine modstandere, og nu rørte de på sig. I ildfulde artikler i københavnske dagblade og i fagtidsskrifter tog de til genmæle. Det var ikke blot en lille kreds af landmænd ved åen, der tvivlede på projektets erhvervs- og nationaløkonomiske værdi – det var naturfredsningsfolk, fugle- og fiskeinteresserede samt flere med dem.

Kort før jul i 1961 besøgte landbrugsminister Karl Skytte og finansudvalget m. fl. ådalen, hvor de med baggrund i disse protester – igen gik projektet igennem på åstedet. Man sagde igen god for projektet, og det, der var vedtaget, skulle gennemføres.

Uroen påvirkede ikke arbejdets start, men medvirkede til at lodsejerne efterhånden stod 100 % sammen.

Vandafledningen: Kun et lille område på ca. 650 ha kan klare afvandingen uden pumpestationer. Fra resten af området pumpes vandet op i den sydlige parallelkanal af 5 pumpestationer, der har en kapacitet på 7000 liter pr. sekund. Vandet i Skjernåen er således gennemstrømningsvand fra landområder øst for Borris.

Et så omfattende projekt kunne ikke gennemføres uden et omfattende brobyggeri – ialt 15 større og mindre broer måtte bygges, ligesom der måtte anlægges 29 km veje.

Jordfordelingen: Før afvandingen var der ca. 2625 lodder fordelt på ca. 835 lodsejere. Statens jordfordelingssekretariat kunne tage fat på Nordens største jordfordelingssag. Hundredevis af møder skulle gennemføres – ikke mindst med lodsejerne – og der krævedes stor tålmodighed og diplomatisk snilde for at få sagerne gennemført!

Det var et enormt puslespil, men det lykkedes, så der i dag er ca. 570 lodsejere, hvoraf de fleste kun har én parcel.

Opdyrkningen: Medens gravemaskinerne arbejdede sig gennem den sumpede eng, blev der anlagt forsøgsområder, hvor statens forsøgsstation i Borris anlagde dyrkningsforsøg til at klarlægge dyrkningsforholdene efter afvandingen.

Detailafvandingen er hidtil gennemført ved grøftegravning og fortrinsvis i skel, hvilket har været en ret billig foranstaltning, der fun-

gerer meget tilfredsstillende. Kun ganske få lodsejere har set sig nødsaget til den ret bekostelige dræning.

Forsøgene med kalkning og gødskning har vist en meget karakteristisk vekselvirkning mellem kalk og fosfor, således at de delvis har kunnet erstatte hinanden. Efter den nødvendige grundgødskning ligger gødningsbehovet nær agermarkens.

Omkostningerne ved afvandingens gennemførelse m. v. er nu opgjort til ca. 30 mill. kr., hvoraf staten har betalt 20 mill. kr., amt og kommuner ca. 2 mill. kr. Restbeløbet på ca. 8 mill. kr. afdrages af lodsejerne over 20 år, og det årlige bidrag til forrentning, afdrag, drift og vedligeholdelse er ca. 225 kr. pr. ha.

Resultatet: Afvandingsprojektet startede i marts 1962, og den 29. maj 1968 afleverede entreprenørfirmaet Stürup og Prosch-Jensen den nye Skjernå til landbrugsministeriets anlægsledelse.

De første arealer blev tilsået i 1966, og i 1968 var praktisk talt hele området tilsået med korn. Vinterhveden præsterer det største udbytte, og op til 63 hkg pr. ha er ikke ualmindeligt. Derefter følger havre og byg med udbytte omkring 45-54 hkg pr. ha.

Ådalen er omgivet af lette sandjorder, hvorfor de nu afvandede enge er et meget værdifuldt supplement til disse sandjordsejendomme, der herved bliver selvforsynende med korn.

Sagkundskaben vurderer det årlige høstudbytte til en bruttoværdi på ca. 20 mill. kr. med priser i 1977, og dette udbytte kan naturligvis kun styrke økonomien for de ca. 570 lodsejere, der nu ejer engene.

Kongenshus Mindepark

Omkring år 1800 menes ca. halvdelen af Jylland at have været lyngklædt.

Den største indsats for hedeopdyrkning og plantninger er sket fra 1850 til 1900. Hjælpemidlerne var små og sliddet enormt.

Med mindeparken »Kongenshus« er der skabt noget enestående smukt og værdigt. Der står herredsstenene med deres inskription, og ved siden af ligger så de mange sten med hedeopdyrkernavne, mand og hustru. Stenene ligger i den lyng, de besejrede, og tyttebær, blåbær m. m. får husly under lyngen, der stråler i farveglød under blomstringen. Urhønsene skogrer og andet vildt hygger sig. Hvor var det godt, det lykkedes direktør Niels Basse, Hedeselskabet, at redde dette ca.

1200 ha store areal og få det fredet, da besættelsesmagten ville have det til skydebaner. Mange gode kræfter hjalp til.

Der er også opdyrket megen hede siden år 1900 – den sidste del med moderne redskaber og traktorer.

I hvert herred var der, da Kongenshus Mindepark var under dannelse, nedsat et udvalg, der skulle tage stilling til anmodninger om at få navne på hedeopdyrkere, der havde gjort en stor indsats, prentet på en sten.

Jeg var sekretær for udvalget for Hammerum Herred – skriverdreng – for stedgroede folk med en god hukommelse og en stor bekendtskabskreds. Ansøgningernes data blev attesteret af sognerådene, og den, der indstillede vedkommende, gav en beskrivelse af forholdene. Vi fik i Hammerum Herred 154 ansøgninger, og 103 blev indstillet fra udvalget.

Med stor beundring og dyb betagelse læste jeg de mange beskrivelser. Her er nogle smagsprøver: »En km for at hente vand«, meddelte en. »Gravede den første tønde land med spade«, skrev en anden. »Koen og konen for ploven, for konen kunne ikke holde den i jorden« eller: »Lange veje at køre efter mergel – med stude«. Der kom en flok børn de fleste steder. »Jo«, skrives om en ansøger, »når man blot kan holde en ko mere for hvert barn, der kommer, så går det«. Lad mig indskyde, at dette bekræfter et af de gamle ord: »Koen er verdens fostermoder!«.



Det er ikke altid så let i statistik at finde de årstal, man helst vil have belyst. Visse tællinger er ret sjældne. Det kan også være vanskeligt at finde tal, der er beregnet på samme grundlag.

Areal i 1000 ha. og pct.

	Ringkøbing Amt							
	1871		1912		1968		1976	
	tusind ha.	%	tusind ha.	%	tusind ha.	%	tusind ha.	%
Dyrket areal	202	44	281	62	305	66	325	69,9
Udlagt til skov og plantage	3	1	33	7	56	12	58	12,5
Andre arealer	249	55	142	31	100	22	82	17,6
Samlet areal	454	100	456	100	461	100	465	100

Husdyrhold i tusind og i forholdstal, hvor 1871 = 100

	Ringkøbing Amt							
	1871		1914		1968		1976	
	tusind	fht.	tusind	fht.	tusind	fht.	tusind	fht.
Heste	12	100	41	342	2	17	3,9	33
Hornkvæg	91	100	204	224	353	388	389	427
deraf køer	47	100	96	204	138	294	148*	315
Svin	24	100	158	658	827	3446	864	3600
Får	190	100	77	41	10	5	33	17
Får	190	100	77	41	10	5	4	2

* heraf 9522 ammekøer

Procentisk anvendelse af dyrket areal

	Ringkøbing Amt			
	1871	1912	1968	1976
	%	%	%	%
Korn og bælgsæd	26,0	31,0	53,0	60,2
Boghvede	1,1	0,2		
Kartofler	2,0	3,0	3,0	3,3
Roer	0,1	9,0	10,3	7,2
Brak	4,0	4,8		
Frø- og handelsafgrøder	1,0	0,7	0,3	0,4
Græs og grøntfoder	65,8	51,3	33,4	28,9
	100,0	100,0	100,0	100,0

Tal, der udtrykkes i tusinder for ha eller dyr, giver ikke et nøjagtigt billede af udviklingen, men kan dog tegne en klar linie. Og lad os så se på, hvad der kom ud af den lange, seje kultiveringskamp. Den første tabel viser arealernes anvendelse fra 1871 til 1976. Det dyrkede areal steg i Ringkøbing amt fra 44 % i 1871 til 70 % i 1976. Skovarealer steg fra 1 til 12,5 %, og »andre arealer« faldt fra 55 % til 17,6 %.

Når 1871 er valgt som første år for undersøgelsen, er det for at få den vældige udvikling af husdyrbruget, der skete før og efter århundredskiftet, med.

Når tallene i 1871 sættes til 100, bliver forholdstallene i 1976, som man kan se: Hornkvæg 427, malkekøer 315, svin 3600 og får 17.

Udviklingen i Ringkøbing amt tegner sig for en solid fremgang. I koantallet bør fodnoten om »ammekøer« bemærkes. Således undgår nogle at malke; i hele landet er 7,2 % af køerne ammekøer, medens det tilsvarende tal for Ringkøbing amt er 6,4, men tallene fortæller om mange ting.

Der er meget store ændringer, ikke alene i dyrket areal og skov, men også i hvilke afgrøder, jorden bruges til. Ringkøbing amt har i 1976 ca. 1/8 af Danmarks samlede kartoffelareal. Der findes ifølge statistikken endnu »brak«, men så lidt, at det ikke kan udtrykkes i denne tabel. Om fynboerne endnu har lidt boghvede, ved jeg ikke. Det er i hvert fald ikke synligt i statistikken. Det var jo i gamle dage, at fynboerne mimrede med munden, når de så en boghvedemark. Som lille dreng husker jeg hjemmefra det lille stykke jord med boghvede. Nyere afgrøder som majs er med under græs og grøntfoder. Men studer den vældige ændring i jordens anvendelse. Forudsætningen synger Jeppe Aakjær sådan om:

»Går stud i stå for ploven,
og ømmer den på kloven,
mens kragen tyr mod skoven,
og solen går i syk;
er barnet lagt til puden,
og pråsen tændt bag ruden,
det lyder end til studen,
endnu et bette nøk«.

»Og kvinden ved hans side
fik også tit at vide,
hvor solens brand kan svide
en gammel kroget ryg.
Man hører hakkers klingen;
men knurren hører ingen,
de enes godt om tingen,
endnu et bette nøk«.

Selvfølgelig var der mange kræfter, der samvirkede. Den vældige udvikling i amtet har fårene en stor skyld i. I 1871 var der 190.000 i Ringkøbing amt. Man klippede får, forarbejdede ulden, bandt og spandt og strikkede. Færdigvarer fra »æ bindstouw« gik mangen bondemand ud i Danmarks land og solgte. Det udviklede sig til tekstilindustrier med særdeles stor betydning for Ringkøbing amt.

Bønder blev fabrikanter; men de fleste holdt benene ved jorden.

Efterhånden blev industrien mangeartet; amtets byer voksede.

Fiskerne hjalp til. Hvilken forskel fra de små både, der gik ud fra åben strand, til de moderne fiskekuttere i dag!

Ringkøbing amt har udført, hvad digteren, biskop Chr. Ludwigs sang:

Én skal pløje marken,
og én skal græsset slå.
Én skal passe bøgerne,
og én bag disken stå.
I hvert et kald og stand
til dont og dåd træd an!
så bygge vi vort land!

Det gjorde Ringkøbing amt, og resultatet ses af følgende tal:

Befolkningstallene for Ringkøbing amt:

1860	1901	1921	1940	1950	1960	1965	1970	1975
68287	111474	146417	164750	186851	205772	219752	241327	256643

To anskuelser

Hele denne udvikling har ikke alene været en kamp mod lyng, vand, vind m. m., men også en strid mellem to anskuelser:

1. Lad den gamle natur ligge uberørt.
2. Lad os kultivere og nyttiggøre.

Tilhængere af standpunkt 2 vil også gå med til, at visse arealer levnes uberørt til fremtiden – Kongenshus Mindepark er et strålende eksempel; men der er megen uenighed, hvilket man kan se af Grue-Sørensens udtalelser vedrørende Skjernådalen på delegeretmødet i 1964, se side 81

De to anskuelser finder vi også i danske sange.

H. C. Andersen blev på en køretur fra Randers til Viborg inspireret til sin dejlige Jyllandssang:

Jylland mellem tvende have
som en runestav er lagt,
runerne er kæmpegrave
inde midt i skovens pragt
og på heden alvorsstor,
her, hvor ørknens luftsyn,
ørknens luftsyn bor,

men, så kommer visionen:

Skynd dig, kom! om føje år
heden som en kornmark står.

Med digterens øjne så han bølgende kornmarker, der indtog lyngens plads.

Her er H. C. Andersens løsning af de nævnte synspunkter 1 og 2.

Jeppe Aakjær var også naturens digter, og han forsvarede også lyngen, hvor han lader den præsentere sig i 1. vers af: »Her har jeg stået i tusinde år«, og i andet vers fortælle om sine bedrifter:

»Jeg var den fredløses tilflugt og havn;
tit har jeg skærmet den sårede hare;
lærkernes spæde lå trygt i min favn,
så imod himlen med øjne så klare«,

og så ender sangen:

»Und mig da fred på min fædrene grund!
Lad mig i sandet dog rødderne sprede!
Brød skal du hente fra muldmarkens bund,
vidsyn og fred på min drømmende hede«.

I sang og litteratur kan der hentes mange glimt fra striden mellem de to standpunkter, men hvis lyng og vand havde fået lov at blive, hvor de var, ville der ikke have været levemuligheder for 376 % flere end i 1860, og hvad er så vigtigst?

Mennesker er forskellige – heldigvis – og dermed er det også forskelligt, hvordan de påvirkes af naturen. Den kan gøre os glade, lykkelige, men også tavse i betagelse.

»Der er sølvklang i majbækkens vove,
gyldent skær gennem aftenen lang,
hver en grøft bliver blomstrende skove
langs den kornrige, bølgende vang:
disse bølger, o, de stiger
med min sjæl over solskyens rand –
rundt i verden er dejlige riger,
ingen vår som en maj i vort land«.

H. Drachmann.

»Bølgens melodier
vugge hjertet ind,
suk og klage tier,
vindens pust befrier
det betyngte sind«.

J. L. Hejberg.

Syng selv! Tag Ingemanns dejlige morgen- og aftensange:

»Der står et slot i vesterled,
tækket med gyldne skjolde;
did går hver aften solen ned
bag rosenskyernes volde.
Det slot blev ej med hænder gjort:
mageløst står det smykket.
Fra jord til himmel når dets port;
Vor Herre selv det har bygget«.

En lavtstående sol sammen med skyformationer synger med.

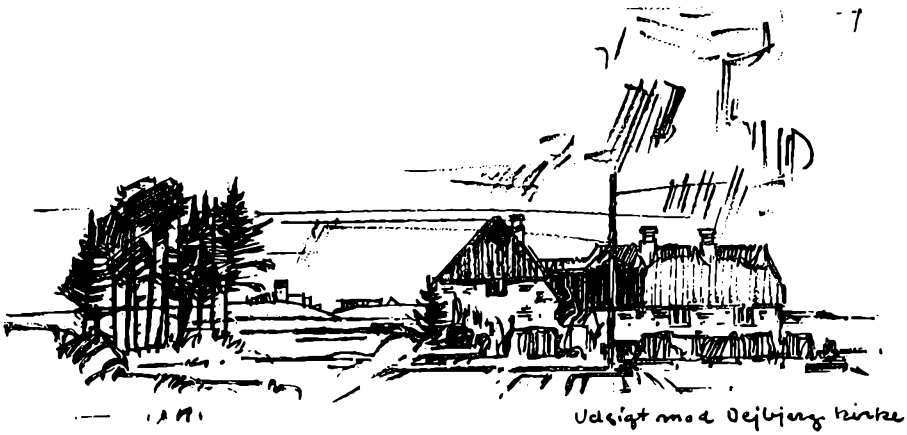

Men hvad er skønhed – i almindelighed – og i naturen?
Jeg er født og opvokset i Sønderjylland tæt ved den grænse, der lå fra 1864 til 1920 – med udsigt til Skamlingsbanken – i en meget smuk natur. 17 år på Sjælland i Haslev omgivet af skønne skove og et frodigt bondelandskab – og dertil godserne Bregentved og Gisselfelt, hvor generationer har skabt skønhed. Siden 1938 har jeg boet i Ringkøbing amt. Nu ved jeg ikke, hvor der er smukkest!

Lad mig tage en dejlig køretur gennem Birkebæk plantage ved Herning, gennem Vildbjerg, vestpå over den mægtige Trehøje-natur, gennem Torsted til Ulfborg, gennem store plantager til Vedersø, hvor den lille anemone fra Lollands fede jord accepterede Vestjylland; ud i klitterne, se havet i stille og storm, frydes over Holmslands frodighed og de skønne huse – ned til Hvide Sande og med blottet hoved standse ved heltegrave, fiskere, der gav deres liv for at redde andres.

Hvor er der skønnest? Hver egn kan synge sin sang; men jeg synes, Ringkøbing amts sang, hele amtets sang, er så betagende – naturens barskhed og alvor, parret med mildhed og ynde – skabt af natur eller menneskehænder. Det er som med klokker, der ringer. Jeg hører strenghed og mildhed i klangen og mindes den tyske digter, Schillers digt om menneskelivet, han kalder »Klokken«, hvor han siger, at hvor det strenge forenes med det milde, der får klokken sin rette klang.

Er Ringkøbing amts beboere mere materialister end andre?
De ved, man kan ikke leve af poesi og skønhed – men alligevel!

En Kaj Munk blev vestjyde. Han inspirerer endnu, og hans stykker opføres under ledelse af Sigfred Aagaard af stedgroede folk med det stedlige mål, som »Det kongelige« slet ikke kan hamle op med. De kan samle fulde huse i lange perioder med publikum fra et stort område.

I byerne kæler man for biblioteker, museer og kunst af mange slags; nogle af tidens bedste malere har givet os værdifuld kunst.

Den danske Folkehøjskole har spillet en meget stor rolle for Ringkøbing amt, hvor den på mange skoler var stærkt repræsenteret. Se en bemærkning af Mads Lambæk side 29.

Der har i amtet været flere højskoler, som nu er nedlagt. For tiden er der højskole i Herning, Nr. Nissum, Velling og Tvind. Der er en række efter- og ungdomsskoler i Nr. Nissum, Rydhave, Lomborg, Hardsyssel, Lægård, Staby, Brejninggård, Fjordvang, Sædding, Blåkilde, Hoven og Hammerum.

Husholdningsskoler er der kun i Struer og i Hammerum, og landbrugsskolerne er omtalt særskilt i skriftet.

Seminarier findes i Herning, Nr. Nissum og Tvind. Gymnasier er der i Tarm, Holstebro, Struer, Herning og Ikast. I byerne er der desuden en del faglige specialskoler af forskellig art og en mængde aftenskoler og kurser i hele amtet.

Indrømmet – omtalen af Ringkøbing amt er kort og ufuldkommen. Hovedvægten er lagt på brydningen omkring natur kontra kultivering, der interesserer landbruget meget.

Lad så os, der holder på kultivering, som dog snart er fuldført, lytte til naturfolkene. Men til dem vil jeg sige: »Vi elsker også naturen; men vi synes, at bugnende marker også er skønne – og vi skal jo leve.

Hedeopdyrkerne endnu en gang

Som slutning vender jeg tilbage til de før omtalte beskrivelser af hedeopdyrkernes indsats.

I mange af dem, der jo da var skrevet helt uafhængig af hinanden, stod der: »De levede i gudsfrygt, flid og nøjsomhed«. Det har mange flere end hedeopdyrkerne gjort i Ringkøbing amt, og en indstilling

med rod i ånd som grobund – også for det materielle – er nok den dybeste årsag til udviklingen i amtet.

I 1975 frygtede vi misvækst. Det var meget tørt. Kornmarkerne så ud til at skulle visne – selv på god jord. Så kom der de fleste steder – ikke alle – en stor og dejlig regn omkring juli. Vi troede, det var for sent; men det, der skete, så ud som et under; der blev et kerneudbytte, der langt oversteg forventningerne, der var små.

Der kan nok gives en forklaring på underet. De fine væv, der transporterer vand og næring op til akset, må have været intakte; men hvordan blev så dette under til?

I Gjellerup gamle kirke fra 1140 var der høstgudstjeneste med en stuvende fuld kirke. Langt over halvdelen var »ikke-landmænd«, tilflyttere i en soveby for Herning. Vi sang den dejlige høstsalme af Grundtvig: »Nu falmer skoven trindt om land«. Sangen var fyldig og god; men da vi kom til femte vers, lød det som et brus gennem kirken:

»Ham takke alle vi med sang,
for alt, hvad han har givet,
for hvad han vokse lod i vang,
for ordet og for livet«.

Det var en oplevelse! Præsten blev selv grebet af det og nævnte det som det første, da han begyndte sin prædiken.

»Vi tror på Gud Fader, den almægtige«, lyder det hver søndag i kirken i trosbekendelsen, der også daglig er læst i mange danske hjem.

Jeppe Aakjær, der i sin poesi kan svinge sig som lærken i sky, giver på vidunderlig måde udtryk for denne undren i:

Jeg er havren. Jeg har bjælder på,
mer end tyve, tror jeg, på hvert strå.
Bonden kalder dem for mine fold.
Gud velsigne ham, den bondeknold!

Mens i dug jeg groede fod for fod,
groede sangen sammen med min rod;
den, som ydmyg lægger øret til,
hører lærkens triller i mit spil.

Det kan kolde hjerner ej forstå:
Jeg er lærkesangen på et strå,
livets rytme døbt i sommerdræ,
mer end gumlekost for øg og fæ.

Jeg skal ringle barnet til dets seng,
ringle tågen op af sump og eng,
ringle freden over hjemmet ind,
ringle bønnen frem i fromme sind.

Jeg er havren. Mine bjælder går
over lyse vange år for år,
ringler om, hvor sang og kærve gror
herligt sammen på den danske jord.

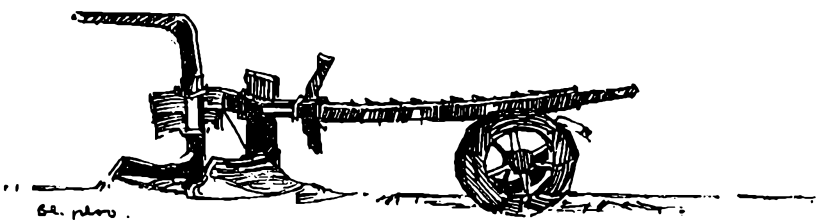

Litteraturfortegnelse

Til dette skrift er fortrinsvis anvendt Samvirksomhedens 6 protokoller som hovedkilde, desuden diverse publikationer fra Foreningen af jydske Landboforeninger, »Foreningen af jydske Landboforeninger gennem 100 år«, Beretninger fra De samvirkende danske Landboforeninger, diverse beretninger fra Det landøkonomiske Driftsbureau, professor O. H. Larsens »Landbrugets Historie og Statistik«, forstander Johs. Ridder: »Ard og Oxe«, diverse statistiske kilder og egne tidligere publikationer.

Indholdsfortegnelse

Da Samvirksomheden blev dannet 9
Julemøderne 1896 – 1902 10
Samvirksomhedens første store indsats 13
Studsgård Forsøgsstation 13
Borris Landbrugsskole 15
Lidt om »røverne« fra Hammerum 20
Gennemgående problemer i de 75 år 22
Udtalelser i alvorlige situationer 24

Perioden 1902 – 1920 27
Nogle spredte udpluk samt krigen 1914–18 29
Regnskabsføring i landbruget 31

Perioden 1920 – 1940 33
Den første lussing 34
Den »ærlige« krone 35
Mørke skyer og regnskabskredsen 38
Hvor slemme var årene 1930–33? 40
Uddrag af kriselovene 43
Delegeretmødet i Herning 1931 45
Kriselovene i funktion 49
»Skriften på væggen« 51

Perioden 1940 – 1960 52
Så gammel er »mangel på arbejdskraft« 54
Maskintiden kom 56
S. Grue-Sørensen bliver formand 58
Lovgivning om arbejde og fritid for unge i landbruget 60
Landbruget bider fra sig 65
Vi protesterer 66
Pessimisme 68
Udstillingen »Gården« 69

Perioden 1960 – 1977 71
Landbrugets lange march for produktionsprisen 71
Landbruget ruster sig 74
Kornlovenes og kornaftalens priser 76
Godkendte hjemmemarkedspriser 77
Hvad sagde de Ringkøbing bønder til dette 77
Der skete en del 78
Statens udgifter vedrørende landbrugsordningerne 80
Landbruget og den offentlige mening 81

Produktionsbegrænsning? 81
Lad forsøgsvæsnet følge malkekøerne 83
Vagn Voigt bliver formand 84
Glem ikke kystsikringen 86
Mange emner – kontante standpunkter 89
Forandringer og øget samarbejde med husmandsforeningerne 92
Delikat anretning i skarp sovs 97

Danmark i EF 100
Det første år i EF 100

Harry Nicolaisen bliver formand 108
Og hvad sider så den nye formand? 109
Tørkeårene 110
Retssag om besætningsudvidelser 115

Samvirksomhedens udvalg 117
Bladudvalg 118
Planteavlsudvalget 119
Planteavlsudstillingerne 123
Konkurrencer mellem hele markbrug 125
Konkurrencer med grundforbedring og kultivering 125
Kvæget 127
Vestjydsk Kreaturseksportforening 127
Kvægsygdomme 128
Fodringsforsøg 129
Husdyrbrugsudvalg og konsulent 131
Kvægracer – malkekøer i Jylland 132
Ringkøbing amts fællesledelse 135
Fællesledelsens formænd og konsulenter 137
Hestene 139
Svinene 141
De første fodringskonsulenter 142
Avlsarbejdet med svin starter 143
Fællesledelsen for svineavl 144
Svineinseminering 144
Fjerkræ 146
Grundforbedring 147
Bygningsudvalg 149
Maskiner og teknisk udvalg 150
Ungdomsudvalg 152
Uddannelsesmønster 153
Husholdning 155

Konsulenter og konsulentordninger 156

Samvirksomhedens formænd 159

Landbrugsskoler i Ringkøbing amt 162
Borris Landbrugsskole 162
Hammerum Landbrugs- og Husholdningsskole 162
Lægård Landbrugsskole 164
Fjordvang Landbrugsskole 166
Landbrugs-grundskole i Nr. Nissum 167

Noget, der bør ændres 168
Ejendomsskatter 168
Hvad skabte for høje priser og urimelig rente 170
Maskiner i landbrug og industri 170
Omkosningsstigninger og inflation 171
Ejendomspriser 172
Landmandens fortjeneste 173
Generationsskiftet 174
Bedriftsstørrelser 175
Tilbud og efterspørgsel 176
Ejendomssalg og unge købere 177
Lille mand, hvad nu? 178
Hvordan kan strømmen vendes 178
Otte gode råd 178
Eksempel på ejendomshandel 182
Giv landmanden lov til at arbejde i fred 183

Aftægt 185

Ringkøbing Amt 189
Skjernå-projektet 191
Kongenshus Mindepark 194
Ringkøbing amt i tal 196
To anskuelser 198
Hvad er skønhed? 201
Er Ringkøbing amts beboere mere materialister end andre 202
Hedeopdyrkningen endnu en gang 202

Tabeller: Tabelforklaring II
Tabel 1. Arbejdsfortjeneste – Danmark IV
Tabel 2. Arbejdsfortjeneste – Ringkøbing amt VIII
Tabel 3. Landbrugspriser og forrentningsprocent VI
Tabel 4. Areal og befolkning IX
Tabel 5. Antal landbrug og arbejdskraft IX
Tabel 6. Husdyrbestanden i 75 år X
Tabel 7. Eksport, avl og nedbør XI
Tabel 8. Kunstgødningsforsøg XII

Landbruget i Ringkøbing Amt 1902-1977

Tabeller og tabelforklaring

Tabelforklaring

Tabel 1 er min bearbejdelse af Driftsbureauets beretninger fra 1920 til 1976. Tabel 2 er konsulent Aage Iversens redegørelse for resultaterne i den regnskabskreds, der siden 1931 har været knyttet nær til Samvirksomheden i Ringkøbing amt.

Både tabel 1 og tabel 2 er udarbejdet med en konstant renteberegning på 5 %. Hele det beregnede rentebeløb er anført. Det gør det let for en ældre landmand at se tilbage og sammenligne sig selv med de anførte gennemsnitstal. – Og den unge mand, hvis rente er 10 % eller mere, kan let se, hvor galt det går, hvis han ikke kan producere – og tjene – meget mere end gennemsnittet.

Tallene i tabel 1 og 2 er de såkaldte aritmetiske middeltal, d. v. s. alle ejendomme vejer til med hele det økonomiske udbytte divideret med antal ha – altså 1 ha.

Nok så korrekt er »beregnede middeltal«, hvor hver ejendom vejer til med eget ha-antal. Men for at beregne det skal man have et grundmateriale, der muliggør metoden. Det foreligger ikke helt fra 1920.

Tabellerne 1 og 2 og alle de andre er ikke et stykke matematik, men afslører tydeligt, hvordan økonomi, avl, husdyrhold m. m. har været i den lange periode. Se også under »udvalg«, under »Fællesledelsen« og siderne 168-187.

Tabel 1 er beregnet ud fra Driftsbureauets tal for to størrelsesgrupper, 30-50 ha og 15-20 ha. Gennemsnitsstørrelsen er anført for hvert år. Handelsværdien er opført i »tusind kr.«. Renten af handelsværdien er uden afrunding. Arbejdsfortjenesten er det beløb i kroner, som disse brug – i flæng – har levnet brugeren, når alle driftsomkostninger + de nævnte 5 % rente og de reelle nødvendige afskrivninger er sket. Som nævnt tidligere skal arbejdsfortjenesten dække: 1) privatforbrug, herunder også husleje for bolig i egen ejendom, 2) personlige skatter og forsikringer og 3) afdrag på gæld uden at låne dertil. Det, som arbejdsfortjenesten overstiger nævnte behov, er opsparing eller investering. De nævnte afskrivninger er jo ikke kontante udgifter; disse beløb er »mere i kassen«. Hvis disse afskrivninger hvert år brugtes til

nyinvesteringer, er ejendommen i en »værdibalance« – renteberegningen er teoretisk, og for begynderen er 5 % alt for lidt. For begge størrelsesgrupper i tabel 1 er arbejdsfortjenesten beregnet både ved 5 % rente af handelsværdien – og af den investerede kapital, »et udtryk«, der nogenlunde dækker den gennemsnitlige handelsværdi for 20 år.

Studer tabellerne 1 og 2 i forbindelse med beretningens forskellige afsnit. Se samtidig tabel 3 og få derved de priser og prissvingninger, der har haft afgørende indflydelse på økonomien.

Forrentningsprocenten fremkommer ved at trække samtlige udgifter, herunder løn for legemligt arbejde og driftledelse fra den samlede indtægt. Dette beløb sættes i procentisk forhold til den indestående kapital i ejendommen, investeret kapital eller handelsværdi.

Tabel 4, areal og befolkning, giver linien i udviklingen. Under hovedtabellen fortæller tallene om arealets benyttelse, en meget interessant historieskrivning. Se også »Ringkøbing Amt« side 196.

Tabel 5 fortæller, hvor stort svind der er i antal af ejendomme og arbejdskraft.

Tabel 6 viser husdyrbestanden fra 1898 til 1976.

Tabel 7 viser Danmarks og derunder landbrugets eksport. 7 % af landets erhvervsbefolkning skaber stadig mad til Danmarks befolkning plus en fjerdedel af samlet eksport. Det er pænt! Ikke? Denne produktion kræver selvfølgelig en import, der gennem de senere år har varieret fra 20 til 26 % af landbrugets eksport, afhængig af Danmarks egen høst.

Hvad høsten betyder, kan også aflæses i tabel 7 – opgjort i millioner afgrødeenheder, kaldet A. E. En A. E. er i foderværdi = 1 hkg byg. Opgørelsen af A. E. omfatter både korn, roer og græs.

Årets høst afhænger af såtid, såbed, såsæden, gødskning, sprøjtning, kulde, varme m. m. – der ikke kan stilles op i en tabel; men i tabel 7 er nedbøren taget med. Som bekendt er nedbøren større i Vestjylland end for Danmark som helhed. Den er taget med både for Danmarks og Vestjylland for vækstperioden 1.4. til 30.9.

Prøv at se hvor stor rolle nedbøren spiller for avlen af A. E.

En god høst er på ca. 145 mill. A. E. 1976 gav 115 mill. A. E. Der er 30 mill. forskel. Gang det med kornprisen for at få et begreb om, hvad avlen betyder for samfundet og den enkelte.

Fortsættes side XII

Tabel 1. Arbejdsfortjeneste, 30–50 ha. Landøkonomisk Driftsbureau 1920–76 (Bearbejdet)

År	Gennemsnit ha	Handelsværdi			Investeret kapital		
		Handelsværdi i 1000 kr.	5 pct. rente kr.	Arbejdsfortjeneste kr.	Investeret kapital i 1000 kr.*	5 pct. rente kr.	Arbejdsfortjeneste kr.
1920–21	38,1	–	–	–	110	5525	8367
21–22	37,5	131	6375	÷ 750	106	5138	489
22–23	38,8	118	5897	3478	95	4762	4612
23–24	38,4	125	6259	4877	96	4800	6336
24–25	38,1	129	6439	6058	95	4762	7734
25–26	38,0	124	6194	÷1102	97	4864	228
26–27	38,1	112	5563	÷1067	93	4648	152
27–28	38,1	102	5105	÷ 343	86	4305	457
28–29	38,1	103	5144	3772	84	4229	4686
29–30	38,3	105	5285	2336	84	4213	3409
30–31	38,6	93	4671	÷1197	85	4246	÷ 772
31–32	38,9	103	5174	÷2567	80	4007	÷1400
32–33	39,2	85	4273	862	69	3489	1646
33–34	38,4	81	4032	1229	65	3264	1997
34–35	38,5	85	4274	1348	67	3311	2310
35–36	38,5	89	4428	1540	70	3504	2464
36–37	38,5	88	4428	770	71	3542	1656
37–38	38,3	89	4443	2413	73	3677	3179
38–39	38,0	89	4446	2090	73	3648	2888
39–40	37,9	88	4548	2956	74	3676	3828
40–41	38,0	98	4864	4066	74	3686	5244
41–42	37,7	110	5504	4976	100	4976	5504
42–43	37,7	120	5994	6673	100	4976	7691
43–44	37,1	134	6678	8459	99	4934	10203
44–45	39,6	150	7488	8395	106	5306	10573
45–46	37,3	149	7460	4066	101	5073	6453
46–47	37,3	152	7572	4737	103	5185	7124
47–48	37,5	149	7462	4613	106	5325	6750
48–49	37,7	154	7729	8784	110	5467	11046
49–50	37,8	163	8165	12096	113	5632	14629
50–51	37,9	178	8907	12810	117	5837	15880
51–52	38,1	200	9982	13792	128	6363	17411
52–53	37,9	214	10726	12583	132	6633	16676
53–54	38,3	229	11452	11375	142	7124	15703
54–55	38,0	240	12008	7752	148	7410	12350
55–56	38,0	248	12388	10640	155	7752	15276
56–57	38,1	260	12992	8877	163	8153	13716
57–58	37,7	266	13308	9161	169	8445	14024
58–59	37,3	286	14323	9512	176	8803	15032
59–60	37,6	301	15078	7971	188	9400	13649
60–61	37,8	320	15989	7295	199	9941	13343
61–62	37,7	335	16777	4901	208	10405	11273
62–63	38,1	356	17793	10133	220	11010	16916
63–64	38,0	367	18354	19152	230	11476	26030
64–65	37,5	395	19725	18188	238	11925	25988
65–66	37,7	458	22846	13082	255	12780	23148
66–67	37,7	511	25561	10556	276	13798	22318
67–68	37,6	548	27410	12408	294	14702	25116
68–69	37,8	561	28048	23852	313	15649	36251
69–70	36,8	559	27931	31832	313	15640	44123
70–71	36,9	599	29926	26531	334	16679	39778
71–72	37,3	642	31705	38382	358	17867	52220
72–73	37,4	715	35717	57259	388	19373	73603
73–74	37,5	819	40950	51338	412	20581	71707
74–75	37,5	955	47738	38850	438	21900	64688
75–76	37,7	1100	55042	42978	472	23600	74420

* 1920–21 til 1940–41 er tallene »bogført kapital« – omtrent som skattetallene.

Tabel 1. Arbejdsfortjeneste, 10–20 ha. Landøkonomisk Driftsbureau 1920–76 (Bearbejdet)

År	Gennemsnit ha	Handelsværdi			Investeret kapital		
		Handelsværdi i 1000 kr.	5 pct. rente kr.	Arbejdsfortjeneste kr.	Investeret kapital i 1000 kr.*	5 pct. rente kr.	Arbejdsfortjeneste kr.
1920–21	15,4	59	2972	3927	42	2094	4809
21–22	15,3	57	2861	321	44	2219	964
22–23	15,6	52	2601	2601	42	2081	3121
23–24	15,6	59	2933	3354	42	2106	4181
24–25	15,3	52	2588	4085	41	2050	4621
25–26	15,4	50	2510	1047	42	2110	1448
26–27	15,4	51	2541	662	40	1987	1217
27–28	15,5	49	2434	713	37	1876	1271
28–29	15,5	49	2465	2155	37	1845	2775
29–30	15,8	52	2607	2117	39	1959	2765
30–31	15,2	47	2341	÷ 30	37	1824	486
31–32	15,3	44	2219	÷321	36	1790	107
32–33	15,4	41	2064	970	33	1648	1386
33–34	15,4	41	2048	1047	32	1602	1494
34–35	15,5	44	2186	1194	32	1597	1783
35–36	15,2	45	2250	1368	32	1611	2006
36–37	15,1	45	2265	921	33	1676	1510
37–38	15,0	43	2160	1770	33	1650	2280
38–39	15,0	42	2100	1890	32	1605	2385
39–40	14,9	43	2161	610	32	1624	1147
40–41	14,7	45	2263	3837	32	1602	4498
41–42	15,0	53	2625	3060	48	2370	3315
42–43	14,6	55	2715	3694	46	2321	4088
43–44	14,4	63	3125	5400	46	2304	6221
44–45	14,5	65	3234	3466	48	2407	4292
45–46	14,3	67	3332	3847	47	2402	4776
46–47	13,6	61	3033	4230	45	2258	5005
47–48	14,5	68	3379	4220	49	2465	5133
48–49	14,3	70	3489	5706	50	2488	6707
49–50	14,3	71	3532	7651	51	2545	8637
50–51	14,4	80	3989	7834	53	2664	9158
51–52	14,5	88	4394	8671	58	2871	10194
52–53	14,4	97	4867	8712	60	2981	10598
53–54	14,3	102	5105	8208	63	3146	10167
54–55	14,4	106	5314	7056	66	3312	9058
55–56	14,4	109	5458	8064	69	3456	10066
56–57	14,8	118	5876	7193	74	3715	9354
57–58	14,8	123	6098	7104	78	3892	9309
58–59	14,4	126	6278	8136	79	3974	10440
59–60	14,1	129	6458	7318	82	4103	9673
60–61	13,9	136	6783	8451	85	4240	10995
61–62	14,3	151	7550	7064	92	4590	10024
62–63	14,4	158	7877	10454	97	4838	13493
63–64	14,5	164	8178	17009	102	5104	20083
64–65	14,5	181	9034	16443	107	5365	20112
65–66	14,4	200	9979	14429	114	5688	18720
66–67	14,5	230	11484	13819	124	6206	19097
67–68	14,6	245	12235	14659	133	6658	20236
68–69	14,8	257	12846	19625	143	7134	25337
69–70	14,1	254	12704	22193	140	6980	27917
70–71	14,0	269	13440	18788	148	7378	24850
71–72	14,0	285	14252	26040	157	7840	32452
72–73	14,0	326	16310	33894	170	8510	41692
73–74	14,5	408	20416	20909	187	9353	31973
74–75	14,4	447	22334	16171	198	9892	28613
75–76	14,4	504	25200	13867	214	10685	28382

* 1920–21 til 1940–41 er tallene »bogført kapital« – omtrent som skattetallene.

Tabel 3. Efter »Foreningen af jydske Landboforeninger igennem 100 år 1872 – 1972«

Året	*Smør* øre pr. kg	*Sødmælk* øre pr. kg fra mejeri	*Ost* øre pr. kg fra mejeri	*Slagtesvin* x. kl. øre pr. kg	*Torvegrise* 20 kg 1. kl. kr. pr. stk.	*Slagtekvæg* x. kvalitet øre pr. kg levende vægt			*Kælvekøer* kr. pr. stk.	*Æg* DAÆ øre pr. kg	*Slagtehøns* 1. kl. øre pr. kg	*Slagtekyllinger* x. kl. øre pr. kg	*Rug* kr. pr. 100 kg København/ Århus	*Byg* kr. pr. 100 kg København/ Århus	*Majs* kr. pr. 100 kg København/ Århus	*Bomuldsfrøkager* højprocentige København/ Århus kr. pr. 100 kg	*Spisekartofler* kr. pr. 100 kg på sælgers ejendom eller station	*Forrentningsprocent* af investeret kapital
						Stude	Unge køer	Fedekalve										
			20 %		Køge				Odense								Sjælland	
1920	640	33,3	–	357	64	–	100	–	623	530	–	–	43.42	34.49	35.70	55.10	18.85	8.9
1921	474	32.3	199	291	55	92	76	–	368	354	–	–	23.49	22.48	23.45	30.76	14.00	2.3
1922	385	20.4	110	231	49	72	54	–	481	247	–	–	19.21	18.31	19.83	29.89	10.00	4.5
1923	441	23.2	135	209	37	107	74	–	644	261	–	–	20.04	21.56	23.56	32.01	14.36	6.1
1924	522	26.3	185	221	35	114	89	–	700	297	–	–	30.81	31.82	26.66	34.36	16.31	6.4
1925	447	22.4	127	225	43	89	76	–	570	238	–	–	15.73	18.34	24.06	26.30	11.68	1.2
1926	307	15.3	82	178	37	69	46	–	386	170	–	–	16.44	16.92	14.88	17.29	6.38	1.7
1927	301	15.3	86	134	19	71	48	–	399	162	–	–	17.40	18.10	14.40	18.82	9.54	1.9
1928	313	15.7	84	137	21	79	63	–	357	160	–	–	18.35	19.75	17.70	22.90	10.70	5.4
1929	302	15.1	79	159	36	77	61	–	379	160	–	–	15.90	16.15	16.85	21.10	8.25	4.7
1930	245	12.3	65	129	32	74	58	–	366	132	–	–	11.00	12.10	11.20	16.50	6.35	0.7
					Randers													
1931	209	10.8	57	82	19	58	44	–	–	107	–	–	9.11	11.55	8.15	12.80	6.25	0.0
1932	178	9.4	57	75	14	43	30	–	160	101	–	–	9.82	12.70	9.35	12.70	8.05	2.0
1933	171	9.3	78	122	16	46	29	–	182	106	–	–	–	11.45	10.30	13.50	4.85	2.1
1934	161	9.3	73	156	29	45	31	–	209	103	–	–	–	12.10	12.60	13.85	6.00	2.5
1935	192	11.1	91	161	31	59	42	–	246	107	125	–	11.69	11.60	11.60	14.30	6.50	2.7
1936	207	11.2	85	170	20	65	50	–	242	108	107	–	13.83	15.70	13.55	15.30	7.35	1.4
1937	225	12.4	87	171	20	66	52	–	254	111	100	–	19.40	18.20	14.70	17.45	7.35	3.0
1938	230	14.3	108	175	38	65	52	–	418	117	114	–	15.60	14.40	16.20	15.60	5.30	3.0
1939	239	14.3	106	174	45	71	59	–	410	112	124	–	16.15	13.35	15.65	18.50	6.15	3.6
1940	312	18.8	144	194	25	98	81	–	541	139	154	–	23.30	20.50	–	–	14.00	6.4
1941	437	26.0	215	237	40	127	109	–	710	201	240	–	29.00	25.00	–	–	15.60	3.8
1942	445	26.8	218	247	54	128	114	–	799	232	248	–	29.00	25.00	–	–	17.00	5.6
1943	445	27.9	218	268	58	135	132	–	824	245	281	–	29.15	25.00	–	–	13.35	8.1

									Aalborg								Jylland	
1944	445	28.0	218	272	49	139	133	–	915	242	280	–	29.20	25.00	–	–	16.05	7.5
1945	434	27.5	217	269	59	140	133	–	900	235	280	–	30.25	26.25	–	–	18,95	3.9
1946	420	26.9	216	268	53	140	133	–	825	242	285	–	30.25	26.25	–	45.30	18.30	3.7
1947	503	30.3	230	318	58	140	133	–	860	305	355	–	30.25	26.25	–	54.25	20.60	3.3
		3,65 %																
1948	650	38.3	253	394	103	158	151	–	1043	330	382	–	35.22	28.38	–	64.27	15.70	5.4
1949	624	37.3	233	407	122	170	162	–	1118	315	381	–	39.74	40.85	42.98	47.29	11.95	8.4
1950	571	34.6	221	391	95	219	194	–	1311	295	342	–	46.53	51.68	54.22	55.98	18.54	9.3
			30 %															
1951	559	34.4	279	425	88	261	212	–	1366	343	432	–	59.24	64.29	–	65.93	20.96	9.5
1952	617	38.0	294	447	117	259	209	–	1476	383	390	–	52.46	62.26	–	71.11	19.08	9.2
1953	661	38.3	258	412	106	237	198	–	1408	371	384	–	44.59	40.13	–	60.76	16.40	7.1
1954	655	38.1	265	401	93	254	216	–	1480	342	372	–	41.25	48.84	56.24	64.15	18.00	5.8
1955	674	40.4	296	411	94	266	221	–	1413	380	361	–	44.34	49.34	–	65.70	22.26	5.6
1956	669	39.5	273	452	113	283	238	–	1483	372	388	–	47.26	51.37	52.98	62.17	25.15	4.8
1957	560	35.2	264	387	93	276	237	–	1557	353	374	–	40.16	40.61	46.30	60.58	14.67	4.8
1958	459	32.2	242	396	92	275	240	–	1577	338	377	–	43.96	44.99	43.92	45.99	20.24	5.5
1959	659	40.5	277	404	92	295	253	295	1749	297	324	386	48.67	46.03	44.24	60.37	26.87	3.8
1960	577	36.8	258	399	96	293	247	311	1752	326	326	365	49.35	43.34	44.08	59.07	20.36	4.0
1961	545	35.6	249	378	94	279	243	254	1638	317	287	313	49.48	40.53	42.79	55.43	15.42	1.5
1962	582	35.9	247	396	88	268	224	263	1520	287	250	323	49.90	48.30	45.18	61.50	29.31	2.8
1963	700	42.2	296	422	99	279	229	333	1663	369	283	309	49.72	45.83	50.48	67.34	39.00	7.1
1964	732	42.2	314	459	118	358	307	410	2198	333	265	314	49.70	44.72	48.50	66.70	18.19	5.1
1965	714	41.8	324	414	95	371	327	412	2372	385	250	312	50.78	47.13	52.02	68.02	23.24	3.3
1966	714	43.3	333	483	124	330	287	384	2166	368	265	330	53.20	51.52	55.76	69.53	30.97	1.5
1967	737	44.2	321	466	114	295	249	378	2004	369	190	305	53.89	52.73	57.13	69.54	25.00	0.4
1968	734	43.1	307	446	115	308	266	403	2054	387	208	312	52.87	48.91	57.03	70.16	25.66	1.8
		4,20 %																
1969	763	50.2	338	513	139	362	320	446	2338	355	228	316	52.93	42.52	57.27	67.84	29.86	1.7
1970	850	53.6	371	559	147	391	343	473	2590	351	221	315	53.70	48.28	60.35	80.55	43.50	÷0.9
1971	944	59.8	431	507	137	404	356	472	2805	376	177	302	53.70	46.67	56.57	77.78	20.81	1.6
									Randers									
1972	999	75.0	485	531	128	550	462	615	3479	395	166	313	61.87	55.61	58.41	77.75	30.09	5.5
1973	1287	92.0	713	783	202	611	525	713	4272	465	215	425	71.55	70.12	84.13	147,90	48.67	6.6
			45 %															
1974	1327	102.0	972	746	190	578	502	657	4099	459	218	435	81.28	79.68	99.88	125.36	46.93	1.1
1975	1517	110.0	1056	813	210	640	570	736	4479	408	121	437	86.00	85.33	101,40	99.62	53.42	1.5
1976	1618	122.0	1135	930	234	716	645	809	4850	502	195	488	98.80	101.73	–	129.22	141.98	–

Tabel 2. Arbejdsfortjeneste m.v. Gennemsnit Ringkøbing Amt

	Kroner pr. ejendom		Rentekrav 5 % af		Fam. arbejdsfortjeneste på grundlag af 5 % rentekrav	
	investeret kapital	handels-værdi	investeret kapital	handels-værdi	investeret kapital	handels-værdi
1946–47	80.527		4.026		5.815	
1947 48	77.450		3.892		5.555	
1948–49	83.054		4.152		6.899	
1949–50	83509		4.175		11.123	
1950–51	88.340		4.417		12.582	
1951–52	96.028		4.810		12.655	
1952–53	95.692		4.785		14.085	
1953–54	105.849		5.243		13.276	
1954–55	115.127		5.755		11.737	
1955–56	123.379		6.168		12.103	
1956–57	134.504		6.725		12.110	
1957–58	141.255		7.062		12.868	
1958–59	150.814		7.540		14.049	
1959–60	176.486		8.824		12.818	
1960–61	188.823		9.441		12.835	
1961–62	186.430		9.321		10.092	
1962–63	198.040		9.902		14.001	
1963–64	218.715		10.936		20.570	
1964–65	241.410	409.427	12.070	20.471	19.904	11.503
1965–66	245.579	451.961	12.278	22.598	21.847	11.527
1966–67	263.847	476.477	13.192	23.823	16.847	6.216
1967–68	277.736	503.335	13.886	25.166	20.635	9.355
1968–69	277.148	503.663	13.857	25.183	29.020	17.694
1969–70	297.079	545.222	12.853	27.261	34.825	20.417
1970–71	315.150	572.250	15.757	28.612	29.919	17.064
1971–72	342.122	602.051	17.106	30.102	42.071	29.075
1972–73	329.438	671.587	16.471	33.579	57.950	40.842
1973–74	342.100	760.771	17.105	38.038	70.562	49.629
1974–75	383.300	959.642	19.165	47.982	61.272	32.455
1975–76	433.129	1.178.332	21.656	58.916	72.145	34.885

Tabel 4. Areal og befolkning

År	Danmark			Ringkøbing amt			
	Befolkning ialt	tusind ha		Befolkning ialt	tusind ha		Antal brug
		ialt	dyrket		ialt	dyrket	
1860	1608362	3834	2451	68284		202 (1870)	
1890	2172380	3834	2895	98623	453		
1901	2449840	3802	2910	111474	453		17775
1911	2757076	3897	2892	130859	456	281	
1921*	3267831*	4290	3226	146417	466		
1930	3550656	4293	3252	155845	466	297	
1940	3844312	4293	3218	164750	466	308	
1950	4281275	4294	3146	177463	466	304	16503
1960	4585256	4293	3094	215772	466	317	16091
1970	4906916	4304	2921	241327	461	327	13729
1976	5065313	4307	2912	254131	465[1]	325	12322
* incl. Sønderjylland med	163622	387	321				

[1] Det sidst offentliggjorte tal er 485; ændringen skyldes en ny opmåling.

Landbrugsarealets anvendelse i % på afgrøder (hele landet)

År	Korn			Rodfrugter				Frø	Brak-areal	Græs og grønafgrøder		
	ialt	byg	rug	ialt	kålr.	kart.	beder			ialt	omdrift	andet
1900–04	39,1	9,0	9,3	7,7	1,2	1,8	3,9	0,9	8,6	43,7	29,7	14,0
1920–24	38,9	8,5	6,9	14,0	5,2	2,6	4,9	1,0	3,7	42,4	24,9	17,5
1930–34	41,1	11,1	4,4	16,2	6,7	2,2	5,9	1,2	1,6	39,9	22,9	17,0
1940–44	41,5	12,4	5,9	17,6	5,9	2,8	6,4	2,6	0,6	38,1	22,7	15,4
1950–54	42,3	18,0	4,2	18,6	6,1	3,3	7,0	2,9	0,2	35,8	22,9	12,9
1960–64	49,9	27,7	4,7	16,0	5,4	2,2	6,5	3,3	0,1	30,7	19,7	11,0
1970	59,1	46,0	1,4	9,8	1,5	1,3	5,5	2,5	0,1	28,1	17,9	10,2
1975	59,0	49,4	1,7	10,2	1,0	1.1	5,2	4,7	0,1	27,5	18,0	9,5

Tabel 5. Antal landbrug og arbejdskraft (helårsarbejdere)

År	Antal ejendomme	% af befolkningen	Arbejdskraft		
			familie	medhjælp	ialt
1801		67			
1850	167894	56			
1916	184723	35			
1922	194880*	32	167901	321270	489171
1932	204003	29	179748	324206	503954
1940	209761	25	180542	293340	473882
1950	207985	21	184650	204997	389648
1960	196100	16	165000	118298	283298
1970	140197	8	130000	31307	161307
1975	127154	7	108000	23600	131600
1976	124231		101050	22149	123199

* incl. Sønderlylland med 12532 ejendomme

Tabel 6. Husdyrbestanden i Danmark i 75 år i 1000 stk.

År	Heste	Hornkvæg		Svin		Fjerkræ (haner, høner, kyllinger)	Får
		ialt	heraf køer	ialt	heraf søer		
1898	449	1,745	1,067	1,168	136	8,767	1,074
1903	487	1,840	1,089	1,457	167	11,555	877
1914	567	2,463	1,310	2,497	283	15,140	515
1918	545	2,124	1,024	621	97	9,784	470
1920	602	2,504	1,196	1,116	126	14,395	540
1925	536	2,758	1,391	2,517	290	20,093	261
1927	521	3,036	1,514	3,731	396	22,075	193
1931	519	3,255	1,702	5,537	633	–	–
1933	520	3,185	1,800	4,477	451	26,625	179
1939	594	3,326	1,642	3,183	390	33,297	147
1940	596	3,279	1,619	3,269	341	25,264	–
1946	653	3,167	1,594	1,768	191	18,388	170
1950	502	3,053	1,577	3,235	399	25,365	61
1960	171	3,397	1,438	6,147	681	25,340	44
1970	45	2,843	1,153	8,361	999	17,847	70
1976	60	3,095	1,192	7,701	820	14,773	59

Husdyrbestanden i Ringkøbing Amt i 75 år

År	Heste	Hornkvæg		Svin	Fjerkræ	Får
		ialt	heraf køer	ialt		
1898	24,097	124,452	64,040	47,210	316,390	147,650
1903	33,302	140,817	74,355	87,342	617,607	117,912
1914	41,417	203,626	95,710	157,812	796,381	73,371
1917	39,845	206,747	84,378	129,925	519,097	39,985
1918	39,707	181.799	75,399	39,786	702,987	68,350
1930	36,438	242,598	115,877	242,364	1,384,389	27,850
1940	43,386	287,651	130,624	242,716	2,075.927	–
1945	48,545	285,426	127,110	127,507	1,173,997	25,655
1950	40,006	277,680	132,811	287,645	2,190,672	5,954
1960	11,066	335,546	134,873	549,330	1,974,748	2,373
1970	2,442	339,651	134,027	905,220	1,149,133	5,912
1976	3,881	388,899	147,742	863,822	886,420	4,238

Tabel 7. Eksport, avl og nedbør 1902 til 1977

År	Millioner kr.		Landbrugs-eksport %	Mill. afgrøde-enheder	Millimeter nedbør				% + eller ÷ april til septbr.
	eksport ialt	landbrugs-eksport			1/4 - 30/9		Danmark		
					Dan-mark	Vest-jylland	juni - juli	august - septbr.	
1919–20	1591	1202	75,6	69	285	308	115	113	÷ 13
1920–21	1410	1199	85,0	74	385	438	109	125	+ 18
1921–22	1176	1000	85,0	76	232	217	58	121	÷ 28
1922–23	1539	1311	85,3	78	378	367	142	171	+ 16
1923–24	1980	1615	82,6	86	374	388	93	168	+ 15
1924–25	1789	1460	81,6	82	365	448	102	153	+ 10
1925–26	1405	1131	80,5	95	320	336	73	160	÷ 1
1926–27	1447	1174	81,1	98	386	385	142	150	+ 16
1927–28	1545	1244	80,5	96	491	505	178	210	+ 48
1928–29	1615	1285	79,6	109	289	276	102	119	÷ 13
1929–30	1524	1218	79,9	106	263	274	108	76	÷ 21
1930–31	1259	1025	81,4	113	401	448	130	166	+ 21
1931–32	1086	886	81,6	111	442	409	201	149	+ 33
1932–33	1163	936	80,5	118	365	360	93	130	+ 11
1933–34	1176	910	77,4	116	266	278	137	82	÷ 19
1934–35	1213	912	75,2	107	315	382	64	194	÷ 5
1935–36	1326	1007	75,9	117	386	407	136	165	+ 17
1936–37	1541	1135	73,4	111	352	342	132	91	+ 6
1937–38	1551	1118	72,1	120	344	362	114	115	+ 4
1938–39	1575	1167	74,1	125	287	327	120	103	÷ 13
1939–40	1517	1256	82,8	120	310	331	124	127	÷ 6
1940–41	1278	971	76,0	116	305	313	102	136	÷ 8
1941–42	1053	594	56,4	103	285	301	102	138	÷ 14
1942–43	1338	827	66,8	114	354	403	108	175	+ 7
1943–44	1361	930	69,0	125	338	321	96	187	0
1944–45	904	635	70,2	121	344	387	119	138	+ 4
1945–46	1618	1016	62,8	125	393	412	141	152	+ 19
1946–47	2313	1359	58,6	128	443	506	172	219	+ 34
1947–48	2731	1578	57,8	100	218	220	111	52	÷ 34
1948–49	3564	2240	62,8	117	332	385	99	163	+ 1
1949–50	4592	2836	61,8	132	330	274	88	115	0
1950–51	5793	3278	56,6	129	447	547	141	231	+ 35
1951–52	5864	3398	57,9	129	371	395	88	167	+ 12
1952–53	6211	4275	68,8	135	347	407	119	167	+ 4
1953–54	6666	4446	66,7	143	449	503	175	169	+ 34
1954–55	7331	4629	63,1	125	448	542	161	226	÷ 34
1955–56	7699	4575	59,4	128	300	310	70	132	÷ 10
1956–57	8138	4709	57,9	138	288	346	98	151	÷ 14
1957–58	8758	4924	56,2	139	344	399	118	189	+ 3
1958–59	9506	5334	56,1	139	395	411	141	157	+ 18
1959–60	10159	5390	53,1	119	243	245	91	78	÷ 27
1960–61	10458	5341	51,1	141	344	389	154	137	+ 3
1961–62	11316	5544	49,0	143	390	440	155	161	+ 17
1962–63	12918	6189	47,9	145	425	474	113	198	+ 27
1963–64	14385	6612	46,0	142	416	502	108	207	+ 24
1964–65	15702	6902	44,0	156	353	382	164	128	+ 6
1965–66	16590	7169	43,2	146	389	463	152	135	+ 16
1966–67	17257	6887	39,9	147	368	399	126	150	+ 10
1967–68	19379	6928	35,6	144	351	330	82	153	+ 5
1968–69	22197	7289	32,8	151	399	495	173	134	+ 19
1969–70	24672	7599	30,8	137	290	335	84	76	÷ 13
1970–71	26738	8045	30,1	135	370	433	123	130	+ 11
1971–72	30136	8674	28,8	144	329	361	125	132	÷ 7
1972–73	38429	12549	32,7	142	377	394	151	84	+ 7
1973–74	48317	13817	28,6	135	328	334	94	133	÷ 7
1974–75	50031	15503	31,0	144	324	403	131	169	÷ 8
1975–76	65034	16659	25,6	128	258	298	61	110	÷ 27
1976–77				115	181	169	35	57	÷ 49

A. E.-antallet adlyder ikke altid nedbørstallene fuldtud; men det er så fordi, der også griber andre faktorer ind – og især tidspunktet, hvor nedbøren falder. Det er kun den faktiske nedbør fra 1.4.-30.9., der er anført i tabel 7, både for Danmark og for Vestjylland. De øvrige nedbørstal er for hele landet, som jo også A. E. er. Der er også en del år, hvor for megen væde – eller kulde – sænker og forringer udbyttet.

Af enorm betydning for udbyttet har en stigende anvendelse af kunstgødning været.

Tabel 8. Kunstgødningsforbrug i hele landet i 1000 tons

År	P (vandopløseligt Forfor)	K (vandopløseligt Kali)	N (Kvælstof
1902	4	2	1
1914	19	7	8
1918	0	9	3
1926	30	16	26
1939	30	36	39
1944	1	44	30
1950	34	67	60
1960	51	143	123
1965	55	153	192
1975	50	132	300

I ovenstående er ikke medregnet forbruget af naturgødning.

